

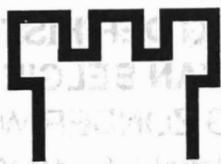
Provincie
Oost-Vlaanderen
Centrale Bibliotheek

castellum

DRIEMAANDELIJKS TIJDSCHRIFT
JAARGANG X — NR. 1 — MAART 1993

Afniftekantoor: 9270 Laarne

castellum

**DRIEMAANDELIJKS TIJDSCHRIFT VAN DE GESCHIED-
EN HEEMKUNDIGE KRING KALKEN EN LAARNE**

Hoofdredacteur : Erik L. Schepens

BESTUUR CASTELLUM
**GESCHIED- EN HEEMKUNDIGE KRING VOOR KALKEN
EN LAARNE**

Ere-voorzitter: Jhr. de Pessemier 's Gravendries, Slot van Laarne, 9270 Laarne

Ere-bestuurslid: Prof. Dr. Roger Thibau

Voorzitter: Erik L. Schepens p.a. Slot van en te 9270 Laarne
Tel. 091/31.88.66

Ondervoorzitter: André Van De Sompel, Kruisenstraat 70, 9270 Kalken

Secretaris: Dirk Clerick, Bieststraat 28, 9270 Kalken

Leden: Anne Thibau, Kasteeldreef 50, 9270 Laarne

Eric Balthau, Termstraat 80, 9270 Laarne

Roger De Bondt, Maalderijstraat 16, 9040 Sint-Amandsberg

Johan De Wilde, Meirestraat 25, 9921 Vinderhout

Lieven Hanselaer, Koffiestraat 61, 9270 Kalken

Johan Marckx, Warande 11, 9270 Laarne

Marcel Meijs, Kruisenstraat 31, 9270 Kalken

Luc Props, Meirhoekstraat 21, 9270 Laarne

Wim Van de Voorde, Meirhoekstraat 25, 9270 Laarne

Frans Verhaeghe, Provinciebaan 78a, 9270 Kalken

KONINKLIJKE VERENIGING DER HISTORISCHE WOONSTEDEN VAN BELGIE

VERENIGING ZONDER WINSTBEJAG

Vergotestraat 24 - 1200 Brussel

Prins Alexandre de Merode, Voorzitter

Graaf Charles-Albert de Lichtervelde, Beheerder-Schatbewaarder

Jonkheer de Pessemier 's Gravendries, Bestuurder van de Vereniging en Afg.-Beh.
van het Slot van Laarne

"DE VRIENDEN VAN HET SLOT VAN LAARNE"

ADVIESRAAD:

Voorzitter: Jonkheer de Pessemier 's Gravendries

Frans Verhaeghe

Erik L. Schepens

Eric Balthau

Cesar De Wilde

Luc Props

WERKENDE LEDEN

De heer Albert Eeckhaut, Erevoorzitter

De heer en mevrouw A. De Wilde-Hesters

D.A.C.-project:

Mevrouw Anita Vermeulen en de heren Jacques De Wilde en Patrick Van Nieuwenhuysse

Lidmaatschap CASTELLUM

Gewoon lid: 350,-

Steunend lid: 650,- (familiekaart)

Erelid: 1000,-

Beschermend lid 2000,-

Rekening: 393-0430850-65 Castellum p.a. Slot van en te 9270 Laarne.

Voordeel voor de leden:

- gratis toegang tot het kasteel tijdens de openingsuren mits voorlegging van uw lidkaart
- bij tentoonstellingen korting op de toegangsprijs
- ieder lid krijgt het tijdschrift Castellum gratis aan huis besteld.
- Uitnodiging van het Slot van Laarne, de Geschied- en Heemkundige Kring voor Kalken en Laarne en de Koninklijke Vereniging der Historische Woonsteden van België, gehouden op het slot.

TIEN JAAR CASTELLUM

Ergens schreef Henri Pirenne ooit dat hij zijn omvangrijk werk over de geschiedenis van België nooit had kunnen schrijven als in dit land niet een aantal liefhebbers allerlei dorpsgeschiedenissen hadden geschreven. Onlangs schreef de Franse historicus Jacques Le Goff in een inleiding voor een Italiaanse collega, dat de geschiedschrijving nood heeft aan levensverhalen van gewone mensen, en niet alleen aan die van koningen, presidenten en schrijvers.

U heeft kunnen constateren dat het historisch onderzoek van de Geschied- en Heemkundige Kring Castellum de aandacht krijgt van de pers.

Ons bestuurslid Johan De Wilde genoot ruime belangstelling met zijn tweede bijdrage over de familie De Wilde. Hij mocht zich intussen verheugen in de geboorte van een zoon, Alexander, de 17de in een onafgebroken reeks van mannelijke voorouders.

Zonder enige valse bescheidenheid mogen ook Eric Balthau en Erik L. Schepens, auteurs van het historisch gedeelte van de bouwgeschiedenis van de Sint-Machariuskerk te Laarne, gelukgewenst met hun onderzoek. Het was een wedloop tegen de tijd en wij mogen beamen dat zij er schitterend zijn in geslaagd.

Het werkjaar 1993 zal niet minder boeiend zijn. Naar aanleiding van de Sint-Pietersfeesten, op de Kruisen te Kalken, verzorgt André Van De Sompel een bijdrage over het onderwijs te Kalken (periode 1795 tot 1914). Het wordt een dubbelnummer (juni en september) dat eind juni zal verschijnen. Marcel Daem, kunsthistoricus, licht in het nummer van december de historiek toe van twee Brusselse wandtapijten, bewaard op het kasteel van Laarne. Dit eerste nummer van de tiende jaargang bevat een verscheidenheid aan faits divers.

Inderdaad het is reeds de tiende jaargang van het tijdschrift Castellum. In zijn oorsprong was het bedoeld als een mededelingsblad van en voor de Vrienden van het Slot van Laarne. De redactie werd de eerste jaren verzorgd door Jan Van den Broecke. Bij de 4de jaargang werd onder impuls van Jhr. de Pessemier 's Gravendries overgeschakeld van A4 naar het huidige formaat. Een jaar later nam de huidige hoofdredacteur de taak van de toenmalige redactie over. Het gamma van de artikels werd uitgebreid tot een reeks van historische en heemkundige bijdragen over Kalken en Laarne. In het eerste nummer van 1994 zal een index van de verschenen artikels worden opgenomen.

Voor de verdere werking van dit lustrumjaar verwijzen wij u graag naar de mededelingen.

Het bestuur

KANARIEVOGELS IN VLAANDEREN

Naar aanleiding van de vermelding *Twee a drie vogelmuten met eenen canarievogel* in het artikel *De verdwenen hofstede van Guillaeme Van der Moeren, greffier van Laarne en rentmeester van de familie van Vilsteren* (1) stelde ons lid Norbert De Wilde, provinciaal voorzitter Oost-Vlaanderen van de Koninklijke Belgische Ornithologische Federatie, in het tijdschrift *De Witte Spreeuwen* de vraag: "Sedert wanneer houdt en kweekt men kanarievogels in onze streken?" (2)

Hieronder geven wij u het antwoord van de heer Bèr Willems (Sittard) op deze vraag. (3)

In *De Witte Spreeuwen* van oktober 1991 (Nr. 10, blz. 638) stelt dhr. N. de Wilde, prov. voorzitter Oost-Vlaanderen, de vraag van sedert wanneer er in Vlaanderen kanarievogels worden gehouden en gekweekt en of iemand hier een antwoord op kan geven. Ten gerieve van dhr. de Wilde en zeker ook van andere liefhebbers, wil ik met dit artikel proberen daar een zo goed mogelijk antwoord op te geven. Voorafgaande aan zijn vraag bespreekt dhr. de Wilde een dokument uit 1761, waarin er sprake is van een kanarie die geschonken werd. Het genoemde jaartal ligt méér dan 230 jaar terug en is dus een bewijs dat er toen reeds kanaries in Vlaanderen werden gehouden (en gekweekt).

Maar er zijn oudere bronnen dienaangaande, die aangeven dat reeds veel vroeger kanaries in Vlaanderen werden gehouden en gekweekt.

Een goede bron is J.C. Hervieux de Chanteloup die in 1709 zijn werkje "*Traité des Serins de Canari*" zag verschijnen. Naast een opsomming van kleurslagen bij kanaries en algemeenheden deed hij daarin ook verslag van een reis die hij, als inspekteur-vogel-verzorger, samen met zijn bazin de Franse gravin de Berry in 1700 had ondernomen om kanaries te kopen. Zij reisden naar het noorden, naar de Lage Landen om in Amsterdam en dan op de terugweg ook in Vlaanderen kanaries te kopen en mee terug te nemen naar Frankrijk. Het is gezegd dat Amsterdam toen een gekend centrum was van de kanarieteelt, maar zeker ook een stad als Leiden kende kanarieliefhebbers en -kwekers. Van in Vlaanderen is bekend dat steden als Antwerpen, Brugge, Mechelen en Brussel in die tijd ook al bekend stonden op het gebied van kanaries.

Het houden en kweken van kanaries is reeds lang geleden in de ganse Nederlanden (met inbegrip van Wallonië) een door veel mensen bedreven bezigheid geweest. Al zal natuurlijk de ene streek een sterkere concentratie van liefhebbers/kwekers te zien hebben gegeven dan een andere. Het is niet alleen

Holland geweest, maar ook Brabant en Vlaanderen telden op dit vlak mee. Holland (de provincies) liep wel voorop waar het de eerste en duidelijk gedomesticeerde (in gevangenschap gekweekte; en dus verhuiselijkte!) kanaries betrof.

De Hollandse Vogel (Oud-Hollandse kanarie) was een GELE kanarie met een respectabele lengte en een wat doorgezakte houding. Hij werd ook wel de Grote Gele genoemd. Volgens de bronnen die ik heb kunnen naspeuren moet de Oud-Hollandse vogel reeds rond 1550 zijn ontstaan. En uit die soort Oud-Hollandse kanaries (de aanduiding OUD staat er om aan te geven dat er - later - ook een Nieuw-Hollandse kanarie was, waarbij dan het voorvoegsel NIEUW in onbruik raakte; deze nieuwe Hollandse kanaries heten nu nog altijd Hollandse Krulveer) is door liefhebbers te Gent dan rond 1600 de Grote Gentse Vogel (waaruit later de Belgische Bult voortkwam) gestalte gegeven.

En door liefhebbers te Mechelen werd dan rond 1650 uit Oud-Hollandse kanaries de Nachtegaal Zanger gekreëerd, die op zijn beurt dan Mechelse kanarie werd genoemd en dan later via de water-slag (van waterorgels; in Sint-Truiden is er nog een) de Waterslagerskanarie (afgekort: Waterslager), die nog altijd GEEL (soms wit) is van kleur.

Dit alles gaat dan over kanaries van vóór 1761 in onze streken, maar daarmee was en is het niet gedaan. Later zien we rond 1780 de Hollandse Krulveer ontstaan en rond 1800 de Brusselse kanarie (Brusselaartje of Brabantertje) en ook gekuifde Mechelaars en de Belgische Krulveer (nu overwegend maar onterecht Zuidhollandse Krulveer genoemd; dit terwijl dit ras niets met Holland zelf te maken heeft). Die Belgische Krulveer kanarie ontstond te Gent uit het kruisen van Grote Gentse Vogels met Hollandse Krulveerkanaries (later loopt dan het spoor van deze Belgische Krulveerkanaries via Zuid-Vlaanderen in Frankrijk tot naar Parijs).

En tot in onze tijd zijn Nederland en Vlaanderen toch wel toonaangevend gebleven op het gebied van het houden en kweken van kanaries.

Ik hoop hiermee voldoende de vraag van dhr. de Wilde beantwoord te hebben. De gegevens zijn zoals ik deze in mijn boek "Geschiedenis van de kanarie" (1986) heb beschreven.

- (1) E.L. Schepens, De verdwenen hofstede van Guillaeme Van der Moere, greffier van Laarne en rentmeester van de familie van Vilsteren, in : *Castellum*, jg. V, nr. 2, juni 1988, p. 20-36.
- (2) *De Witte Spreeuwen*, maandblad van de Koninklijke Ornithologische Federatie, jg. 41, nr. 10, oktober 1991, p. 638.
- (3) *Idem*, jg. 41, nr. 12, december 1991, p. 735-736.

MIJMERINGEN OVER VROEGER

Gerard MEHUYS

Het kasteel van Laarne, centrum van cultuur op historisch en kunstgebied, maar ook eertijds op gebied van onderwijs, want het gaf onderdak aan de Laarnse jeugd tijdens Wereldoorlog II.

Wij schrijven de jaren 1942-43. Een periode uit de oorlogsjaren waarin de verdere fase van de Duitse bezetting in ons land volop aan de gang was. Ook de gemeente Laarne ontsnapte niet aan deze gang van zaken. Verscheidene huizen en gebouwen werden in beslag genomen als tijdelijke huisvesting voor de bezetters.

Zo werden ook de klaslokalen van de Gemeenteschool opgeëist en moesten wij, onze onderwijzers en leerlingen, ergens op de gemeente, een onderkomen zoeken, opdat het leerproces van de schoolgaande kinderen niet te veel zou verstoord worden.

Meester Oscar Raman, toenmalig schoolhoofd van de Gemeenteschool, speelde het klaar, in samenspraak met de gemeentelijke overheid, om elke klas een lokaal te geven, waar, in de mate van het mogelijke, het onderwijs verder kon gegeven worden.

Sommige leerjaren werden "gelogeed" in burgershuizen. Mevrouw Mehuys (1e leerjaar) kreeg bij Leo Van Poucke in de Schoolstraat, een deel van zijn bijna-leegstaande weverij. Meester Georges Vervaeke (4e leerjaar) trok in met zijn klas bij een familielid in de Brandemanstraat en daar werd de "voorplaats" ingericht als klaslokaal. Meester Oscar Raman (8e leerjaar) nestelde zich met zijn leerlingen in de "bolbaan" van een café in de Oostremstraat. De overige klassen werden ondergebracht in het kasteel. Zo werden daar tijdens het schooljaar 1942-43 een vijftal klassen tijdelijk geïnstalleerd: juffrouw Anna Eeckman (2e leerjaar), meester Gerard Steendam (3e leerjaar), meester Robert Heirman (5e leerjaar), meester Gerard Roobroeck (6e leerjaar) en meester Albert Eeckman (7e leerjaar).

Luxueus was het daar zeker niet, maar we zaten toch in het droge.

De verhuis gebeurde tijdens het eerste trimester van bovengenoemd schooljaar. We konden niet spreken van een echte "land- of volksverhuizing", maar het was toch een speciale gebeurtenis, die niet alle jaren voorkwam. Wij als leerlingen, onder de hoede van onze onderwijzers, hebben al het klasmateriaal en school-

banken zelf overgebracht van de Gemeenteschool naar onze nieuwe vestingsplaats, het kasteel. Het was een ware "begankenis". Ons schrijfmateriaal, lei, de zeldzame schriften en leerboeken werden samen met onze schoolbank (één bank per twee leerlingen) werkelijk versleurd naar onze nieuwe bestemming. Deze verhuisoperatie heeft ongeveer een ganse dag in beslag genomen. Oudere leerlingen moesten de kleinere maar een handje toesteken om deze logge meubels op hun bestemming te krijgen. Ja, het was werkelijk een niet alledaagse bedrijvigheid. Eens alles en allen goed angekommen waren, kreeg elke onderwijzer zijn plaats om de klas, zo goed en zo kwaad als het kon, in te richten. De klassen werden verdeeld over de ridderzaal, de lokalen rechts van de hoofdingang, zelfs boven op de eerste verdieping en ook een deel van de rechtse zijgang. De gezamenlijke speelplaats was de binnenkoer. Een totaal nieuwe omgeving voor ons. De speelden vooral zeer "veilig" tussen de bouwvallige versterkingstorens, die als echte schildwachten rondom de binnenkoer oprezen, als moesten ze een streng oogje in het zeil houden op ons.

Verhalen over vergeetputten, spookkamers, oneraardse gangen en dergelijke lugubere zaken meer, waren schering en inslag in onze dagelijkse gesprekjes en was goed voedsel voor onze fantasierijke kindergeest. Wel werd ons heel duidelijk gemaakt wat "mocht" en "niet mocht"; waar we mochten of niet mochten gaan of lopen of zijn. Een klassikale verkenning, onder de hoede van onze onderwijzer, van gangen, trappen en plaatsen in het kasteel, stelde veel jongens dadelijk gerust en werden allerhande onrustwekkende geruchten en verhalen over de vroegere kasteelbewoners, die wij van de volwassenen gehoord hadden, volledig en voor goed de kop ingedrukt.

Het onderwijs in ons "nieuw" klaslokaal verliep zo goed mogelijk, rekening houdend met de plaatselijke toestand. De lessen werden gegeven met de beschikbare middelen en de meester moest maar roeien met de riemen die hij had.

De speeltijden vonden wij het meest interessant. Op de binnenkoer werden bepaalde spelletjes aangepast aan de omgeving. Zo mochten alleen oudere leerlingen op de westertoren, die toen alleen nog toegankelijk en tamelijk veilig was, om parachutes neer te laten, die wij dan beneden opvingen. Deze speelvoorwerpen werden heel primitief in elkaar gestoken met een zakdoek (al dan niet gebruikt), vier draadjes met een lichte steen er aangeknoopt.

Wie teveel kattekwaad uitstak werd bedreigd dat er misschien toch nog

vergeetputten zouden zijn waar de meesters zelfs geen weet van hadden, dus ... "opletten en wijs zijn" was de boodschap!

Tijdens de wintermaanden van dit schooljaar waren in de lokalen buiskachels geïnstalleerd. Door het feit dat de meeste zolderingen opengebroken waren, ging de weldoende warmte meer naar boven dan in het lokaal zelf. (De vogeltjes en het ongedierte konden er maar deugd aan hebben). Wanneer het vroor en de eerste les was een les met wat schrijfwerk, mochten wij van onze meester, om beurt, eerst de handen wat opwarmen rond de kachel, om niet te veel hanepoten op papier of lei te zetten. In elk geval mocht de eerste les zeker nooit een les zijn van "schoonschrift", want dit zou een ware ramp geweest zijn.

Regelmatig kregen we ook eens bezoek van een klas, die ergens op een andere plaats in Laarne gelogeed was, want ook de juffrouwen en de zusters van de meisjesschool waren met hun leerlingen op de dompel en dit bezoek aan het kasteel gebruikten ze als een weldoende wandeling. (Waren de leerlingen dan toch bevoordeligd?)

De verplaatsingen (te voet) van huis naar school en omgekeerd waren dan ook gans anders. De jongens van de wijken Eekhoek en Kasteelhoek hadden er voordeel bij door een kortere verplaatsing.

De anderen moesten maar vroeger uit de veren om tijdig op de "kasteelschool" te geraken. Wie 's middags niet naar huis kon (en deze waren talrijk) bleven in het centrum, bij een kennis of familielid zijn middagmaal gebruiken. Velen brachten hun "keteltje" van huis mee en dat werd vóór de schooltijd bij deze mensen op de stoofbuis gezet, waarvan de inhoud 's middags warm tussen de kiezen verdween, want van traiteurs, die warme middagmalen op school brachten, of van kunnen blijven eten (zelfs boterhammetjes) was zeker geen sprake.

Voor velen was het een goede training in afstandlopen. (Zeer gezond, trouwens!), want de tijd was zodanig gemeten om 's middags terug tijdig op school te zijn. Na vier uur waren we zeker niet meer zo haastig; we hadden tijd zat. Dan konden we dikwijls het een of ander uitrichten, waar we eigenlijk geen reclame hoeven mee te maken. Enkele zaken welke ik me toch nog herinner: de Kasteeldreef was een "beukendreef" en vanzelfsprekend lagen daar tijdens de herfstperiode een massa beukenootjes te rapen. Onze broekzakken werden zodanig met deze nootjes en eikels volgepropt dat ons broek bijna afviel.

(Gelukkig dat er bretellen bestonden.)

Vóór de schooltijd werden er vogelijzertjes gelegd op plaatsen waar we dachten dat de andere kameraden er zeker geen weet zouden van hebben en na de schooltijd was het lopen om te zien of er soms een vink in zat. Was het dan tóch zo, dan had dat beestje toch al de geest gegeven.

Bezijden de Kasteeldreef liep de buurtspoorweg Gent-Wetteren. Wanneer we toevallig nog een halve kluit (5c.) of een kluit (10 c.) over hadden van ons drinkgeld, werd dit geldstuk op het spoor gelegd en nadat de tram of een "marchandise" er overheen gebold had, lukte het soms dat dit geldstuk omgetoverd was tot de grootte van een kwartje (25 c.). Dat werd dan in een snoepwinkeltje aan de man gebracht, enfin ... dat probeerden we toch, wat niet altijd lukte. (Echt niet mooi van ons, hoor. Maar ja, wat doen kinderen niet om toch aan een snoepje méér te geraken).

Door het feit dat de meeste jongens langere verplaatsingen hadden, konden we na schooltijd misschien wel wat meer onschuldig kattekwaad uitsteken. De toen-nog houten telefoonpalen werden uitgeteeld als klimmast; de porseleinen potjes op de electriciteitspalen moesten het soms ontgelden wanneer ze bestookt werden met projectielen die vertrokken uit een zelfgemaakte mik. Wanneer we te moe waren en de boer, met paard en kar, liet het toe, mochten we een eindje meerijden, zittend vooraan op het "lamoen", staande in de "bak" of hangend en bengelend aan het "achterbert".

Ook grachten, bomen en stuiken werden grondig onderzocht naar eventuele vogelnesten. Wanneer een paard moest "beslagen" worden, werd er zeer aandachtig toegekeken naar elke beweging van de smid, want het "ambachtelijke" primeerde in die tijd.

In elk geval deden we toen meer praktische kennis op buiten de school, door er doodeenvoudig zelf bij te zijn of bij betrokken te worden.

Eén feit is zeker: deze periode uit onze kinderjaren zullen we zeker niet zo vlug vergeten, daar ze maar tijdelijk en éénmaal in onze jeugd voorkwam.

vanzelfsprekend zijn er nog zoveel zaken die we ons niet zo goed meer herinneren. Wanneer we het nu, met enkele schoolkameraden, hebben over deze periode, komen er nog veel zaken naar boven die we beleefd en/of uitgespookt hebben. Het zou ons werkelijk te ver leiden moesten we alles

beschrijven wat we op, naar en van de "kasteelschool" uitgestoken hebben.

Naar het einde toe van dat schooljaar werd de "verhuis", maar dan in omgekeerde richting, opnieuw aangevat naar onze vroegere Gemeenteschool, indien er voldoende klaslokalen beschikbaar waren. Ik herinner me nog een systeem dat uitgewerkt werd, bij gebrek aan lokalen, dat een deel der leerlingen: de kleine (tot 4e leerjaar) en /of de grotere (5e tot 8e leerjaar) beurtelings naar school moesten, terwijl de andere groep mocht thuis blijven (Niet zo slecht!). Ook dat er om beurt in groepen alleen 's voormiddags les werd gegeven van 8u tot 12u, met twee speeltijden ingelast en 's namiddags vrij.

Eens dat de bezetting der scholen, zowel voor de jongens als voor de meisjes, voorbij was, kende het onderwijs op onze gemeente terug zijn normaal verloop. Laten we echt hopen dat deze toestanden van toen niet meer terugkeren. In de huidige tijd zouden deze zeker niet meer aanvaardbaar zijn. Maar toen was het: "de wet van de sterkste" en iedereen moest maar, met of tegen zijn goesting, plooiën. Als kind hebben we er van gemaakt wat er van te maken was. De volwassenen hebben deze oorlogsperiode zeker anders aanvoeld dan ons. Voor ons was het eens iets "anders", maar voor de volwassenen was het wel "harder".

N.B. De redactie stelt Castellum graag open voor bijdragen van anderen omtrent "Mijmeringen over vroeger".

DE REPUBLIKEINSE KALENDER

Wie als historicus of heemkundige archiefdocumenten uit verschillende eeuwen raadpleegt weet ongetwijfeld dat in de geschiedenis der mensheid verschillende kalenders bestaan hebben. Reeds de Babyloniërs, de Egyptenaren, de Grieken en de Romeinen hadden hun eigen kalender. In het jaar 54 vóór Christus werd de Romeinse kalender, die verscheidene gebreken vertoonde, vervangen door de Juliaanse kalender, uitgewerkt door de sterrenkundige Sosigenes. Pas in 1582 zou paus Gregorius XIII deze kalender hervormen omdat vastgesteld werd dat de Juliaanse kalender na al die eeuwen een achterstand van ongeveer 10 dagen op de werkelijke duur van het zonnejaar had

opgelopen. De invoering van de Gregoriaanse kalender zou er in Vlaanderen voor zorgen dat men op 20 december 1582 ging slapen om de volgende morgen op 31 december 1582 wakker te worden. In andere streken en landen haalde men de achterstand in op andere data en in Engeland wachtte men zelfs tot 1752, zodat daar reeds 11 dagen in plaats van 10 moesten worden ingehaald.

Problemen genoeg dus in verband met de historische chronologie. Dichter bij ons zullen heel wat heemkundigen en genealogen te maken krijgen met het probleem van de republikeinse kalender. Op 24 november 1793 stemde de Franse Nationale Conventie de invoering van de «ère de la république» en het in gebruik nemen van de republikeinse kalender met terugwerkende kracht vanaf 22 september 1792. Het eerste jaar van de Franse republiek begon dus op 22 september 1792 en deze nieuwe kalender zou in voege blijven tot 1 januari 1806, toen teruggegrepen werd naar de Gregoriaanse kalender die wij vandaag nog steeds hanteren.

Wie dus archiefdocumenten in handen krijgt, opgesteld tussen deze beide data, zit onvermijdelijk opgescheept met de problematiek van de republikeinse kalender. Deze jaartelling - gaande van het jaar 1 tot het jaar 14 van de Franse republiek - zag er helemaal anders uit dan de Gregoriaanse. De twaalf maanden van het jaar werden ingedeeld in elk drie «décades», periodes van tien dagen waarin de tiende dag telkens een rustdag was. Op het einde van het jaar had men dus 5 dagen over die als feestdagen beschouwd werden en gewijd waren aan respectievelijk de deugd, het genie, de arbeid, de opinie en de beloning.

Aanvankelijk «sans-culottides» genoemd, werd deze benaming voor die dagen door de Conventie afgeschaft op 24 augustus 1795 en vervangen door «jours complémentaires». In een schrikkeljaar viel natuurlijk een zesde «jour complémentaire», die als feestdag van de Revolutie een bijkomende vrije dag was. Elke periode van 4 jaar werd een «Franciade» genoemd.

De namen van de republikeinse maanden werden bedacht door Philippe Fabre d'Eglantine, een toneelschrijver en politicus die in oktober 1793 als «député» van Parijs deel uitmaakte van de Conventie. Hij gaf de 12 maanden van 30 dagen volgende namen die, per seizoen gegroepeerd, telkens een gelijklopende uitgang hebben:

Herfst	Winter	Lente	Zomer
Vendémiaire (wijnmaand)	Nivôse (sneeuwmaand)	Germinal (zaaimaand)	Messidor (oogstmaand)
Brumaire (nevelmaand)	Pluviôse (regenmaand)	Floréal (bloemenmaand)	Thermidor (warmtemaand)
Trimaire (rijpmaand)	Ventôse (windmaand)	Prairial (weidemaand)	Fructidor (vruchtenmaand)

Elk republikeins jaar begon dus in de herfst, met name op 1 vendémiaire en eindigde de 5e of 6e complémentaire. Om republikeinse dateringen vlot om te zetten in Gregoriaanse is het onontbeerlijk te beschikken over een concordantietabel, zoniet komt er heel wat rekenwerk bij kijken.

Men dient er steeds op te letten dat elke republikeinse maand 30 dagen telde. De republikeinse jaren III, VII en XI waren schrikkeljaren en telden dus 6 aanvullende dagen. Ze werden met een * gemerkt in de bijgaande tabel.

Om deze concordantietabel vlot te leren gebruiken, geven we enkele voorbeelden:

a) **7 vendémiaire de l'an 3 ?**

1 vendémiaire III = 22 september 1794

2 = 23

3 = 24

4 = 25

5 = 26

6 = 27

7 = **28 september 1794**

b) **13 thermidor de l'an 9?**

1 thermidor IX = 20 juli 1801

2 = 21

3 = 22

4 = 23

5 = 24

6 = 25

7 = 26

8 = 27

9 = 28

10 = 29

11 = 30

12 = 31

13 = **1 augustus 1801**

c) **28 venôse de l'an 12?**

1 germinal XII = 22 maart 1804

30 ventôse = 21

29 = 20

28 = **19 maart 1804**

- d) **3ème complémentaire de l'an 5 ?**
1er complémentaire V = 17 september 1797
2ème 18
3ème 19 september 1797
- e) **2ème sans-culottide de l'an 2 ?**
2ème sans-culottide II = 2ème complémentaire II =
18 september 1794

Met onze concordantietabel bij de hand is het dateren van een akte uit de republikeinse periode inderdaad kinderspel geworden. We hopen onze vrienden heemkundigen en genealogen met de publikatie van deze bijdrage een blijvende dienst te hebben bewezen.

Roger Poelman.

CONCORDANTIETABEL

Jaar van de republiek	I	II	II	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	XIII	XIV
	1792	1793	1794	1795	1796	1797	1798	1799	1800	1801	1802	1803	1804	1805
1 vendémiaire september	22	22	22	23	22	22	22	23	23	23	23	24	23	23
1 brumaire oktober	22	22	22	23	22	22	22	23	23	23	23	24	23	23
1 frimaire november	21	21	21	22	21	21	21	22	22	22	22	23	22	22
1 nivôse december	21	21	21	22	21	21	21	22	22	22	22	23	22	22
	1793	1794	1795	1796	1797	1798	1799	1800	1801	1802	1803	1804	1805	1806
1 pluviôse januari	20	20	20	21	20	20	20	21	21	21	21	22	21	
1 ventôse februari	19	19	19	20	19	19	19	20	20	20	20	21	20	
1 germinal maart	21	21	21	21	21	21	21	22	22	22	22	22	22	
1 floréal april	20	20	20	20	20	20	20	21	21	21	21	21	21	
1 prairial mei	20	20	20	20	20	20	20	21	21	21	21	21	21	
1 messidor juni	19	19	19	19	19	19	19	20	20	20	20	20	20	
1 thermidor juli	19	19	19	19	19	19	19	20	20	20	20	20	20	
1 fructidor augustus	18	18	18	18	18	18	18	19	19	19	19	19	19	
1 complémentaire september	17	17	17	17	17	17	17	18	18	18	18	18	18	
5 complémentaire september	21	21	21	21	21	21	21	22	22	22	22	22	22	
6 complémentaire september			22				22			23				

LAARNE, BOKKESPRONGEN EN WIJ

Roger De Bondt

Karel en Marie waren voor acht dagen naar Opwijk, bij een zuster van Karel, tante Jette, gaan logeren. Daar Bony naar school moest, 't was in juni, mocht hij gaan slapen in 't «Huis van Commerce», bij Juul en Melanie. Dat was jaarlijks de mooiste tijd in Bony's leven, bijna nog mooier dan de vakantietijd. Immers, meter Melanie kon aan de schelm niet veel weigeren, en als ze kwaad was, dan kon hij haar nog altijd vlug genoeg ontlopen. Lang duurde haar boosheid in 't algemeen toch niet, want Bony wist altijd hoe hij 't mens moest aanpakken om zijn willetje door te drijven. Dat jaar echter zou anders verlopen en Melanie zwoer dat het uit was met logeren, 't was te wreed, om zoiets te durven doen...! Dat was zo gekomen... Bony had na de school vlug zijn boterhammen binnengespeeld en was meteen kort, «'k ga nog wat spelen!» de deur uitgehold, recht naar den 't Chiele.

Ze hadden afgesproken om puiten te gaan vangen in de meersen. Bij den 't Chiele thuis was dat een geliefkoosd gerecht, puitenbillekens. Hij moest maar juist zeggen dat hij ging puiten vangen en onmiddellijk kreeg hij «carte-blanche», ofte vrijgeleide voor gans de namiddag. Zó verzet waren Leon, zijn vader, evenals Martha, zijn moeder, op die lekkernij. Hijgend viel Bony bij den 't Chiele binnen, die nog aan 't eten was. «Zijde gij daar al, g'hebt gij zeker geen eten gekregen,» vroeg deze aan hem. «Meer dan gij, manneke, maar moesten ze allemaal zo rap zijn als uw vaders zoon, 't zou der niet veel van komen,» replikeerde Bony gevat. Met nog een halve boterham in zijn hand, sprong 't Chiele maar recht... «Ma, waar zijn de zaksken?» «Hier zie,» zei Martha, hem een paar stevige linnen zakjes toestoppend, «en maak dat ze vol zijn hoor!» riep ze hem nog achterna. Maar 't Chiele had de zakjes meegeritst en ze waren al de piste in...

Recht op 't kasteel toe liepen de rakkers, en daar draaiden ze links in, om vervolgens weer rechts 't klein Dreefken in te slaan. «We zullen achter de wal gaan, op de weide van den Brouwer, daar staat schoon gras en zullen er vele zitten,» zei den 't Chiele. Bony beaamde dit, hij kende dat plekje eveneens van vroegere vangsten... Weldra waren ze druk aan 't vangen en klonken hun verheugde uitroepen tegen elkaar op... «'k Heb er weer een!» «Wat een kastaar, kijk eens, zo'n beest heb je ook nog nooit gezien!»... Stilaan geraakten de stropzakjes gevuld en werden ze 't ook moe, van die glibberige dingen te

vangen. Maar eigenlijk werden hun zakjes te zwaar en daardoor verminderde vanzelf hun geestdrift. Ze zakten dan maar af langs dezelfde weg, gezellig keuvelend. «Zeg Bony, weet ge dat ze daar in de stad veel geld voor geven, voor puitenkillekens!» «Allé toe gij, dat bestaat niet.» «'t Is zeker.» wedervoer de 't Chiele, «mijn vader zegt dat hij ze al zien voorliggen heeft in de vitrienen.» «Dat kan ik niet geloven hoor!» «'t Is nochtans waar, we zullen 't hem eens vragen zie, als we thuiskomen.» Bony twijfelde nog. «Maar allé, ze kunnen die puiten toch zo maar niet laten rondspringen voor de venster zeker?» «Bijlange niet jong, die zitten onder glas natuurlijk.» antwoordde den 't Chiele heel wereldwijds. «Ah ja, ja, zo is 't mogelijk, nu versta ik het,» besloot Bony... Zo komen ze langzaam terug aan den 't Chiele zijn woonst. Bony liep te peinzen... «Zeg 't Chiele,» zei hij ineens, «'k krijg ik toch mijn deel van die puiten hé?» «Maar vaneigen jong, gij hebt er toch zoveel gevangen als ik.» «Dan is't goed, 'k zal ze meenemen in 't naar huis gaan.»

Bony lette niet lang meer dien avond, hij kreeg een half zakske puiten mee, en trok er fluitend mee naar 't «Huis van Commerce». Daar slipte hij langs de poort naar binnen en schuifelde langs de muur weg, naar 't wagenhuis, zijn zakske onder zijn jasje verbergend. Daarna stapte hij gewoon 't achterhuis in, ging zijn handen wassen aan de pomp en schoof bij aan de tafel... «Ge zijt daar zo vroeg manneke?» vroeg meter Melanie, «Hebt ge u niet geamuseerd dan?» «Bè ja'k meetjen, maar 'k heb grote honger gekregen,» antwoordde Bony. «Eet maar eens goed, en kruip maar eens vlug tussen de veren.» «Ja, meetjen, 'k ben 't zo van zin.»...

Had Melanie meer mensenkennis gehad, dan zou 't mens al iets vermoed hebben, want Bony was véél te volgzzaam om normaal te zijn... Snel lepelde hij zijn pap leeg, at nog een paar boterhammen en met een «slaapwel meetjen!» was hij de deur uit naar boven. Daar deed hij iets vreemds, ... hij hing zijn jasje op de stoel en ging dan gekleed met kousen en al tussen de lakens liggen. Zo lag hij daar ongeveer een half uur te kijken, tot wanneer hij Melanie naar boven hoorde stommelen. Ze trok nog even zijn deur open en Bony neep zijn ogen stijf dicht, om te laten uitschijnen hoe vast hij wel sliep. Dan trok ze haar kamer binnen en een kwartiertje later, kon Bony 't moede menske reeds horen snurken. Vlug glipte hij het bed uit, trok zijn jasje weer aan en sloop de trap af naar beneden, nog even luisterend aan meetjes kamerdeur... Zachtjes trok hij zijn schoenen aan en ging op de tast door de donkere keuken naar 't achterhuis. Daar schoof hij heel behoedzaam de grendels van de deur en ging op zijn tenen over de voorhof naar 't wagenhuis. Even moest hij zoeken en daar had hij zijn zakske

puiten te pakken, waarmee hij terug binnentrok, terwijl hij de deur zorgvuldig achter zich grendelde. Héél voorzichtig nu, sloop Bony naar de winkel toe, stak een kaars aan en ging in een van de rekken een grote glazen bokaal nemen. Vervolgens schudde hij zijn zakske erin leeg en plaatste de bokaal vooraan tegen het venster, in het uitstalraam. Toen zocht hij een stuk vierkant karton, schreef er met krijt iets op en plaatste het nevens de bokaal. Dan blies hij de kaars uit en ging, voetje voor voetje de trap weer op. Hij kleepte zich nu volledig uit en kroop met een tevreden zucht opnieuw tussen de lakens!

In een minimum van tijd was hij diep in slaap, de slaap der onschuld... Melanie had 's morgens tussen donker en licht, de luiken van de winkel opengezet en was dan vlug koffie komen zetten. Peter Juul was reeds lang in de bakkerij aan 't werken, maar nu ging ze eerst aan de trap Bony roepen. Deze kwam na een tijdje, met een slaperig gezicht, de trap afsleffen en schoof bij de lekker ruikende mastellen aan tafel. Juul kwam net uit de bakkerij binnen om zijn ontbijt te nemen. «Ha, daar is onze wittekop al, goed geslapen jongen?» «Jazeker, peetje.» antwoordde Bony, zich de slaap nog uit de ogen wrijvend. Melanie schonk ondertussen koffie in, als het eerste rumoer van buiten opklonk... Er werd daar luid gelachen, zodat het tot in de keuken te horen was. 't Was nu 't uurtje van de scholieren, die met de tram welke recht over de deur zijn stilstand had naar Gent reden. Maar normaal was er toch zoveel gerucht niet. Melanie ging naar de winkel om eens te zien wat er gaande was. Ja, er moest iets speciaals te zien zijn en nog wel in haar vitriene. Vele schaterende mensen stonden daar, en wezen de nieuw aankomenden op haar venster. Ongerust nu, trok ze haar deur open...» «Wel, wel, Meleken, sinds wanneer verkoopt gij puiten...» lachte een van de kijkers. «Wat puiten?» zei 't geschrokken menske... Ze drong een paar bengels opzij en bleef stomverbaasd naar haar vitriene kijken... Overal sprongen puiten lustig rond. Sommige stonden op hun achterpootjes tegen het venster aan. Andere zaten in de dozen met lekkers en daar stond dan nog een glazen bokaal te prijken, waar er nog een tiental door mekaar zaten te kiewelen... Dan vielen haar blikken op het karton, waar in grote letters opstond: «Puiten te koop, 5 frank de kilo»... Peetje was op 't gegiechel ook afgekomen en die was rapper van aannemen. «Dat, potvernonde, heeft Bony ons gelapt.» In één koleire keerde hij terug naar de keuken... maar die was leeg. Bony had zijn konklusies getrokken, hoorde Juul's kwade stem zijn naam noemen en had de veiligste weg gekozen, namelijk deze langs de achterpoort. Hij had nog vlug een viertal mastellen in zijn zak gemoffeld en was verdwenen voor iemand er erg in had...

Melanie had kwaadweg de luiken terug gesloten en Juul moest de vieze beesten komen vangen en aan de kiekens gooien.

Die middag is Bony niet komen eten naar «'t Huis van Commerce», hij leefde op mastellen. 's Avonds na de school, was hij naar tante Alice in de dreef gelopen. Die was toen ook al ingelicht, want gans 't dorp lachte zich krom om Melanie's puiten in de vitriene. Daar kreeg hij al een goede saus als voorschot, maar hij dierf het niet aan terug te keren naar 't dorp en vroeg om daar te mogen slapen. Tante Alice stond het hem tenslotte toe, omdat ze de woede van vader Juul vreesde, maar ging Melanie verwittigen dat de schelm bij haar was. «Hedde dat van uw eeuwig leven al geweten, wat wij met dien nietdeug al allemaal tegengekomen zijn! 't Is genoeg om al uw kalanten te verliezen» keef Melanie tegen tante Alice.

«Houd hem maar goed in 't oog zolang hij bij u is.» «Dat zal ik,» antwoordde tante, «daarbij 't is maar twee dagen meer, dan is ons Marie terug»...

*

* *

In de mooie meimaand was er 's avonds altijd veel volk op de been in de beukendreef. Dat was het seizoen van de «eekronkers» (meikevers) die er bij dozijnen uit de grasbermen de lucht ingingen! Iedereen hield zich dan muisstil, want 't was een trukje om ze te vangen. Eerst hoorde men geritsel in het gras en het eerste geronk... trrr... trrr.. Dat was het ogenblik om in de richting van dat geluid te sluipen en terug stil af te wachten tot het zich herhaalde. Ondertussen peilden vele ogen in het schemerduister, of er nergens in het gras beweging te bespeuren viel. Wanneer de kevers dan, na een eerste proef met hun vleugeltjes, langzaam opstegen, waren er tientallen handen, met klakken en mutsen gereed, om ze over de kevers heen te gooien... Dat was een mooie tijd voor 't jonge volkje.

't Waren de eerste zachte lenteavonden en iedereen begaf zich aan de sport van 't meikevers vangen. Overal zag men schaduwen in de zwoele avondschemering en hoorde men fluisterend praten. Roepen was uit den boze, want men zou de andere vangers belet hebben te luisteren, wanneer het waarschuwend trrr... weerklonk.

Bony, den 't Chiele en de Ruskies, zaten er natuurlijk steevast tussen en van dag tot dag groeide hun voorraad «eekronkers» aan. Het was om ter meest, zoals ieder jaar. Zelfs Marie kon soms aan de bekoring van 't vangen niet weerstaan en de oude Lisa 't Jaenens, een mens van om en bij de zestig, was elke avond van de partij...

Die avond echter, was er een algemene herhaling voorzien voor al de jongens die hun plechtige Heilige Kommunie moesten doen en dit in de zaal van het parochiehuis in 't dorp. Meneer de onderpastoor had er twee bankjes geplaatst die de communiebank moesten verbeelden en daar zouden ze netjes in rijen, twee per twee, moeten naartoe gaan en de hele handeling stellen alsof het «echt» was... Bony en de Ruskies waren sterk «geambeteerd», dat zoiets juist nu moest gebeuren, en dan nog om zeven uur 's avonds, net goed om alles te bederven! «Zeg, Rus, we doen ons doos mee naar 't Gildenhuis hoor, anders komen we zeker te laat om nog te vangen.» «Da's vaneigen,» zei deze, «want den onderpaster zal ons weeral niet vroeg lossen denk ik, 't zal weerom al niet goed zijn wat we doen!» De 't Chiele beaamde dit eveneens en om tien vóór zeven, trok het groepje op naar 't dorp, elk met zijn doos meikevers onder hun trui of vestje... In de toneelzaal zaten de meeste communiekanten reeds op een bank te duwen en te trekken. «Waar gaan we ze zetten?» fluisterde de Rus aan Bony's oor. Deze loerde even rond en schoof zijn doos onder de laatste bank, knipoogde even naar de anderen en wandelde dan heel gewoon naar voor waar het licht aan was. Allen volgden vlug zijn voorbeeld en kwamen dan eveneens uit de schemerdonkere achterkant naar het podium toe, waar ze zich een plaatsje veroverden tussen de anderen. Bijna onmiddellijk daarop, kwam meneer de onderpastoor binnen en werd er aangevangen met de algemene herhaling voor het grote gebeuren...

Marieke, de huisbewaarster van de kring, die een oogje op 't gevaarlijke jonge volkje gehouden had, verwijderde zich en liet meneer de onderpastoor met zijn woelige kudde zelf betijen. 't Menske nam haar borstel uit de zijgang en keerde meteen de middengang uit, om vervolgens de twee gangen te beginnen welke achter de laatste rij banken doorliepen. Wanneer Marieke bijna op het einde van de gang kwam stootte ze ineens met haar borstel tegen iets aan. Ze bukte zich en zag daar een vijftal blikken dozen staan! Heel stilletjes, om de lering niet te storen, haalde ze de dozen naar zich toe, deed het deksel eraf en bemerkte dat er groene bladeren instaken. «Wat is mij dat nou,» dacht de brave ziel en goot meteen de inhoud in de vuilbak, welke bij de deur stond. Vervolgens opende zij achtereenvolgens al de andere dozen; bladeren, steeds maar bladeren en ... roef, alles ging de vuilbak in met de dozen erbij... «Ja, ja,» filozofeerde Marieke verder, «dat zullen de maseurkens laten staan hebben om te versieren, maar ja, 'k kan ik het niet gebeteren als zij het vergeten, dat staat daar dan te rieken en ik wil een propere zaal hebben!»

Zo waren dan al de «eekronkers» van Bony, de Ruskies en de 't Chiele in de

vuilnisbak van 't gildenhuis beland! Marieke trok af, met borstel en vuilblik, tevreden over zichzelf, omdat er toch maar niets aan haar oog ontsnapte als ze op «kuistournée» was!

't Ging goed op de herhaling, meneer de onderpastoor was tevreden over zijn welpen. Héél mooi gelijk, kwamen ze, twee aan twee, recht achter hun banken. Maakten een kwart draai, naar de middengang toe en stelden zich netjes op in rijen. Telkens voor iedere beweging gewaarschuwd door een scherpe vingerknip van de eerwaarde heer. Nu ging het in rang, de handjes schoon voor de borst gevouwen, naar de kommuniebank...

Juist als «kleine Spruyt», héél devoot neergeknield was, met zijn oogjes neergeslagen, kwam de eerste meikever tegen de lamp aangevlogen, bijna onmiddellijk gevolgd door een tweede en een derde...! 't Was uit met de devotie, alle kopjes gingen naar omhoog en een onderdrukt gegiechel klonk op uit de achterste rijen. «Stilte daar!» riep meneer de onderpastoor met strenge stem. Een ogenblik ging dat goed, maar ook niet langer... De drie kevers waren ondertussen vermenigvuldigd met tien, ja met dertig... «Potverdomme,», fluisterde Bony tegen de Rus, «als ik te weten kom wie ons dat gelapt heeft!» «Dedju, dedju,» fluisterde deze terug, «ik had er al 76!» «En ik 84!» kwam de 't Chiele ertussen.

Nu was er geen houden meer aan, de stoutsten trachtten reeds om de neerduikelende meikevers te vangen die zich te dicht bij de lamp gewaagd hadden en nu richtingloos in «Wrille» naar hun koppen kwamen zoemen...

De thans bulderende stem, van de vertoornde eerwaarde, kon hen niet meer tot orde brengen...

«Houd ze in de gaten hoor!» zei Bony, thans luidop tegen de Ruskies, «'t zijn d'onze en tot de laatste zullen ze moeten afdokken, of 't zal er stuiven!» «De Fiele heeft er al minstens drie, en 't Jeef, heb ik ook al wat in zijn zakken zien steken, maar wacht als we buiten komen!» antwoordde de Rus... Nu begon iedereen in 't wilde te slaan naar de nog steeds toenemende wolk van meikevers, die allen op 't licht afkwamen en buiteland, weer stijgend, en terugrollend, door mekaar aan 't ronken waren... Zelfs de onderpastoor moest zijn handen uitslaan, om die duikbommenwerpers af te weren... «Wie heeft die meikevers hier meegebracht?» riep de vertoornde man gods, tussen twee slagen in. «Natuurlijk, weer niemand!» antwoordde hij zichzelf... «We zouden evengoed met een steen aan onze nek in de «kolk» kunnen springen, als zeggen dat het van ons is,» fluisterde Bony tegen de Rus. Deze proestte het uit in zijn zakdoek... Doch meneer de onderpastoor had tussen het gewoel door iets gemerkt... «Clinckhout,

kom eens hier gij!» Thans, hielden allen zich terug stil. «Wat hebt gij daar te lachen, weet gij hier soms iets meer van? Vertel op!» «Nee, nee, meneer de onderpaster, 'k moest juist niezen en daarbij, 'k heb geen tijd om eekronkers te vangen, ik moet vader meehelpen als ik thuiskom van school, is 't niet waar Bony?» wendde hij zich tot zijn makker. «Vaneigen meneer de onderpaster, zijn vader heeft zelfs gezegd, dat het vanavond niet te lang moest duren eer hij thuis kwam, want hij moet nog met zijn broers de beesten voederen!» «Hmm, hmm..., ja, juist..., wel, gaan jullie maar allen naar huis, want hier komt er toch niets meer van herhalen,» zuchtte de eerwaarde en sloeg meteen, met een linkse een kever naar omlaag, die langs zijn oor voorbij ronkte...

Nietmeerte houden nu, drumde het jonge volkje met veel lawaai en gelach naar de deur. «Miljaar de miljaar!» zei de Rus, «Zelfs onze dozen zijn weg! Daar zal nog een wordeke over gelost worden!» Inderdaad, Bony en de 't Chiele, die net deden of ze hun schoenen aan 't vastbinden waren, gluurden tevergeefs onder de laatste banken. Daar stond niets meer onder! Buiten verspreidde de groep zich vlug in alle richtingen. Alleen Bony, de Ruskies en de 't Chiele hadden geen haast. Ze namen beleefd hun klakken af, en zegden goeden avond aan meneer de onderpastoor, die hen schuddebollend en verstrooid voorbijliep, denkend aan de goede oude tijd dat hij zelf nog in de «zes weken» zat. Dan zou zo iets niet gebeurd zijn! Maar ja, die kinderen van tegenwoordig, die hadden voor niemand geen eerbied meer...!

Zo was het de eerste keer, dat Bony en zijn bende, zelf de bedrogenen waren. Dat was hun nog nooit overkomen! Hoe dikwijls ze ook de koppen bij mekaar staken, om te weten wie er achter hen nog binnengekomen was in 't gildenhuis, 't was en bleef een raadsel... Aan Marieke 't menske, dachten ze eenvoudig niet, anders was 't zo goed voor haar niet afgelopen, dat stond vast! Beteuterd trokken ze af. Die avond werden er geen «eekronkers» gevangen, 't was toch geen «avance»...!

*

* *

De dag dat ze in 't kasteelbos gingen eieren zoeken zullen ze zich ook lang heugen. Bony was 's namiddags bij de Ruskies aangekomen met bijzonder nieuws! 't Was vergadering voor de «sjampetters» in Gent... Hij had het van Marie, zijn moeder, die nogal wit stond met sjampetter Aarens zijn vrouw, gehoord. Dat was nu eens een enige kans om in 't kasteelbos ongehinderd te kunnen zoeken, temeer daar ze reeds een paar dagen wisten dat de garde met een verstuipte voet zat en zeker in geen week buiten kon.

Nu was 't bos voor hen alleen, met al wat erin en rond zat...!

De Ruskies overlegden gauw hoe ze 't aan boord moesten leggen om vader Clinckhout voor een paar uur te verschalken. Maar 't geluk scheen die dag volledig met hen te zijn, want boer Clinckhout voelde zich niet erg lekker vandaag en besloot in zijn bed te kruipen. Hij had een tamelijk ruige hoest, en terwijl Prudence, zijn vrouw, hem een hete kop melk met vliendersiroop aan het gereed maken was, riep hij naar zijn spruiten «Ge kunt op de lange akker 't kruid gaan wieden, 'n man minder zult ge wel niet gewaar worden voor vandaag.» Nog nooit waren zijn telgen zo gewillig geweest en zo vlug, om «Ja vader!» te zeggen, en met de krabbers te verdwijnen. «Hoera!» riep de Rus, als ze een paar honderd meter verder waren, «vivat vader zijn valling!». Niet erg mooi van hem... Maar ja, twaalf jaar, een pracht van een weertje en gaan wieden op de lange akker als ge weet dat de sjampetters in Gent zitten, de boswachter een verstuikte voet heeft en ze met Bony op eierjacht kunnen gaan! Hoe zoudt ge dan in 's hemelsnaam niet blij gestemd zijn, dat vader juist nu in zijn kafzak ligt en vliendersiroop moet slikken... Slechts één akker scheidt hen van 't bos, van de lange akker waar ze naartoe moeten, dus mogen ze werkelijk wel zeggen dat hun alles meevalt vandaag! Ze spoedden zich dan ook zo snel hun benen reppen konden naar hun doel... «We gaan onze krabbers op de akker wegsteken,» zei Ruskie, «als we terugkeren kunnen we dan nog wat wieden.» «'k Zal dan nog wat meehelpen,» beloofde Bony, «dan halen we de verloren tijd wel in.» Zo babbelend kwamen ze spoedig aan de akker, waar de Ruskies vlug de krabbers in een kant wegstoppen....Dan ging het zonder verder verlet naar het bos toe. «'t Ja,» zei de Rus ineens, «maar hoe komen we d'er in?» «Da's niet moeilijk,» antwoordde Richard, «'t Jaan heeft zijn kant uitgekapt en 't ligt daar vol «kodden», we kunnen ze over de gracht leggen en we hebben de schoonste brug die we wensen kunnen.»... Inderdaad, 't Jaan Wille, die de akker langs 't bos bebouwde, had al voor de helft zijn kant uitgekapt en vele bussels hout lagen netjes op een rijtje langs de grachtkant.

vervolgt als 't past

HET INTERNATIONAAL SALON VAN DE ROOS

Het jaarlijks trefpunt van de liefhebbers en de beroepsmensen die in de roos, koningin van de bloemen, geïnteresseerd zijn, vond plaats op het eerste weekeinde van juli in het Slot van Laarne. Benevens de klassieke en nieuwste rozen werd ook een nieuwe cultivar aan het publiek voorgesteld.

Voor de dertigste keer werd deze rozenrevue ingericht door de Nationale Maatschappij "De Vrienden van de Roos". De dienst Groen van de Vlaamse Gemeenschap verleende zijn medewerking evenals de Vereniging der Historische Woonsteden van België. De roos, met haareeuwenoude geschiedenis, was zeker op haar plaats in het eveneens oude Slot van Laarne, als men daarbij ook nog weet dat Laarne tot het plantencentrum van Wetteren behoort (waar jaarlijks 30 miljoen rozenstruiken gekweekt worden).

Het is dan ook logisch dat vanuit Wetteren een bijzondere inspanning werd gedaan om met rozen te schitteren, wat zeker gelukt is. De rozen, geoogst in open lucht, waren van een voortreffelijke kwaliteit. Het plantencentrum (samen met de tuinbouwschool van Wetteren) haalde eer van zijn werk.

Als blikvangers noteerden we de rood bloeiende "Wettra", de purper-roze "Friant", de rode "Kanegem", de lichtrode "Jojo" en de donkerrode "Papa Meiland". Een andere merkwaardige stand was van die van het Rijksstation voor Sierplantenteelt te Melle. Met een zeer verzorgde opstelling werden de eigen produkten en nieuwe aanwinsten aan het publiek voorgesteld.

Een speciaal woord van lof voor ir. Y. Meneve en zijn medewerkers. Bijzonder opvallend waren hier de lichtroze "Josee", de gele "Melgold" en de licht roze "Katrien".

Door het Rijksstation voor Sierplantenteelt te Melle werd meteen een nieuwe cultivar voorgesteld onder de naam "Slot van Laarne". Het is een heesterroos, groeiend tot 2 m hoog, rood-purper van kleur, resistent tegen meeldauw en blackspot.

Bij de doopplechtigheid fungeerde de Jonkvrouw P. de Pessemier 's Gravendries als meter en dhr. C. De Wilde als peter. We hopen dat deze nieuwe roos een groot succes tegemoet mag gaan.

De opstelling van de Euroveiling/Brussel stelde de klassieke rozen voor die aangevoerd worden voor de klok. Een bijzondere vermelding graag voor de

appelbloesemkleurige “Vivaldi”, de roze “Noblesse”, de oranje “Lara” en de gele “Aalsmeergold”.

De kapel in het Slot van Laarne was voorbehouden aan de boomkwekers van Lesdain (Henegouwen). Met de nodige bijhorende attributen, werd voor een mooie maar ook serene sfeer gezorgd. Merkwaardig waren hier de oranje-kleurige “Doris Tijsterman” terwijl de “Queen Elizabeth” er nog altijd elegant en aantrekkelijk voorkomt.

De provincie Antwerpen met de rozentuinen te Deurne en Mechelen, exposeerde voor de eerste maal in een genietbare opstelling. De mooie verzameling aan cultivars kreeg belangstelling. Dit was ook het geval voor de inkomhal die versierd werd door het Hoger Rijkstuinbouwinstituut van Melle.

De firma Bauwens uit Lede gaf een overzicht van haar gepatenteerde rozen. De gele “Vera Lyn”; de frisse “Vivaldi”, de rode “Astra” en “Madelon” stonden in het voetlicht.

De fa. Delforge uit Belsele gaf een kleurrijke toets met de witkleurige “Josefine Charlotte”, de roze “Maldy”, de oranje “Lambada” en de fuchsiakleurige “Souvenir”.

In verschillende plaatsen van het slot werden nog door verschillende verenigingen en liefhebbers tal van mooie rozen voorgesteld. Een bijzondere vermelding voor E. Velle uit Oudenburg die in open lucht een tuin exposeerde.

Het dertigste Salon van de Roos was een voltreffer, die voor de bezoeker zal herinneren aan het mooie en aan het boeiende van het rozenassortiment.

Cesar De Wilde

MEDEDELINGEN

Beter laat dan nooit. Het dubbelnummer gewijd aan het Liber Memorialis van pastoor B. Heirman is bijna klaar. Door het boek over de kerk van Laarne werd dit project spijtig genoeg naar de achtergrond verwezen. In de toekomst zullen wij dit proberen te voorkomen. Met onze oprechte dank voor uw begrip.

+++

Werkgroep Industriële Archeologie Durme Schelde Dender organiseert op 12 maart 1993 een lezing over de "Evolutie van het onderwijs (technisch en algemeen) in de arrondissementen Sint-Niklaas, Dendermonde en Aalst" door prof. dr. Mark D'Hoker (KUL). Deze lezing start om 20 uur en gaat door in de zaal van de Stichting Vermeire-Lagae, Slangstraat 53 te Hamme-Centrum. Leden van geschied- en heemkundige verenigingen betalen 50 fr, andere geïnteresseerden 100 fr.

+++

"VRIJEN EN TROUWEN IN HET ANCIEN REGIME"

Op dinsdag 27 april 1993 spreekt professor Chris Vandenbroeke over "Vrijen en trouwen in het Ancien Regime" in de Plaatselijke Openbare Bibliotheek, Keistraat 5 te Laarne. De lezing vangt aan om 19.30 uur.

In zijn spreekbeurt gaat Vandenbroeke dieper in op de wijze waarop en de omstandigheden waaronder onze voorouders de vele en verscheiden facetten van seks, liefde, huwelijk en al hetgeen daar direct of indirect mee te maken heeft, beleefden en ondergingen. Onderwerpen die ter sprake komen zijn vrijen en trouwen, seks in, voor en buiten het huwelijk, perikelen rond de bevalling, levenskansen van zuigelingen, het lot van vondelingen en verlaten kinderen, enz.

Chris Vandenbroeke legt de klemtoon op het sociaal-economisch aspect in de verschillende periodes. Hij ontkracht daarbij de vele vooroordelen die we al te dikwijls nog hebben over de seksuele handel en wandel van onze voorouders. Een aanrader voor iedereen, en zeker voor de velen die met stamboom-onderzoek bezig zijn.

+++

Bij besluit van de Vlaamse Executieve van 7 januari 1992 werd de erevoorzitter van Castellum, Jonkheer de Pessemier 's Gravendries, benoemd als lid van de Provinciale Commissie voor Monumenten en Landschappen.

Deze Commissie staat onder het voorzitterschap van de heer Gouverneur van de provincie en adviseert de Minister van Ruimtelijke Ordening met betrekking tot het beschermen van monumenten, dorps- en stadsgezichten.

FOTO'S UIT DE OUDE DOOS

Op 1 juli 1956 bracht Monseigneur Callewaert, bisschop van Gent, een bezoek aan de verschillende wijken van Laarne. Hier heeft u een foto naar aanleiding van het bezoek aan de Meerskant. De inwoners overhandigden aan de bisschop een mand paling.

(Foto Urbain en Angèle Van Damme - De Veirman)

(Silhouette van de foto)

1 ?, 2. Mw. Serge Kervyn d'Oud Moorghem, Maria Poelman, 4. Irène Van Damme, 5. Maurice Bollaert, 6. Rosa Raman, 7. ... Strobbe, 8. Marcel Strobbe, 9. Roger Poelman, 10. Irène Strobbe, 11. Henriëtte De Veirman, 12. Mariette Daneels, 13. Yvan Kervyn d'Oud Mooreghem, 14. Robert De Wilde, 15. Bertha De Veirman, 16. ... Daneels, 17. Daniël Daneels, 18. Diane Kervyn d'Oud Moorghem, 19. Gustaaf Van Damme, 19bis. ... Goetheijn?, 20. Georgette Daneels, 21. Julien Strobbe, 22. ... Daneels, 23. Achiël Seghers, 24. Roland De Veirman, 25. Yvan Van Damme, 26. Anna Strobbe, 27. Patrick De Veirman, 28. Romain De Veirman, 29. ?, 30. Maurits Heirman, 31. René Van Acker, 32. Diane De Meyer, 33. Annie De Veirman, 34. Marcella Bracke, 35. Angèle De Veirman, 36. Martin Van Damme, 37. Frans Van Acker, 38. Daniël Van Acker, 39. Roger De Pelsmaecker, 40. ?, 41. Maria De Wilde, weduwe De Pelsmaecker, 42. ?.

Lezers, die interessante of merkwaardige foto's bezitten over Kalken en Laarne, kunnen met een van de bestuursleden contact opnemen.

Castellum

**Driemaandelijks tijdschrift van de
Geschied- en Heemkundige Kring voor Kalken en Laarne**

**Verantw. Uitg. Erik Schepens
Eekhoekstraat 5
9270 Laarne**

Dienst wettelijk Depot nr. B.D. 40.652

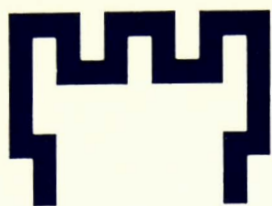
Oplage: 550 exemplaren

**Omslagfoto: Bisschoppelijk bezoek aan de Meerskant, (v.l.n.r.) Romain
De Veirman, pastoor De Bruyne en Monseigneur Callewaert
(Foto U. & A. Van Damme-De Veirman)**

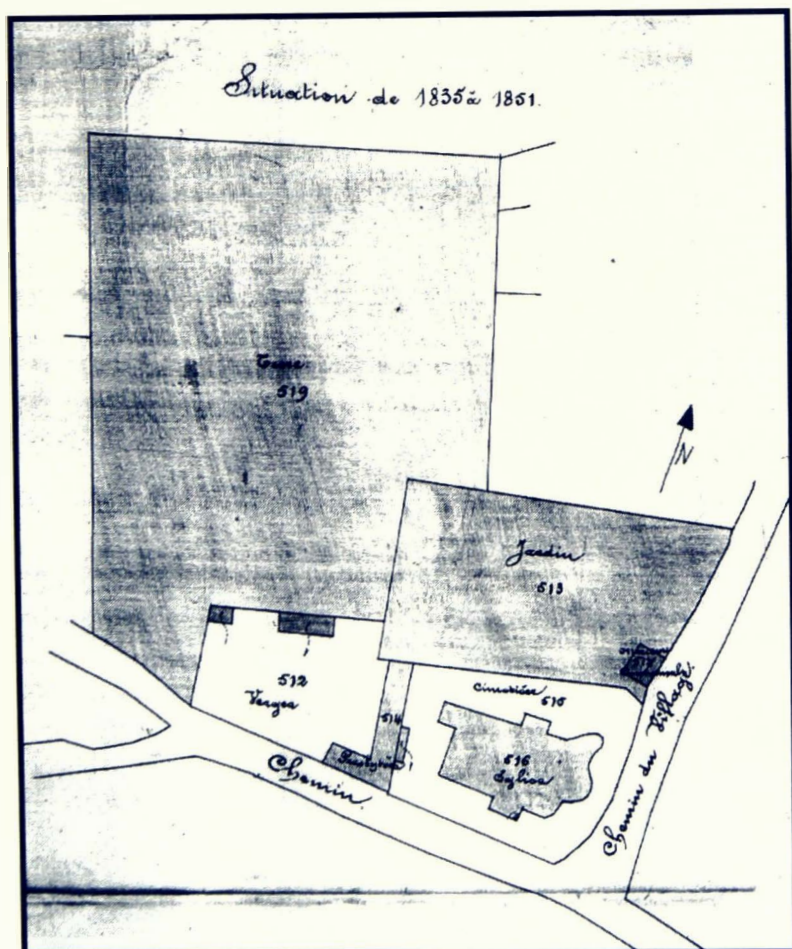
INHOUD

- Samenstelling bestuur: Castellum	1
- Samenstelling bestuur: De Vrienden	2
- Tien jaar Castellum	3
- Kanarievogels in Vlaanderen - Bèr Willems	4
- Mijmeringen over vroeger - Gerard Mehuys	6
- De Republikeinse kalender - Roger Poelman	10
- Laarne bokkesprongen en wij - Roger De Bondt	15
- Het Internationaal Salon van de Roos - Cesar De Wilde	23
- Mededelingen	24
- Foto's uit de ouder doos	26

**De auteurs zijn verantwoordelijk voor de inhoud van hun bijdrage.
Teksten mogen worden overgenomen mits vermelding van de bron en
van de auteur, en het toezenden van een exemplaar.**

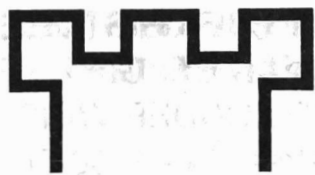

castellum

DRIEMAANDELIJKS TIJDSCHRIFT

JAARGANG X — NRS 2 en 3 — JUNI - SEPTEMBER 1993

castellum

**DRIEMAANDELIJKS TIJDSCHRIFT VAN DE GESCHIED-
EN HEEMKUNDIGE KRING KALKEN EN LAARNE**

Hoofdredacteur : Erik L. Schepens

**BESTUUR CASTELLUM
GESCHIED- EN HEEMKUNDIGE KRING VOOR KALKEN
EN LAARNE**

Ere-voorzitter: Jhr. de Pessemier 's Gravendries, Slot van Laarne, 9270 Laarne

Ere-bestuurslid: Prof. Dr. Roger Thibau

Voorzitter: Erik L. Schepens p.a. Slot van en te 9270 Laarne

Tel. 091/31.88.66

Ondervoorzitter: André Van De Sompel, Kruisenstraat 70, 9270 Kalken

Secretaris: Dirk Clerick, Bieststraat 28, 9270 Kalken

Leden: Anne Thibau, Kasteeldreef 50, 9270 Laarne

Eric Balthau, Termstraat 80, 9270 Laarne

Roger De Bondt, Maalderijstraat 16, 9040 Sint-Amandsberg

Johan De Wilde, Meirestraat 25, 9921 Vinderhoute

Lieven Hanselaer, Koffiestraat 61, 9270 Kalken

Johan Marckx, Warande 11, 9270 Laarne

Marcel Meijs, Kruisenstraat 31, 9270 Kalken

Luc Props, Meirhoekstraat 21, 9270 Laarne

Wim Van de Voorde, Meirhoekstraat 25, 9270 Laarne

Frans Verhaeghe, Provinciebaan 78a, 9270 Kalken

JAARGANG X - Nrs 2 en 3 juni - september

KONINKLIJKE VERENIGING DER HISTORISCHE WOONSTEDEN VAN BELGIE

VERENIGING ZONDER WINSTBEJAG
Vergotestraat 24 - 1200 Brussel

Prins Alexandre de Merode, Voorzitter

Graaf Charles-Albert de Lichtervelde, Beheerder-Schatbewaarder

Jonkheer de Pessemier 's Gravendries, Bestuurder van de Vereniging en Afg.-Beh.
van het Slot van Laarne.

"DE VRIENDEN VAN HET SLOT VAN LAARNE"

ADVIESRAAD:

Voorzitter: Jonkheer de Pessemier 's Gravendries

Frans Verhaeghe

Erik L. Schepens

Eric Balthau

Cesar De Wilde

Luc Props

WERKENDE LEDEN

De heer Albert Eeckhaut, Erevoorzitter

De heer en mevrouw A. De Wilde-Hesters

D.A.C.-project:

Mevrouw Anita Vermeulen en de heren Jacques De Wilde en Patrick Van Nieuwenhuyse

Lidmaatschap CASTELLUM

Gewoon lid: 350,-

Steunend lid: 650,- (familiekaart)

Erelid: 1000,-

Beschermend lid 2000,-

Rekening: 393-0430850-65 Castellum p.a. Slot van en te 9270 Laarne.

Voordeel voor de leden:

- gratis toegang tot het kasteel tijdens de openingsuren mits voorlegging van uw lidkaart
- bij tentoonstellingen korting op de toegangsprijs
- ieder lid krijgt het tijdschrift Castellum gratis aan huis besteld.
- Uitnodiging van het Slot van Laarne, de Geschied- en Heemkundige Kring voor Kalken en Laarne en de Koninklijke Vereniging der Historische Woonsteden van België, gehouden op het slot.

BIJDRAGE TOT DE GESCHIEDENIS VAN HET ONDERWIJS TE KALKEN, PERIODE 1795 TOT 1918

André Van De Sompel

Woord vooraf

Toen we - ruim tien jaar geleden - aan de Gentse universiteit de basis legden van onze HISTORISCHE ONDERWIJSCOLLECTIE, hadden we een dubbel doel voor ogen: enerzijds het verwerven, bewaren en tentoonstellen van voorwerpen en documenten met betrekking tot de geschiedenis van opvoeding en onderwijs (schoolmeubilair, didactisch materiaal, schoolboeken, wandplaten, foto's, enz.); anderzijds het bevorderen van wetenschappelijk onderzoek en van publikaties op het terrein van de historische pedagogiek. Dat *terrein* wensten we niet uitsluitend te reserveren voor academisch opgeleide of gespecialiseerde navorsers. Integendeel, we streefden ernaar om samen te werken met personen, scholen en verenigingen, die poogden huidige onderwijstoestanden beter te begrijpen door vergelijkingen te maken tussen vroeger en nu. Zo hebben we in de voorbije jaren o.m. heel wat leden van heemkundige kringen kunnen aanmoedigen tot het schrijven van historische bijdragen over het onderwijs in hun gemeente of streek. Tegelijk echter hebben we hen ervoor gewaarschuwd niet de nostalgische toer op te gaan, want door de vervlogen *schone tijd van toen* centraal te stellen (zoals b.v. vaak gebeurt in gedenkboeken van jubilerende scholen) worden sommige historische ontwikkelingen verdoezeld en dreigt het gevaar van verkeerde interpretaties.

Het is de verdienste van André Van De Sompel, dat hij niet heeft meegespeeld in dit nostalgisch concert. Hij is allereerst op zoek gegaan naar betrouwbaar bronnenmateriaal en heeft aldus zeer veel gegevens verzameld. Ofschoon het zijn aanvankelijke bedoeling was de evolutie te schetsen van het onderwijs te Kalken tot 1976, heeft hij - wegens de omvang van het bijeengebrachte materiaal en tevens wegens de beperking van de hem toegemeten ruimte - enkel de periode tot 1918 kunnen behandelen. We hopen dat hij de kans krijgt de resultaten van zijn onderzoek verder uit te werken en te publiceren. André Van De Sompel behoort immers tot degenen die in staat zijn belangrijke bouwstenen aan te dragen tot beter begrip van educatieve ontwikkelingen binnen een lokale gemeenschap. Dergelijke gedetailleerde studies hebben we nodig om tot algemene overzichten en zinvolle uitspraken te kunnen komen. Met andere

woorden: André Van De Sompel bewijst met zijn werk niet enkel een dienst aan de bewoners van Kalken, maar ook aan de beoefenaars van historische en comparatieve pedagogiek.

Prof. Dr. Karel De Clerck

Verantwoording en opzet

Deze bijdrage werd gemaakt als basis voor de stoet en de tentoonstelling *Onderwijs* ter gelegenheid van het Sint-Pietersfeest van 2 tot 4 juli 1993 te Kalken, wijk Kruisenstraat-Koffiestraat-Noordenbos.

De link onderwijs - Kruisenstraat en Koffiestraat is vlug gelegd. Op deze as werden de eerste schoolgebouwen ingeplant, nl. de gebouwen voor het gemeentelijk en het vrij onderwijs.

Oorspronkelijk was het de bedoeling om de periode 1795 tot 1976 te behandelen. Omdat uiteindelijk het bronnenmateriaal toeliet om de geschiedenis van het plaatselijk onderwijs nauwkeurig te beschrijven, werd beslist om in deze bijdrage de periode 1795 tot de invoering van de leerplicht (1914-1918) te behandelen. Misschien zullen de via een enquête verkregen resultaten in verband met schoolfeesten, anekdotes, schoolfoto's ..., kortom de voor velen herkenbare gegevens, en initiatieven zoals Muziekschool, Avondschool en de uitbouw van het Gemeenschapsonderwijs in een latere studie verwerkt worden. Veruit de grootste aandacht gaat uit naar de ontwikkeling van het basisonderwijs: het lager onderwijs en de bewaarschool. Naast dit hoofdzakelijk dagonderwijs bestond nog aanvullend onderwijs: de zondagsschool, het leerwerkhuis, de adultenscholen, de kantscholen, ...

De onderwijsgeschiedenis van Kalken kan echter niet geschreven worden zonder aandacht te besteden aan een deel van de onderwijsgeschiedenis van de parochie Beervelde.

De geschiedenis van het lager onderwijs te Kalken werd tot nog toe enkel fragmentarisch belicht in een viertal werken, nl. *Geschiedenis van de gemeenten der provincie Oost-Vlaanderen, Kalken* van F. De Potter en J. Broeckeaert, *Calcken door de eeuwen heen* van C. Dauwe, *Zo was Kalken* van F. Duquet en *De zusters van de heilige Vincentius à Paulo van Wachtebeke 1841-1991* van A. Vervaet. Voor Beervelde komt het werk *Beervelde, Historische nota's* van

L. De Wilde in aanmerking.

Dit werk is het resultaat van archiefonderzoek en literatuurstudie en bevat dus alle mogelijke gegevens over onderwijzers en onderwijzeressen, het ontstaan van instellingen, de bouw en ligging van scholen, de leerlingenaantallen, de kostprijs van het onderwijs, ...

De manier van lesgeven, de pedagogiek en het gebruikt schoolmateriaal worden, alhoewel ook hierover voldoende archiefmateriaal voorhanden was, slechts af en toe behandeld. Ik heb ook geen onderzoek verricht naar de alfabetisatiegraad van de bevolking en archieven van notariaten en hypotheekkantoren werden niet geraadpleegd. Vanwege de relatief beperkt toegemeten ruimte werd in deze studie geen fotomateriaal opgenomen. Hiervoor verwijs ik naar de werken van F. Duquet en A. Vervaet.

Deze studie is derhalve verre van volledig. Ze nodigt andere vorsers uit om bepaalde gegevens verder uit te diepen.

Graag wil ik een woord van dank richten aan het Gemeentebestuur van Laarne, het personeel van de Rijksarchieven te Gent en Beveren, Z.E.H. Collin, archivaris van het Bisschoppelijk Archief Gent, het personeel van de Hoofdbibliotheek van het Gemeentekrediet, het documentatiecentrum Oost-Oudburg en de Historische Onderwijscollectie te Gent voor de hulp bij de opzoeken. De heren prof. dr. K. De Clerck en medewerker O. Moens, E. Balthau, E.L. Schepens, L. Hanslaer, H. Van Royen, M. Meys, A. Vervaet, R. Lemaire, J. De Wilde, L. Dhaenens en J. Tibbaut wil ik bedanken voor de talrijke raadgevingen. Dank zij prof. J. Rogiers en assistent M. Derez van de Katholieke Universiteit Leuven kon ik het *vergeten* archief Tibbaut verkennen.

Voor het verwerken van gegevens in overzichtstabellen ben ik de heer D. Vandekerckhove dankbaar.

Voor het nalezen van het manuscript wil ik de heren A. Dewit, P. Van Dael, S. Snel en L. Lecomte bedanken.

Omslag: Kadastrale schets deel Kalkendorp, periode 1835-1851, met situering kerk, pastorie en *maison communale*.

Tijdens het Ancien Régime was in het *maison communale* de *dorps-school* gevestigd.

Inleiding

1. De belangengroepen, Belgische periode

Opvoeden genoot duidelijk de voorkeur op onderwijzen. Voor alles was de school erop gericht de bestaande maatschappelijke tegenstellingen te consolideren. Veel aandacht ging bovendien uit naar het onderricht van de catechismus.

Chris Vandenbroeke

1.1. Het onderwijs vanuit het oogpunt van de pastoraal

Voor het bisdom Gent halen we de opvattingen van de bisschoppen van vorige eeuw aan.

Onder Van de Velde (1829-1838) werd de nadruk gelegd op de plicht te catechiseren en gecatechiseerd te worden.

Zijn opvolger Delebecque (1838-1864) wilde de gelovigen erop wijzen hun kinderen te laten onderwijzen en ze naar de (parochiale) school te sturen.

Onder Bracq (1864-1888) brandde de schoolstrijd los. Katholieken dienden stelling te nemen: hun kinderen dienden naar een katholieke school te gaan, daar waar het onderscheid officieel-vrij onderwijs voordien op de meeste plaatsen theoretisch was gebleven. *De Kerk zou zich moeten inspannen om via de moeder, en dus via de meisjesopleiding, die hoofdzakelijk in handen was van de kloosters, de christelijke familiegeest tot nieuw leven te brengen...* (1)

Onder Stillemans (1889-1916) ging de uitbouw van katholieke organisaties in versneld tempo verder, zo ook het katholiek onderwijs.

1.2. Het onderwijs vanuit officieel oogpunt

1.2.1. Consolidatie van de bestaande maatschappij

Vooraf in de negentiende eeuw werd o.a. via het onderwijs de nadruk gelegd op de veranderende leefwereld. In essentiële behoeften van de mens, eten en drinken, kon tijdens het Ancien Régime nogal gemakkelijk voorzien worden. Naar het einde van deze periode werd het echter steeds moeilijker om daaraan te voldoen. De alom verspreide huisnijverheid bracht steeds minder geld in het

bakje. Kinderen werden in het arbeidsproces ingeschakeld en men diende alsmaar langere tijd te werken voor hetzelfde loon zodat vele gezinnen dienden aan te kloppen bij de Kassen van de Openbare Onderstand. Deze kapitalistische uitbuiting kreeg steun van de kerkelijke en wereldlijke overheid.

Het leerprogramma lager onderwijs vermeldde: tekenen, lezen, de beginselen van de moedertaal en het katholieke godsdienstonderwijs. Dit programma was doortrokken van begrippen als gehoorzaamheid, dankbaarheid, spaarzaamheid, ontzag voor ouders, respect voor familie, eerbied voor godsdienst, vaderland en eigendom, kortom het onderwijs beoogde de bevestiging van de bestaande sociale klassen.

Het aantal kinderen dat de lagere school volgde, kende een aanhoudende groei niettegenstaande de nog fel verspreide kinderarbeid en het ontbreken van een leerplicht. Zo gingen in 1845 nog ruim 33% van de kinderen tussen 7 en 14 jaar niet naar school, in 1875 bedroeg dit nog 27% (2).

De overheid deed pogingen om het volksonderwijs uit te breiden door de oprichting van lagere scholen, maar ook door het inrichten van zondagsscholen, avondscholen voor volwassenen en werkscholen. Vele kinderen volgden immers onregelmatig het lager onderwijs omwille van seizoensarbeid en zij verlieten vaak de lagere school op vroege leeftijd.

Opdat iedereen onderwijs zou kunnen volgen werd aan de behoeftige kinderen het recht op gratis onderwijs toegestaan.

De definitie van een behoeftig kind anno 1843 (3) luidde als volgt:

- de kinderen van personen door het Bestuur van Weldadigheid ondersteund.
- de kinderen van werklieden die alleen de opbrengst van hun dagloon tot inkomst hebben.
- alle andere kinderen waarvan hun voogd of de personen aan wie zij zijn toegewezen onmogelijk het onderwijs konden betalen.

Deze kinderen moesten bovendien 7 à 14 jaar oud zijn, de koepokinenting gekregen hebben en het vaderlijk gezag of de voogd moesten in de gemeente woonachtig zijn.

De andere kinderen betaalden de meester(es)/onderwijzer(es) lesgeld.

De politieke tegenstelling Katholieken - Liberalen zou ook voor het onderwijs gevolgen hebben.

1.2.2. De liberale zienswijze en de aanloop tot de schoolstrijd (tweede helft 19de eeuw)

De liberalen wilden de politieke macht van de Kerk breken: de scheiding van Kerk en Staat. De eerste generatie liberalen was niet anti-godsdienstig. De latere generaties, ook de radicalen genoemd, hadden hun houding verstard en gingen niet meer naar de kerk. Deze radicale liberalen betoogden dat kennis rijkdom was en dat men via deze kennis de sociale ladder moest kunnen opklimmen. Voor hen telde dus het onderwijs zelf: lezen, schrijven, rekenen, ...

Om dit te kunnen verwezenlijken diende het onderwijs uit de handen van de geestelijkheid gehaald te worden.

Na de verkiezingsoverwinning van de liberalen in 1878 werd het wetsontwerp van de eerste minister van Openbaar Onderwijs, Pieter Van Humbeeck, in 1879 goedgekeurd. Dit betekende het begin van de (eerste) schoolstrijd.

1.2.3. Herstelling macht van de Katholieken en de wet op de leerplicht (1884-1914)

Met de katholieke verkiezingsoverwinning in 1884 en de nieuwe wet van hetzelfde jaar werd de klok op onderwijsvlak veertig jaar teruggedraaid.

Terwijl in de meeste buurlanden de schoolplicht reeds lang ingevoerd was, moest ons land wachten tot in 1914 om de wet op de schoolplicht, na jarenlang gekibbel, gestemd te zien.

2. Situering van de bestudeerde gemeente en wijken

Bij de behandeling van ons onderwerp voor de gemeente Kalken hoort ook een bespreking van een deel van de onderwijsgeschiedenis van de parochie Beervelde.

Kalken had als belangrijkste wijken: het Centrum, Eesvelde, Hussevelde en Kalken-Beervelde. De aandacht van de plaatselijke politici op onderwijsvlak ging dan ook voornamelijk uit naar deze wijken. In tussenliggende wijken waren vooral privé-schooltjes te vinden: Biest- en Kruisenstraat, Bosstraat, Bontinckstraat, Brugstraat en Zomerstraat.

De parochie **Beervelde** strekte zich voornamelijk uit over delen van Destelbergen, Kalken, Laarne en Lokeren (Oudenbos). Administratief behoorde het

centrum van Beervelde tot Destelbergen. Tot de communicanten van de parochie Beervelde behoorden inwoners van bovengenoemde gemeenten. Ook een aantal kinderen van deze gemeenten volgden lessen in de Beerveldse scholen.

De gemeente Kalken droeg onder andere bij in de kosten van de bediener van de eredienst en in de bekostiging van het onderwijs. In deze studie wordt enkel de geschiedenis van de scholen van Beervelde die financieel ondersteund werden met gelden uit de Kalkense gemeentekas, hoofdzakelijk periode 1850 tot de oprichting van de gemeente Beervelde, behandeld.

Beervelde werd bij wet van 20 april 1921 verheven tot gemeente en werd samengesteld uit delen van Destelbergen, Kalken (Vijfhoek, Kootveld en Kerrebroek), Laarne (Magret, Klein Gent en Ertbuer) en Heusden.

Figuur 1. Behandeld gebied, tweede helft 19de eeuw
(4)
(op basis van kaart van Ferraris)

3. Wetten op het lager onderwijs

Bij de behandeling van een periode wordt een algemeen overzicht van de situatie gegeven. Het leek ons evenwel nuttig om reeds vooraf een overzicht van de schoolwetten te geven.

3.1. De Franse Tijd

In deze periode werden vele decreten en wetten betreffende het onderwijs, in het bijzonder voor het hoger onderwijs, uitgevaardigd, bijvoorbeeld:

Wet van 19 december 1793: Alle onderwijs was vrij indien het publiek gegeven werd. Dit openbaar vrije onderwijs kon toelagen bekomen van de staat.

Wet van 3 brumaire jaar IV (25 oktober 1795), van kracht op 7 pluviôse jaar V (26 januari 1797): Deze wet regelde de organisatie van het openbaar onderwijs: de opvoeding van de jeugd moest plaatsvinden in door bekwame mensen geleide scholen, de centrale administratie zou per kanton het aantal scholen bepalen, de onderwijzers hadden recht op gratis huisvesting en de Franse taal zou de voertaal moeten zijn.

Dekreet van 9 vendémiaire jaar IV (1 december 1795): Het onderwijs werd herleid tot een strikt gemeentelijke zaak.

De wet van 5 floreal jaar V (24 april 1797): Deze wet voorzag in de oprichting van jury's die de kandidaat-onderwijzers van de lagere scholen dienden te ondervragen.

De wet van 26 fructidor jaar V (12 september 1797): De pastorijen waren nutteloos geworden, men kon ze evengoed gebruiken om de gemeentelijke administratie of de scholen in onder te brengen.

Dekreet van 17 september 1808: De inrichting van het openbaar onderwijs werd toevertrouwd aan de Keizerlijke Universiteit, opgericht op 10 mei 1806. Elke onderwijzer diende een door haar afgeleverd diploma te bezitten. De onderwijzers van de lagere scholen konden dit diploma gratis krijgen.

3.2. De Hollandse Tijd

Wet van 3 april 1806: Deze wet beschouwde als openbaar alle scholen, zelfs de private, die toelagen ontvingen van de gemeente, van een of ander menslievend werk of van een kerkgenootschap.

Wet van 23 juli 1817: Het lager onderwijs moest in de al dan niet nog op te richten gemeentescholen gegeven worden. Hulp-schooltjes konden opgericht worden in afgelegen wijken. In elk arrondissement werd een commissie opgericht die hierop toezicht moest houden.

Niemand mocht onderricht geven zonder getuigschrift of vergunning van de commissaris-generaal. Examens om een getuigschrift te bekomen werden door de Tijdelijke Jury (in 1824 vervangen door de Provinciale Commissie voor het Onderwijs) afgenomen.

Onderwijzers hadden recht op gratis huisvesting, het leslokaal moest geschikt, voldoende ruim, lichtig en ordentelijk zijn. Het minimumloon van de onderwijzers werd vastgesteld en viel ten laste van de gemeente.

3.3. De Belgische Tijd (5)

1830

Met de uitroeping van de onafhankelijkheid van België op 4 oktober 1830 kwam een einde aan de centraliserende onderwijspolitiek van Willem I. De decreten van 12 en 16 oktober 1830 bepaalden dat **het onderwijs volkomen vrij was**. Artikel 17 van de Belgische grondwet van 1831 bevestigde deze decreten.

Dit compromis tussen Kerk en Staat werd door elke partij anders uitgelegd: volgens de katholieken moest de Staat het privé-initiatief aanmoedigen en aanvullen indien dit tekort schoot; volgens de liberalen kreeg de Staat de positieve opdracht van de grondwet om het officieel onderwijs op te richten en te besturen, desnoods tegen het vrij onderwijs in. Het enige resultaat was dat er vele schooltjes ontstonden terwijl het toezicht wegviel. Bovendien kon zowat iedereen les geven.

1836

De gemeentewet van 30 maart 1836 bepaalde dat de verantwoordelijkheid voor het openbaar (lager) onderwijs werd toevertrouwd aan de gemeenten: het bestuur en de inspectie ervan en ook de benoeming van de leerkrachten. De provinciewet van 30 april 1836 gaf de Provincie opdracht op vraag van

de gemeenten financieel tegemoet te komen bij het inrichten van het lager en middelbaar onderwijs.

1842

De Staat greep in met de **eerste organieke wet op het lager onderwijs** van 23 september. Dit betekende opnieuw een compromis tussen Kerk en Staat: enerzijds werden de gemeenten verplicht over een lagere school te beschikken, anderzijds kon de geestelijkheid toezicht uitoefenen op het onderwijs. De benoeming van een gemeentelijke onderwijzer bleef de bevoegdheid van de gemeenteraad. Het godsdienstonderwijs werd verplicht en onder toezicht geplaatst van de geestelijkheid. De leerboeken moesten anderzijds door de regering goedgekeurd worden.

Andere bepalingen waren o.a. de verplichting tot het verstrekken van gratis onderwijs aan behoeftigen, de pedagogische opleiding van de onderwijzers, de organisaties van conferenties voor onderwijzers en de zorg voor kinderbewaarplaatsen, adultenscholen en liefdadigheids- en werkscholen.

1866

Het Koninklijk Besluit van 1 september 1866 wou het onderwijs voor volwassenen regelen. De gemeenten konden ofwel zelf het initiatief nemen tot het oprichten van een adultenschool, ofwel een reeds bestaande school aannemen.

1878

Het Koninklijk Besluit van 19 juni 1878 voorzag in de oprichting van een Ministerie van Openbaar Onderwijs, toevertrouwd aan minister P. Van Humbeeck.

1879

De wet van 1 juli 1879 zou leiden tot de schoolstrijd waarbij regering en Kerk radicaal tegenover elkaar kwamen te staan. Volgens deze wet moest immers het onderwijs geleid worden door de Staat.

De gemeenten moesten zelf een lagere school oprichten, vrije scholen konden niet meer aangenomen worden. Godsdienstondericht maakte geen deel meer uit van de verplichte leervakken en de leerboeken moesten nagezien en goedgekeurd worden door de *conseil de perfectionnement* en de regering. De gemeenteraden dienden de onderwijzers te benoemen waarbij de gediplomeerden van de rijksnormaalscholen steeds voorrang kregen. Het toezicht over de school zou uitgeoefend worden door de gemeentelijke

overheid, de kantonnale inspecteurs, de hoofdinspecteurs en de schoolcommissie.

1884

De wet van 20 september 1884, uitgevaardigd na de katholieke overwinning in de verkiezingen van 10 juni 1884, maakte een einde aan zes jaar liberaal onderwijsbeleid. Men keerde terug naar een situatie vergelijkbaar ten tijde van de eerste organieke wet.

Het lager onderwijs was niet langer een staatszaak. Iedere gemeente diende ten minste één lagere school, een gemeentelijke of een aangenomene school, te hebben. De gemeenteraden konden terug zonder inmenging onderwijzers benoemen, het bezit van een staatsdiploma was niet meer een *conditio sine qua non*.

Het godsdienstonderwijs mocht gegeven worden, bij het begin of aan het einde van de lessen.

1895

Door de nieuwe wet op het lager onderwijs van 15 september 1895 zagen de gemeenten hun zelfstandigheid op onderwijsgebied beknot: beslissingen konden niet meer genomen worden zonder inspraak van hogerhand.

Het aannemen van een vrije lagere school gebeurde voortaan voor een periode van tien jaar. Staatssubsidies werden toegekend zowel aan gemeentelijke en aangenomen scholen als aan niet-aangenomen vrije scholen die het wettelijk vastgesteld programma en de staatsinspectie aanvaardden.

Voor de onderwijzers werd een minimumwedde vastgesteld, afhankelijk van het aantal inwoners van de gemeente. Last but not least werd het godsdienstonderwijs opnieuw een verplicht vak in het lager onderwijs.

1914

Koning Albert I ondertekende op 19 mei 1914 de nieuwe wet op het lager onderwijs.

Een leerplicht van acht jaar, te beginnen na de zomervakantie van het jaar waarin de leeftijd van zes jaar werd bereikt, werd ingevoerd voor alle kinderen.

Het lager onderwijs werd met twee jaar verlengd: in alle scholen diende een vierde graad, met nadruk op een beroepsopleiding, ingericht te worden.

In alle gemeentelijke, aangenomen en aanneembare scholen moest gratis onderwijs verstrekt worden. De staatssubsidies werden daarom verhoogd. Onder meer door het vastleggen van een minimumbarema en het verhogen

van de weddes, werd de materiële positie van onderwijzers en onderwijzeressen verbeterd.

De moedertaal was de voertaal in de lagere school.

Er werd een medische inspectie ingericht: ten minste éénmaal per jaar moesten de leerlingen door de schooldokter onderzocht worden.

Door het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog in augustus 1914 konden deze reorganisaties niet onmiddellijk doorgevoerd worden.

DEEL 1

Hoofdstuk I

Het volksonderwijs tijdens het Ancien Régime

Reeds vanaf de Middeleeuwen was het onderwijs toevertrouwd aan de geestelijkheid, hierin gesteund door de burgerlijke overheden.

Na de godsdiensttroebelen in de zestiende eeuw en door uitvoering van het Concilie van Trente (1563) werd het godsdienstonderricht veralgemeend. De pastoor, meestal bijgestaan door de koster-schoolmeester of de onderpastoor, stond in voor het onderwijs dat meestal werd gegeven op de zondag voor of na de H. Mis. Daarenboven werden de geestelijken aangemaand een parochieschool te openen.

Het onderwijs bestond in het opzeggen en uitleggen van de catechismus en, in het beste geval, een beetje lezen en schrijven.

Leken konden, mits toestemming van de plaatselijke geestelijkheid, ook onderwijs geven.

Ook de ouders of het parochiebestuur konden tijdens de wintermaanden een schoolmeester aanwerven. De *winterse* schoolmeester was tijdens de lente en zomer bv. wever, metselaar, schoenlapper (1).

Op het einde van het Ancien Régime hadden ongeveer negentig procent van de parochies van het bisdom Gent één of meerdere lagere scholen. Dit wil echter niet zeggen dat de gewone man kon lezen en schrijven. Studies wezen uit dat in grote delen van Oost-Vlaanderen voor de periode 1780-1800 de alfabetisatiegraad voor mannen nauwelijks vijftig en voor vrouwen twintig procent overschreed. Dit was grotendeels te wijten aan de onvoldoende scholing van de leerkrachten, de periodiciteit van het onderwijs, de mindere belangstelling van de landelijke bevolking voor het onderwijs en het niet kunnen betalen van lesgelden (2).

1. In onze parochie

Ook in onze parochie werd het volksonderwijs, godsdienstonderricht en lezen en schrijven, gegeven door de geestelijkheid, bijgestaan door de koster en leken.

Er waren meerdere schooltjes, doch het schooltje in het schepenhuis naast de kerk kan als het belangrijkste beschouwd worden.

C. Dauwe verhaalde de ontstaansgeschiedenis van deze school en behandelde

verder de algemene organisatie van het lager onderwijs in de parochie (3). Ook in de werken van F. Duquet en F. De Potter en J. Broeckaert vinden we gegevens terug in verband met deze periode.

De onderwijsgeschiedenis in onze gemeente tijdens deze periode wordt hierna enkel summier behandeld, we beperken ons tot het geven van een korte samenvatting en enkele aanvullende gegevens.

2. In de 17de eeuw

2.1. Volksonderwijs door de geestelijkheid en de koster: in de pastorij en in de school in het schepenhuis

Reeds in het begin van de 17de eeuw werd onderwijs gegeven. Zo werd in 1628 in de pastorij door de kapelaan en de knecht van de pastoor in aparte lokalen les gegeven aan jongens en meisjes (4).

Ook het latere schepenhuis (5) werd als leslokaal gebruikt. Het bestuur van de parochie Kalken stond in voor de huur en, na aankoop ervan, de ter beschikkingstelling van het gebouw als schoolhuis in het dorp. Zo betaalde de parochie in 1637 aan pastoor Jan van der Zype de som van 2 (ponden) -3 (schellingen) -8 (grooten) voor de huur van het schoolhuis waar de kapelaan en de koster les gaven. Voor 1640, 1649 en 1663 vonden we voor deze huur het bedrag van 2-3-4. Rond 1665 kwam het gebouw in handen van de parochie en in 1665 besliste het bestuur van de parochie het gebouw aan te passen en op te trekken. In een *Staet ende Declaratie* van 1667 lezen we het volgende: *Betaelt ... aen heer en(de) m(eeste)r Lucas mersie 3-0-0 over een jaer crois (= intrest) van een rente (= die opgenomen was om het schoolhuis te betalen) ghesproten over den coop van het audde scho(o)lhuys en by de prochie opghemaect (= verbouwd) dienende onder voor eene schole en (de) boven voor een schepenhuis, tsel(ve) jaer staende te verschynen meye 1668.*

Ook het onderwijs van de arme kinderen werd door het parochiebestuur betaald, zij het dat de kerkmeesters hierin ook hun deel voor hun rekening namen. Koster Pieter Hubrecht werd in 1650 4 pond en in 1663 13 pond betaald *van schole te houden ende de kinders te leeren lesen ende schryven, de aerme voor niet, dan of helpt betaelt wort by de kercke u(i)t (reden) dat de zelve costere, eenige is leerende de musieke...*

In 1648 noteerde bisschop Triest dat het godsdienstonderricht beter aansluitend

op de eerste H. Mis zou gegeven worden in plaats van na de (middag)maaltijd (6). Voor het jaar 1663 vinden we in de parochierekeningen volgende post: *betaelt aen Lucas Mersie, pastor, ... van de be(e)ldekens, by denzel(ve) heere ghecocht, en (de) int cathicqueseren sondaechs ende ander daghen in de scholen aen de kinderen dese prochie utghedeelt 2-0-0.*

2.2. Het volksonderwijs door leken (5)

In de parochierekeningen van 1625 vonden we een betaling van 30 schellingen grooten aan meester Jacques vander Vaet als vergoeding voor onderwijs aan de arme kinderen voor de jaren 1624 en 1625.

Uit een *Inventaris van alle meubelen en (de) Immeubelen Cattheylen en (de) andere effecten* van Pieter Joseph Buydens en Barbara Malo van 24 maart 1694 (6) haalden we volgende interessante gegevens:

- ... *eene behuysde hofstede met het huys ... ghelegen in (de) Bieststraete, groot ontrent 60 R(oeden), ghelant O(ost) en (de) Z(uid) sheeren straeten,*

...

- *in de camere gheheeten de schole ... eene aude spaenssche stoel met twee santloopers met eenighe boecken eenen yseren mortier met eenen grooten yseren stamper ... ende dry bancken waerop de eerdewercken syn rustende ...*

- ... *m(eeste)re pieter joseph Buydens eertyds onsen schoolmeester oudt wesende by de tachentich jaeren.*

Deze familie had in haar huis, in aparte kamers, nog een kruideniers- en lijnwaadwinkel.

2.3. Algemene bezorgdheid voor goede opvoeding

Een ander interessant gegeven is het feit dat vooral in de 17de eeuw, als bijlage van de Staten van Goed, opgemaakt bij het overlijden van een ouder met minderjarige kinderen, een *contract van haudenisse* werd opgemaakt. Hierin werd de voogden opgedragen de kinderen een degelijke opvoeding te geven en ze te laten onderwijzen.

3. De 18de eeuw

Voor de achttiende eeuw werden slechts enkele feiten teruggevonden (5). In 1753 werd een wedde betaald aan een schoolmeester uit *de ansselaerstraet* en in 1758 werden weddes betaald aan schoolmeesters Joannes de Veirman en

Livinus Van Nieuwenhuyse. Aan deze laatste werd 2-0-0 betaald.

In de werken van C. Dauwe en F. Duquet werden als schoolmeesters en schoolmeesteressen nog vermeld: Anthoni Blommaert (1701), Pieternelle Haegens (1732), Lieven Van Damme (1732) en Pieter Van Hoecke (1769).

4. Op de vooravond van de Franse overheersing, ca 1790

Op het einde van het Ancien Régime kunnen we als toonaangevende meester, naast de geestelijkheid, Gabriël Vanden Abeele vooropstellen.

In de parochierekeningen voor 1791 en 1792 vonden we (7):

Meester Vanden Abeele

In de rekening van 1791 werd hem 8 pond en 14 schellingen betaald om *over twee jaeren lanck onderwesen te hebben, soo in de Vlaemsche taele als in de christel. leeringe de aerme kinderen deser prochie welcke ouders niet en staet en waeren voor hunne kinderen het schoolgelt te betaelen.*

Op 15 juli 1792 kreeg hij 22 gulden en negen stuyvers uitbetaald voor onderwijs aan behoeftige kinderen. De rekening van 1792 had als bijlage een overzicht van onbetaalde schoolprestaties voor de periode van 1783 tot einde 1791. Op 19 november 1794 werd hem nogmaals vijf pond *courant gelt* uitbetaald (8).

Pastoor Joannes Van Paemel

Een post in de rekening van 1792 vermeldde dat aan pastoor Joannes Van Paemel 10 pond *courant* geld werd betaald voor de aankoop van prijzen voor de kinderen die de christelijke lering bijwoonden in 1792 en 1793.

Onderstaande tekst illustreert duidelijk dat de geestelijkheid de touwtjes in handen had:

Copie van de commissie van de schoolmeesteresse Petronella Livina Roels van date 18 augusti 1787.

Den onderschreven D'heer Joannes Alexander Cromphout fs Dheer Judoci Bailliu ende Meyer der prochie ende heerel. van Calcken ende vanden nieuwen gaveren binnen t'voorseyde Calckenresiderende verclaert soo hy doet met het onderteekenen deser, in syne voorschreven qualiteyt, ende voor soo veele hem mits desen aengaet van te consenteren ende

permitteren als dat Pieterella Livina Roels fa Joannis Jacobus Insetenen ende geboortigh deser voornoemde prochie alsnogh jonge dochter als inwoonende by haere moeder, goedt van gedragh ende christelyck van leven, sal vermooghen te houden publicque schole tot het leeren ende onderwysen de jonge kinderen soo van lesen als van schryven, ende wel naementlyck in de christelycke leeringe voor de jonckheyt tot de eerste communie, dit alles ter provisie ende wederroepens voor soo lange alsdat den heere paster daer in sal willen permitteren, aldus verleent binnen Calcken, desen 18 augusti 1787 ... (9).

5. In Beervelde

Voor Beervelde blijken, naast de geestelijkheid, vader Carolus en zoon Petrus Johannes Roels (1762-1840) toonaangevende figuren geweest te zijn (10).

Hoofdstuk II

Onder het Frans Bewind

De Fransen poogden een onderwijsnet op te bouwen waarin het Kerkelijk toezicht werd afgeschaft. De geestelijkheid werd verplicht de eed van onderwerping aan de Franse wetten af te leggen. In de meeste gevallen werd dit geweigerd (1). Kerken werden gesloten en kerkelijke bezittingen werden verkocht.

Het onderwijs was vrij voor zover de kinderen lezen, schrijven, rekenen en de republikeinse moraal bijgebracht werd. De nieuwe wethouders, onder andere de kantonnale en de gemeentebesturen, waren echter niet bij machte om toezicht uit te oefenen. Bijgevolg was het openen van een school nog gemakkelijker dan in het Ancien Régime. Heel wat ongeschikten beproefden hun geluk in het *onderwijs*.

Hoewel men er van overtuigd was dat een degelijke opleiding voor onderwijzers noodzakelijk was, waren alle pogingen daartoe, onder andere de oprichting van de Keizerlijke Hogeschool, het installeren van jury's en de oprichting van de normaalschool van Parijs, tot mislukken gedoemd.

1. Situatie in onze gemeente aan de hand van kantonnale verslagen

Kalken behoorde, evenals Laarne, tot het kanton Overmere. Inlichtingen in verband met de toestand van het lager onderwijs werden aan het kantonnale bestuur van Overmere gevraagd. Hierna volgt een overzicht van de antwoorden.

1.1. Verslag van 25 messidor jaar 6 (13 juli 1798) (2)

De kantonnale raad antwoordde dat tijdens het Ancien Régime geen enkele onderwijzer of onderwijzeres een logementsvergoeding uitbetaald werd. Ook de betaling van gemeentelijke hulpelden aan onderwijzers die de arme kinderen gratis onderwezen was ten gevolge van de nieuwe wet op het onderwijs van 25 oktober 1795 opgeschort.

Een maand later stelde dezelfde kantonnale raad een tabel met de private scholen op. Kalken had 5 scholen voor jongens en 1 voor meisjes. In deze scholen werden godsdienst en spellingsoefeningen onderwezen. De grootste verdienste van deze schooltjes was, volgens de kantonnale raad, de bijdrage tot de bloei van het katholieke geloof. De vijf jongensscholen werden gehouden door Vanden Abeele Gabriel, Balck Frans, Vanden Abeele Jacques François,

Bocklaere François en Van den Driessche Pierre François.
De meisjesschool werd gehouden door Roels Jean Catharina.

1.2. Verslag 9 Fructidor jaar 11 (27 aug 1803) (3)

Onderprefect De Vos van het toenmalige arrondissement Dendermonde gaf op 9 fructidor van het jaar 11 een lijst met 47 parochies vrij, waaronder ook Kalken en Laarne, waarin het wenselijk zou zijn officiële lagere scholen op te richten. De kinderen van 28 kleinere parochies zouden naar scholen in grotere parochies moeten gaan. Zijn voorstel motiveerde hij als volgt (vrije vertaling):

Het feit dat de gemeenten onvoldoende inkomsten hadden, was de reden waarom tot dan toe geen lagere scholen bestonden: er was immers geen geld voor uitbetaling van lonen aan de onderwijzers.

In meerdere gemeenten hielden burgers private scholen open. Zij hadden voldoende kennis om tot (gemeente)onderwijzer lagere school benoemd te worden. Bovendien beschikten zij over een huis, dus moest er niet meer in een apart logement voorzien worden. Het zou dus voordeliger zijn hen een forfaitaire logementsvergoeding voor hun school, in eigendom of in huur, te betalen.

De lessen werden bijna uitsluitend tijdens het winterseizoen bijgewoond. Aangezien de wegen er dan ook bijna onbruikbaar bijlagen was het bijgevolg wenselijk zo veel mogelijk lagere scholen op te richten.

In een overzichtsstaat van dezelfde datum aangaande *l'instruction publique* vernemen we dat meester Gabriël Vanden Abbeele beschouwd werd als de enige onderwijzer lager onderwijs te Kalken. Hij had in die hoedanigheid een logementsvergoeding aangevraagd. Tijdens de wintermaanden volgden 80 jongens en 60 meisjes bij hem les, ze betaalden 45 *centièmes* per maand. Zijn onderwijscapaciteit werd beschreven als *bonne reputation, instruit fort bien*.

1.3. Toestand op 24 april 1809 (4)

Voor Kalken werden vijf particuliere lagere scholen geteld. Ze werden door de gemeente ondersteund.

naam	leeftijd	jaarlijkse bijdrage gemeente
Joseph Vanden Abeele	37 j.	125 frank
P.F. Van Driessche	47 j.	40 frank
Schilling	53 j.	50 frank
P. F. Vijverman	55 j.	40 frank
Anne Marie Haeghens	44 j.	20 frank

2. Het onderwijs op initiatief van de geestelijkheid

In het begin van de Franse overheersing werd het schoolhuis onder het schepenhuis gesloten (5).

Of er onder leiding van de geestelijkheid nog ander onderwijs verstrekt werd kon niet nagegaan worden. Wel vermeldde deken Peeters in zijn dekanaal verslag van 1803 voor het arrondissement Dendermonde dat er overal op zondag godsdienstonderricht werd gegeven. (6).

3. Gemeentelijke uitgaven voor het publiek onderwijs

Meester Gabriël kreeg uit de rekening 1796 dertig *guldens courant* en uit die van 1798 55 ponden en 2 schellingen betaald.

In de rekening van 1797 werd aan Pieter Joannes Roels *schoolin(stituteu)r binnen de commune van Destelbergen wyk Beirvelde over het leeren de arme kinderen van dese com(mun)e van Calcken over differente jaeren 't samen ter so(mm)e van een pond seven schell(ingen) en ses gr(ooten), doende in Livers tournois* betaald.

4. Meester Gabriël Vanden Abeele

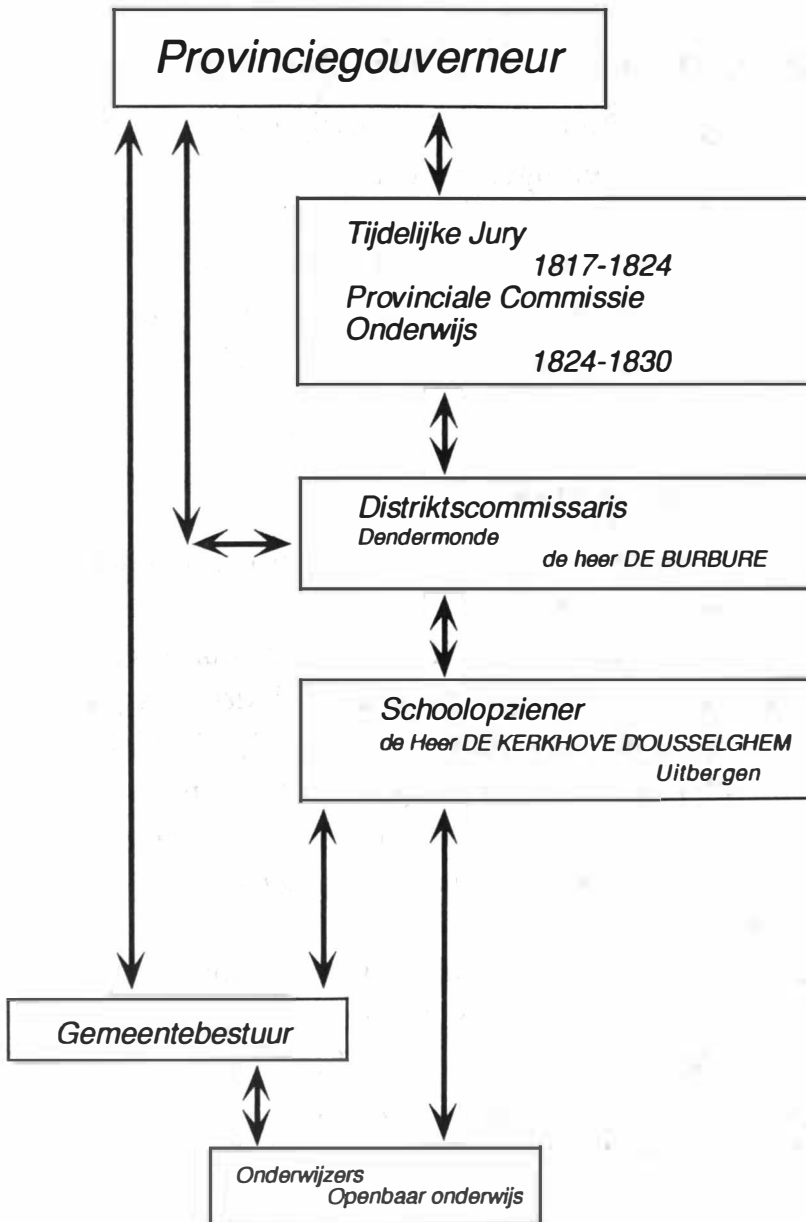
Meester Gabriël was rederijker en toneelspeler en hield school op de wijk Hussevelde (zie figuur Deel 1, IV.2.).

Zijn manier van onderwijzen, nl. aan de hand van moraliserende rijmende teksten, moet ook bij De Potter en Broeckaert indruk nagelaten hebben. Meerdere teksten werden in hun werk opgenomen (7). Hij hielp de gemeente ook op administratief vlak. In de rekening van 1797 vinden we *betaelt aan gabriel van den abbeele tot Calken over dagloonen ende verschotten by hem gedaen ende gemeriteerd in het nummeroteren der huysen deser commune volgens accord ter somme...*

De kadastergegevens van 1808 vermelden meester vanden Abeele als *landtman* op de wijk Hussevelde en eigenaar van een huis met tuin en een stuk land, sectie B, nrs. 192 en 193 (8). Meester vanden Abeele overleed op 30 juni 1814. Dat ene meesteres De Landtsheer zijn taak als onderwijzer op Hussevelde overgenomen zou hebben (9) kon noch bevestigd noch tegengesproken worden.

Hoofdstuk III Tijdens de Hollandse periode (1)

Onder Willem I werd de uitbreiding van het lager onderwijs grondig aangepakt op het vlak van opleiding en bekwaamheid van de onderwijzers, de onderwijsmethodes en de huisvesting van de scholen. De Kerk werd als hulp ingeschakeld zolang ze de overheid als leidinggevend orgaan aanvaardde.

Figuur III.1. Organigram verantwoordelijkheden lager onderwijs, 1815-1830 specifiek voor Kalken (2)

In Oost-Vlaanderen was er echter in de eerste jaren weinig te merken van een vernieuwing in het lager onderwijs. In een onderwijsrapport van 1827 voor het jaar 1825 werd gesteld dat er, in weerwil van de inspanningen die de provincie zich getroostte, weinig vooruitgang geboekt werd : slechts enkele nieuwe scholen werden gebouwd en een vernieuwing in onderwijzen werd nauwelijks vastgesteld. In gemeenten met minder dan 6000 inwoners, dus ook Kalken, bleef tijdens de zomer van 1825, ten opzichte van de winter 1826 ongeveer tweederden van de leerlingen thuis. Op twee provincies van de 19 na, nl. Limburg en Luik, had Oost-Vlaanderen het minst aantal schoollopenden, werkscholen en kleinere schooltjes inbegrepen.

1. Toestand bij het begin van het Nederlands bewind

Onze gemeente telde in 1816 vijf *instituteurs-institutrices*: Pieter Francies Vijverman, Petronelle Livina Roels, Anne Marie Haegens, Joannes Livin(us) Vanden Abeele en Jean Libbrecht. De schoolopzichter vermeldde op de lijst met inlichtingen over de toestand van de scholen in onze gemeente: *Je ne sais ce qui a réuni un si grand nombre d'instituteurs dans ce village, le plus jeune a 47 ans* (3).

naam lesgevers	leef- tijd	aantal jaren les- gever	aantal leerlingen		bijdrage betaald door leerlingen	bijdrage betaald door gemeente
			jongens	meisjes	maand	jaar
VIJVERMAN P.F.	63	20	56	44	55 ct	50
ROELS P.	51	30	80	60	36 ct	50
HAEGENS A.M.	50	10	8	12	25 ct	50
VANDEN ABEELE J.L.	45	24	75	50	55 ct	40
LIBBRECHT J.	47	1	22	18	2,77 fr	40

Figuur III.2. De scholen in het jaar 1816

Bij deze tabel werden opmerkingen geformuleerd (4). In de scholen 1 tot 4 konden de kinderen enkel leren lezen en schrijven in het Vlaams. Het leerlingen-aantal in scholen 1,2 en 4 daalde tot 1/3 tijdens de zomermaanden. De school

van Anna Marie Haegens kon enkel tijdens de wintermaanden bezocht worden. In de school van Jean Libbrecht konden de kinderen daarenboven nog de beginselen van de Franse taal leren. Waarschijnlijk werden deze lessen bijgevoerd door begoede leerlingen. Er was ook weinig of geen verschil qua leerlingenaantal in de winter of in de zomer. Waarschijnlijk was dit een kostschool.

2. Reorganisatie van het lager onderwijs

Begin 1818 vroeg P.F. Vijverman aan de Gouverneur de toestemming om verder school te mogen houden. Over een reorganisatie van het lager onderwijs was toen reeds sprake. Op de gevraagde inlichtingen i.v.m. het gedragen niveau van onderwijs van Vijverman antwoordde de gemeenteraad dat hij van onbepelbaar gedrag was, maar amper het vermogen had de eerste beginselen van de Vlaamse taal aan te leren.

In de gemeenteraadszitting van 26 november 1818 werden de twee overgebleven onderwijzers te Kalken, nl. Vijverman en Van den Abeele, op de hoogte gebracht van de nieuwe onderrichtingen voor het lager onderwijs, uitgevaardigd op 17 oktober 1818 door de provinciale Gedeputeerde Staten. Zeer waarschijnlijk betrof het de plannen om in Kalken nog slechts één school toe te laten met een te laag loon voor de onderwijzer. Deze school zou er een van eerste klasse moeten zijn. Deze indeling in klassen betekende bovendien examens ... De onderwijzers waren niet van plan om zich bij deze plannen neer te leggen.

De gemeenteraad reageerde in zitting van 18 december 1818. Eén school was volgens hen onvoldoende gezien de uitgestrektheid van de gemeente en de afstand van de wijken ten opzichte van het centrum. Er werd besloten de school eerste klas af te wijzen. In de plaats ervan zouden twee scholen van derde graad gevormd worden: één in het dorp en één op de wijk Hussevelde. De twee onderwijzers, Vijverman en Vanden Abeele, kregen de weddes verbonden aan de derde graad, nl. 300 florijnen (5) elk. Voor logement, verwarming en verlichting voorzag de gemeenteraad 100 florijnen. Deze som van 700 florijnen stelde de gemeenteraad voor nieuwe problemen. Deze bijkomende uitgave zou verhaald worden op de niet-arme inwoners van de gemeente met kinderen tussen 6 en 14 jaar, rekening houdende met het aantal kinderen per gezin.

3. Examens: een streep door de rekening

De Nederlanders wilden het peil van het onderwijs opkrikken. Daartoe diende o.a. elkeen die les wilde geven over een toelating te beschikken. Deze werden afgeleverd na een examen. Deze examens werden afgelegd voor de Tijdelijke Jury van Middelbaar en Lager Onderwijs voor de provincie Oost-Vlaanderen (1818-1824) en de Provinciale Commissie voor Onderwijs (1824-1830).

	mar 1819	jan 1820	sep 1820	mar 1821	sep 1821	apr 1822	sep 1822	mei 1823	sep 1823	mei 1824
Vanden Abeele J.L.	G3									
Vijverman P.F.	G2									
Stevens A.	NG 3*		NG 3*							
Pauwels G.				NG *	N					
De Schaepmeester A.				NG *	G 2*					
De Wilde Rosalie				NG *						
Wandels T.		G 5				G 4*			T	G 4*
Vande Velde I.							NG *	G 3*		
NG = niet geslaagd G = geslaagd T = bewijs van algemene toelating B = ook voor Franse taal C = rekenkunde 1 = matresse 2 = schoolhouder (bewijs van algemene toelating) hulponderwijzer 3 = onderwijzer derde rang 4 = onderwijzer tweede rang N = toegelaten, doch niet aangemeld 5 = tweede rang, enkel Frans en rekenkunde										

Figuur III.3. Examens voor de Tijdelijke Jury 1818-1824
Kandidaten voor Kalkense scholen

Tijdens de periode 1818-1824 werd een onderscheid gemaakt tussen onderwijzers 1ste, 2de, 3de klas, hulponderwijzers en houders van bewijzen van algemene toestemming. Later werd deze onderverdeling uitgebreid met een 4de klas. Bovendien dienden de onderwijzers te beschikken over getuigschrif-

ten van goed burgerlijk, zedelijk en godsdienstig gedrag. Deze drie getuigschriften werden opgemaakt door de burgemeester, de parochiegeestelijke en ten minste twee bekende en geachte huisvaders der gemeente.

4. Het onderscheid 1ste, 2de en 3de klas tot 1824

Een onderwijzer derde klasse werd ondervraagd over de onderwerpen luidop lezen, schrijven met dictee en schoonschrift, rekenen met de vier hoofdbewerkingen en het stelsel van maten en gewichten.

Een onderwijzer tweede klasse moest dezelfde stof kennen, maar grondiger. Ze dienden ook de grondbeginselen van de Franse taal aan te leren.

Een onderwijzer eerste klasse moest buiten de voornoemde vakken nog andere bijgeven, o.a. de grondbeginselen van aardrijkskunde en geschiedenis.

Begin 1822 kunnen we als *gemeentelijke* onderwijzers aanduiden: Joannes Livinus Vanden Abeele (definitief getuigschrift 3de klasse sinds 12 mei 1819), Pieter Francies Vijvermans (hulponderwijzer sinds 19 mei 1819 *zonder term* in hulpschool) en Adriaen De Schaepmeester (hulponderwijzer sinds 26 oktober 1821, voorlopig aanvaard voor drie jaar, in hulpschool).

De Tijdelijke Jury en de Provinciale Commissie voor Middelbaar en Lager Onderwijs zouden erop toezien dat alles correct verliep, met als gevolg de nodige problemen voor de (aspirant) onderwijskrachten.

5. Examen- en benoemingsperikelen

F. Duquet schrijft dat in de gemeenteraadsverslagen van 1821 voor het eerst melding werd gemaakt van een gemeenteonderwijzer: een zekere Cosijns.

5.1. De eerste schoolonderwijzer

Pierre Cosijns, in zijn hoedanigheid van voorlopig benoemde onderwijzer eerste klas in Bottelare, had inderdaad gesolliciteerd voor de benoeming van onderwijzer te Kalken, in de zelfde hoedanigheid, en wel in januari 1821. De Provinciale Commissie voor Onderwijs in Oost-Vlaanderen behandelde deze vraag met voorzichtigheid. In juni 1818 had namelijk de Commissie voor Openbaar Onderwijs, Lager Onderwijs, van het distrikt Dendermonde voorgesteld om naast de bestaande school van tweede klasse nog een school van vierde klasse of een hulpschool in onze gemeente te installeren (zie Deel 1, hoofdstuk III.2.). Een onderwijzer eerste klasse was dus niet voorzien. Pas na het voorstel

	1824	nov 1824	apr 1825	jul 1825	apr 1826	jul 1826	okt 1826	jul 1827	okt 1827
Wandels Th.	G 2 *		G 4 B						
Vande Velde Ivo	G 2 *			G 3		G 4 B			
Vijverman P.F.	G 2 *								
De Schaepmeester A.	G 2 *								NG 3
Wandels Jan Baptist		NG 3				NG 3		NG 3	
Vervaeet Christina			NG 2 T 1						
Stevens Augustin					G 3				
Van Driessche P.F.						NG 3	G 3		NG 3
Wandels Joannes					NG 3				
NG = niet geslaagd G = geslaagd T = bewijs van algemene toelating B = ook voor Frans taal * tijdelijke benoeming 1 = matresse 2 = schoolhouder (bewijs van algemene toelating) 3 = onderwijzer vierde rang 4 = onderwijzer derde rang									

Figuur III.4. Examens voor de Provinciale Commissie,
1824-1830

Kandidaten voor Kalkense scholen

van de Kalkense gemeenteraad van 27 februari 1821 om tegen de maand oktober 1821 een geschikt lokaal voor een onderwijzer eerste klasse te huren, gaf de Provinciale Commissie toestemming aan Cosijns om de functie van onderwijzer eerste klasse in Kalken uit te oefenen op voorwaarde dat hij zou slagen in de proeven tot definitieve aanstelling als onderwijzer eerste klasse. Hij heeft echter nooit in Kalken les gegeven. Hij kreeg een aanbieding om in Wortegem als onderwijzer eerste klasse les te geven. Op 28 augustus meldde hij zich daar aan en verkoos het zekere voor het onzekere, er was in Kalken namelijk nog geen geschikt lokaal gevonden, en ging in Wortegem onderwijzen. Na zijn mislukt examen als onderwijzer eerste klas werd hem op 29 oktober 1821 toestemming verleend om in laatstgenoemde gemeente als onderwijzer

tweede klas dienst te doen. Diezelfde maand zag hij dan officieel af van zijn vraag tot benoeming te Kalken.

Egide, Louis, Theodoor Wandels, schoolhouder te Overmere, solliciteerde op 28 juni 1821 naar de vacante plaats in Kalken. In zijn brief bracht hij volgende elementen naar voor:

- hij was ondervraagd door de gemeenteraad van Kalken.
- hij bezat een akte van geschiktheid sinds 2 september 1818.
- hij kon beschikken over een lokaal dichtbij de kerk, zeer ruim en aangepast. Zulk een lokaal was in een plattelandsgemeente moeilijk te vinden.
- het was de wens van de parochianen wiens kinderen verstoken waren van de minste schoolopvoeding.

De Tijdelijke Jury betoogde echter dat hij zijn toelating tot het onderwijzen van het Frans en de rekenkunde tweede klas, behaald als hulpmeester in het pensionnaat van Mr. De Wulf te Gent in januari 1820, niet kon laten gelden om zich als onderwijzer te vestigen.

Ondertussen was de plaats van *eersten schoolonderwijzer* nog steeds vacant. De Gouverneur drong na het afzeggen van Cosijns kandidatuur aan op een snelle benoeming van een geschikte onderwijzer lager onderwijs. Op 22 februari 1822 meldde de Koninklijke Distriktscommissaris dat de Kalkense gemeenteraad met eenparigheid van stemmen de heer Wandels benoemd had. Er was reeds een woning, toebehorende aan ene mevrouw Staelens, als schoolgebouw gehuurd voor een jaarbedrag van 100 gulden met alle daarbij komende onkosten ten laste van de gemeente (6).

De Tijdelijke Jury had echter bij het examen van Theodoor Wandels van 5 april 1822 volgende commentaar: *Theodore Wandels, oud 20 jaeren, ... , (was) by elke examen geenzins niet ervaeren in het lezen der oude schriften en niet, in het wettig stelsel der maeten of gewigten, hy heeft zeer weynig de nederduytsche spraekkonst doorblaedert, hy en beantwoord maer ten deele de nederduytsche taelkundige vraegskens ...*

Ondertussen had **Augustinus Van Gijsegem**, onderwijzer van de derde klasse te Letterhoutem - definitief aangenomen op 30 november 1818 - ook zijn kandidatuur gesteld omdat in Letterhoutem slechts één hulpschool voorzien was voor de 6 à 700 inwoners. Hij vroeg benoemd te worden in de plaats van de enkele maanden tevoren overleden onderwijzer Jozef Vanden Abeele. In de gemeenteraadszitting van 26 oktober 1822 werd **Theodoor Wandels**, die

zich ondertussen reeds in onze gemeente gevestigd had, verkozen boven **Augustinus Van Gijsegem**. Dit besluit werd echter door de Tijdelijke Jury, in antwoord van 15 november 1822, ongunstig onthaald, verwijzende naar de kommentaar op het examen van 5 april 1822. Verdere briefwisseling werd niet teruggevonden; de Heer Wandels werd als *eerste onderwijzer* te Kalken geïnstalleerd.

De reeds genoemde Van Gijsegem vroeg en verkreeg enkele maanden later, in mei 1823, de toestemming om zich hier als schoolonderwijzer derde klasse te vestigen aangezien *zoo een bevolkte gemeente als Calken voor het kinderen leren maer twee hulschoolen bezit* (7).

Enkele maanden later, in september, stelde **Ivo Vande Velde**, wonende te Kalken, ook deze vraag. Ivo werd reeds in 1820 vermeld als ondermeester (8). Het gemeentebestuur, hierin gevolgd door de hogere instanties, stelde echter dat *het kinderen leer aldaer geen meester meer dan die er waren benodigde*. Deze Ivo(n) Vande Velde was er eerst in september-oktober 1822 niet in geslaagd aangenomen te worden als *candidat aspirant à se livrer à l'instruction*. Na het examen van 28 maart 1823 werd hij voor een periode van drie jaar aanvaard als onderwijzer derde klas.

In september - oktober 1824 werd hij op voorspraak van de Kalkense pastoor en meerdere notabelen voorlopig aangesteld tot schoolonderwijzer op de wijk Hussevelde.

Theodor Wandels hield het niet lang vol. Schoolopzichter de Burbure beschermde in zijn brief van 13 januari 1825 de heer Wandels die weliswaar tijdens de gewone lesuren, van 9 tot 11.30 en 13.00 tot 15.00 uur, school hield te Kalken, en alzo aan de eisen voldaan had, maar die de leerlingen *die bij hem den geheelen kost koopen* in een lokaal in Laarne had ondergebracht. De schoolopzichter benadrukte dat deze situatie slechts tijdelijk was tot de heer Wandels een aangepast huis in Kalken zou kunnen kopen om er dan zijn kostschool in onder te brengen. De heer Burbure vroeg het gemeentebestuur medewerking tot *het volbrengen dezès welbedagten ontwerps der heer Wandels* (9). Waarschijnlijk had deze verhuis te maken met de moeilijkheden met zijn buurman De Geyter. In juli 1824 ontving de gemeenteraad een schrijven waarin De Geyter Wandels verweet zijn leerlingen geen tucht en eerbied aan te leren. Deze hadden hem en zijn werknemers meerdere malen de huid volgescholden. Omdat het echter onmogelijk was vanwege het gemeentebestuur een beter

onderkomen te verkrijgen gaf Theodoor Wandels in november 1825 zijn ontslag. De schoolopzichter gaf de opdracht de vrijgekomen plaats te laten innemen door Ivo Vande Velde. Diens plaats kon dan op zijn beurt ingenomen worden door **P.F. Vijverman**.

De officiële aanstelling tot *eerste onderwijzer* van Ivo Vande Velde liet op zich wachten. Ivo werd, evenals Theodoor Wandels, een jaarlijkse rijkswedde van 100 gulden uitgekeerd. Dit gaf aanleiding tot wat problemen aangezien deze rijkswedde enkel en alleen bedoeld was als loon voor de officiële gemeente-onderwijzer. De toegezegde verlenging van de jaarwedde van 100 gulden van 1 januari 1827 tot 31 december 1829 werd ingetrokken tot de officiële aanstelling van een nieuwe *eerste onderwijzer*. Voor deze plaats werd een vergelijkend examen uitgeschreven. Kandidaten dienden zich voor augustus 1827 aan te melden. Als voordelen van deze job werden aangehaald:

- gratis huisvesting en vrij gebruik van de school
- een gemeentelijke jaarwedde van 40 gulden
- een rijksjaarwedde van 100 gulden
- maandelijkse schoolgelden van 0,30 tot 0,70 gulden wat bij een schoolpopulatie van 100 leerlingen in de winter en de helft in de zomer zowat 420 gulden zou betekenen
- er bestonden slechts drie scholen en bij het inwinnen van het vertrouwen van de inwoners kon het inkomen nog groter worden.

Op 13 september 1827 vond te Kalken het vergelijkend examen plaats tussen Ivo Vande Velde en ene K. Bossaert. Alhoewel K. Bossaert een beter examen afgelegd had, werd Ivo Vande Velde door het plaatselijk bestuur en de schoolopziener voorgedragen om definitief aangesteld te worden tot onderwijzer in de openbare school. De benoeming werd door de Minister van Binnenlandse Zaken op 15 oktober 1827 bekrachtigd. Ivo werd dan op 12 november als gemeenteonderwijzer aangesteld (10).

5.2. De hulpscholen

5.2.1. Lager onderwijs

Eén van de hulpscholen in de gemeente zal wellicht het schooltje op Eesvelde geweest zijn. De lesgever aldaar, **Adriaan De Schaepmeester**, kreeg op 26 oktober 1821 een akte van hulponderwijzer, geldig voor drie jaar.

Schoolopzichter de Kerkhove d'Ousselghem richtte op 5 juli 1826 een brief aan

de Gouverneur: *Er is my aangeklaagd dat onlangs te Calcken de opene plaats van de school op de wyk Husseveld is vervuld geworden door den heer Van Driessche van Schaffelaere die nog geen rang bezit. Ook dat in dezelve gemeente een ander onderwijzer is komen nederzetten zonder daartoe gemagtigd te zijn ...* **Pieter Francies Van Driessche** behaalde in oktober 1826 het getuigenschrift van onderwijzer derde klasse, een jaar later werd hem deze graad afgenomen. In 1828 en 1830 vinden we hem terug vermeld als onderwijzer vierde graad. De toestand van zijn school was begin 1828 allesbehalve schitterend te noemen. Het lokaal werd bij inspectie onzindelijk bevonden, de leerlingen werd nauwelijks iets aangeleerd, de voorgeschreven leesboekjes en de inschrijvingslijst van de leerlingen met bewijs van koepokinenting ontbraken. De schoolopziener droeg de gemeenteraad op een betere controle te houden op de toestand van deze en alle andere scholen (11).

In het dorp hield **Pieter Francies Vijverman** school. In 1828 werd zijn school bijna niet meer bijgewoond. De schoolopzichter vroeg daarom de gemeenteraad om hem een jaarlijkse ondersteuning via een gemeentefonds of het Bureel van Weldadigheid toe te kennen.

In 1828 en 1829 verkregen de onderwijzers **Vijverman** en **De Schaepmeester** een verlenging van hun *algemene toelating tot het geven van onderwijs* met telkens één jaar.

5.2.2. Voorbereiding tot lager onderwijs

Christina Vervaet, *nonne* te Kalken, werd in april 1825 niet toegelaten tot het examen voor de *schoolhouderessenrang*. Zij werd daartoe onbekwaam bevonden omdat ze nauwelijks met de eerste beginselen bekend was. Op haar verzoek echter werd haar *een akte van toelating tot het houden van een Matresse school tot het leeren van het A,B alleen* verleend.

In een brief van 20 oktober 1825, gericht aan de Gouverneur, hadden een aantal (niet Kalkense) onderwijzers klacht ingediend: *In Calcken werd eene school door eene zoogenaemde kwezel bestuurd met eene toelating om slechts kinders tot 7 jaar te leeren geene tegenwerking ondervindende, gaat zy voort met kinderen van 12, 13, 14 enz. te onderwyzen, al onder den naam van Christelyke Leering* (12).

In juni 1825 werd de districtscommissaris naar haar school gestuurd om, na bovengenoemde klacht, na te gaan of Christina Vervaet haar boekje te buiten

ging. Hij bracht verslag uit : ... heb ik my heden door de heeren Van Kerckhove d' Ousselgem, schoolopziener van het 12 Distrikt 2° Afdeeling dezer Provincie, en Debbaudt, Burgemeester van Calcken, vergezeld, ter school van Christina Vervaet, Matressen schoolhouderes in deze Gemeente begeben, ... heb Ik, door de haar gedane ondervragingen en het nazien der schoolgerieven zich aldaar bevindende, geen blyken ontdekt dat zy het onderwys verder dan tot het leeren des ABC en der beginselen van de spelling bevordert en dat zy zich tot onderwyzen der schryfkunden zoude toelaten, zy leert verders den kinderen handwerk en onderrigt hen in de Kristelyke Leering. ... Echter heb ik haar, onder verwittiging van gezegden maatregel te moeten uitvoeren, bevolen van geene kinderen die meer dan zeven jaren ouderdom bereikt hebben, ter school aan te nemen en verders voor de naleving uwer aanschrijving dd. 25 7ber 1823 ... omtrent hare verplichtingen opzigtens de koepokstofinenting te zorgen, den heer Burgemeester der Plaats gelastende van haar den daar omtrent voorschrevenen Eed af te nemen...

5.3. Privé-scholen

Op 13 februari 1821 meldde P.F. Vijverman aan de distriktscommissaris de Burbure dat in zijn buurt een persoon, **Gillis Pauwels** genaamd, een school geopend had. De Kalkense burgemeester had Pauwels een voorlopige vergunning tot het openen van een school gegeven omdat deze jongeling van onberispelijk gedrag was. Bovendien had hij de gevraagde kwaliteiten voor het onderwijzen van kinderen. Hij had nog wel geen examen afgelegd maar was wel opgeroepen om zich op 5 maart bij de Provinciale Commissie te melden. De Commissie gebood op 26 februari de onwettige school te sluiten tot wanneer Mr. Pauwels over de nodige toelating zou beschikken. Op 5 maart werd hij toegelaten tot het examen voor onderwijzer derde klas, doch slaagde niet in het examen van 16 maart 1821. Een nieuwe kans op slagen liet hij op 23 november 1821, door afwezigheid, liggen.

Regina De Wilde, geboren te Wetteren en woonachtig te Kalken, vroeg bij brief van 17 maart 1821 de toestemming een school te mogen openen te Kalken. Dit werd haar geweigerd na het mislukken van het examen van 16 maaart 1821.

6. De scholen en de schoolgebouwen

Theodoor Wandels zou in 1821 hebben beschikt over een ruim en aangepast leslokaal dichtbij de kerk.

Catharina Jacoba Staelens verpachtte aan het College van Burgemeester en Schepenen een huys batiment Bassecour dreve met twee legumhoven agter het zelve huys gelegent dorp van Calcken, ende moetende dienen tot woonste der schoolonderwyzers dezer gemeente, t' samen groot 21 roeden 60 ellen. Paelende oost en suyd het goed van de verhuurderigge, west de straete en de noord pieter jan De Wilde. Dezen pacht is aengegaen op de volgende conditien die partyen verklaeren getrouwelyk te executeren : te weeten dat hy is gemaekt voor eenen termyn van zes agter een volgende jaeren, die begonst zyn meye avond 1822 om t' eindigen op den zelfsten dag van den jaer 1828. Voor ende mits eene jaerelyksche pagtsomme van 100 guldens nederlands welke somme alle jaeren zal betaeld worden uyt de gone ten dien eynde toegestaen in den staet van begrooting. Dat de contributien te draegen op het verpagte huys ten laste der pagters zyn, dat de groote reparatien door de proprietarigge gedragen worden. Dat de bosques ofte kweekerye van boomen en planten neffens de dreve verpagt en is dat de proprietarigge nogtans toestemt dat de schoolonderwyzers en hunne kinderen daer in zullen mogen wandelen, zonder eenige schaede aen de planten en boomen toe te bringen en zal het zelve gebruik voor de wandeling van de proprietarigge, dat de schoolonderwyzers het zelve huys zullen bewoonen als goede vaders van familie zonder het zelve te mogen deterioriëren ofte negliëren.

De Tijdelijke Jury tekende in juni 1824 vier leerkrachten op : Wandels (tweede klas), Vandevelde (derde klas) en Vijverman en De Schaepmeester als onderwyzers in hulpscholen.

De Provinciale Commissie voor Onderwijs behandelde in vergadering van 9 augustus 1824 een brief van onderwijzer Wandels waarin hij om een beter schoollokaal verzocht.

Eind 1826 hebben we volgende situatie van leerkrachten en scholen (13). Voor 4779 zielen en zestien wijken zouden er volgens de Kalkense gemeenteraad drie scholen en twee speelschooltjes moeten zijn, nl. een school en een speelschooltje in het dorp, een school op de wijken Eesvelde en Hussevelde en een speelschooltje in de Brugstraat. In werkelijkheid bestond er slechts één speelschooltje, nl. op de wijk Hussevelde bij Christina Vervae. In het dorp waren er twee scholen : de lokalen van Ivo Vande Velde en Pieter Frans Vijverman. Het lokaal van gemeenteonderwijzer Vande Velde werd dan door

de gemeente gehuurd voor een termijn van mei 1822 tot mei 1828 tegen 100 gulden per jaar. Het lokaal van Vijverman was zijn eigendom. Zijn school werd door de gemeentelijke overheid als overbodig, zelfs nadelig voor de gemeentelijke gemeenteonderwijzer en slecht ingericht bevonden. Het lokaal van De Schaepmeester op Eesvelde was ook zijn eigendom, terwijl op Hussevelde Van Driessche en Vervaet de lokalen huurden.

Vermeldde de gemeenteraad dat, behalve het lokaal van Vijverman, de schooltjes goed ingericht waren, dan had de distriktscommissaris daar zijn twijfels over : *slechts kan men de verzekering geven dat de voordeelige inlichtingen omtrent de schoolvertrekken gegeven, voor hetgene van Ivo Vande Velde juist zyn, hebbende men sedert lang de gelegenheid niet gehad van de andere te bezoeken.*

Amper enkele maanden later, in maart 1827, meldde de schoolopziener dat *het lokaal alwaar Ivo Van De Velde in de Dorpe het onderwys is gevende, en is geenzins bequam nogte ingerigt tot het geven van een classikaal onderwys ...* In mei 1827 schreef de schoolopziener dat dit lokaal niet meer gebruikt werd en nog enkele maanden later, in augustus 1827, gaf hij het gemeentebestuur de raad om een eigen schoolgebouw op te richten, er waren genoeg geschikte gronden vrij.

In het schooljaar 1825-1826 werd avondschool gehouden in de gemeentelijke school van Vande Velde. De lessen werden ertoengevolgd door zes leerlingen.

7. Een nieuw schoolgebouw : de gemeenteschool op de wijk Kruisen

Na aanmaningen van de distriktscommissaris aangaande de slechte toestand van het dorpsschoollokaal werd tijdens de gemeenteraden van 20 augustus en 10 september 1827 de bouw van een nieuw schoolgebouw met onderwijzerswoning besproken. De gemeenteraad betoogde dat de slechte toestand van de gemeentefinanciën hen tot dan ervan weerhouden had om dit onderwerp te behandelen.

De gemeenteraad wilde wel overgaan tot het bouwen van een school, maar wilde waarborgen van de hogere overheden. Bij Koninklijk Besluit van 29 augustus 1826 was een algemeen krediet van 100.000 gulden geopend voor inrichting van schoollokalen, maar Kalken had geen onroerende goederen die als waarborg konden worden gesteld bij een lening. Kalken had nog veel schulden te betalen ten gevolge van onder andere de Franse overheersing en vroeg daarom om *de penningen die dienden voor afbetalingen allerhande* voor de bouw te mogen gebruiken.

Alleen dan konden 800 gulden voor de bouw en 300 gulden voor de aankoop van de grond vrijgemaakt worden. De rest van de kosten zou moeten gedragen worden door de Provincie en de Staat. In de raad van 10 september werd de heer Beeckman, *bouwmeester* te Dendermonde, belast met het opmaken van een plan en een begrotingsstaat. De kosten beliepen 2586,75 gulden waarvan 1486,75 gulden voor rekening van de Provincie en de Staat.

Van mevr. Marie Aelterman werd *een deel gronds van zeker perceel bouwland, aan haar toebehoerende gelegen ten einde van het dorp en paelende aen den wyk genaamd Cruysen, en vervolgens tot het opbouw van een schoollokaal zeer geschikt* aangekocht.

Het schoolvertrek met een ruimte van *13 ellen op 8, binnenmuurs* zou groot genoeg moeten zijn om 300 kinderen op de *verbeterde leerwyze* te kunnen onderrichten. De woning van de onderwijzer zou *op den zelven vorm als den gene van anderen reeds in dees Distrikt bestaande* ingericht worden. De administratieve molen kon in werking treden.

Op 18 januari 1828 wendde de districtscommissaris zich tot de Gouverneur ...: *Daar de huurpacht des huizes dienende tot schoollokaal te Calcken met 1° mei aanstaande komt te eindigen, en het betamen zou dien pacht te vernieuwen zoo de aanvraag van onderstand wegens den Staat en de Provincie om er een schoolgebouw op te rigten niet ingewilligd werd, wendt zich het Bestuur dier plaats tot my om te vernemen of het de hoop mag voeden van zyn verzoek deswegens, welke 11 september 1827 ingediend werd te zien inwilligen. Ik neem de vryheid UEH Gest. het bovenstaande mede te deelen en heb tevens de eer ten zelven te doen kennen dat de opbouwing eens schoolgebouws te Calcken my ter verbetering van het schoolwezen als onvermydelyk voorkomt, hebbende ik by myn laatste schoolbezoek aldaar, op 10 dezer, een aantal van 129 kinderen in het thans bestaande schoolvertrek zulkdaniger wyze tegen elkander opgepakt geplaatst bevonden, dat zy noch beenen noch armen konden bewegen, ende Keur niet aan de gemeente overgelaten zynde van zich by huur een beter geschikt lokaal te verschaffen...*

De Gouverneur antwoordde dat de Koning een nieuw fonds zou instellen. Hij had goede moed dat Kalken hiervan zou kunnen genieten. De werken aan de school mochten begonnen worden met gebruik van 1 100 gulden uit de gemeentekas.

In juni 1828 meldde de districtscommissaris dat de heer L.L. Ramont, metser te Gent, was aangenomen voor de bouw voor de som van 2210 gulden, te vermeerderen met 19,25 gulden voor de kosten van de aanbesteding. Deze som

zou betaald worden met 500 gulden van de Koning, toegestaan bij KB van 29 maart 1828, 600 gulden van het Provinciefonds en slechts 800 gulden uit de gemeentekas i.p.v. 1100 gulden. De overige 300 gulden waren immers bestemd voor de aankoop van de grond.

In juli 1828 maande de Gouverneur de Kalkense gemeenteraad aan zo snel mogelijk met de werken te beginnen. De aannemer had volgens het bestek zes maanden tijd om de bouw te beëindigen. Het zou echter heel wat langer duren vooraleer het gebouw zou afgewerkt zijn.

De *eerste-steen-legging* had in 1828 plaats. Dit kunnen we afleiden uit de geschriften van Remi De Gelder (14) die meldde dat een arduinsteen in het huis van de onderwijzer volgend opschrift had :

Door het plaatselijk bestuur
en den weled. Heer Schoolopziener

Ed. de Burbure
MDCCCXXVIII

Op 1 april 1829 richtte de districtscommissaris een alarmerende brief aan de Gouverneur : ... *dat de aannemers van het nieuw opgericht wordende schoolgebouw te Calcken de werken dienaangaande onvoltooid verlaten hebben na dat hun 3/5 van den aanbestedingsprijs uitbetaald geweest zyn. Zy halen aan dat zy de werken zouden voltrekken indien zy nog eene som van gulden 80,- welke, volgens approximative opneming van den Bouwmeester Beeckman, hun te goed komt, konden genieten, echter peinst het gemeentebestuur van Calcken dat die belofte niet zoude gehouden daar opgemelde som al te gering is om zich de materialen welke de aannemers nog benodigd hebben te bezorgen en zy op krediet geen meer zullen bekomen. In die omstandigheid komt het my voor, ... , dat het betamen zal dat betrokkenen Bestuur wegens de nog aan dat lokaal te verrigten werken tot eene nieuwe aanbesteding overga, zullende verder de voorwaarden in het kohier der eerste aanbesteding gebragt ten opzichte der eerste aannemers, zoo veel mogelyk dienen te worden uitgewerkt ...*

Er volgden nog heel wat brieven over het in gebreke blijven van de aannemer. Aan deze aannemer was reeds 3/5 van de aanbestedingsprijs, nl. 1326 gulden, en 103,65 gulden voor extra werken, niet in de aanbesteding opgenomen, betaald. Achteraf bleken de stenen, door de aannemer bij steenbakker Jan Baptist Peeters te Niel afgenomen, niet door de aannemer betaald. De gemeenteraad wees de vraag tot betaling van deze levering af, als zijnde ten laste van de aannemer.

Uiteindelijk werd beslist een heraanbesteding te doen voor de resterende werken. Het kohier van lasten en het bestek ten bedrage van 816,08 gulden werd op 29 juli 1829 door de Gouverneur goedgekeurd. In augustus werden de werken toegewezen aan Livinus De Craecker, meestermetser te Wetteren, voor de som van 680 gulden. Als borg trad de heer S. Lammens op, hij was koopman te Wetteren. Het proces-verbaal van aanbesteding werd op 21 augustus 1829 door de Gouverneur goedgekeurd. De werken konden verdergezet worden. Voorlopig neemt hier het relaas van de bouw van de eerste gemeenteschool, bij gebrek aan bronnenmateriaal, een einde.

8. De onderwijskrachten, de leerlingen, de gemeentebegroting voor onderwijs, ...

8.1. De onderwijskrachten : opleiding en onderwijsgezelschappen

De meeste leerkrachten hadden weinig of geen opleiding gehad. Tijdens de examens voor de Tijdelijke Jury of de Provinciale Commissie voor Onderwijs werd de kennis van een kandidaat-onderwijzer(es) getest. De bestaande normaal-schoolleergangen waren nog ontoereikend om voor een opleiding te zorgen. O.l.v. de Gentse onderwijzer P. Jonglas ontstonden onderwijzersgezelschappen, eerst te Gent, daarna met onderafdelingen in de provincie. Deze gezelschappen leverden nuttig werk wat betreft de verdere ontwikkeling van de leerkrachten : bespreking leermethodes, lessenreeksen, lees- en rekenoefeningen, enz. In de periode 1824-1826 was ook te Kalken één van de 15 onderwijzersgezelschappen uit de provincie werkzaam. Over de werking en over de leden is echter nog niets teruggevonden. Voor de periode 1828-1829 werd over het gezelschap te Kalken met geen woord meer gerept. Mogelijk was ze gefusioneerd met dit van Overmere dat dan voor het eerst vernoemd werd.

In een overzicht van de staat van het lager onderwijs in Oost-Vlaanderen voor 1827-1828 werd o.a. Kalken geloofd voor de inspanningen gedaan voor een beter onderwijs : een vernieuwing van de leerboeken was doorgevoerd (15).

8.2. Gemeentelijke schoolbegrotingen en inkomsten van de onderwijzers

In de begrotingen van 1818, 1820 en 1821 werd als wedde en tussenkomst voor onderwijs aan de behoeftige kinderen voor de *eerste onderwijzer* een bedrag van 18,90 florijnen voorzien. Anderzijds werd in de begroting van 1818 een bedrag van 80 florijnen voor de logementsvergoeding van twee onderwijzers opgenomen (16).

De begroting van 1822 voorzag een jaarwedde van 250 gulden en een logementsvergoeding voor één onderwijzer.

post	schoolbegroting		
	1826	1827	1828
vaste jaarwedde onderwijzer(s)	115,00	185,00	200,00
onderhoud en schoolbehoeften	107,65	64,25	64,65
bouw nieuwe school			1100,00

Figuur III.5. Schoolbegrotingen 1826 - 1828, in gulden.

Het bedrag van 200 gulden voor de jaarwedde van onderwijzers anno 1828 werd onder de 4 gemeentelijke onderwijzers verdeeld. Ivo Vande Velde ontving als rijksjaarwedde honderd gulden. De honderd gulden uit de gemeentekas werden verdeeld onder de meesters Van Driessche (tachtig gulden), Vijverman en De Schaepmeester (elk tien gulden).

Op 1 januari 1830 was aan Ivo Vande Velde voor een periode van 7 jaar, tot 31 december 1836, een jaarlijkse rijkswedde toegestaan van 100 *guldens nederlands* (17). Weddeverhoging zat er dus duidelijk niet in. We vermelden hierbij terloops dat Theo Wandels, de voorganger van Ivo Vande Velde, sinds 1823 reeds datzelfde jaarbedrag genoot.

Bij het vaststellen van de verdiensten van de onderwijzer(s) mogen we de door de begoede leerlingen betaalde schoolgelden niet uit het oog verliezen. Aan de hand van de betaalde schoolgelden per leerling per maand kunnen we bovendien een zekere hiërarchie in het onderwijzersbestand opstellen.

onderwijzer	leren schrijven	leren lezen
Vande Velde	38 cts	30 cts
Van Driessche	30 cts	21 cts
Vijverman	25 cts	17 cts
De Schaepmeester	21 cts	17 cts

Figuur III.6. Maandelijks schoolgelden per begoede leerling, betaald aan de onderwijzers in 1830.

Vergelijken we de inkomsten van de *eerste onderwijzer* met dat van een Kalkense *ouvrier de linfilature en rouet* (spinnerij). Het gemeentebestuur telde in 1816 in totaal 718 zulke arbeiders die 50 à 60 cents per dag verdienden (18).

8.3. De leerlingen

Tijdens de wintermaanden in 1817 volgden in onze gemeente 250 kinderen les in de twee gemeentelijke scholen. Tijdens de winter 1829-1830 volgden 266 kinderen les in vier gemeentelijke scholen. Tijdens de zomermaanden bleef ongeveer 2/3de van de leerlingen thuis.

naam onderwijzer	zomer 1825		jan 1826		mei 1828		jun 1828		jan 1829		juli 1829		jan 1830		juli 1830	
Vande Velde	9	21	59	57	15	24	14	25	20	35	16	25	28	27	12	16
Vijverman	5	10	28	21	10	6	6	1	20	26	6	10	22	24	10	8
De Schaepmeester	10	12	30	40	8	10	7	8	30	20	5	9	35	28	12	16
Van Driessche	-	-	-	-	10	14	9	12	47	26	11	9	60	42	7	11
Inwoners Kalken			4780		4775						4827				4902	

Figuur III.7. Aantal leerlingen 1825-1830

Vanaf 1823 voorzag het Kalkense College van Burgemeester en Assessoren (Schepenen) in een tegemoetkoming aan de onderwijzers van de vier scholen die de arme kinderen gratis onderrichtten.

tijdstip	aantal	bijdrage gemeente
13 aug 1823	22	
13 sep 1824	25	
20 okt 1825	37	
19 okt 1826	40	
19 okt 1827	45	
1828	39	100 fl.
15 apr 1829	37	120 fl.
15 mar 1830	32	120 fl.

Figuur III. 8. Aantal behoeftige kinderen gratis onderricht

Welstellende Kalkense ouders, bv. burgemeester Debbaudt en dokter De Koninck, stuurden hun kinderen naar het pensionaat van de heer Impens in Beervelde-Destelbergen (19).

Op de vraag of op de gemeentescholen van Wandels, Vijverman en De Schaepmeester ook kinderen van ouders van de welgestelde klasse aangenomen werden, antwoordde het gemeentebestuur op 15 oktober 1822: *Princiepelyk ja, by de heer Theodor Wandels.*

Christina Vervaeet had in haar *kleine kinderschool* volgend aantal kinderen onder haar hoede :

tijdstip	j	m
1825-1826	-	18
mei 1828	10	12
juni 1828	5	10
jan 1829	15	13
juli 1829	10	11
jan 1830	15	22
juli 1830	6	9

Figuur III. 9. Aantal kleuters
Kleine Kinderschool

9. In Beervelde

Ook in Beervelde ondervonden de toenmalige meesters problemen om een wettelijk getuigschrift te bemachtigen. Casimir, Charles, Felix en Petrus Joannes Roels en Theodor Stals passeerden met wisselend succes de examens voor de Tijdelijke Jury en de Provinciale Commissie (20). Voor zover we konden nagaan kregen hun schooltjes geen toelage van het Kalkense gemeentebestuur.

Hoofdstuk IV

De periode van 1830 tot 1842

Het dekreet van 12 oktober 1830 kondigde de vrijheid van onderwijs aan. Vele gemeenten namen dit letterlijk op en distancieerden zich van het onderwijs. Slechts het hoogstnodige werd door de gemeentekas gedragen en van nieuwe scholen of verbeteringen aan de bestaande was weinig of geen sprake.

Daarenboven diende men niet gediplomeerd te zijn om les te geven en kon men de lessen geven waar men wou. Het zal dan ook niet verwonderen dat het aantal gemeentescholen met ongeveer 25% daalde en het aantal privé-initiatieven, o.a. van de plaatselijke geestelijkheid, fel steeg (1).

Vele onderwijzers en onderwijzeressen werden tot ontslag gedwongen. De beste elementen schakelden over op een ander beroep. Het onderwijsniveau viel snel terugd. De overheid besepte vlug wat er gebeurde, maar er kon slechts langzaam gehandeld worden.

1. De toestand tijdens overgangsfaze 1830-1832

De statistiek van 1831-1832 vermeldde zes leerkrachten: Ivo Vande Velde, Adriaan De Schaepmeester, Theodoor Stals, Augustin Van Gijsegem, Gilles Pauwels en Seraphin Van Veerdeghem. Enkel de eerstvernoemde drie personen waren in het bezit van een getuigschrift.

Over de school waar Ivo Vande Velde les gaf vermeldde deze statistiek: *On y enseigne la langue flamande en toutes ses parties, l'écriture, l'arithmétique, le style épistolaire, les commencements de l'histoire & de la géographie, la doctrine chrétienne, la morale & les règles de la civilité aussi que la langue Française.*

De andere vijf *meesters* onderwezen hetzelfde behalve geschiedenis, aardrijkskunde en frans.

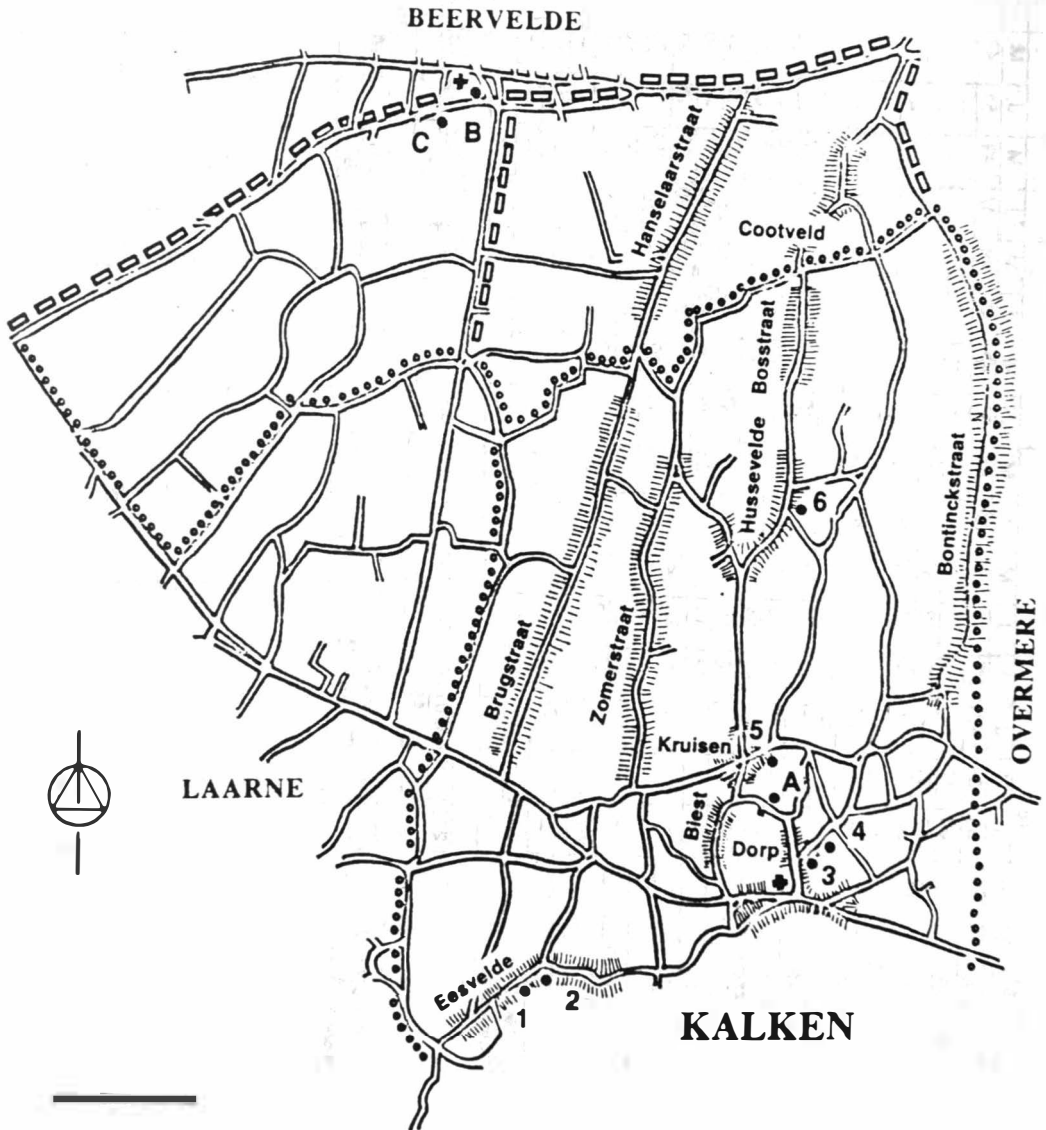
2. De plaatselijke schooltjes

Reeds kort nade Belgische Onafhankelijkheid nam het aantal schooltjes in onze gemeente toe. Bijna op elke wijk voelde zich iemand geroepen om les te geven. De meesters en meesteressen, opgenomen in de statistieken vanaf 1833, leerden de kinderen enkel lezen en schrijven. Onderstaande tabel geeft een overzicht van het aantal leerkrachten, de plaats van hun school en het aantal leerlingen.

NAAM	SCHOOL	1831-1832		1833		1834		1835		1836		1837		1838		1839		1840		31/12 1841	
		J	M	J	M	J	M	J	M	J	M	J	M	J	M	J	M	J	M	J	M
Vande Velde Ivo	Centrum	38	34	40	25	42	38	52	44	50	42	45	48	47	49	51	47	60	56	65	70
De Schaepmeester A.	Eesvelde	32	45	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Stals Theodoor		53	27	38	29	42	35	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Pauwels Gilles		69	30	92	94	59	48	56	46	40	44	51	35	37	32	42	36	25	25	-	-
Van Veerdeghe Seraphin	Coolveld (?)	60	60	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Van Gyseghe Augustin	Centrum	20	24	34	49	40	38	35	35	20	20	21	19	30	21	29	25	20	30	20	25
Van Driessche P.F.	Hussevelde	-	-	24	35	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Vervaeke Christine	Hussevelde	-	-	4	10	6	15	8	9	15	18	10	11	8	7	-	-	-	-	-	-
Ongene Françoise	Centrum	-	-	30	28	25	24	23	18	22	20	25	35	47	50	51	53	20	40	40	38
Van der Moeren Amelie	Bleest- en Kuusenstraat	-	-	40	54	34	32	40	45	57	43	41	59	48	67	45	61	65	45	70	65
Minnebo Lwne	Hanselaarsstraat	-	-	10	26	19	19	20	23	42	59	25	50	20	31	17	21	30	35	30	32
Hallaert Sophie	Eesvelde	-	-	8	18	19	18	30	34	28	38	45	40	42	41	40	39	45	40	-	-
Van Der Sijpe Colette	Bosstraat	-	-	-	-	20	20	25	16	20	27	20	23	20	25	26	21	20	30	26	30
De Wilde Barbe		-	-	-	-	18	24	32	19	36	30	36	35	30	36	32	33	-	-	-	-
De Wilde Françoise	Bontinckstraat	-	-	-	-	x	x	17	26	36	40	40	43	43	36	40	43	45	35	42	41
Vermeulen Jean	Brugstraat	-	-	-	-	39	35	-	-	12	10	7	0	-	-	-	-	-	-	50	30
Van De Putte Louis		-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	32	32	-	-	-	-	-	-
Hofman Edouard		-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	30	30	31	30	-	-
De Kessel Petronille	Zomerstraat	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	30	30	35	30
Hallaert Françoise	Eesvelde	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	40	40
TOTAAL LEERLINGEN		272	220	320	368	363	346	338	315	398	391	366	398	404	427	402	408	391	396	418	399
		492		688		709		653		789		784		831		811		787		817	
		4902		4969				4933						4901		4896		4939		4914	
				138				132						169				159		168	

Bevolking KALKEN
Leerlingen/1000 inw

Figuur IV.1.
Algemeen
overzicht:
leerkrachten
leerlingen
schoollokaties

- A Gemeenteschool (van 1828-1884 en vanaf 1901).
B Gemengde gemeenteschool Beervelde ($\pm$ 1861 - 1884).
C Kloosterschool (vanaf 1879).
1 Hallaert Felicitas (Françoise) (1841).
2 De Schaepmeester Adriaan (1821- 1832).
3 Pauwels Gilles (1831 - 1841).
4 Van Gijseghem Augustin (1822 - 1843).
5 Van der Moeren Amelie (1833 - 1865).
6 Van Den Abele Gabriël (eind 18de eeuw)

Figuur IV.2. Overzicht ligging schooltjes
(hoofdzakelijk de periode 1831 tot 1841)

Van alle *klassen* was enkel de school van Vande Velde eigendom van de gemeente. In de statistieken werd deze school telkens vermeld onder de rubriek *gemengde school* in de betekenis dat de school zowel met gemeente- als met staatsfondsen ondersteund werd. De rest werd vermeld als gemeentelijke school, dus ondersteund met gemeentefondsen of giften van het Bureau van Weldadigheid. Alleen de school van Jan Vermeulen werd in 1836 en 1837 als privé-instelling vernoemd.

Aan de hand van de door de leerlingen betaalde schoolgelden kunnen we eveneens een zekere hiërarchie in het onderwijzersbestand terugvinden. Groep 1 omvat de school van Ivo Vande Velde met voor het leren schrijven en leren lezen respektievelijk 75 en 55 ct lesgeld per maand. Tot groep 2 kunnen we rekenen: Van Gijseghem, Pauwels, Van Veerdeghem en Stals met 55 en 44 ct lesgeld. De laatste groep kreeg 55 en 37 ct uitbetaald.

Meester **Edouard Hoffman** kwam op 1 december 1838 in Kalken wonen. Midden 1839 vroeg hij tussenkomst van de Staat. Hij kon enkel tijdens de wintermaanden leven van zijn beroep als onderwijzer. De gemeenteraad vond deze vraag gegrond temeer hij lessen aan de provinciale normaalschool te Gent volgde (2). Waarschijnlijk werd een vergoeding van staatswege hem niet toegestaan.

Hij had bovendien in 1839 gesolliciteerd naar de vrijgekomen plaats van gemeenteonderwijzer in de buurgemeente Overmere. In een aanbevelingsbrief aan de Gouverneur werd vermeld *Eerbied voor Deugd, Eerbied voor 's lands wetten in hunne jonge harten te ontwikkelen blijve steeds zijne betragting* (3). Zijn kandidatuur werd in gemeenteraadszitting van Overmere op 1 juni 1839 verworpen, vooral vanwege zijn tengere gestalte en zijn handicap (hij had 1 arm verloren in de slag van Waterloo). Hij bleef niet in Kalken en zou zich in Sint-Amandsberg vestigen (4). In 1854-55 vestigde hij zich terug in Kalken.

De patroonheilige van het onderwijs, de H. Gregorius, werd onder andere in de school van *meesteres Van Der Moeren* gevierd: op dinsdag na *dom. resurrectionis* 1836 werd op 9 uur in de kerk een gezongen mis opgedragen (5).

3. De toestand op de vooravond van de goedkeuring van de eerste organieke wet op het lager onderwijs (1842)

3.1. De schooltjes

In 1841 bezat onze gemeente een gemengde gemeenteschool met 1 gemeenteonderwijzer en 9 vrije scholen *laïques*.

Kalken werd in vier sekties ingedeeld, nl.

sectie 1

met drie schooltjes in het centrum, een schooltje in de Biest- en Kruisenstraat en een schooltje in de Zomerstraat. Deze schooltjes kregen kinderen uit het Centrum, Biest- en Kruisenstraat, Zomerstraat, Schriekstraat, Gaverstraat, Zauwerstraat en Hussevelde over de vloer.

sectie 2

met een schooltje in de Hanselaerstraat en in de Brugstraat voor de regio Beervelde, Eethoek, Cootvelde, Hanselaarstraat en Brugstraat.

sectie 3

met een schooltje op Eesvelde voor deze wijk.

sectie 4

met een schooltje in de Bosstraat en in de Bontinkstraat.

De *instituteur en chef* Ivo Vande Velde kon gratis beschikken over het schoolgebouw en het erbij horende schoolhuis. Colette Van Der Sijpe, schoolhoudster in de Bosstraat, gaf les in een gehuurd lokaal. De lesgeefsters/lesgevers elders in de gemeente gaven les in hun woningen. De scholen waren gans het jaar open.

3.2. De leerlingen

De leerlingenaantallen uit figuur IV.3. hebben betrekking op de aanwezigheid op school tijdens de wintermaanden.

Overzichtsstatistieken leren ons dat tijdens de zomermaanden van 1841 slechts 143 van de 817 genoteerde kinderen de school bezochten. Daarbovenop werd vastgesteld dat een honderdtal kinderen van 6 à 12 jaar, die normalerwijze ook gerechtigd waren om lagere school te volgen, helemaal niet naar school gingen. Alhoewel we geen duidelijke kijk hebben op de leeftijd van de schoolgaande kinderen lijkt me het aantal vermelde kinderen dat ergens school liep overdreven. Een kleine steekproef leert ons het volgende. Voor de periode 1825-1835 werden in de parochiekerk van Kalken jaarlijks gemiddeld 128 kinderen gedoopt. Voor diezelfde periode overleden jaarlijks gemiddeld 35 kinderen jonger dan één jaar en 18 kinderen tussen één en zes jaar. Berekenen we dan grosso-modo het aantal kinderen tussen 6 en 14 jaar in de parochiegemeenschap Kalken, dan komen we voor die periode aan een maximum van 750 kinderen op een gemiddeld aantal van 4900 inwoners (6).

Reeds vanaf 1833 werden in alle schooltjes arme kinderen gratis onderwezen (7). Meesters/meesteressen die arme kinderen niet gratis onderwezen konden geen gemeentelijke toelage krijgen.

Voor de periode 1838-1844 zijn de door de onderwijskrachten ingebrachte lijsten met vermelding van de door hen onderwezen arme kinderen bewaard (zie Deel 1. figuur IV.4.). Voor het jaar 1838 werden de arme kinderen onderwezen bij Vande Velde -42-, Pauwels -13-, Van Gijseghem -11-, Vande putte -14-, Vander Moeren -21-, Minnebo -12-, Vander Sijpe -10-, Hallaert -9-, Barbe De Wilde -33-, Francisca De Wilde -11- en Ongena -39-.

Zo gaf meesteres Vander Moeren Amelia les aan behoeftige kinderen uit het armenhuis -2- (Boombosstraat), Gaverstraat -2-, Kruisenstraat -4-, Kordewagenstraat -2-, Vromondstraat -1-, Vaartstraat -2-, Koffiestraat -3-, Boombos -3-, Zauwerstraat -2-, Meirestraat -1-, Scheestraat -3- en Schriekstraat -3-.

Meesteres Francisca Ongena gaf een achttiental kinderen 's avonds les (8).

	totaal	zomerperiode	behoeftigen
Vande Velde I.	135	30	40
Van Gijseghem A.	45	11	18
Ongena F.	76	9	58
Hallaert F.	80	12	27
Vander Moeren A.	135	25	36
Vermeulen J.	80	9	15
De Kesel P.	65	10	17
Minnebo L.M.	62	8	14
De Wilde F.	83	17	16
Vander Sijpe C.	56	12	12

Figuur IV.3. Leerlingenaantallen 1841

De leerlingen werden *à tout âge* toegelaten tot alle schooltjes. Dit betekent wellicht dat ook een aantal kleuters in de cijfers kunnen opgenomen zijn.

3.3. Gemeentelijke bijdragen voor het onderwijs

De gemeente besteedde jaarlijks toch nog een bepaald bedrag aan het onderwijs voor de arme kinderen. Dit bedrag werd verdeeld onder elkeen die behoeftige kinderen gratis onderwees.

Het gebouw van de gemeenteschool diende ook onderhouden te worden.

	aantal onderwezen behoefte kinderen	bekostiging gratis onderwijs behoefte kinderen	onderhoudskosten gemeenteschool
1833		222,33 fr.	
1834		200 fr.	
1835		150 fr.	
1836		150 fr.	
1837		150 fr.	
1838	215	150 fr.	32,34 fr.
1839	217	150 fr.	53,09 fr.
1840	240		
1841	253	150 fr.	45 fr.
1842	261	150 fr.	40 fr.

Figuur IV.4 . Gemeentelijke bijdragen

3.4. De lesgevers/lesgeefsters

De 212 frank die Ivo Vande Velde in 1841 van staatswege opstreek was nauwelijks meer dan zijn wedde van 100 gulden tijdens het Nederlands bewind uitbetaald (9). Ter vergelijking vermelden we de lonen betaald aan landarbeiders, de grootste arbeidersgroep uit die periode. Deze arbeiders verdienden toen van 0,90 tot 1,45 fr. per dag vermeerderd met kleine voordelen in natura. (berekening aan 300 werkdagen = 270 à 435 frank/jaar)

Deze verdiensten konden nauwelijks hun behoeften dekken (10). Uit de verdiensten van de andere lesgevers kunnen we afleiden dat het lesgeven enkel een bijverdienste kon zijn.

	A	B	C	D	E	F	G	H	I
Vande Velde Ivo	Kalken	46	J	212	60c	48	250	31	541
Van Gijseghem Augustin	Letterhoutem	62	N		50c		126	14	140
Ongenae Françoise	Kalken	43	N		45c		70	28	98
Hallaert Françoise	Kalken	27	N		45c		90	10	100
Vander Moeren Amelie	Kalken	32	N		45c		175	15	190
Vermeulen Jean	Kalken	37	J		50c		130	10	140
De Kesel Petronille	Kalken	20	N		45c		87	13	100
Minnebo Livine Marie	Destelbergen	31	J		45c		87	10	97
De Wilde Françoise	Kalken	27	N		45c		120	10	130
Vander Sijpe Colette	Kalken	41	N		45c		88	9	97
A = geboorteplaats D = jaarwedde staat G = lesgeld externen totaal B = leeftijd E = lesgeld/leerling/maand H = bijdrage uit gemeentekas C = gehuwd J/N F = lesgeld internen totaal I = totaal inkomen.									

Figuur IV.5. Lesgevers-lesgeefsters
overzicht toestand eind 1841

3.5. Leermethodes

Er waren toen drie onderwijsmethodes gangbaar: simultaan, individueel en mutueel onderwijs. De eerste twee termen behoeven geen uitleg. Mutueel onderwijs werd in enkele scholen toegepast: enkele leerlingen werden door de leraar op de les voorbereid en zij gaven het onderricht in lokalen met honderden leerlingen. De onderwijzer had dus weinig of geen contact met de leerlingen. Zo bijvoorbeeld behaalde Theodoor Wandels in januari 1820 de tweede graad als hulponderwijzer in de school van de heer De Wulf te Gent waar mutueel onderwijs werd verstrekt. Ivo Vande Velde onderwees volgens de simultane

onderwijsmethode terwijl alle andere individueel onderwijs gaven.

Figuur IV.5. leert ons ook dat een aantal internen les volgden bij Ivo Vande Velde; melding hiervan werd voor het eerst gemaakt in 1840. Ivo was ook als enige gebrevetteerd (zie vorig hoofdstuk). Meester Ivo mocht zelfstandig beslissen welke leerboeken hij wou gebruiken. Zijn school was ook de enige waarin per klas dezelfde onderwijsboeken gebruikt werden. Ivo was ook aangesloten bij een van de moeizaam heropgestarte onderwijzersverenigingen.

4. Oud-onderwijzer Vijverman

Oud-onderwijzer Vijverman was niet veel rijker geworden. In mei 1832 diende hij een aanvraag in om 40 frank ondersteuning door de gemeente of door het Bureel van Weldadigheid.

In juni 1833 vroeg hij zijn pensionering aan en ontving datzelfde jaar 300 fr en in 1834 200 fr staatssteun. Ook in 1836 ontving hij 150 fr steun om te voorzien in het onderhoud van zijn vrouw Van de Weghe Albertine (83 jaar) en hemzelf (86 jaar). Hij was ziek en hulpbehoevend en had geen middelen van bestaan.

Hoofdstuk V

De periode van 1842 tot 1878

De wet van 23 september 1842 bepaalde dus dat elke gemeente over een lagere school diende te beschikken. Bestaande privé-scholen konden echter wel aangenomen worden.

De Staat zou er over waken dat de wet van 1842 zou nageleefd worden: kantonnale en provinciale inspecteurs kontroleerden de staat van de school-lokalen, het didaktisch materiaal en de geschiktheid van de lesgevers.

Van staatswege werd een modelreglement uitgevaardigd voor de gemeentelijke en aangenomen scholen.

Financieel zouden Provincie en Staat bijspringen nadat alle middelen van de gemeente uitgeput waren: schenkingen, extra belastingen en schoolgelden. Wie behoeftig was mocht vragen om vrijstelling van schoolgeld en dit gold voor ongeveer de helft van de kinderen. De overheid kwam tussenbeide voor: de wedde van de onderwijzer, onkosten voor het onderwijs van de behoeftigen, het didaktisch materiaal, verwarming, schoolmeubilair en onderhoud van de scholen. Voor scholen met minder dan 100 leerlingen kwam de staat tussenbeide voor slechts één leraar. Deze had een gemiddelde jaarwedde van 500 à 600 frank. Na 1858 werd dit bedrag opgetrokken naar minimum 700 frank voor de hoofdonderwijzer en 500 frank voor hulponderwijzers. (1) De gemeente moest in logement voor het onderwijzend personeel voorzien.

Het regeringsprogramma van 1852 stelde dat de beschikking over school-lokalen in goede staat en voorzien van didaktisch materiaal onmisbaar waren voor een goed lager onderwijs. Vele verbouwingen en nieuwbouwen werden aangevat en gesubsidieerd (2).

1. De gevolgen van de eerste organieke wet op het lager onderwijs

1.1. Elke gemeente een lagere school

De Kalkense gemeenteraad nam in zitting van 28 oktober 1844 het *Reglement van aangenomen scholen* aan. Hierin werd o.a. bepaald dat bij de inschrijving van de leerlingen voorrang moest verleend worden aan de behoeftige kinderen die kosteloos onderwijs genoten, te beslissen door het College van Burgemeester en Schepenen. De andere plaatsen mochten door betalende leerlingen worden aangevuld. Hierover besliste de hoofdonderwijzer *na zich te hebben verzekerd dat zij gevaccineerd zijn of de kinderpokjes hebben gehad* (3).

De school van Ivo Vande Velde werd hierbij officieel als gemeenteschool aanvaard. Het maandelijks schoolgeld voor de gegoede leerlingen werd vastgesteld op respectievelijk 0.50 fr, 0.60 fr en 0.70 fr voor de laagste, middelste en hoogste klas.

Volgens de gemeentewet van 30 maart 1836 diende de gemeenteraad de gemeenteonderwijzers aan te stellen. Later dienden deze onderwijzers, in tegenwoordigheid van de burgemeester of, in diens vervanging, de opzichter van het lager onderwijs (4), de eed der lagere schoolonderwijzers af te leggen. Ivo Vande Velde deed dit in 1844.

1.2. Kosteloos onderwijs voor alle behoeftige kinderen waarvan de ouders het verzoeken in de gemeenteschool en de aangenomen scholen

	aantal	j	m	aantal scholen	bijdrage. gemeente
19 feb 1844	: 43/70	23	20	4	100 fr
14 sep 1844	: 64	38	26	4	150 fr
27 sep 1845	: 109	67	42	4	150 fr
30 mar 1846	: 100	69	31	4	
18 mar 1847	: 160	100	60	4	
16 sep 1847	: 161	96	65	4	175 fr
1851-52	: 316	191	125	4	400 fr (5)

Tabel V.1. Aantal kosteloos onderwezen behoeftige leerlingen 1843-1852 (6)

Voor het schooljaar 1843-1844 waren aanvragen voor gratis onderricht voor slechts 23 jongens en 20 meisjes ingediend. Normaliter zouden de schoolgelden voor deze kinderen betaald dienen te worden door het Bureel van Weldadigheid. Dit bureel liet op 1 oktober 1843 bij monde van de leden De Weirt, Dhaese, Sebastiaan Balck (7), Scheire en De Veirman weten dat hiervoor geen geld kon vrijgemaakt worden. Het bureel zou trouwens nooit het armen-onderwijs kunnen bekostigen.

In zitting van 19 februari 1844 besliste de Kalkense gemeenteraad het volgende: ... *Overwegende dat de gemeenteschool alleen niet vergenoegd om alle de behoeftige kinderen der gemeente van het kosteloos onderwijs te laten*

genieten, aangezien de gemeente zoo zeer uitgestrekt is, dat aanzienelijke wijken meer dan eene halve uur van de gemeenteschool zijn afgelegen, dat er gevolgentlijk bijzondere scholen behooren te worden bijgevoegd;

Beslist: Alle kinderen op de twee lijsten gebragt zijn geregtigd van het onderwijs voor het schooljaar 1843-1844, kosteloos te ontvangen.

Vraegd de noodige magtiging, om, boven de gemeente school, voor wat het onderwijs der behoeftige kinderen betreft, nog te mogen aannemen, om de beweegredenen hiervoren aangehaeld, de volgende bijzondere scholen:

1. de school gestaen t'einden de brugstraet aen het begin der hanselaerstraet, gehouden door Augustinus Stevens, om tevens te dienen voor den wijk Beirvelde.

2. de school gestaen op den wijk Eesvelde gehouden door Jacobus Baeten.

3. de school gehouden door Cornelis Vandeleur, gestaen wijk Vaert, om ter zelve tijd te dienen voor den wijk de meire en voor de kortewagenstraat. ...

Het aantal behoeftige kinderen voor 1843-1844 werd dan opgetrokken tot 70, gespreid over de vier vernoemde scholen (8).

Bij deliberatie van 27 september 1846 werd door de gemeenteraad de school gehouden door De Jaeger, op de wijk Hussevelde, voorgesteld om aangenomen te worden tot het onderwijs van behoeftige kinderen, dit om de gemeenteschool te ontlasten daar meester Vandeleur in 1846 de gemeente verlaten had. De Gouverneur stuurde pas in juni 1847 een inspekteur ter plaatse om de situatie te onderzoeken en de school werd op 12 juni 1847 aangenomen.

Voor de *bijzondere* scholen, gehouden door Vandermoeren, De Kesel en Pauwels, werden geen gegevens met betrekking tot aanneming gevonden. Wel werden deze scholen, met vermelding van het aantal behoeftige kinderen, opgenomen in de gemeentelijke statistieken vanaf 1847.

In de gemeente bestonden in 1843-1844 vier bewaarscholen voor kinderen van min dan zeven jaeren: *dergelyke scholen behooren ook behauden te worden, temeer omdat bovendien byna alle de kinderen zoo betalende als niet betalende zich aldaer oefenen in de Christelyke Leering om zich te bereiden tot de eerste communie.*

De vergoeding voor het onderwijs van de behoeftige kinderen bedroeg op de begroting van 1844 200 frank, evenredig te verdelen onder enerzijds de lesgevers lager onderwijs en anderzijds de meesteressen van de bewaarscholen (9).

De arrondissementscommissaris stelde de Kalkense gemeenteraad voor de

school van meester De Waele in de gemeente Destelbergen, wijk Beervelde, aan te nemen als instelling voor gratis onderwijs voor Kalkense behoeftige kinderen die te ver van het centrum woonden. Ook Laarnse kinderen volgden les bij meester De Waele. In zitting van 6 september 1845 weigerde de Kalkense gemeenteraad hierop in te gaan met de argumenten dat voornoemde De Waele nooit de toestemming tot onderwijs van Kalkense kinderen gevraagd had en bovendien was het onderwijs in die uithoek van de gemeente verzekerd door de school van onderwijzer Stevens.

De provinciale inspekteur wou in 1848 de som van 350 frank besteden aan de installatie van een onderwijzer in Beervelde. Hij stelde deze maatregel uit omdat een ongeschikt persoon zich toen in Beervelde als onderwijzer had gevestigd (10).

De arme kinderen van de wijk Beervelde, voor het deel ressorterende onder Kalken, volgden van 1855 tot 1860 - meester Stevens had opgehouden les te geven - kosteloos onderwijs in de aangenomen school van Laarne-Beervelde. Gegevens over deze school werden niet teruggevonden.

Vanaf 1861 volgden ze les in de nieuwe gemeentelijke school van Destelbergen-Beervelde (zie Deel 1, hoofdstuk V 1.6.2.).

	totaal behoef- tigen	gemeenteschool		aangenomen		privé	
		j	m	j	m	j	m
1847	231	41/124	10/67	59/163	50/136	30/ 90	41/ 67
1848	255	37/108	17/71	60/138	29/ 99	63/133	49/110
1849	255	33/102	12/57	79/181	64/158	35/125	30/ 90
1851	251	58/120	9/70	72/126	58/117	36/113	18/ 58
1852	205	57/125	4/61	83/127	41/ 64	15/ 80	5/ 37
1853	153	52/131	9/68	62/124	30/ 70	-	-
1854	150	65/141	5/73	43/ 97	37/ 85	-	-
1855	185	51/118	12/77	64/ 90	23/ 33	14/ 58	21/ 41
1856	130	33/ 98	13/56	35/ 44	6/ 12	32/106	11/ 77
1857	123	51/113	8/55	25/ 41	4/ 15	27/109	10/ 70
1858	119	43/118	14/67	-	-	46/153	16/ 91
1859	73	48/124	10/73	-	-	13/ 44	2/ 36
1860	69	54/120	15/71	-	-	-/ 79	-/ 69
1864	146	82/155	26/93	-	-	21/101	17/ 73
1865	136	82/159	41/122	-	-	7/ 48	6/ 42

Tabel V.2. Verhouding behoeftige leerlingen / totaal aantal leerlingen 1847-1865, Kalken (zonder aangenomen scholen Beervelde), reële bijwoning (11).

1.3. Daling van het aantal scholen: aangenomen en vrije scholen

Van de tien scholen in 1841-1842 daalde het aantal vermelde scholen tot twee à drie in de periode 1864-1865. Niet alleen de vrije scholen maar ook de aangenomen scholen voor kosteloos onderwijs aan behoeftigen verdwenen. Tussen 1855 en 1858 verdwenen al de aangenomen scholen: Stevens (1855-56), Baetens (1855), De Jaeger (midden 1857) en Pauwels (1858). De school van Gillis Pauwels op Eesvelde was pas op 2 juli 1855, na het verdwijnen van het schooltje van Baetens, aangenomen. In 1858 hielden we in Kalken dus enkel de gemengde gemeenteschool van Ivo Vande Velde en het vrije schooltje van Amelie Vandermoeren over. De kinderen van de wijk Beervelde, voor het deel dat tot Kalken behoorde, volgden in de periode 1856-1860 dus les in de aangenomen school van Laarne-Beervelde (12).

1.3.1. De aangenomen scholen (1844-1857)

Pieter Jan De Jaeger hield op de wijk Hussevelde een schooltje, voornamelijk tijdens de wintermaanden. Hij leerde de kinderen lezen en schrijven. Tijdens de zomer was hij landbouwer. Zijn schooltje werd gesubsidieerd en elk jaar kwam men vanuit Brussel op inspectie. Een anekdote luidt als volgt: *De inspecteur werd vanuit Gent afgehaald met paarden kar. Gebeurde de inspectie tijdens de zomermaanden, dan werden de kinderen, die normaal de lessen dienden te volgen, maar dan op het veld werkzaam waren, opgetrommeld* (13). Later heeft hij echter op advies van de schoolinspecteur zijn schooltje moeten sluiten (14). **Augustin Stevens** hield enkel 's winters school, tot einde april.

1.3.2. De gemeenteschool

Door de voortdurende stijging van het aantal leerlingen was Ivo Vande Velde verplicht hulponderwijzers in te schakelen. In 1853 gaven drie meesters les in hetzelfde lokaal (15): Leo, sinds 1847, en Benoit, sinds 1853, stonden hun vader bij. Zij werden (voorlopig) door het gemeentebestuur noch benoemd noch betaald (16).

In augustus 1845 verleende de Gouverneur aan Ivo Vande Velde de officiële toestemming om zijn ambt van *eerste onderwijzer* te combineren met dat van pensionaatshoofd (17). De gemeenteschool herbergde gedurende een periode een aantal internen, kinderen voor wie de dagelijkse verplaatsingen huis-school bijna onmogelijk waren. Zo waren er in 1848 drie leerlingen *in den halven kost*

NAAM	1842 - 1843		sep 1844		sep 1845		mar 1846		mar 1847		jan 1848		feb 1849		jan 1850		jan 1851	
	J	M	J	M	J	M	J	M	J	M	J	M	J	M	J	M	J	M
Vande Velde Ivo	x	x	x	x	x	x	x	x	124	67	108	71	102	57	x	x	120	70
Pauwels Gilles									-	-	45	35	-	-	-	-	-	-
Van Gysegghem Augustin	x	x							46	42	59	42	95	40	x	x	80	32
Van der Moeren Amelie	x	x																
Van Der Sijpe Colette	x	x							-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Hofman Edouard									44	35	29	43	30	50	x	x	33	26
De Kesel Petronille	x	x																
Lapage	x	x							58	58	48	49	33	52	x	x	35	37
Stevens Augustin	x	x	x	x	x	x	x	x	48	38	40	27	48	32	x	x	27	42
Baetens Jacobus	x	x	x	x	x	x	x	x	57	40	50	23	100	78	x	x	64	38
De Jaeger Pieter - Jan									-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Volckrijk Rosalie									-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
De Wilde									-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Mathijs									-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Vandeleur Cornelis	x	x	x	x	x	x	x	x										

0	0	0	0	0	0	0	352	246	377	280	379	290	408	309	375	281	359	245
							598		657		669		717		656		604	

TOTAAL LEERLINGEN

4894											4814						4823	
											139							

Bevolking KALKEN
Leerlingen/1000 inw

Tabel V. 3a. Overzicht: schooltjes en leerlingen Kalken

NAAM	jan 1852		jan 1853		jan 1854		jan 1855		feb 1856		jan 1857		jan 1858		jan 1859		jan 1860		jan 1864		jan 1865	
	J	M	J	M	J	M	J	M	J	M	J	M	J	M	J	M	J	M	J	M	J	M
	128	61	131	68	141	73	118	77	98	63	113	59	118	67	124	73	124	71	155	93	159	122
Vande Velde Ivo	-	-	-	-	-	-	23	9	56	29	62	21	49	23	-	-	-	-	-	-	-	-
Pauwels Gilles	80	37	-	-	-	-	33	18	50	48	46	40	50	37	44	36	40	34	52	37	48	42
Van Gysegem Augustin	-	-	-	-	-	-	13	11	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Van der Moeren Amelie	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	46	20	-	-	-	-	-	-	-	-
Van Der Sijpe Colette	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Hofman Edouard	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
De Kesel Petronille	31	27	44	30	47	46	46	18	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Lapage	38	13	43	23	28	32	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Stevens Augustin	58	24	39	17	22	34	44	15	44	12	41	15	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Baetens Jacobus	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	11	19	8	27	-	-	-	-	-	-	-	-
De Jaeger Pleter-Jan	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	39	35	-	-	-	-
Volckrijk Rosalie	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
De Wilde	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	48	36	-	-
Mathijs	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Vandeleur Cornelis	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
TOTAAL I. BERLINGEN	335	162	257	138	238	185	277	148	248	152	273	154	271	174	168	109	203	140	255	166	207	164
	497		395		423		425		400		428		445		277		343		421		371	
Bevolking KALKEN															4919							
Leerlingen/1000 inw															56							

Tabel V. 3b. Overzicht: schooltjes en leerlingen Kalken

(18). Het pensionaat telde in 1850 zes leerlingen en in 1858 negen leerlingen, het hoogste aantal (19). In 1859 was het pensionaat van meester Ivo één van de veertien in Oost-Vlaanderen. De provinciale inspekteur meldde dat het pensionaat toen bijgewoond werd door vier leerlingen, de hygiëne was uitstekend, de lessen waren dezelfde als in de gemeenteschool maar er werd meer aandacht aan de Franse taal besteed (20).

1.4. Daling van het aantal leerlingen in de officiële dagscholen

Het aantal leerlingen daalde van ongeveer 850 in 1841-1842 tot ongeveer de helft in 1864-1865.

Vanaf 1850-51 zien we een zeer sterke daling van het aantal leerlingen in de dagscholen. Deze daling is toe te schrijven aan de toenemende verarming van de bevolking, het meer en meer inschakelen van kinderen in het arbeidsproces en het succes van de werkscholen: de weef- en kantscholen (zie deel 2, hoofdstukken I en II).

Figuur V.2. toont duidelijk aan dat steeds minder behoeftige kinderen les volgden.

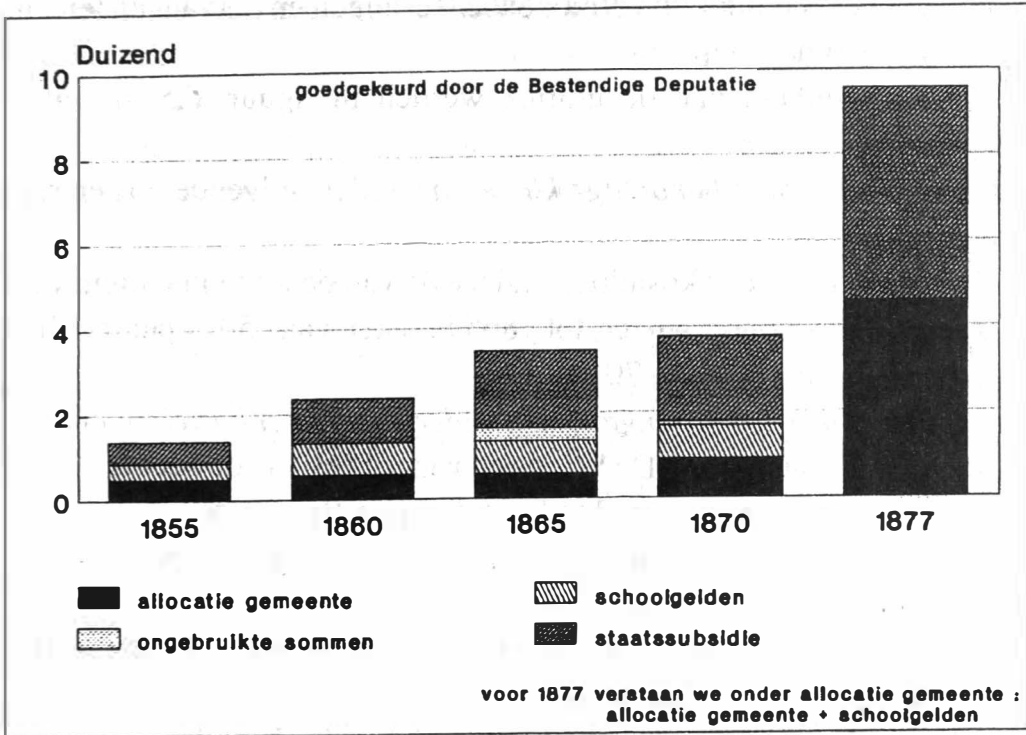
1.5. Het opstellen van de gemeentelijke schoolbegrotingen

De gemeenten ontvingen in een rondschrijven van de Gouverneur van 29 augustus 1844 de richtlijnen i.v.m. de opstelling van een schoolbegroting. Deze begroting diende o.a. te omvatten:

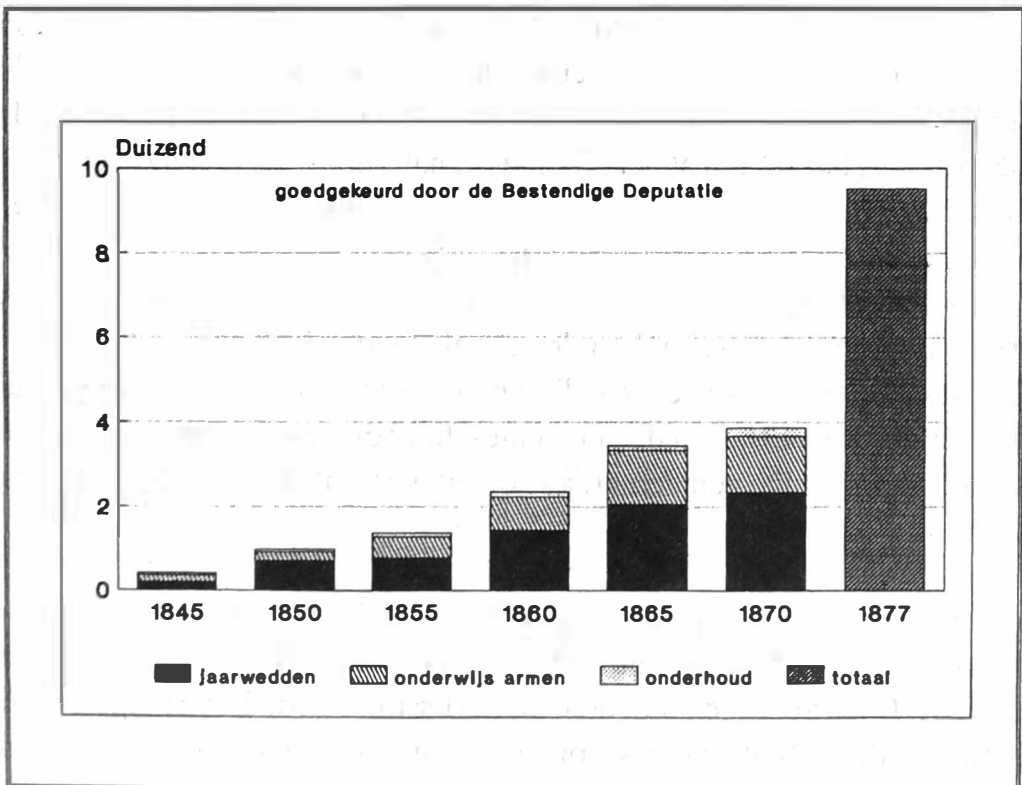
1. het loon van het (gemeentelijk) onderwijzend personeel met een minimum van 200 fr.
2. de huurprijs van de schoolgebouwen en huizen die de onderwijzers bewoonden
3. het onderhoud van de gebouwen
4. het onderhoud van het klasmeubilair
5. de aankoop van boeken voor de behoeftigen
6. *de indemniteit van huisvesting der onderwijzers, wanneer de gemeente hun geene woning verschaft*
7. *het schoolloon (bij gebreke van het armbestuur te betalen) voor het kosteloos onderwijs der behoeftige kinderen in de gemeentelyke of in de aangenomene scholen*

Op basis van deze begroting zou de Bestendige Deputatie van de Provincieraad het hulpgeld bepalen (21).

Een overzicht van de Kalkense schoolbegrotingen vinden we in de volgende tabellen (22).

Figuur V.4. Gemeentelijke schoolbegroting. Inkomsten 1855-1877

Figuur V.5. Gemeentelijke schoolbegroting. Uitkomsten 1845-1877

In figuur V.4. werden de inkomsten weergegeven zoals ze expliciet in de schoolbegrotingen weergegeven zijn. Onder *schoolgelden* verstaan we: de schoolgelden betaald door de vermogende leerlingen en ontvangen ten gunste van de gemeenteonderwijzer(s).

Voor de duidelijkheid van de grafiek werden in figuur V.5. de uitgaven gegroepeerd.

Onder *kosten onderwijs behoeftige kinderen* werden volgende posten samen- genomen:

- de vergoeding voor kosteloos onderwijs van de arme kinderen, voor de gemeentelijke onderwijzer, tot 1865 berekend aan 50 ct per leerling per maand, vanaf 1865 aan 70 ct.
- de *subventie aendenaengenomen onderwijzer voor kosteloos onderwijs*, vanaf 1864 aan de heer De Winne en vanaf 1869 aan de heer A.F. Van De Velde, aangenomen school te Destelbergen-Beervelde
- de schoolbehoeften van arme kinderen in de gemeenteschool en de aangenomen school Beervelde
- de vergoeding voor de onderwijzer voor de arme kinderen die de weefwerkschool bijwoonden
- prijzen uit te reiken aan de arme meisjes die kosteloos onderwezen werden in de kantschool

Onder de post *jaarweden* werden de jaarweddes, vermeerderd met de door- betaalde schoolgelden, van de gemeentelijke onderwijzer Ivo Vande Velde, hulponderwijzers Leo (vanaf 1859) en Benedikt (vanaf 1864) en hulp- onderwijzeres Seraphina Vande Velde (vanaf 1864) samengenomen. In 1864 bedroeg de jaarwedde van meester Leo 600 frank, Benedikt verdiende 400 frank en aan Seraphina werd 300 frank uitbetaald.

De post *onderhoud schoollokaal en meubilair* werd uitgebreid met de post *warmgeld* in gemeenteschool en de school Beervelde (vanaf 1864).

In 1846 zou op bevel van de arrondissementscommissaris een afsluiting tussen de jongens en de meisjes in de gemeenteschool dienen aangebracht te worden: kostprijs 20 frank. De gemeenteraad zou dit werk laten uitvoeren zodra er geld voor was ...

De gemeenteraad voorzag in de begrotingen 1866-1867 en 1867-1868 voor het leerwerkhuis nog de som van 150 frank voor het bekostigen van het gratis onderwijs. Deze bedragen mochten bij beslissing van de Bestendige Deputatie niet meer in de schoolbegroting opgenomen worden. Het gratis onderwijs in de

weefschool diende in het vervolg betaald te worden met een deel van de staatssubsidie bestemd voor het weefhuis.

We moeten bij de uitgaven voor het onderwijs eigenlijk ook nog de premies voor de verzekering voor het gemeentelijk schoolgebouw, genomen vanaf 1842, rekenen (23).

Vanaf 1875 werden jaarlijks prijzen ter aanmoediging van de leerlingen aan de gemeentelijke jongens- en meisjesschool aangekocht (24).

1.6. Infrastructuurwerken

Een overzicht van 1851 betreffende de schoolinfrastructuur vermeldde de aanwezigheid van 2025 schoolgebouwen in 1804 gemeenten en 1410 logementen voor leraars in 1266 gemeenten, waarvan er respectievelijk 295 en 193 te herstellen, te vergroten of beter aan te passen aan het doel, waren. Er moesten nog 1057 scholen en 1479 logementen voor onderwijzers gebouwd worden. In 1362 scholen moest het meubilair vervolledigd of vervangen worden.

Voor de periode 1840-1850 stonden de Provincie en de Staat in voor ongeveer 1/3de van de kosten voor onderhoud en verbetering van de scholen voor Lager Onderwijs. Dit was echter onvoldoende en vanaf 1852 werd een extra inspanning geleverd: voor de jaren 1852, 1853 en 1854 werd een krediet van één miljoen ingeschreven, te verdelen over de provincies (25).

Ook de Kalkense school (26) en de school te Beervelde (27) zouden van deze maatregel genieten.

1.6.1. Herstellings- en vergrotingswerken in de gemeenteschool van Kalken

De Kalkense gemeenteraad vroeg in een brief van 25 februari 1853 aan de Minister van Binnenlandse Zaken 1000 frank subsidie voor uit te voeren werken aan het schoollokaal. Ook aan de Provincie zou ditzelfde bedrag gevraagd worden. De gemeenteraad schatte de kosten van de zware herstellingswerken toen op 2009,76 frank. Deze werken omvatten oorspronkelijk:

1. de vervanging van het boogvormige plafond door een vlakke.
2. de konstruktie van twee slaapkamers boven het schoollokaal.
3. het plaatsen van een scheiding in de zaal om te voorzien in een apart lokaaltje voor de *beginnelingen*.
4. de vervanging van vensters.

Deze plannen en kostenschattingen werden meerdere malen gewijzigd op aanwijzingen van de arrondissementscommissaris van Dendermonde, de pro-

vinciale inspekteur voor het Lager Onderwijs, de ingenieurs van Bruggen en Wegen en de Gouverneur.

De uiteindelijke kostprijschatting van de werken bedroeg 5208 frank. De gemeente moest instaan voor 2208 frank terwijl de Staat en de Provincie respektievelijk 2000 en 1000 frank subsidie gaven. Pas na de toezegging van deze subsidies, beslissing van de Gouverneur op 20 dec 1856 en het Ministerieel Besluit van 27 april 1857, werden de werken aangevat, waarschijnlijk eind mei 1857. De aanbesteding werd gedaan op 23 februari 1857, de werken werden beëindigd op 11 januari 1858.

De uit te voeren werken werden omschreven als volgt:

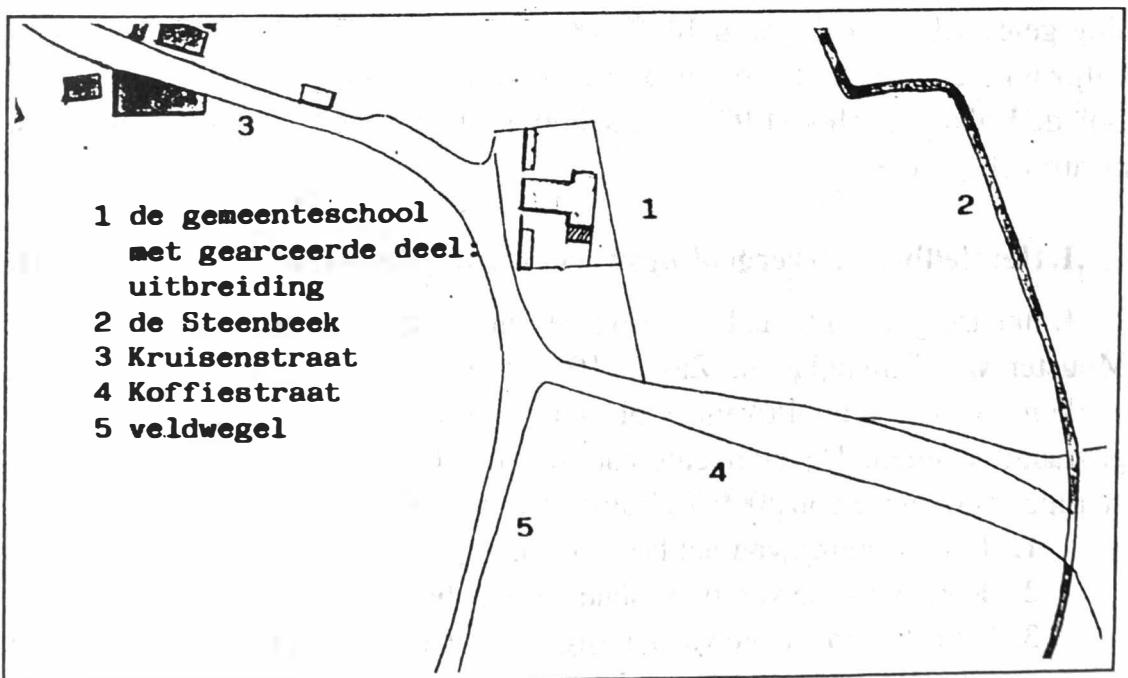
1. ... *de afbraek van het bestaende dakwerk, alsmede het nieuw opmaken der noodige metsel-timmer-schrijn-dak-vloer-bezet- en glaswerken...*

Het gebouw werd hoger opgetrokken zodat beter kon gezorgd worden voor onderdak van het gezin van de onderwijzer (8 leden).

2. de aanmaak en aankoop van klassiek schoolmeubilair.

3. de speelplaats van de meisjes werd vergroot.

4. de vergroting van de beschikbare schoolruimte van 100 tot 140 m² door het bijbouwen van een nieuwe zaal.

Figuur V.6. Schets van het schoolgebouw (28)

De uitgevoerde werken werden in april-mei 1858 goedgekeurd, enkele opmerkingen werden gemaakt aangaande het schoolmeubilair: de nieuwe pupiters waren niet voorzien van *traversis*, de aardrijkskundemappen waren niet gevestigd en de kaart van de Provincie was niet aanwezig.

Na deze werkzaamheden waren er twee klaslokalen die ruimte boden aan maximaal 200 kinderen (29). De inwonende onderwijzer had de beschikking overeen oppervlakte van 5 1/2 are, de totale oppervlakte van het schoolcomplex bedroeg 15 aren. De school had een ruime speelplaats en een hof met bloemen en fruitbomen.

1.6.2. De gemeenteschool te Beervelde-Destelbergen

Sinds in 1856 de heer Augustin Stevens geen les meer gaf *in de school gestaen t' einden de brugstraet aen het begin der hanselaerstraet, om tevens te dienen voor den wijk Beirvelde* volgden bijna alle kinderen uit de omgeving van de wijk Beervelde school in de aangenomen school van Laerne-Beervelde (tot 1860-61). Nadien werden ze ondergebracht in de gemeentelijke school van Destelbergen-Beervelde.

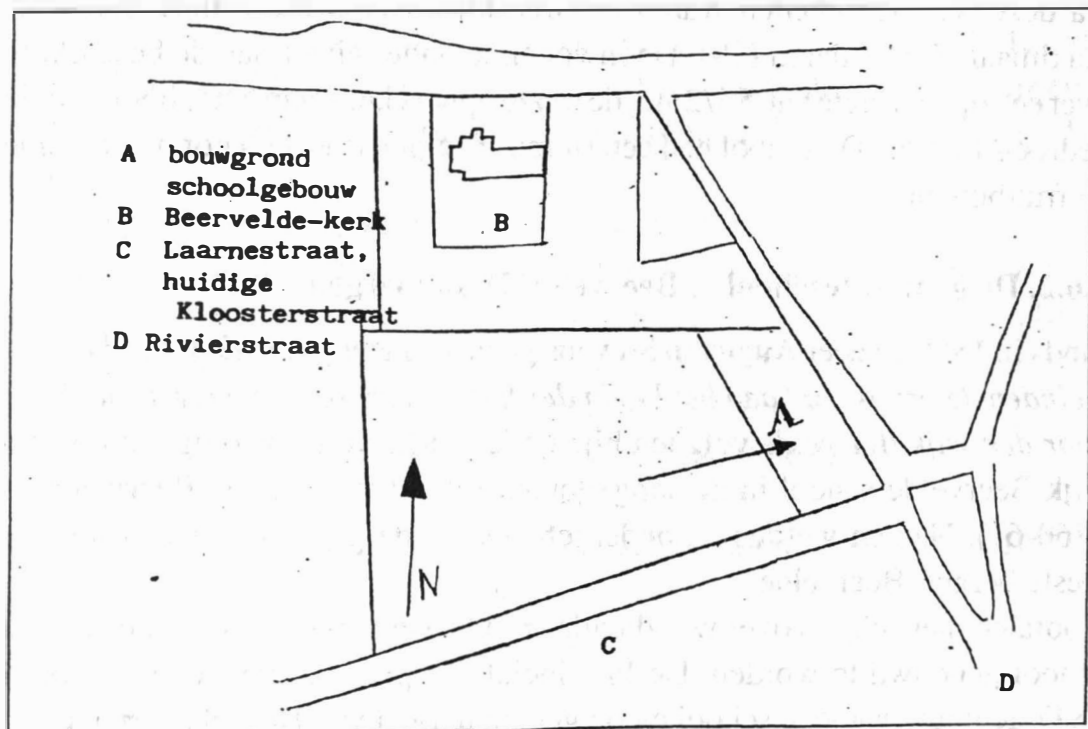
Vooraleer het echter zover was diende er in Destelbergen-Beervelde eerst een school gebouwd te worden. De Provinciale Inspekteur suggereerde reeds in 1847 de bouw van een school en de gemeenteraad van Destelbergen stelde

... Overwegende nogtans dat er op den wyk van Beirvelde geene school bestaet en by gevolg het onderwys aldaer verzuymd is.

Overwegende dat op den zelven wyck van Beirvelde eene succursale Kerk is ingerigt, voor een deel der inwoners van Destelbergen, Calcken en Laerne en dat het dus volgens betaemelyck zouden zyn aldaer eene school te bouwen voor het onderwys der kinderen van dezelve succursale Kerk deelmakende. Gezien de deliberatie van het armbestuur voordraegt den grond te cederen voor het bouwen van eene school locael op eene parteye land het zelve bestuur toekomende, gelegen binnen dit gemeente op den zelven wyck van Beirvelde.

Den Raed is van advies dat binnen dit gemeente op den wyck van Beirvelde, eene school zal worden gebauwen op den grond van het armbestuur van Destelbergen zoo als het zelve bestuur by zyne deliberatie van den 16 dezer heeft aangewezen te weten op 15 aren grond deel maekende van eene partye land sectie N 571 a dat de kosten der bauwing en meubelering door den staet zullen worden gedragen en dat de kosten van onderwys tot lasten der gemeenten Destelbergen, Calcken en Laerne

zullen worden gebragt in evenredigheyd der bevolking van de succursale kerk van Beervelde deelmakende te weten: een derde voor de gemeente Destelbergen en twee derde voor de gemeenten Calcken en Laerne.
Hierbij werd een plannetje gevoegd.

Figuur V.7. Ligging te bouwen school Beervelde

In 1854 werden de kosten geschat op 6966,62 frank.

Op het terrein van 1500 m² zou een gebouw van 191 m² gebouwd worden. Er was een speelplaats van 400 m² voorzien, de rest zou als tuin dienen. De klasruimte, voorzien voor 90 kinderen, zou zich op het gelijkvloers bevinden. De woonvertrekken van de onderwijzer bevatten een keuken, een spreekkamer, twee slaapkamers, een zolder, een mansardekamer en een kelder. Dichtbij de woonvertrekken zou een bergruimte gebouwd worden. Het schoollokaal zou onderverdeeld worden in drie klassen. Voor de meisjes waren banken achteraan het schoollokaal, 15,60 m lang en 7 m breed en 5 m hoog, voorzien.

Vooraleer aan de bouw van de school begonnen zou worden, dienden nog heel wat politieke en financiële hindernissen genomen te worden.

De provinciale inspekteur H. Kervyn meldde op 7 juli 1854 het volgende aan de Gouverneur:

- hij had de burgemeester van Kalken nog niet kunnen spreken
- in Kalken had men verteld dat van een financiële bijdrage voor de bouw van de school van Beervelde geen sprake kon zijn omwille van de restauratiekosten aan de eigen gemeenteschool
- hij dacht niettemin dat Kalken 500 frank zou kunnen bijdragen voor de bouw
- de wijken waarvoor de nieuw te bouwen school nuttig zou kunnen zijn:
 - Beervelde (Destelbergen) : 1200 inwoners
 - wijken Magaret en Rivieringstraat (Laarne): 800 à 900 inwoners
 - Kootveld, Hanselaer- en Brugstraat (Kalken): 800 à 900 inwoners
 - deel van Lokeren, gelegen dichtbij Beerveldekerk: 200 inwoners

In vergadering van 22 september 1854 van de burgemeesters van Kalken, Laarne en Destelbergen onder voorzitterschap van bestendig deputatielid Roels werd een overeenkomst bereikt over de bijdrage van elke gemeente. Destelbergen zou 1300 frank, waaronder de bouwgrond met een geschatte waarde van 800 frank, en Kalken en Laarne zouden elk 650 frank bijdragen.

De gemeenteraden van Kalken (op 16 januari 1855) en Destelbergen gingen later akkoord met deze regeling. Laarne weigerde deze overeenkomst goed te keuren omdat de te bouwen school volgens hen nog steeds te veraf lag. Bovendien had Laarne in zitting van 14 februari 1855 een aanvraag tot bouw van een school voor de wijken Klein Gent en Magret ingediend.

De plannen werden blijkbaar een tijdje opgeborgen tot begin 1857 de provinciale inspekteur H. Kervyn reageerde op klachten van de Beerveldse bevolking die geen school bezat. Ooit was het anders geweest: het pensionaat had de deuren gesloten, evenals een andere lagere school. Hij stelde voor dat, daar Kalkenenkel een klein bedrag wilde bijleggen, nl. 650 frank, enkel de gemeente Destelbergen zich met de bouw zou bezighouden. De plannen zouden hertekend moeten worden en het schoollokaal zou nog slechts 12 m lang en 4 m hoog moeten zijn. Bij eventuele vergrotingswerken, door de bijwoning van de school door Kalkense en Laarnse kinderen, zouden deze gemeenten financieel moeten bijspringen (30).

De nieuwe plannen werden door de Destelbergense gemeenteraad (24 juni 1858) en de Bestendige Deputatie (11 september 1858) goedgekeurd. De uiteindelijke kostenschatting bedroeg 7700 frank, verdeeld over de gemeenten Destelbergen (1200 frank) en Kalken (650 frank), de Provincie (2000 frank) en de Staat (3850 frank).

De Bestendige Deputatie keurde het lastenkohier voor de bouw en de aanwij-

zing van de Destelbergense aannemer Charles Willems goed, respectievelijk op 29 januari en 19 maart 1859. In juli werd gemeld dat de werken reeds goed opgeschoten waren.

In juli 1861 bracht de Ingenieur van Bruggen en Wegen, na aanneming van het afgewerkte gebouw door de gemeente Destelbergen, waarschijnlijk in april 1861, verslag uit aan de Gouverneur. Enkele kleine gebreken dienden nog verholpen te worden alvorens het laatste gedeelte van de hulpsom toegestaan door de Staat kon uitgekeerd worden.

Dit gebeurde in maart 1862.

1.6.3. Plannen voor andere schoolgebouwen te Kalken

Nauwelijks waren de werken aan de gemeenteschool op de wijk Kruisen beëindigd of eind 1859 werden plannen gesmeed om nog twee scholen te bouwen en in te richten: een meisjesschool en een gemengde school in een dicht bevolkte wijk waarvoor waarschijnlijk Hussevelde en Eesvelde in aanmerking kwamen. Voor deze bouwprojecten werd een kostenschatting gemaakt van 17000 frank, voor de meubilering dacht men met de som van 600 frank rond te komen. De gemeente zou slechts 4400 frank kunnen inbrengen, voor de resterende kosten zouden de Provincie en de Staat moeten opdraaien. De plannen werden dan ook opgeborgen (31).

1.6.4. Schoolmeubilair

De gemeenteraad van Kalken stelde op 4 november 1854 een lijst van benodigdheden voor de gemeenteschool op: 24 meter lessenaars met banken voor de hoogste en de middelste klas, 21 meter lessenaars met banken voor de laagste klas, 36 glazen inkpotten met blikken deksels, 3 zwarte schrijfborden, een wereldkaart, kaarten van Europa, België en Oost-Vlaanderen geplakt op katoen en gevernist op rol of op latten en een grote kachel met de nodige buizen. Deze aankoop gebeurde in het kader van de werken vermeld onder 1.6.1.

De *Etat des fournitures classiques nécessaires aux enfant pauvres fréquentant les écoles communales ou adoptées de la Flandre Oriental pendant l'année 1857* meldde voor de Kalkense scholen de volgende aantallen (32):

	Scholen	
	Van De Velde	De Jaeger P.-J.
schrijftekenen in 4°	300	125
ijzeren pennen	1000	250
pennekokertjes	50	30
leien, nr. 3	60	30
greffelen	150	60
greffekokertjes	75	30
kleine en grote catechismus	24	12
Kleine Heilige geschiedenis	24	12
Grote Heilige geschiedenis	12	12
Rekenboek	12	12
Verhandeling over aardrijksk.	12	12
leesboeken laagste graad	50	24
leesboeken middelste graad	24	12
leesboeken hoogste graad	12	12

Figuur V.8. Schoolmateriaal in 1857

Leveringen van schoolmateriaal voor behoeftige kinderen voor de periode 1865-1870 toonden twee verschillen met bovenstaande tabel aan: men schakelde over van ijzeren pennen naar griffels en een niet onaanzienlijk aantal franstalige lesboekjes werd in gebruik genomen (33). Hiervoor werd zwaar geïnvesteerd. Voor onderhoud van de lokalen en aankoop van schoolmeubilair stond op de begroting van 1866 de som van 587 frank ingeschreven (34).

1.7. De schoolinspecties en de kantonnale examens

De kantonnale inspecteurs bezochten regelmatig de scholen. Van 1851 tot eind 1856 kregen de Kalkense scholen, zowel de gemeenteschool als de schooltjes op Eesvelde en Hussevelde, samen liefst 18 maal een inspectiebeurt (35). Aan de kantonnale examens van 1855 en 1859 namen telkens 4 leerlingen van de gemeenteschool van Ivo Vande Velde deel (36).

2. Verdere ontwikkelingen. : uitbouw van een degelijk onderwijsnet, periode 1870-1878

2.1. De gemeenteschool Kalken

Ivo Vande Velde werd door zijn zonen Leo en Benoit (Benedikt) bijgestaan.

Leo trad officieel in dienst in 1859. Toen meester Ivo Vande Velde op rust ging - zijn vraag van 15 december 1863 om levenslang pensioen werd op 18 januari 1864 goedgekeurd - werd zijn zoon Benoit benoemd. Deze zou onderandere instaan voor de leergang boomsnoeien. Aangezien Benoit niet gediplomeerd was, diende de arrondissementscommissaris zijn goedkeuring te geven, wat ook gebeurde.

In maart 1865 stelde men Ivo's dochter Seraphina als hulponderwijzeres aan. Zij had toen reeds twee jaar les in handwerk aan de meisjes gegeven. De hoofdonderwijzer Leo Vande Velde zou op eigen kosten de afdeling, geleid door Seraphina, van de andere laten afscheiden door een verplaatsbaar raam van hout, ijzer en glas.

Désiré Bogaert werd op 31 oktober 1873 benoemd als bijkomende hulponderwijzer. Zijn ontslag werd aanvaard op 10 april 1874 en hij werd benoemd te Lede.

Op 3 oktober 1874 werd Gustaaf De Baere benoemd als zijn opvolger. Op zijn beurt werd deze, na zijn vertrek naar Laarne op 12 januari 1875, op 16 september 1875 vervangen door Raymond Matthijs (37).

2.2. De gemeentelijke meisjesschool en de Zusters van Wachtebeke te Kalken

Het nieuwe Kalkense Godshuis werd op 17 juni 1872 geopend en de Zusters van Wachtebeke stonden in voor het inwendig bestuur van de instelling (38). De komst van de zusters betekende een hele stap vooruit op onderwijsvlak voor kleuters en meisjes.

2.2.1. Een gemeentelijke meisjesschool

In gemeenteraadszitting van 26 oktober 1870 werd het principe tot bouw van een gemeentelijke meisjesschool aangenomen. Pas op 27 mei 1874 werd de officiële toelating tot bouw van die school gevraagd. Ook de plannen en kostenraming werden toen overgemaakt.

In zitting van 11 februari 1871 benoemde de gemeenteraad juffrouw Virginie Van Boxstaele tot hoofdonderwijzeres van de in te richten gemeentelijke meisjesschool. In maart 1871 legde ze voor de gemeenteraad de eed af (39). Alhoewel het godshuis pas in juni 1872 geopend werd, werd reeds in de begroting van 1872 de huur van een lokaal in het godshuis voorzien. Dit lokaal in het godshuis zou tot aan de afwerking van het nieuwe schoolgebouw als

gemeentelijke meisjesschool gebruikt worden. De gemeente betaalde hiervoor een jaarlijkse huursom van 500 frank. In augustus 1875 werd deze school bijgewoond door 206 meisjes. De school was in een lokaal van 303 m³, half zo groot als de ruimte van de gemeentelijke jongensschool op de Kruisen met toen 215 leerlingen, duidelijk te eng behuist.

Het College van Burgemeester en Schepenen had ondertussen een stuk bouwgrond in de onmiddellijke omgeving van het nieuwe godshuis op het oog: de nieuwe school met woning voor de onderwijzeres zou gebouwd worden op een te onteigenen stuk land in de Koffiestraat (nu Kouterstraat) met kadastrummer Sectie C 1086 en 44 a en 50 ca groot (zie Deel 1, Hoofdstuk VI, figuur VI,2), eigendom van de heer Van Den Plas, brouwer te Lochristi. Om de aankoop van de grond, de bouw en de meubilering van de school te bekostigen werd beroep gedaan op de Provincie (1/3) en de Staat (1/3). Voor de resterende som zou de gemeente een lening aangaan. Het Bureel van Weldadigheid wou haar steentje bijdragen om de kosten te betalen: de helft van de verkoopprijs van het oude, verlaten en vervallen godshuis in de Boombosstraat (40) zou afgestaan worden, verwachte verkoopprijs 3000 frank (41).

De gemeenteraad wenste drie klassen in de nieuwe school onder te brengen: een hoogste graad, een laagste graad en een bewaarschool.

De provinciale inspekteur H. Kervijn vond dat, indien een bewaarschool onontbeerlijk werd geacht, een vierde klas moest voorzien worden, nl. voor de middelste graad. Hij vond de drie klassen voor 230 leerlingen eerder te klein en hij vreesde dat de school, indien er op de volkrijkste wijken geen hulpscholen voorzien zouden worden, niet zou kunnen instaan voor de ganse bevolking.

Als gevolg van deze aanbeveling besliste de gemeenteraad op 1 juli 1874 de inrichting van een bewaarschool te verdagen.

De plannen dienden uiteindelijk nog aangepast te worden en de kostprijs zou oplopen tot 37900 frank. Zo werden de werken pas op 30 januari 1876 toegewezen. Aannemer August De Mey-Van Cuyck uit Wetteren kreeg de voorkeur op aannemer Joseph Van Boxelaere uit Schellebelle.

In oktober 1876 werd een eerste proces-verbaal van de bijna voltooide werken opgemaakt. Een tweede proces-verbaal, opgemaakt op 21 februari 1877, geeft een duidelijk beeld van het resultaat. De onderwijzerswoning had op het gelijkvloers een hal, een keuken met wasplaats, een eetkamer en een spreekkamer met bibliotheek. De verdieping had vier slaapkamers. Een koer, een ontspanningshoekje en een kolenhok vulden dit geheel aan. De drie klassen waren 9.32m, 9.10m en 7.16m lang op 7 m breedte en er waren twee

kleedruimtes. Op de speelplaats waren veertien toiletten, een bergruimte en twee overdekte speelplaatsen.

De school werd gemetst met purper-rood-blauwe steen, in de Kalkense steenbakkerijen vervaardigd met grondstof uit de Kalkense Meersen (42).

In deze gebouwen, de huidige jongensschool, werd de gemeentelijke meisjesschool ondergebracht. Op 2 oktober 1876 werden hulponderwijzeres, nl. Julie Dierckxsens (Zuster Magdalena), aangesteld en op 22 mei 1877 werd Jeannette Matthijs, benoemd als tweede hulponderwijzeres.

Eind 1877 waren er problemen met de kolenbevoorrading. De gemeenteraad besliste deze taak voortaan op zich te nemen.

2.2.2. Een bewaarschool

Reeds in 1874 werd dus op gemeentelijk vlak gepraat over de oprichting van een gemeentelijke bewaarschool. Rond dezelfde periode, 1874-1875, werden over hetzelfde onderwerp ook tussen de pastoor en de algemene overste van de congregatie van de zusters van Wachtebeke, moeder Augustine, besprekingen gevoerd (43).

Zuster Magdalena stichtte op 1 februari 1877 een bewaarschoolklas in de kamer van het klooster die vroeger gebruikt werd als meisjesschool (44). Deze school werd enkele weken later, op 31 maart, door de gemeenteraad als gemeentelijk erkend. De school werd toen door 138 kinderen onder de zeven jaar bijgewoond en zuster Magdalena vroeg een hulpgeld van 400 frank per jaar. De gemeente drukte de hoop uit dat de Staat en de Provincie 1000 frank per jaar zouden bijdragen. Aan de kinderen van de bewaarschool werd kosteloos onderwijs verstrekt, behalve aan een veertigtal die geen recht op kosteloos onderwijs hadden.

2.3. Wijksschool te Kalken

Reeds in 1868 had men een school met woonhuis willen bouwen in een *belangrijke wijk*. De kosten waren geschat op 15000 frank (45).

2.4. De gemengde gemeenteschool te Destelbergen-Beervelde

Op 26 oktober 1860 werd meester Bartholomeus De Winne in deze school benoemd. Na zijn overlijden werd hij op 30 januari 1869 officieel opgevolgd door Meester Aloïs François Vande Velde. Hij werd tijdelijk bijgestaan door hulponderwijzer Edouard Seynaeve.

In 1875 bevolkten 117 kinderen deze school. In 1868 en 1872 werd een vergroting van de school voorgesteld, geschatte kostprijs 7000 frank (46).

2.5. De aangenomen meisjesschool te Destelbergen-Beervelde

Op 27 mei 1874 volgde de Kalkense gemeenteraad het voorbeeld van de Destelbergense raad: de school van Sophie Bracke werd aangenomen voor het onderwijs van de arme meisjes van het gehucht Beervelde. Voor dit onderwijs werd in de Kalkense begroting 200 frank voorzien.

Van 1 oktober 1875 tot 30 september 1879 werd een schooltje op naam van juffrouw Julie Van Vooren aangenomen (47).

2.6. De leerlingen in Kalkense en Beerveldse scholen

Slechts sporadisch werd het aantal betalende leerlingen vermeld. Enkel voor 1864 vinden we het aantal: 90 kinderen betaalden 8,40 frank per schooljaar. Het aantal kosteloos onderwezen kinderen steeg aanzienlijk. Onderstaand overzicht vermeldt het aantal behoeftige kinderen dat les volgde in de gemeentelijke scholen van Kalken en Destelbergen-Beervelde voor de kinderen van de wijk Beervelde onder Kalken (48).

	j	m	waarvan in Beervelde
1859-60	125	59	
1860-61	129	69	
1861-62	146	68	
1862-63	155	67	
1863-64	156	68	66
1864-65	169	88	77
1865-66	172	100	77
1866-67	170	113	65
1867-68	166	121	64
1868-69	172	119	
1869-70	194	129	54
1870-71	228	147	91
1871-72	231	102	81
1872-73	238	136	80
1873-74	251	148	91
1874-75	234	149	
1875-76	254	164	80
1876-77	271	193	82
1877-78	281	173	78
1878-79	292	206	100

Figuur V.9. Ingeschreven behoeftige kinderen

3. Toestand van het onderwijs aan de hand van inspektieverslagen van de geestelijkheid

De dekanale inspekteur voor onderwijs van godsdienst en moraal in het lager onderwijs rapporteerde in 1866-1867 dat er in Kalken een gemengde gemeenteschool was die voldoende uitgebouwd was. Een deel van de meisjes werd in handwerk, naaien en breien, onderwezen door de zuster van de hoofdonderwijzer, nl. Seraphina Vande Velde.

Op de wijk Hussevelde was er ook een vrije gemengde school. Meer gegevens over deze school ontbreken.

Meester Leo Vande Velde werd, evenals vele andere onderwijzers, meermalen geloofd voor *leur zèle et leur succès dans l'enseignement religieux donné à leurs élèves* (49).

4. De onderwijzersvergaderingen (1847-1870)

Deze kantonnale vergaderingen werden eens per kwartaal door de kantonnale schoolopzichter ingericht (50). Deze bijeenkomsten stonden open voor gemeentelijke onderwijzers en vrije onderwijzers. Zo waren bijvoorbeeld in 1851 in Wetteren en Bottelare de Kalkense onderwijzers Ivo Vande Velde, Baetens, De Jaeger en Stevens present.

Vanaf de periode 1857-1857 werden arrondissementele, driemaandelijkse onderwijzersbijeenkomsten gehouden te Dendermonde, Lokeren en Zele. In Dendermonde en Lokeren werden de gewone bijeenkomsten gehouden, in Zele werden vanaf 1857 zesmaandelijkse studiedagen met cursus boomteelt ingericht. De Kalkense onderwijzers Ivo, Leo en Benoit Vande Velde woonden regelmatig deze bijeenkomsten bij. Benoit paste de cursus boomteelt daadwerkelijk toe in de gemeenteschool (zie Deel 1, Hoofdstuk V, 2.1.).

Het bijwonen van deze vergaderingen werd door de staat aangemoedigd met gunstgelden, beloningen in de vorm van boeken en eervolle vermeldingen. Er werden ook verplaatsingsvergoedingen uitbetaald.

In 1871 werden voor Oost-Vlaanderen gemeenteonderwijzers uit Laarne, Kalken, Moerzeke, St.-Gillis Dendermonde en Appels en de hulponderwijzer te Lokeren bedacht met een eervolle vermelding (51).

5. Oordjesscholen

De uitbreiding van een degelijk onderwijsnet kon niet verhinderen dat nog enkele privé-personen een of andere vorm van onderricht gaven.

Wa halen hier een tekst van Casimir Vermeiren aan:

Tot in 1880 bestonden er te Calcken nog twee zoogezegde oordjescholen.

- bij Fietje Moerman op de Kruisen (nevens de herberg De Roos). Fietje onderwees er het ABC en den Catechismus. Men betaalde een cent per dag. In den zomer zaten de meisjes in 't gras en de jongens op den boord van den waterput met hun bloote voeten in 't water. Wie de 'gazel' kon lezen werd als een geleerde bol aanzien en mocht de school verlaten.

- bij Tineken Bracke in de Zomerstraat leert men hoofdzakelijk den Catechismus aan de achterlijke kinderen die zich bereiden tot de Eerste Communie. Deze school bestond nog in 1890.

Waarschijnlijk is Fietje Moerman de roepnaam van Amelie Vander Moeren.

Ook nog in de Vromondstraat, ongeveer rechtover de toenmalige weefschool, konden kinderen, ook na 1860, les volgen bij een privé-persoon. In de keuken van een oud huisje werden de meisjes onderwezen (52).

Hoofdstuk VI

Tijdens de eerste schoolstrijd (1879-1884)

Na langdurige en hevige diskussies in het parlement werd op 01 juli 1879 de *ongelukswet* (zie Inleiding, punt 3.3.) door de Koning ondertekend.

De Belgische geestelijkheid was volkomen gekant tegen deze *ongelukswet*. De reactie tegen de wet werd vlijmscherp geformuleerd door het episkopaat; tevens werden onmiddellijk kerkelijke maatregelen uitgevaardigd tegen verdedigers van de nieuwe wet. Die maatregelen waren zo streng dat de politieke rechterzijde er te Rome op aandrang opdat ze gemilderd zouden worden.

De belangrijkste sankties waren : het weigeren van de sakramenten aan het onderwijzend personeel der staatsscholen, aan de leerlingen van de officiële normaalscholen en aan de ouders die hun kinderen naar die scholen stuurden. Elke pastoor kreeg de uitdrukkelijke opdracht in zijn parochie een vrije lagere school op te richten.

Door die maatregelen werden zeer velen in konflikt gebracht met hun eigen opvattingen. Daar het grootste gedeelte van de bevolking in mindere of meerdere mate met het onderwijs te doen had, riepen de wet en de tegenmaatregelen van de geestelijkheid overal gewetensvragen op. Men kon er niet onderuit : door het sturen van een kind naar deze of gene school nam men, willens nillens, een standpunt in tegenover het kerkelijke gezag en de parochiale overheid.

1. Politieke situatie in onze gemeente

Tot 1872 had Kalken een liberaal getint gemeentebestuur. De liberaal Adolphe De Weirt, neef van de latere burgemeester Adolphe Tibbaut, was er van 1860 tot 1872 burgemeester. De katholieken waren daar niet zo gelukkig om.

Op 26 november 1871 stelden zich twee kandidaten voor als gemeentesekretaris, de een katholiek, de ander liberaal. De liberale kandidaat, August Uytersprot, werd verkozen met zes tegen vijf stemmen boven de katholieke kandidaat, Joseph De Wilde, en werd aldus benoemd. De ultramontanistische Bestendige Deputatie (1) verklaarde Uytersprot ongeschikt maar nodigde hem toch uit voor een examen. De liberale Uytersprot weigerde op deze *verraderlijke invitatie* in te gaan en de Bestendige Deputatie stelde hierop Joseph De Wilde als sekretaris aan. Na het plotse overlijden van De Wilde nam Uytersprot diens plaats in. De Oostvlaamse Gouverneur ging hiermee niet akkoord en stelde, in weerwil van

de verkiezingsuitslagen, een gemeentebestuur met katholieke meerderheid aan. Adolphe Tibbaut werd tot burgemeester benoemd (2).

Adolphe De Weirt (°1824) en Augustin Schollaert (1823-1904), die later lid van het officiële schoolkomiteit zouden worden, werden in de *oppositie* geduwd. Dit feit zou in Kalken de strijd tussen de katholieken (de bokken) en de liberalen (de ratten) doen losbarsten.

De gemeenteraadsverslagen van 11 januari 1876, 3 januari 1879 en 9 januari 1882, ter gelegenheid van de driejaarlijkse vernieuwing van de gemeenteraadsleden, vermelden telkens dezelfde homogeen katholieke bewindsploeg.

Burgemeester : Adolf Tibbaut (1824-1895)

Schepenen: François Papeians de Morchoven (1829-1899)

Joseph Auguste Van Houcke (ca. 1819-1896)

Raadsleden: Joannes S. Braeckman (1804-1891)

Adolf De Lausnay (1827-1918)

Charles C.L. Van Peteghem (ca. 1810-1895)

J.F. Bracke

Seraphin Bauwens (1817-1897)

Henri-Joseph Verstraeten (1830-1886)

Charles-Louis Verbruggen

Jan Baptiste Verstraeten

Figuur VI.1. Gemeentebestuur voor en tijdens de schoolstrijd

2. Bestuur van de scholen

Tijdens de periode 1879-1884 werden ook in onze gemeente twee onderwijsnetten uitgebouwd : een officieel net met *goddeloze scholen* en een vrij net van *scholen met God*.

De scholen werden mede bestuurd door schoolkomitees.

2.1. De katholieke schoolkomitees

De bisschoppen konden voor de uitbouw van een katholiek onderwijsnet rekenen op de werking van de plaatselijke, dekanale en diocesane schoolkomitees. Onder impuls van deze komitees werden geldomhalingen gehouden om de stichting en het onderhoud van de nieuwe vrije scholen mogelijk te maken. De parochiale schoolkomitees werden door de pastoor, die

van rechtswege zetelde, samengesteld met 5 à 10 leden uit de parochie en hadden een voorzitter, penningmeester en secretaris. De taak van het komitee bestond erin ouders aan te sporen hun kinderen naar de katholieke school te sturen, de invloed van de regering en de gemeentebesturen zoveel mogelijk in te dijen, vrije scholen bouwen en onderhouden, onderwijzers benoemen en betalen (3).

Provinciale en kantonale wereldlijke en geestelijke opzichters zorgden ervoor dat het onderwijs degelijk werd georganiseerd.

In Kalken maakte o.a. burgemeester Tibbaut en de ontvanger van het armenhuis Victor Horion (1815-1883) deel uit van het parochiale komitee. De burgemeester vertegenwoordigde ook onze gemeente in het komitee van de dekenij Wetteren, naast de burgemeesters van Laarne en Schellebelle en vertegenwoordigers van Wetteren (4).

Mogelijk was Petrus Joannes Van de Velde (1805-1882) ook lid daar op zijn doodsprentje vermeld stond *des kinderen der bewaarschool, voor wien gij een vader waart*.

2.2. De officiële schoolkomitees

Als tegenhanger werden ook officiële schoolkomitees opgericht, eveneens met als voornaamste doel zoveel mogelijk leerlingen te werven. Kandidaten werden niet in elke gemeente gevonden. Het kwam voor dat voor meerdere gemeenten samen slechts één komitee bestond.

Voor Kalken en Laarne samen werden echter 7 kandidaten gevonden en benoemd.

Op 15 en 17 december 1879 werden volgende personen benoemd :

uit Kalken: oud-gemeenteraadslid De Weirt A., oud-schepen Schollaert A., belastingontvanger Frémeaux A. (°1822), verzekeringsagent Willems en landbouwer Vermeire C.

uit Laarne: brouwerszoon De Visscher G. en koopman De Wilde-Seghers.

Op 30 juni 1880 werden laatstgenoemde twee personen vervangen door onderpostontvanger L. Blindeman (°1850) en landbouwer Bernard De Rijcke, beiden uit Kalken.

Distillateur Cyriel Dauwe (°1844) was wel kandidaat, maar werd nooit benoemd. (5)

Net zoals in vele gemeenten was de invloed van het officiële schoolkomitee zo goed als onbestaande : er waren weinig of geen vergaderingen en dus geen voorstellen noch verslagen (6). Bovendien verlieten De Weirt en Frémeaux de

gemeente midden 1883 en waarschijnlijk werden geen vervangers aangeduid.

3. De verhouding tussen de plaatselijke geestelijkheid, het plaatselijk bestuur en de nationale overheid

De Belgische Schoolstrijd vanaf 1879 zou in het politiek verdeelde Kalken, met een katholieke meerderheid, beroering en grote verandering teweeg brengen. De meerderheid, met hulp van de parochiegeestelijkheid, zou geen gelegenheid laten voorbijgaan om de hogere besturen openlijk tegen te werken : regelmatig dreigde de provinciegouverneur een bijzondere commissaris naar de gemeente te zenden om orde op zaken te stellen inzake onderwijsproblemen.

Een gemeenteraad met een burgemeester die het katholiek schoolkomitee vertegenwoordigde kon moeilijk, zelfs indien ze dit wou, het staatsonderwijs steunen.

4. De situatie in onze gemeente : de scholen van het vrije net

4.1. De oprichting van een vrije school in de kantschool

De voorbereidingen voor de opbouw van een vrij schoolnet werden reeds voor de uiteindelijke ondertekening van de *geuzenwet* genomen. Mgr. Bracq noteerde in juni 1879 dat er in het godshuis wel zusters waren, maar niet om onderwijs te geven (7).

Reeds op 11 september 1879 meldde het Kalkense gemeentebestuur aan de gouverneur dat het bestuur van de voormalige gemeentelijke meisjesschool weigerde onder de bescherming van de gemeente te staan. De gemeenteraad vroeg wat hen te doen stond.

Zuster Magdalena nam, nog voor het schooljaar begon, eveneens ontslag als gemeentelijke bewaarschoolonderwijzeres.

De pastoor begon een school (1879-1880) in de gebouwen van de kantschool. Hier werd met de zusters van Wachtebeke (mogelijk eerst en vooral zuster Magdalena) een vrije katholieke school ingericht voor jongens en meisjes. Dit feit zou de aanleiding worden tot de confiscatie van de kantschool, een fundatie uit 1842 van de vroegere pastoor Buytaert, ten voordele van de gemeente (zie ook Deel 2, hoofdstuk I).

De onderrichtingen van de Minister van Justitie J. Bara van 23 augustus 1879 waren niet mis te verstaan :

Het is mij ter kennis gekomen dat, in verschillende plaatselijkheden, de bevorderaars van het werk der scholen, ingericht tot bestrijding van het

lager Staatsonderwijs, met dit doel hetzij de pastorijs, hetzij de sakristie, hetzij alle ander van de kerk afhangend lokaal, hetzij uiteindelijk den tempel zelf denken te benuttigen.

Ik behoef U niet te zeggen dat geene wettelijke schikking dergelijke doenwijzen verrechtvaardigt, noch de fabrieken machtigt om de onroerende goederen die ik zoeven heb aangeduid van het wettelijke bestemming af te wenden ten einde die te gebruiken tot een werk ten volle vreemd aan de openbare bediening van den eeredienst.

Bovendien steunde de overheid zich op de wet van 1864 op de fundaties : alle schenkingen aan een armbestuur, in het geval van Kalken aan de kerkfabriek, ook de reeds bestaande, moesten aan het gemeentebestuur overgemaakt worden.

We moeten hierbij opmerken dat de kerkfabriek een burgerlijke aangelegenheid was ...

4.2. De reactie

De Kalkense burgemeester Adolf Tibbaut bracht op 4 november 1879 de Gouverneur op de hoogte van het feit dat in het lokaal van de zondagschoolkantschool, eigendom van de kerkfabriek, een vrije school werd ondergebracht. De poppen gingen definitief aan het dansen.

Om de situatie nog ruwer te schetsen illustreren we dit met enkele vertogen. Reeds op 24 september 1879 had ene Ridder de Vervier uit Gent - hij had een buitenverblijf in Overmere - de vorming van een toekomstige vrije school in de kantschool te Kalken als volgt bij de Gouverneur aangeklaagd: ... *il y a péril en la demeure, il ne saurait être assez promptement mis fin à cet abcès, par le motif que la situation exceptionnellement favorable de cette école (en plein centre de la commune) fait plus pour lui assurer des élèves que l'influence du clergé. L'école officielle, au contraire, se trouve écartée du centre de la commune, de là, une infériorité qu'il est de l'intérêt du gouvernement d'écarter au plus tôt.* ...

Ook het plaatselijk vrijzinnig volksblad *De Calckenaar* wijdde op 16 november 1879 veel aandacht (8) aan het begin van de schoolstrijd en blokletterde ... *Denkt M. de burgemeester van Calcken niet dat hij het voorgaande (nl. het sluiten van een door de pastoor opgerichte school in een andere gemeente) niet tot voorbeeld zou mogen nemen, hij die getrouwheid aan de wetten des lands gezworen heeft en die een gebouw toebehoorende aan de kerkfabriek laat*

dienen voor er de katholieke jongensschool in te houden ?

4.3. De strijd om de kantschool

Op last van de Minister van Justitie dienden de kerkfabriek, de gemeenteraad en de Bestendige Deputatie van Oost-Vlaanderen advies uit te brengen over de standpunten : Werd van de opzet van de stichter van de instelling, pastoor Buytaert, afgeweken door naast een werkschool in het gebouw een vrije school onder te brengen ? Indien ja, zou de controle over die instelling overgedragen moeten worden aan de controle van de gemeente ?

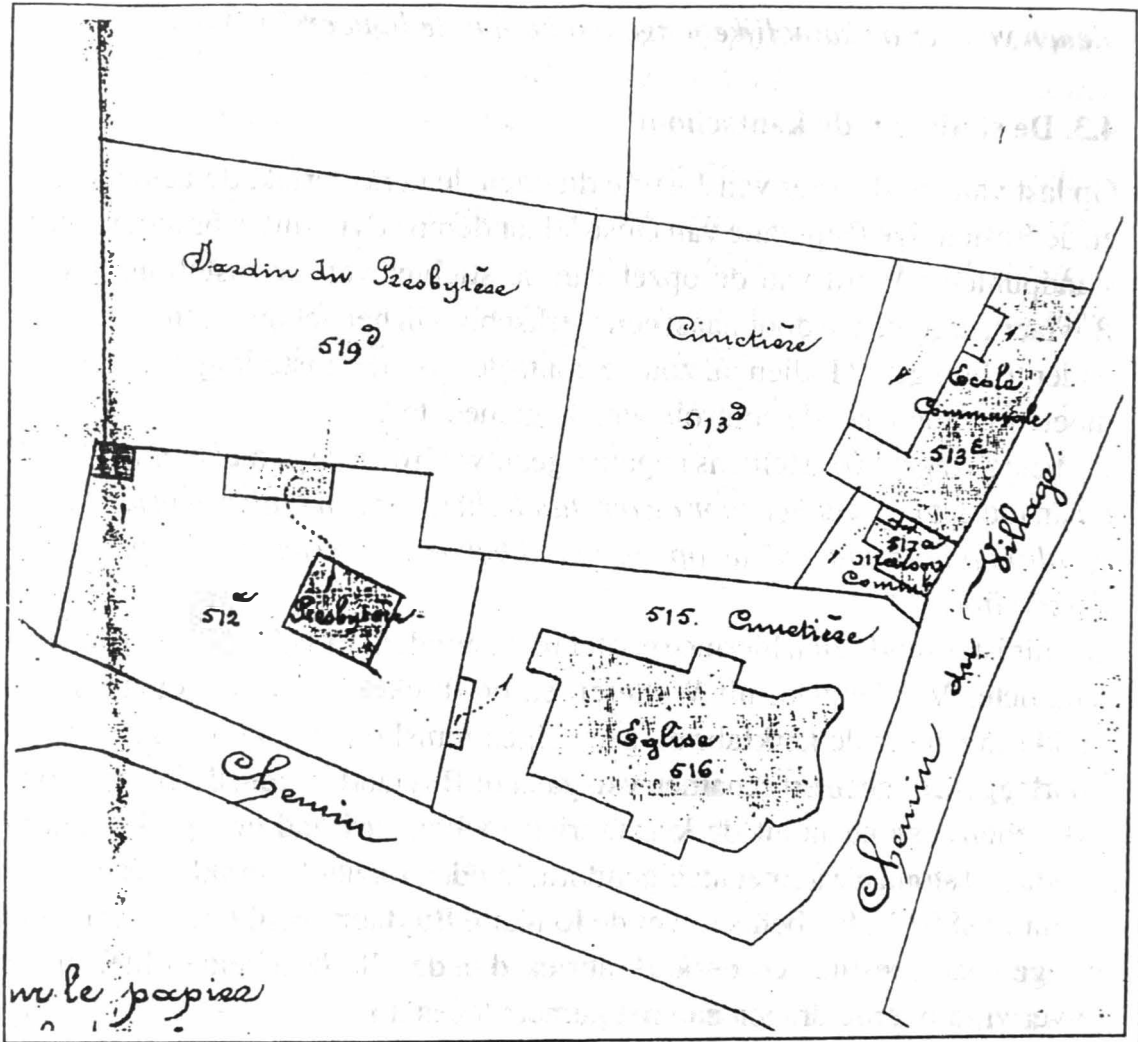
Op beide vragen werd telkens negatief geantwoord en de gemeenteraad voegde eraan toe dat *ingeval het voor de omstandigheid tot een ander gebruik diende, dit altijd plaats had, met de op voorhand bekomen toestemming van den heer desservitor.*

De minister stelde zich hiermee echter niet tevreden. Er werd beroep gedaan op landmeter Vanderstock uit Wetteren en de directeur van het kadaster. Hun verklaringen dat de kerkfabriek geen eigendomsbewijs voor het gebouw kon voorleggen, er geen erfgenamen van pastoor Buytaert waren, de grond waarop het gebouw stond nooit de kerkfabriek toebehoord had en op het kadaster genoteerd stond als gemeenteeigendom, leidden tot het Koninklijk Besluit van 21 juni 1880 (9): het beheer over de fondatie Buytaert werd overgedragen aan het gemeentebestuur en de kerkfabriek diende alle bescheiden hieromtrent onverwijld over te dragen aan het gemeentebestuur.

Uit de briefwisseling van de Gouverneur aan de Minister van Onderwijs kunnen we opmaken dat het gebouw van de kantschool tot dan diende tot vrije school ... *de me donner vos instructions sur les décisions à adopter pour faire fermer l'école ...*

Het bestuur van de kerkfabriek noch het gemeentebestuur hadden zich aan zulke beslissing verwacht. Ze trokken in de tegenaanval. Men trachtte te bewijzen dat de grond waarop het gebouw van de kantschool stond steeds eigendom van de pastoor en de kerkfabriek was geweest en men weigerde het KB van 21 juni 1880 uit te voeren.

Uiteindelijk wilde de kerkfabriek eind september 1881 naar de rechtbank stappen. Deze stap werd wel door de gemeenteraad (10) maar waarschijnlijk niet door het Bisdom goedgekeurd en enkele weken later werd de sleutel van de kantschool aan het gemeentebestuur overhandigd. De leden van de kerkfabriek, nl. pastoor Jozef-Kamiel Van Wassenhove (1825-1906), Van Peteghem L., Dierick J.F., Braeckman H. en De Wilde S., deden op 1 januari 1882 officiëel afstand van het gebouw ten voordele van de gemeente.

Figuur VI. 2. Uittreksel uit het kadaster
Kalkendorp, 1877-1878

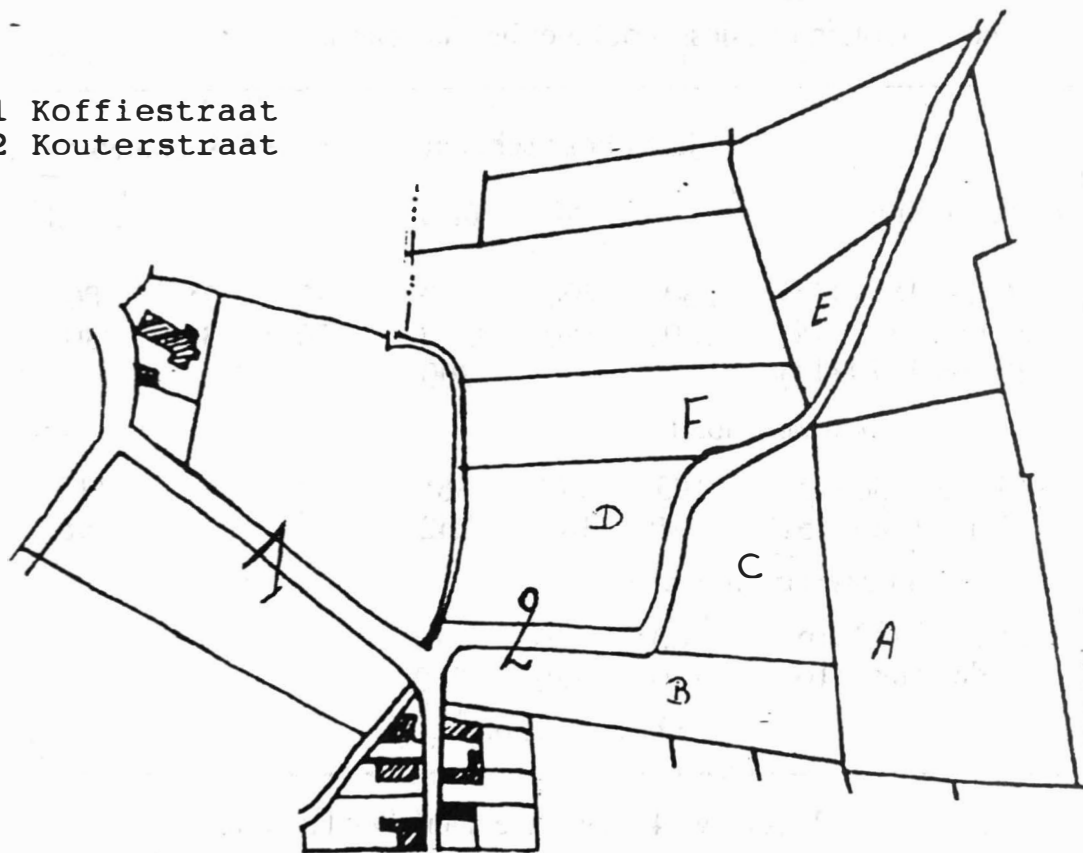
Onder zware druk van de Gouverneur nam de gemeenteraad uiteindelijk bezit van het gebouw. Het gebouw diende openbaar verhuurd te worden maar mocht geenszins dienen voor de organisatie van het vrij onderwijs. De huuropbrengst zou aan het gemeentelijk schoolbudget toegevoegd moeten worden.

4.4. De vrije scholen in de Koffiestraat (huidige Kouterstraat)

Bij akte van 27 mei 1879 verleden voor notaris Adolf Tibbaut, had een ruil plaats van twee stukken zaailand, nl. kadaster sectie C 1085 en C 1083, tussen pastoor J. C Van Wassenhove en de Wwe en kinderen De Veirman. De pastoor verkreeg het stuk sectie C 1083 dat naast het klooster gelegen was (11). Reeds in 1879 werd daar de meisjesschool (nu de kleuterschool) opgetrokken.

Aan de overkant van de straat kwam *op de Kouters* in 1880 de vrije katholieke jongensschool klaar op grond, kadaster sectie C 1151, geschonken door de familie Papeians de Morchoven (12).

- 1 Koffiestraat
- 2 Kouterstraat

Figuur VI. 3. Situatieschets van de percelen rond het klooster (Popp-kaart)

- A = Sectie C 1022 (gift van Amelie De Weirt aan gemeentebestuur om godshuis op te bouwen, 1867)
- B = Sectie C 1082 (aangekocht door gemeente, 1867, uitweg naar de straat)
- C = Sectie C 1083
- D = Sectie C 1086
- E = Sectie C 1151
- F = Sectie C 1085

5. Aanwezigheden in katholieke en officiële scholen

5.1. Gegevens doorgegeven door pastoor Van Wassenhove

Tijdens de schoolstrijd kwamen er drie scholen bij : een vrije - lees: Katholieke - jongensschool en meisjesschool met bewaarschool.

datum telling	katholieke scholen			officiële scholen		
	J	M	totaal	J	M	totaal
10 nov 1879 (13)	260	400	660	55	25	80
26 nov 1879 (14)	180	190	370	50	30	80
26 nov 1879 (14)			200			
in bewaarscholen						
15 dec 1880 (15)	195	170	365	71	41	112
15 dec 1880 (15)	96	146	242			16
in bewaarscholen						
15 dec 1882 (16)	200	210	410			
15 dec 1882 (16)	130	180	310			
in bewaarscholen						

Figuur VI.4. Leerlingenaantallen katholiek - officieel onderwijs, lager onderwijs en bewaarscholen.

Het aantal leerlingen uit figuur VI.4. werd dus telkens geteld tijdens de winterperiode waarin de meeste kinderen naar school gestuurd werden. Zowat 20 tot 29% van de leerlingen volgden de lessen in de officiële Kalkense scholen (17).

5.2. Gegevens vanuit het gemeentebestuur

Het gemeentebestuur was voor de jaren 1879-1881 zeer karig met inlichtingen omtrent de bijwoning van de officiële scholen. Voor het schooljaar 1879-1880 werd het aantal ingeschreven leerlingen voor kosteloos onderwijs in de gemeenteschool en de aangenomen school van Aloïs Van De Velde opgetekend : 3 jongens en 6 meisjes (18).

Op grond van deze getallen werd de samenwerking met de provinciale dienst voor aankoop en verdeling van schoolboeken en schoolbehoeften voor arme

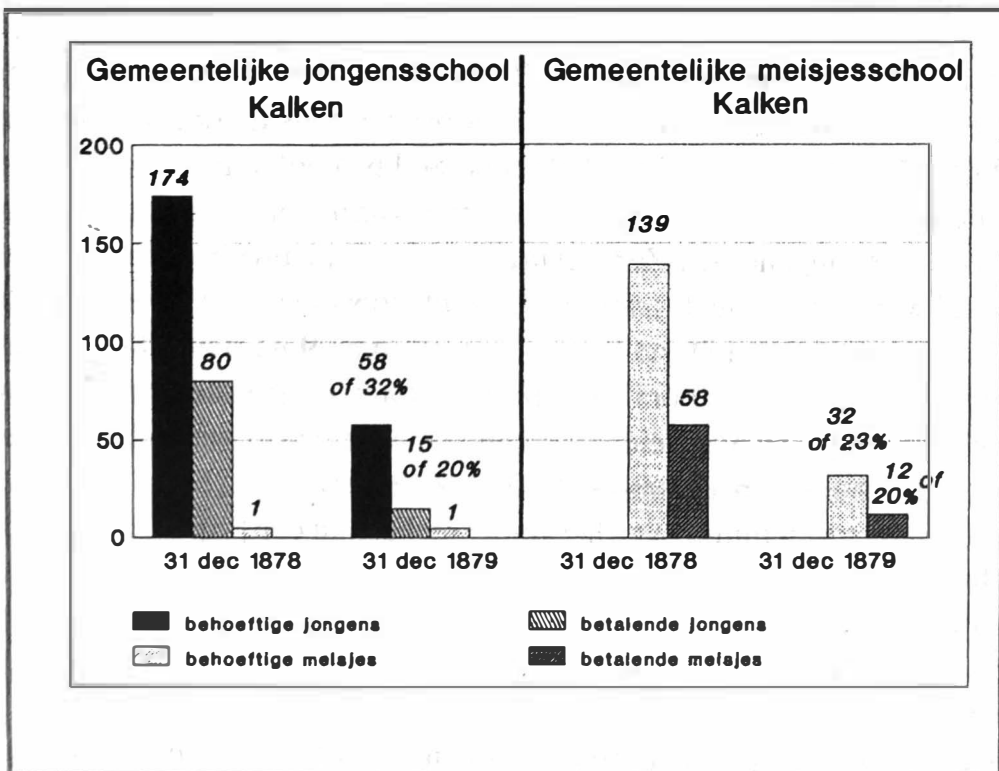
kinderen opgezegd (19). Na het ontslag van Raymond Matthijs in de gemeenteschool op de wijk Kruisen werd hij niet vervangen : twee leraars voor de 60 à 70 kinderen die de school bijwoonden waren voldoende (20).

Voor het schooljaar 1881-82 en 1882-83 werden als aantal ingeschreven kinderen voor gratis onderwijs respectievelijk 196 jongens en 118 meisjes en 244 jongens en 166 meisjes opgetekend, die de lessen dienden te volgen in de officiële scholen. We kunnen dus veronderstellen dat elk kind dat recht had op kosteloos onderwijs werd genoteerd, zonder rekening te houden met de school waar deze kinderen de lessen volgden. Was dit een manoeuvre om meer staatsgelden als steun te bekomen ? De Bestendige Deputatie heeft hieromtrent echter nooit een opmerking gemaakt.

Voor de gemeentelijke bewaarschool werden voor dezelfde twee jaargangen telkens 7 behoeftige jongens en 12 behoeftige meisjes opgetekend.

5.3. Gegevens van de leerkrachten van het officiële onderwijs

Leo Vande Velde en Virginie Van Boxstaele maakten voor hun school de vergelijking qua leerlingenaantallen op 31 december 1878 en 31 december 1879.

Figuur VI. 5. Vergelijking schoolbevolking

Beide schoolhoofden verloren dus bijna 4/5 van hun leerlingen (21). De Kalkense gemeenteraad meldde dat in de gemeente geen problemen waren tussen kinderen die de officiële scholen bezochten en de kerkelijke overheid (22)!

6. De scholen te Kalken

6.1. De officiële scholen

De gemeentelijke jongensschool te Kalken had bij het begin van de schoolstrijd vier leerkrachten in dienst: Leo, Benedikt en Seraphina Vande Velde en Raymond Matthijs. Even later werd Seraphina Vande Velde benoemd als bewaarschoolonderwijzeres. Op 3 juli 1880 werd het ontslag van meester Matthijs aanvaard en meesteres Seraphina werd terug in deze school aange-steld.

Leo Vande Velde kreeg tijdens de schoolstrijd, naast zijn wedde als hoofdonderwijzer, een bijkomende vergoeding van 100 frank voor het geven van godsdienstonderwijs. Deze regeling werd in de gemeenteraad goedgekeurd met zes tegen vijf stemmen. Dit onderwijs diende gegeven te worden tijdens het eerste en het laatste half uur van de schooldag (23).

De gemeentelijke meisjesschool te Kalken had bij het begin van de schoolstrijd twee meesteressen in dienst, nl. Virginie Van Boxstaele en Jeanette Matthijs. Matthijs werd in juni 1880 benoemd in Wetteren.

Op 4 december 1880 werd het ontslag om gezondheidsredenen van Virginie Van Boxstaele aangenomen. Ze bleef in dienst totdat een nieuwe hoofdonderwijzeres benoemd werd : juffrouw Francisca De Smet, voormalige hoofdonderwijzeres van de gemeenteschool Destelbergen, benoemd op 9 februari 1881.

Het zou niet lang duren vooraleer deze hoofdonderwijzeres in konflikt kwam met de gemeentelijke overheid: zij erkende niet de gemeenteraad maar wel de Staat als inrichtende macht van het officieel onderwijs.

Zij had zonder toestemming van het gemeentebestuur een prijsdeling gehouden in de herberg *De Vier Eemers* op de hoek Kalkendorp-Boombos omdat in haar school geen podium aanwezig was. Zij was ervan overtuigd dat de gemeenteraad geen kosten zou willen maken om er een te laten maken. De herberg was m.i. een liberale ontmoetingsplaats (24).

Bovendien had de hoofdonderwijzeres een school voor volwassen meisjes ingericht. Enkel aan de hoofd-schoolopziener had zij de toestemming ge-

vraagd. Op 18 december 1881 schorste de Kalkense gemeenteraad haar voor deze feiten voor een periode van acht dagen.

De machtsstrijd tussen de gemeente enerzijds en Francisca De Smet en de Staat anderzijds lag kort daarop ook aan de basis van een ander konflikt. De gemeenteraad had zonder toestemming van de overheid twee toiletten omgebouwd tot twee bijkomende kolenhokken. De drie kolenhokken werden voorzien van een apart slot en elk der onderwijzeressen (De Smet, een niet nadergenoemde onderwijzeres en Rassaert - onderwijzeres aan de gemeentelijke bewaarschool-) kreeg een sleutel van één der lokaaltjes. Door de Gouverneur werd deze op zich onbelangrijke zaak uitgelegd als een aantasting van de macht en verantwoordelijkheid van de hoofdonderwijzeres. Hij eiste dan ook dat alles terug in de oude toestand werd gebracht. De gemeenteraad reageerde niet, ook niet na meerdere vermaningen.

Uiteindelijk kwam op 14 februari 1883 de door de Gouverneur aangestelde bijzondere commissaris Van Zuylen tijdens de gemeenteraad, waarbij de burgemeester uit protest de zitting verliet, orde op zaken stellen. Een week later, in zitting van 21 februari 1883, besliste de gemeenteraad met de opgelegde regeling van hogerhand geen rekening te houden. De Gouverneur beschuldigde de Kalkense gemeenteraad hiervoor van openlijk verzet tegen de wettelijke macht. In maart liet de bijzondere commissaris Prayon, onder bescherming van rijkswachters, timmerman Casimir Van Bogaert de sloten van de kolenhokken halen en alles in de oorspronkelijke staat brengen. De rekening voor het werk van de timmerman en de verplaatsingskosten van de commissaris werden aan de gemeenteraad overgemaakt (25).

In de **gemeentelijke bewaarschool**, toen behorende tot de gemeentelijke meisjesschool, werd juffrouw Seraphina Vande Velde op 6 oktober 1879 benoemd als onderwijzeres. Ze werd op 3 juli 1880 vervangen door Marie Rassaert.

In mei 1881 werd de gemeentelijke bewaarschool apart ingericht.

6.2. De (katholieke) vrije scholen

De **katholieke jongensschool** had in de periode 1879-1884 twee gediplomeerde meesters, nl. François Godefroid en Amedée Verstraeten, en een *moniteur*, nl. Edmond Clauwaert, in dienst (26).

We lezen op het bidprentje van Amedée-Joannes Verstraeten: *In de jaren van hangen schoolstrijd om 'de schoone ziel van 't kind' muntte hij uit door*

toewijding en opoffering. Aan de schoone zaak van zijn Katholiek Geloof gaf hy van jongs af al zijn beste krachten. Velen moeten hem dankbaar zijn."

De katholieke jongensschool was gevestigd in één groot, nieuw gebouw (27) met drie zalen, twee van 12 x 8 m en één van 6 x 3,5 m (28). Dit gebouw werd opgericht als tegenhanger van de gemeentelijke jongensschool op de Kruisen.

De katholieke meisjesschool had als lerares de gediplomeerde juffrouw Julie Van Vooren, overgestapt van de aangenomen school van Beervelde op 30 september 1879, bijgestaan door de zusters van Wachtebeke, in dienst (29). Deze school werd eveneens gevestigd in een nieuw gebouw (30), met vier lokalen : twee lokalen voor lager onderwijs van 8 x 6,5m, één voor de bewaarschool van 8 x 6,5m en een voorlopig ingericht klaslokaal van 6,5 x 3m.

De werking van de bewaarschool werd door pastoor Van Wassenhove in zijn *Status Scholarum Catholicarum* van 17 december 1882 als volgt beschreven : *In de bewaarschool worden de kleintjes als het ware als een mandje olijven in een afgesloten en goed bewaakte tuin niet alleen geestelijk gevoed, maar ook ... ook indien ze 's middags ... voedsel wordt verstrekt aan 170 kleintjes.*

De oppervlakte van de voornoemde klassen was, met uitzondering van één klas voor jongens, onvoldoende groot voor het aantal leerlingen tijdens de winter (31): voor ongeveer 700 kinderen, in de jongens- en meisjesschool, waren 7 klaslokalen voorzien.

Pastoor Van Wassenhove gaf in een van zijn verslagen aan het Bisdом de katholieke scholen de naam Sint-Jozefschool (32).

De verslagen van 26 november 1879 en 15 december 1880 leren ons dat er **nog drie wijk scholen** bestonden *dirigée par des filles pieuses, mais guère diplômées* (33).

7. De scholen te Beervelde

7.1 De officiële scholen

De gemeente Destelbergen stelde in het najaar van 1879 voor om op de wijk Beervelde, op de grens met Destelbergen, Laarne en Kalken en ten laste van de drie gemeenten, een nieuwe jongensschool te bouwen. De bestaande gemeenteschool zou tot gemeentelijke meisjesschool omgevormd worden. De Kalkense gemeenteraad wees dit voorstel af. De jongens en meisjes konden gemakkelijk

in dezelfde school onderwezen worden. Bovendien was er geen geld en waren er nog twee vrije scholen in het gehucht (34).

Blijkbaar hield Destelbergen voet bij stek en op 24 juni 1880 besliste de Kalkense gemeenteraad enkel, in evenredigheid met het aantal Kalkense behoeftige kinderen die de instelling zouden bezoeken, bij te dragen in de jaarlijkse vergoeding voor het onderwijzend personeel. Verdere gegevens met betrekking tot deze school werden in de notulen van de Kalkense gemeenteraadsverslagen niet gevonden (35).

De gemeentelijke school o.l.v. Aloïs Van De Velde bleef bestaan tot in 1884. Ook Beervelde werd door de schoolstrijd in twee kampen verdeeld. In hetzelfde nummer van *De Calckenaar* werden de liberale scholen van mevrouw de Kerckhove de Denterghem als voorbeeld van een goed functionerende onderwijsinstelling gesteld.

7.2. De vrije katholieke school (36)

Na het uitvaardigen van de *ongelukswet* richtten E.H. pastoor De Backer en onderpastoor Verhelst een **katholieke vrije school** op. Zij kochten een stuk grond aan (37) en met ingezamelde gelden werd aan de bouw van het kloostergebouw en de school begonnen. De bisschop van Gent nodigde de E. Zusters van het H. Hart van Maria van Nederbrakel uit om voor het onderwijs in te staan.

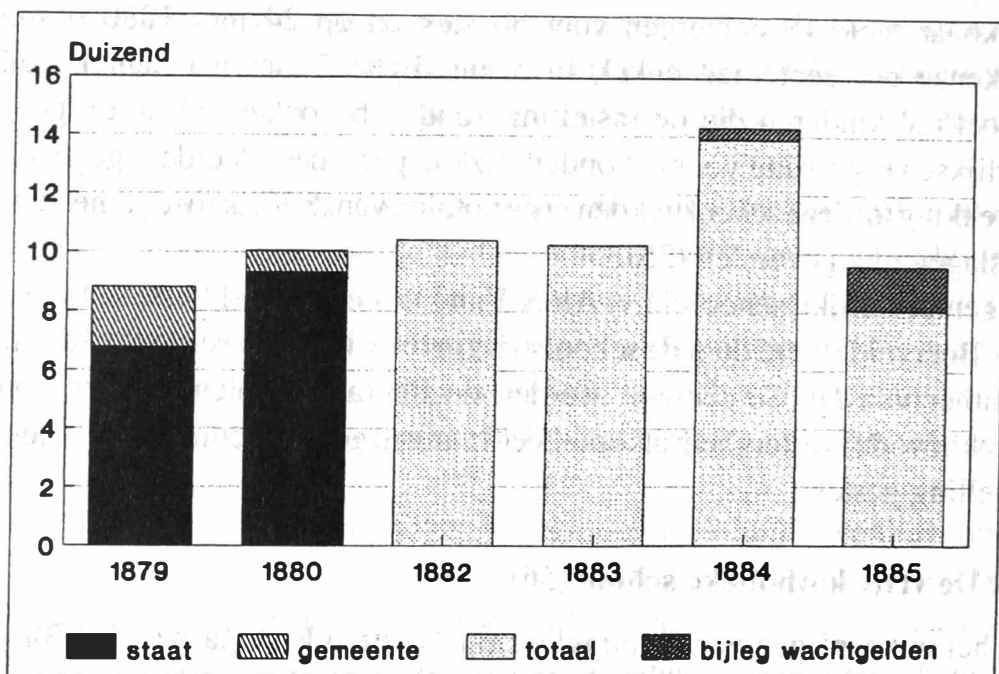
Eind september 1879 werden drie zusters plechtig ingehaald. Het inderhaast opgetrokken gebouw was echter nog niet klaar, maar het schooljaar begon op 1 oktober... Het zou nog jaren duren vooraleer het klooster en de school afgewerkt zouden zijn. Pastoor De Backer noemde de instelling *het stalleke van Bethlehem*.

7.3. De vrije liberale scholen

Graaf Karel de Kerckhove de Denterghem richtte het vrije liberale onderwijs in, met vrijzinnig onderwijs en enkel onderricht der catechismus. Niet weinig Kalkense kinderen volgden les in de school *de Kerckhove*.

8. Kostprijs van het onderwijs

We hebben enkel de gegevens voor het officieel onderwijs teruggevonden (38).

Figuur VI. 6. Kostprijs officieel onderwijs
(39 en 40)

We merken een stijging van de uitgaven voor het officieel onderwijs tot en met 1884, alhoewel de gemeentekas t.o.v. 1879 minder bijlegde. Ook de opbrengst van de schoolgelden van de betalende leerlingen was sterk verminderd. De staat verhoogde echter de subsidies.

9. De leerkrachten

Ten gevolge van de wet van 1879 gaven enkele leerkrachten hun ontslag in het gemeentelijk onderwijs om over te stappen naar het vrij onderwijs, o.a. zuster Magdalena en juffrouw Julie Van Vooren.

Gemeenteonderwijzer Leo Vande Velde bleef echter lesgeven aan de gemeenteschool -lees staatsschool-, en belandde in een moeilijke positie : normaliter zou hij met de Kerk én het politiek gezag in botsing moeten komen. Getuigenissen (41) bestempelden hem uitsluitend als slachtoffer van de (plaatselijke) katholieke repressie. We zullen proberen aan te tonen dat meester Leo gevangen zat tussen hamer en aambeeld.

Leo Vande Velde werd in zitting van 4 augustus 1879 aangesteld tot schatbewaarder-sekretaris van de besturende commissie voor het leerwerkhuis (zie deel 2, hoofdstuk II). Op 10 mei 1882 én op 17 juli 1885 werd hij in deze functie bevestigd. Dit zou wellicht niet het geval geweest zijn indien hij bij de katholieken, de geestelijkheid en de politiciers, in ongenade gevallen was.

Hij nam geen ontslag uit de gemeentelijke school enerzijds uit financiële overwegingen : hij had een groot gezin met acht leden ten laste, zijn loon lag beduidend hoger dan het wettelijk minimum en welk loon kon het vrije onderwijs hem bieden ? Bovendien kon hij gratis het schoolhuis bewonen, ook de pensioenregeling zou later wel eens negatief kunnen uitvallen.

Anderzijds was het ook mogelijk dat het gemeentebestuur liever iemand in dienst wilde houden die aan hun kant stond dan een min of meer onbekende als hoofdonderwijzer van de gemeentelijke school te benoemen.

Het is bekend dat kerkelijke dispensatie (42) verleend werd aan sommige onderwijzers die de overstap naar het vrije, katholieke onderwijs niet waagden (43). Ook voor meester Leo was dit het geval. Volgens E.H. Jozef De Wilde (44) hield dit konkreet voor meester Leo in dat hij geen sacramenten meer kon toegediend krijgen in zijn eigen parochie. Deze maatregel kon dus omzeild worden, wat ook gebeurd is. Dr. Jozef Vande Velde schreef in 1910 dat zijn vader *met toelating van zijne geestelijke overheid zelfs gedurende de schooloorlog zijne christene plichten vervuld had* (45).

Zoals we reeds weten gaf meester Leo wel godsdienstonderricht in zijn school. Voorwaar een verwarde en dubbelzinnige situatie ...

Daar waar de gemeenteonderwijzers, die tijdens de schoolstrijd in het gemeentelijk onderwijs werkzaam gebleven waren, in sommige gevallen in 1884 in beschikbaarheid gesteld werden, bleef meester Leo als hoofdonderwijzer behouden. E.H. De Wilde wijt dit aan de invloed van de kennissenkring van meester Leo Vande Velde. Hij was een zeer gelovig man en telde goede vrienden onder de geestelijkheid. Voor het bisdom echter waren niet alle plooiën gladgestreken : twee van zijn zoons dienden in een ander bisdom hun seminariestudies te doen.

In 1910 werd Leo Vande Velde (+ 1908) door een collega uit Overmere afgeschilderd als *kazakkenkeerder en liberaal*. De familie weerlegde deze bewering in een *recht op antwoord* (46).

Een zoveelste bewijs dat de schoolstrijd diepe wonden geslagen heeft.

Anderzijds werd aan een gemeentelijke onderwijzeres (Francisca De Smet ?) (47) en aan Aloïs Van De Velde wel kerkelijke dispensatie opgelegd.

Hoofdstuk VII

Na de eerste schoolstrijd tot de invoering van de leerplicht na W.O. I

Na de verkiezingsoverwinning van de katholieke partij werd op 20 september 1884 een nieuwe wet op het lager onderwijs gestemd. Op onderwijsvlak werd de klok hiermee veertig jaar teruggedraaid.

1. De situatie onmiddellijk na de verkiezingen van 1884

1.1. Gemeentelijke en katholieke scholen

Ook in Kalken werd de schoolorganisatie grondig gewijzigd. De meeste gemeentescholen werden afgeschaft.

In de gemeenteraad van 6 oktober 1884 werden *uit reden van besparing* afgeschaft : de gemeentelijke meisjesschool, de gemeentelijke bewaarschool, de school voor volwassen meisjes. Ook de gemengde gemeenteschool van Beervelde werd opgeheven. De betrokken leerkrachten werden ter beschikking gesteld.

De **gemeentelijke jongensschool van Kalken** werd behouden: er volgde een samensmelting met de vroegere katholieke vrije jongensschool en de gemeentelijke meisjesschool. De instelling werd omgevormd tot een gemengde school met toevoeging van een tweede hulponderwijzer. Amedé Verstraeten vervoegde hoofdonderwijzer Leo Vande Velde en hulponderwijzer Benoit Vande Velde. De leerlingen werden vanuit de oude lokalen van de gemeentelijke jongensschool aan de Kruisenstraat (1) en de lokalen van de afgeschafte katholieke vrije jongensschool uit de Kouterstraat (de huidige vrije lagere meisjesschool) naar de lokalen van de huidige gemeentelijke jongensschool overgebracht.

De vrijgekomen lokalen van de katholieke jongensschool werden ingenomen door de leerlingen van de **vrije lagere meisjesschool** (tot op heden), zodat in de overige klassen naast het klooster nu nog alleen een **bewaarschool** was.

1.2. Financiële implicaties voor het onderwijzend personeel

Het gemeentebestuur snoeide in de personeelsuitgaven. Voor Leo Vande Velde vielen een paar bijverdiensten geheel of gedeeltelijk weg. Hij diende geen extra godsdienstonderwijs meer te geven, deze taak werd door de plaatselijke geestelijkheid overgenomen. Uit besparingsoverwegingen werd hem en mees-

ter Verstraeten voor het lesgeven in de school voor volwassenen slechts nog 75 frank in plaats van 250 frank per jaar betaald. Hulponderwijzer Benoit Vande Velde zag zijn jaarwedde van 1300 tot 1125 frank verminderd.

De onderwijzers en de onderwijzeressen van de afgeschafte scholen werden op wachtgeld gesteld. Zo werden Francisca De Smet en Aloïs Van De Velde bedacht met het laagste wachtgeld.

1.3. Wat met de schoolkomitees ?

Het is mogelijk dat, zoals voor Lembeke (2), het gemeentebestuur de organisatie van het nieuwe gemeenteonderwijs overgedragen heeft aan het katholieke schoolkomitee. We zouden dus kunnen stellen dat vanaf dat ogenblik het gemeentelijk onderwijs tot het vrije onderwijsnet kan gerekend worden (3).

Alhoewel beide schoolkomitees eigenlijk overbodig geworden waren, bleven in elk geval een aantal Kalkenaren zich in georganiseerd verband inzetten voor de scholen :

- op het doodsprentje van de liberaal Frans Luyckx (1852-1939) stond vermeld *beschermlid van het vrij onderwijs te Calcken*.
- dat van August Roels (1851-1924), oud-voorzitter van het godshuisbestuur vermeldde *lid van het schoolkomiteit*.

2. De gemengde gemeenteschool van Kalken

2.1. Personeel en klassen

Aan de gemengde gemeentelijke school werd juffrouw Laurentia De Reu op 8 juli 1886, na het behalen van het bekwaamheidsbewijs, aangesteld als handwerkmeesteres.

Hoofdonderwijzer Leo Vande Velde diende eind 1888 zijn ontslag in. Dit werd uiteindelijk aanvaard. Leo Vande Velde diende de lessen verder te geven tot 4 oktober 1889. Hulponderwijzer Amedé Verstraeten werd in de gemeenteraadszitting van 21 augustus 1889 benoemd tot zijn opvolger. Voor de betrekking van een gediplomeerde hulponderwijzer waren er twee kandidaten, nl. Emiel Van De Velde, hulponderwijzer te Lokeren en Cyriel Van Veirdeghem, hulponderwijzer te Kaprijke. Eerstgenoemde werd met zes tegen vijf stemmen verkozen (4).

Wanneer in september 1894 het ontslag van Benoit Vande Velde aanvaard werd, werd Gustaaf Van De Velde aangesteld als hulponderwijzer. Bij diens overlijden in het voorjaar van 1897 werd Frederic Van Steen, toen al dienst-

doend onderwijzer te Kalken, benoemd tot hulponderwijzer.

In de gemeenteraadszitting van 26 mei 1899 werd overgegaan tot de oprichting van een vierde klas. Blijkbaar ging dit niet door en er werd evenmin een onderwijzer aangeduid. Dit was echter maar uitstel want in december 1900 drong de Gouverneur erop aan om twee nieuwe klassen in te richten. Het bestuur van de aangenomen meisjesschool had namelijk gevraagd om de 78 jongens, die in hun school de lessen bijwoonden, te laten overgaan naar de jongensschool (5). Deze school zou dan 304 leerlingen tellen, dus zouden er 5 klassen nodig zijn.

De gemeenteraad vroeg uitstel tot 1 oktober 1901 omdat het gebouw waar de twee nieuwe klassen dienden ingericht te worden nog niet klaar was *om de kinderen naar behoren te kunnen plaatsen* en omdat na het beëindigen van een schooljaar men meer keuze zou gehad hebben in het benoemen van twee nieuwe onderwijzers. De twee nieuwe klassen werden ondergebracht in de leegstaande eerste gemeenteschool. De aanpassingswerken bestonden uit het witten en verven van de lokalen. Wat het klasmeubilair van deze lokalen betrof, pas op 17 april 1903 werd door de gemeenteraad het definitieve bestek voor het aan te kopen materiaal opgemaakt.

In zitting van 1 oktober 1901 werden Achiël De Veirman en Remi De Gelder bij unanimité benoemd tot nieuwe hulponderwijzers voor de twee bijgekomen klassen.

De gemeenteraad keurde op 17 mei 1916 het ontwerp tot bouw van twee nieuwe klassen bij de gemeenteschool goed. Deze nieuwe klassen zouden er pas in 1922 komen.

Valère De Gelder werd op 9 november 1916 benoemd, en dit van 1 januari 1917 af, tot onderwijzer in een zesde klas *overwegende, dat door de aangroeiing van het groot getal schoolkinderen er een vijftigtal van 6 tot 7 jaren, bij gebrek aan plaats in de gemeenteschool, zich nog in de bewaarschool bevinden*. Meester Valère, onderwijzer bij de aangenomen school van Sint-Amandsberg sedert 1911, werd met 5 tegen 4 stemmen verkozen boven Alice Verbeken, onderwijzeres zonder bediening te Kalken.

Op het einde van de bestudeerde periode waren dus zes benoemde onderwijzers aan de gemeenteschool verbonden : hoofdonderwijzer Amedé Verstraeten, Emiel Van De Velde, Frederic Van Steen, Remi De Gelder, Achiël De Veirman en Valère De Gelder.

2.2. De leerlingen (6)

Het aanwezigheidsregister voor de periode 1884-1889 geeft ons een duidelijk beeld van het aantal kinderen dat de lessen in de gemeenteschool bijwoonde.

schooljaar	jongens		meisjes		totaal
	betalend gratis		betalend gratis		
1884-85	79	202	15	5	301
1885-86	67	179	14	7	267
1886-87	65	166	13	13	257
1887-88	65	165	13	8	251
1888-89	51	139	11	8	209

Figuur VII.1. Leerlingenaantal gemengde gemeenteschool

Op vier jaar tijd verloor deze school een honderdtal leerlingen. Dit is enkel te verklaren indien we aannemen dat een aantal jongens de lessen volgden in de vrije aangenomen meisjesschool. In die zin kunnen we de overstap in 1900-1901 van 78 jongens begrijpen.

Het vertrouwen van de bevolking in de gemeentelijke jongensschool was na 1884 niet hersteld. Dit kunnen we illustreren met het aantal leerlingen dat voor de periode 1884-1889 voor het eerste leerjaar ingeschreven werd.

schooljaar	betalend		kosteloos	totaal
1884 - 85	12		69	81
1885 - 86	8		40	48
1886 - 87	6		35	41
1887 - 88	8		32	40
1888 - 89	5		25	30

Figuur VII.2. Ingeschreven leerlingen in het eerste studiejaar

Naast de leerwerkmeester Edouard Rassaert, hulponderwijzer Benoit Vande Velde en Cyriel Dauwe stuurden nog een vijftal huisvaders hun meisjes naar de gemeentelijke gemengde school.

Het is duidelijk dat de gevolgen van de schoolstrijd niet op enkele jaren tijd verwerkt zullen zijn. Het ware interessant om weten, wanneer nieuw bronnen-

materiaal zal gevonden zijn, of het leerlingenaantal direkt na de aanstelling van Amedé Verstraeten als hoofdonderwijzer verder bleef dalen dan wel steeg.

2.3. De gebouwen

Het oude schoolhuis op de Kruisen werd na 1884 eveneens verlaten. Na verscheidene jaren leegstand werd het gebouw eerst verhuurd en later toegewezen aan het gezin van meester Emiel Van De Velde (7).

Het schoolhuis in de Kouterstraat werd bewoond door de hoofdonderwijzer. In 1895-1896 werd de speelkoer van de nieuwe school opgehoogd met grond afgevoerd uit de *lochting*.

In 1897 diende de tijdens een onweer grotendeels ingestorte hangar van deze school heropgebouwd te worden. Ter gelegenheid van deze herstellingswerken werden ook de toiletten beter ingericht (8).

2.4. Het schoolmeubilair

De briefwisseling aangaande de uitbreiding van de school in 1901-1903 geeft ons een kijk op het toen bestaande en aan te kopen schoolmeubilair.

In 1901 bezat de gemeenteschool 59 lessenaars met drie plaatsen, 12 lessenaars met vier plaatsen en 12 lessenaars met zes plaatsen. Het meubilair van de klassen bestond voornamelijk uit : een lessenaar voor de onderwijzer, een boekenkast, een beweegbaar zwart schrijfbord over de ganse lengte van het lokaal, een kachel met buizen, vuurschermen, koolbak en koolemmer, een volledig stel van maten en gewichten met balans, een verzameling platen over de *Heilige Geschiedenis* en een stel landkaarten. Deze laatsten stelden niet veel meer voor en waren sterk verouderd. Voor het aanschouwelijk onderwijs ontbrak ook de verzameling kaarten voor de *Vaderlandse Geschiedenis*. In elke klas moesten nog een thermometer, twee kaders om het programma en de dagorde in op te bergen en treden voor het bord en de lessenaar van de onderwijzer voorzien worden (9).

Het bedrag van aan te kopen schoolmeubilair voor de twee nieuwe schoollokalen in de oude gemeenteschool bedroeg 1468,96 frank (10). Als benodigheden stonden vermeld : maken van 15 nieuwe lessenaars en aanpassing van de bestaande, hout voor kaders voor schilderijen, maken van treden, twee rolgordijnen met toebehoren, een kachel met buizen, twee Lieve-Vrouwbeelden, een verzameling maten uit tin, twee horlogeplaten, twee potretten van de Koning, verschillende reeksen aanschouwelijke tekeningen, twee kaarten van

België, Oost-Vlaanderen en Europa, twee thermometers, acht borden, twee stelsels van gewichten met een balans, een boekenkast en een telraam.

3. De aangenomen scholen

Bij het aannemen van een vrije school bleef het oorspronkelijk bestuur, in de meeste gevallen de geestelijkheid, inrichtende macht terwijl de gemeente subsidieerde. Het College van Burgemeester en Schepenen had het recht de aangenomen school te bezoeken of door een afgevaardigde te doen bezoeken ter controle van de naleving van de overeenkomst.

3.1. De aangenomene meisjesschool Kalken

3.1.1. De eerste aanneming

Op 21 oktober 1884 werd de vrije meisjesschool en bewaarschool van pastoor Van Wassenhove of de kloosterschool door de gemeente aangenomen. De school kreeg een subsidie van 1500 frank (11). De school was tot omstreeks 1900 een gemengde school.

De drie onderwijzeressen waren nog zeer jong en twee van hen, twee zusters van Wachtebeke, hadden op dat ogenblik geen diploma. Het waren zuster Michael (Coolens Emma), 25 jaar, als onderwijzeres van de hoogste klas en bestuurster, zuster Alphonsina (Coolens Juliana), 23 jaar als onderwijzeres van de laagste klas, en juffrouw Laurentia De Reu, 19 jaar, gediplomeerde onderwijzeres in de bewaarschool.

De gemeenteraad motiveerde haar besluit : *overwegende dat men door aanneming dezer school eene groote spaarzaamheid zal brengen* Bijna alle meisjes, op een twintigtal na, gingen naar de school van de zusters.

Het feit dat de zusters niet gediplomeerd waren, zorgde voor moeilijkheden : ze dienden voor 22 september 1886 het wettelijk vereiste diploma te behalen. Tot dan mocht zuster Michael alvast blijven fungeren als bestuurster (12). Ze keerde echter reeds voor die datum naar Wachtebeke terug en de instelling kon niet meer als aangenomen school beschouwd worden (13). Zuster Alphonsina behaalde het diploma te Brugge in juli 1888.

3.1.2. De tweede aanneming

De heraanneming van deze meisjesschool, zonder de bewaarschool echter, op naam van juffrouw Laurentia De Reu, vond plaats in zitting van 16 juli 1886. Juffrouw De Reu werd hierbij benoemd tot bestuurster.

Tijdens het schooljaar 1886-1887 zou de plaats van zuster Michael ingenomen worden door zuster Mechtildis (Marie Van Kerckvoorde). Door het feit dat aan de vrije bewaarschool een hogere klas was toegevoegd kon men bij de opening der scholen slechts twee klassen behouden met onderwijzeressen De Reu en zuster Alphonsina (14).

Vanaf 29 april 1889 werd zuster Alphonsina, die terugkeerde naar Wachtebeke, vervangen door Marie Van Kerckvoorde.

De gemeente droeg vanaf het schooljaar 1886-1887 15,5 frank per leerling per jaar bij, voor 1888 werd de toelage voor aankoop en verbetering van schoolbehoeften opgetrokken van 1550 tot 1600 franken.

3.1.3. De andere aannemingen

De volgende heraannemingen gingen in op 1 januari 1896 (15) en 1906, respectievelijk op naam van pastoor Van Wassenhove en juffrouw Seraphine Coppernolle (Moeder Augusta, 1842-1909) en pastoor Ivo Botteldoorn en dezelfde juffrouw Coppernolle als beschermers-bestuurders.

De gemeente zou de jaarwedden van de vier onderwijzeressen betalen. Aan de beschermers-bestuurders werden voor de behoeftige leerlingen de onkosten voor de eigenlijke schoolbehoeften (aan 2 frank per leerling) en grondstoffen voor het onderwijs van naaien en breien (aan 1 frank per leerling) betaald.

	1896	1906
De Reu Laurentia, hoofdonderwijzeres	1500,-	1700,-
Van De Weghe Honorine hulponderwijzeres	1100,-	1300,-
Dhaese Clemence, zuster Berlindis, hulponderwijzeres	350,-	350,-
Smits Marie, zuster Philomena, hulponderwijzeres	350,-	350,-

Figuur VI.3. Jaarwedden onderwijzeressen
aangenomen meisjesschool Kalken

Voor 1896 werd de subsidie verhoogd met de reglementaire toelagen door de Staat en Provincie verleend en een som van 900 frank uit de gemeentekas.

In 1896 waren er dus vier klassen, verdeeld over drie lokalen.

Vanaf 1 januari 1916 werd de school voor een periode van tien jaar her-aangenomen op naam van beschermers-bestuurders pastoor Ivo Botteldoorn, moederoverste Clemence Dhaese en kloosterlinge-onderwijzeres Aurelia Van Goethem (Zuster Lutgardis).

3.1.4. Uitbreiding van de school

Op 26 mei 1899 verleende de gemeenteraad toestemming tot het inrichten van een vijfde klas. Ook dit besluit werd, zoals voor de gemeenteschool, niet uitgevoerd. Enkele jaren later, in zitting van 8 november 1906, werd dan toch een vijfde klas aangenomen met als hulponderwijzeres Marie Verstappen, in bediening sinds 1 oktober 1906. Hiervoor werd dat jaar aan de bestaande gebouwen een vierde lokaal bijgebouwd. De kostprijs bedroeg 2256,76 frank waarvan 880,82 frank door de pastoor werd betaald en 1375,94 frank door het klooster.

Verdere uitbreiding geschiedde in 1913 : twee klassen werden aan de overkant van de speelplaats bijgebouwd.

Op 18 oktober 1913 werd het ontslag en aanvraag voor pensioen van Honorine Van De Weghe goedgekeurd en Irma Van De Velde in haar plaats benoemd. In het begin van deze eeuw werd, na het vertrek van zuster Philomena (30 januari 1911) door meerdere onderwijzeressen gedurende korte tijd les gegeven : Marie Van Den Abeele (zuster Clemence, 1911-1913), Marguerite Bolle (zuster Alphonse, april 1913- november 1913 en in 1914), Marie Van de Woesteyne (zuster Paula, 1 oktober 1915- 1916), Marie Criel (14 juli 1916- 17 oktober 1916), Hortense Rombauts (zuster Marie-Justine, in 1916) en Aurelia Van Goethem (1916-1932).

3.2. De bewaarschool Kalken

De gegevens over de bewaarschool zijn zeer schaars. De bewaarschool in de Kouterstraat werd vanaf of tijdens 1897 ondersteund door Dendermonde (16). Op de vraag waarom en hoe moet ik het antwoord schuldig blijven.

In het verslag van de gemeenteraadszitting van 14 mei 1913 lezen we het volgende :

De heer voorzitter geeft den Raad te kennen, dat er aanhoudend gevraagd

wordt, voor het bouwen van bewaarscholen, ter wijken Eesvelde en Hussevelde ...

De Raad, overwegende, dat de wijken Eesvelde en Hussevelde inderdaad zeer bevolkt en uitgestrekt zijn en het bouwen van bewaarscholen, ter dier plaatsen van groot belang en nut zoude zijn, ...

Besluit eenpariglijk : Het bouwen dezer scholen in principie te stemmen, doch onbepaald te verdagen, tot na de verandering der schoolwet, welke eerstdaags zal herzien worden. ...

In 1913 werd aan de gebouwen in de Kouterstraat een vierde bewaarklas bijgebouwd.

In 1914 vroegen de beschermers-bestuurders van de aangenomen meisjesschool van Kalken o.a. een jaarlijks hulpgeld voor de reiniging van de vier klassen van de bewaarscholen.

3.3. De aangenomen scholen in Beervelde

De gemeentelijke gemengde school van Destelbergen-Beervelde werd in 1884 door Destelbergen afgeschaft. De gemeenteraad van Kalken was voor een voldongen feit geplaatst en ging met de afschaffing akkoord. Meester François Aloïs Van De Velde werd ter beschikking gesteld. Voordien was hij reeds door zijn oom, E.H. Fr. Peleman, pastoor te Ophasselt, ontferd *om aan zynen eed en aan's Konings wet van 1879 getrouw te zyn gebleven* (17).

Druk van de Gouverneurende bevoegde minister om deze school opnieuw door Kalken te laten openen vermocht niets: Kalken weigerde een school op het grondgebied van een andere gemeente opnieuw open te stellen (18). Het schoolgebouw bleef vele jaren ongebruikt.

Er bestonden trouwens te Beervelde nog andere onderwijsinstellingen : o.a. de door Graaf de Kerchove de Denterghem ingerichte vrije liberale meisjesschool (1875) en jongensschool (1885). Veel Kalkense kinderen bezochten deze instellingen : *...De ouders aangelokt door de prijzen die in die scholen gegeven worden, weigeren er hunne kinders uit te trekken. Ik moet doen opmerken, dat niemand onzer deftige christenen zijne kinderen naar zulke scholen zendt* (19).

Kalken voldeed verder aan zijn verplichtingen door een deel van het pensioen van meester Aloïs Vande Velde, onderwijzer van 1869-1884 te Destelbergen-Beervelde, te betalen : 198,95 frank per jaar (20). De gemeenteraad keurde verder op 12 oktober 1897 de aankoop, samen met Destelbergen en Laarne, van de fruitbomen en *sieraadplanten* uit de schooltuin en eigendom van de gewezen

Onze verdere bespreking beperkt zich verder tot de door Kalken aangenomen scholen : een **katholieke jongensschool** met één, later twee klassen en een **katholieke meisjesschool**.

De meisjesschool, opgericht tijdens de schoolstrijd door pastoor De Backer (zie Deel 1, Hoofdstuk VI, 8.1) en de jongensschool, opgericht in 1884, bevonden zich m.i. onder één dak, nl. in en naast het klooster. Deze gebouwen stonden op het grondgebied Laarne, aan de overkant van de op figuur V.7. getekende Laernestraat (de huidige Kloosterstraat).

De gemeente Kalken betaalde 34 procent van de jaarlijkse werkingkosten : het onderhoud van de gebouwen en de schadeloosstelling aan het onderwijzend personeel voor het geven van kosteloos onderwijs aan arme kinderen, schoolbehoeften inbegrepen. De gemeenten Laarne en Destelbergen kwamen voor de resterende kosten in.

In 1887 bedroeg het aandeel van Kalken 816 frank, in 1888 werd dit bedrag opgetrokken naar 1020 frank.

3.3.1. De aangenomen meisjesschool, later gemengde school

De kloosterschool van de Zusters van het H. Hart van Maria werd voor het eerst door de Kalkense gemeenteraad aangenomen op 21 oktober 1884 onder het bestuur van Florence Marie Piro. Waarschijnlijk moest men, zoals in Kalken de school eerst laten aannemen op naam van een gediplomeerde leek. De school werd heraangenomen op 14 december 1887 (o.l.v. onderwijzeres Emelie Piro, zuster Alphonse), op 21 november 1888 (o.l.v. onderwijzeres Sidonie Kimpe, zuster Gertrude) en op 22 oktober 1892 (o.l.v. onderwijzeres Emma Van Elsuwé, zuster Pia). Onder het bestuur van juffrouw Emma Van Elsuwé bestond het personeel van de school uit een gediplomeerde en een niet-gediplomeerde onderwijzeres.

Op 22 januari 1896, in uitvoering van de wet op het lager onderwijs van 15 september 1895, werd de school voor een periode van tien jaar aangenomen op naam van beschermers-bestuurders E.H. F. Verhelst (21) en juffrouw Van Elsuwé Emma. Kalken droeg toen 176,80 frank bij in de weddes van de hoofdonderwijzeres en de hulponderwijzeres. Voor de behoeftige kinderen uit Kalken die deze school bijwoonden werd 50 frank (ongeveer 2 frank per leerlinge) voor de aankoop van de schoolbehoeften en 25 frank voor de aankoop van grondstoffen voor de leergangen van naaien en breien voorzien.

3.3.2. De aangenomen jongensschool

De katholieke jongensschool werd eveneens op 21 oktober 1884 door de Kalkense gemeenteraad aangenomen op naam van bestuurder-onderwijzer Jan Francies Van Assel. Meester Van Assel werd bijgestaan door hulponderwijzer Leo Bracke (vermeld in 1888) en Aloïs Spruyt (vanaf 1887).

Na het overlijden van Van Assel in 1895 nam Aloïs Spruyt de taak van bestuurder over tot in 1924. De school werd op 26 maart 1895 op zijn naam aangenomen. Op 22 januari 1896 werd de school heraangenomen op naam van de beschermers-bestuurders E.H. F. Verhelst en T. Bracke. Kalken legde 346,80 frank bij voor de weddes van de hoofdonderwijzer (1000 frank) en de hulponderwijzer (600 frank). Een jaarlijkse som van 70 frank werd uitgetrokken voor de betaling van de schoolbehoeften van de behoeftige Kalkense leerlingen, ongeveer twee frank per leerling.

Onderwijzer-bestuurder Spruyt had als hulponderwijzers o.a. Polydoor De Block (+ 1918) en Adelaïde Sturtewagen (Zuster Coleta), voormalige onderwijzeres in de bewaarschool te Beervelde - eveneens onder het bestuur van het klooster -, in dienst.

3.3.3. Samenwerking katholieke jongens- en meisjesschool

De scholen moesten na verloop van tijd nauwer samenwerken. Dit kunnen we afleiden uit o.a. de beraadslagingen van de Kalkense gemeenteraad : gebrek aan onderwyzend personeel was één van de problemen.

Beide scholen werden op aandringen van de gemeente Destelbergen reeds op 10 december 1902 heraangenomen. Op 1 januari 1906 vond de eigenlijke tienjaarlijkse heraaneming plaats.

De Kalkense gemeenteraad ging op 30 december 1897 akkoord met de vraag van de beschermers-bestuurders van de aangenomen scholen en de schoolopziener van het ressort om, omwille van het personeelsgebrek, een nieuwe gemengde klas in te richten. Kalken zou hiervoor 146,20 frank moeten bijdragen.

Op 26 mei 1899 verleende het Kalkense gemeentebestuur haar goedkeuring bij ... *eenen brief van den heer bestuurder der aangenomene scholen van Beirvelde, vragende de inrichting eener nieuwe klas, ten einde het onderwys te kunnen geven aan veertig leerlingen der bewaarschool, die recht hebben op het lager onderwys en tevens de toelating te bekomen tot het mogen gebruiken de meubelen der oude gemeenteschool, dat deze inrichting zal staat hebben*

zonder dat de gemeente in de bezoldiging der nieuwe aan te stellen onderwys, zal moeten tusschenkomen, ...

Op 17 september 1904 werd de vorming van een nieuwe klas voor een zuster, met een bezoldiging van 500 frank per jaar, en de vervanging van deze zuster in de klas der mannekens door een gediplomeerde onderwijzeres goedgekeurd. De vraag tot aanneming van een gemengde klas bij de de drie reeds bestaande *mannekensklassen* voor een zuster-onderwijzeres met een jaarwedde van 600 frank werd op 7 november 1907 ingewilligd. Ook de vervanging van een andere zuster-onderwijzeres bij de jongensschool door een gediplomeerde onderwijzer werd toegestaan.

De Kalkense gemeenteraad besteedde na deze datum blijkbaar geen aandacht meer aan deze scholen.

3.3.4. De Kalkense schoolbevolking : kosteloos onderwijs, in de aangenomen Beerveldse scholen

	j	m
1884 - 85	59	32
1887 - 88	?	26
1888 - 89	111 (bewaarschool inbegrepen)	
1897 - 98	42	33
1898 - 99	36	26
1899 - 00	40	30

Figuur VII.4. Bijwoning Beerveldse scholen
door Kalkense kinderen die gratis onderwijs genoten

3.3.5. Uitbreiding van de kloosterschool (22)

In 1890 werd in de Brandstraat, op grond geschonken door Mevr. Fierens, een patronage en een bewaarschool gebouwd. Op de wijk Klein Gent werd, op grond van een andere schenker, de heer J. Roman D'Ertbuer, eveneens een bewaarschool gebouwd.

In 1908 werd in het klooster een breischool opgericht.

4. De leerlingen

4.1. Kosteloos onderwijs

De gemeenteraad diende ieder jaar het aantal behoeftige kinderen, met recht op gratis onderwijs, vast te stellen.

Ze deed dit op basis van de wet van 20 september 1884 en in overeenstemming met de beslissingen van het Bureel van Weldadigheid van de gemeente. Er werden lijsten van rechthebbenden opgesteld en ter goedkeuring aan de Bestendige Deputatie van de provinciale raad voorgelegd.

Deze kinderen dienden de lessen te volgen in de gemeentelijke en aangenomen scholen van Kalken en de wijk Beervelde. De Staat en de Provincie gaven de gemeenten toelagen: in 1884 voorzag men voor elke behoeftige leerling de som van 8,40 frank. Gemiddeld stonden ongeveer 600 kinderen op deze lijsten. Deze gingen niet allemaal naar school. Zo werden in het schooljaar 1889-1890 slechts respectievelijk 153 en 182 behoeftige jongens en meisjes genoteerd (23).

De welstellende ouders dienden tot 1892 te betalen voor het onderwijs van hun kinderen: 0,75 fr., 0,9 fr. en 1 fr. per maand voor respectievelijk de laagste, middelste en hoogste graad. Het aantal betalenden is niet juist vast te stellen. Enkel voor de gemengde gemeentelijke school werden juiste getallen teruggevonden.

Van 1 januari 1892 af werd het onderwijs aan de leerlingen van de gemeenteschool en van de aangenomen school van het *centrum* kosteloos gegeven :

Overwegende dat men jaarlyks veel moeilykheden ontmoet in het vaststellen der begoedheid der ouders, die rechthebben hunne kinderen kosteloos te doen onderwyzen;

Overwegende dat de schoolgelden der betalende leerlingen van jaar tot jaar min opbrengen:

Overwegende dat men door de afschaffing der schoolgelden van de begoede leerlingen, eene grootere uitbreiding van het onderwys zoude geven, door dien dat de ouders hunne kinderen, langer zouden toelaten de school by te wonen; ...

Dit kosteloos onderricht werd in zitting van 29 oktober 1892 vanaf 1 januari 1893 uitgebreid tot de aangenomen scholen te Beervelde. Dit zou een meerkost van 180 frank per jaar betekenen.

Men opteerde dus voor een uitbreiding van het leerlingenbestand. Maar indien

men rekening hield met het feit dat voor elke leerling 4,5m³ ruimte nodig was, dan mocht de gemeentelijke school door maximaal 140 en de aangenomen meisjesschool Kalken door maximaal 172 leerlingen bezocht worden ... (24). We kunnen ons niet van de indruk ontdoen dat de invoering van het kosteloos onderwijs voor alle kinderen, behalve die van het bewaarschooltje, een politieke oorzaak had.

In 1891-1892 was namelijk omtrent de verkiezing van een schepen een grote ruzie ontstaan tussen pastoor Van Wassenhove en dokter Terneu enerzijds en burgemeester Tibbaut anderzijds. Wederzijdse mondelinge en schriftelijke beschuldigingen en verdachtmakingen kruidden dit konflikt (25). Dokter Terneu was de politieke tegenstander in het kamp van burgemeester Tibbaut (26). Hij werd gesteund door de pastoor en werd later burgemeester. Op 9 november 1892 komt in een brief van de pastoor aan de bisschop van Gent over deze onenigheid ook de school tersprake: *... nu begint 't tijdstip der vervolging, hij (Tibbaut) doet stemmen het kosteloos onderwijs om mijne vrije bewaarschool waar er meer dan 500 kinderen zijn te vernietigen, want sedert dien tijd is het moeilijk om de welhebbende ouders te doen betalen.*

4.2. Het lesprogramma

In uitvoering van de ministeriële voorstellen van 17 september 1898 werd in de gemeenteraadszitting van 31 oktober 1898 het lesprogramma van de gemeentelijke school aangepast.

Er zullen alle drie maanden compositien gegeven worden over elk der vakken van het programma. De bekomene punten, zullen in een byzonder register ingeschreven worden, dat gedurende zes jaren door den onderwyzer zal bewaard worden. Een bulletin dat de uitkomsten geeft zal aan de ouders of voogdender leerlingentoe gestuurd worden. Er zal door den onderwyzer aan de leerlingen van volledige lagere studiën, die aan het einde van de hoogere afdeeling van den 3e graad (6de studiejaar) gekomen zyn en de school regelmatig en behoorlyk hebben bygewoond en in de compositien bepaalde punten bekomen hebben, getuigschriften afgeleverd worden.

4.3. Om het heil der kinderen

In het reglement der Kalkense lagere scholen voor het jaar 1897-98 werden als verlofdagen aangeduid o.a. de feestdag van de H. Dionysius en de maandag

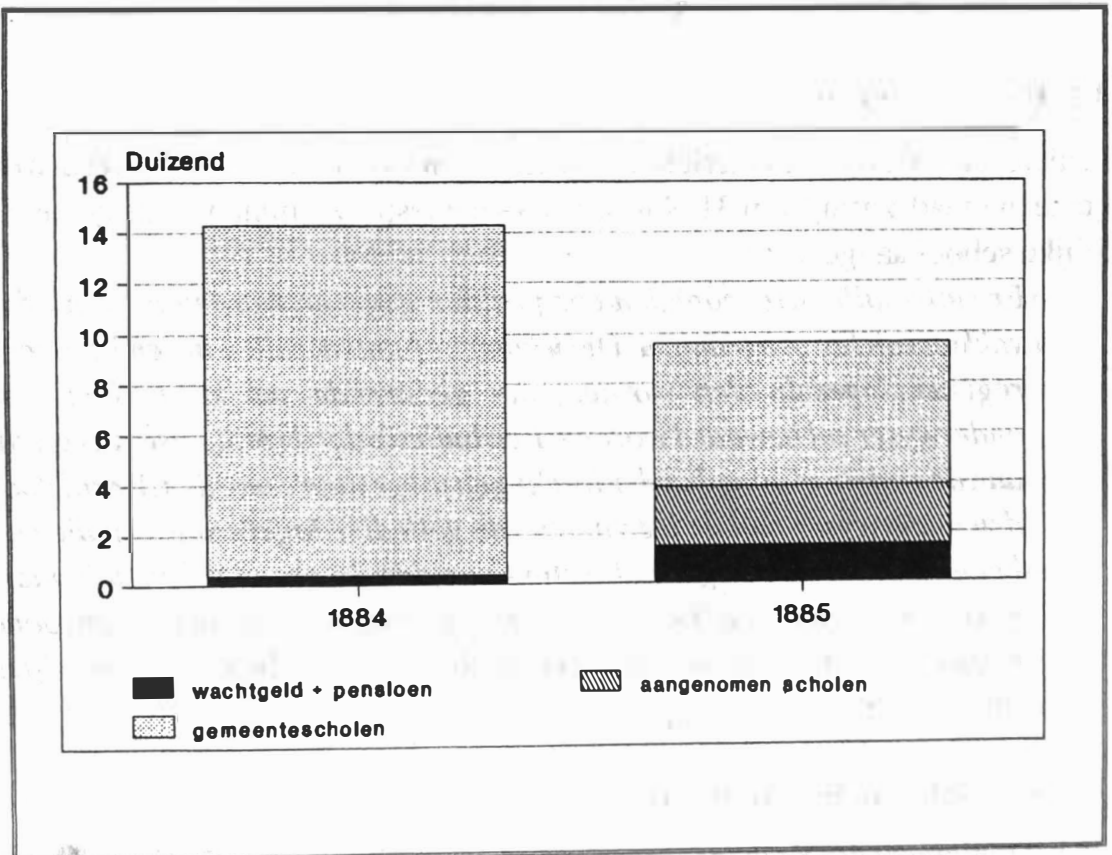
daaropvolgende, in plaats van de maandag en dinsdag van de gemeentekermis (27). September was immers de schoolvakantiemaand.

Het College van Burgemeester en Schepenen werd in het gemeenteraadszitting van 26 oktober 1901 gevraagd een oplossing te zoeken voor het volgende probleem :

Overwegende dat door den verren afstand der gemeenteschool, een groot getal leerlingen gedwongen zijn, het middagmaal te nemen in naburige huizen van de gemeenteschool, ofwel op straat, uit hoofde dat zy by het eindigen der klassen het schoollokaal moeten verlaten en voor één ure namiddag op de koer niet toegelaten worden ...

In 1912 werd beslist de klassen in de gemeenteschool te beeindigen om 15.45 uur in plaats van om 16.00 uur. Deze beslissing werd ingegeven om ongelukken te vermijden : de tram kwam rond vier uur in het dorp gereden, op het moment dat de kinderen in rang van de school kwamen.

5. De gemeentelijke schoolbegrotingen

Figuur VII.4. Begrotingen 1884-1885

De uitgaven voor het eigenlijke onderwijs daalden weliswaar flink voor wat onze gemeente betrof. De kosten voor pensionering en betaling wachtgeldten slokten echter ongeveer 1/5de van die besparingen op. Op provinciaal vlak echter werd wel op de uitgaven van het eigenlijk onderwijs 9174 frank bespaard, doch de uitbetalingen van wachtgeldten aan ter beschikking gestelde onderwijskrachten, en in mindere mate de betalingen van pensioenen, deden de uitgaven in deze rubriek stijgen van ongeveer 51000 frank naar ongeveer 105000 frank ... (28).

We kunnen dus gerust stellen dat de schoolwetten van 1879 en 1884 zware financiële gevolgen gehad hebben.

Voor de volledige samenstelling van de schoolbegroting werden echter onvolgende gegevens teruggevonden. Daarom werden in voorgaande hoofdstukjes enkele aparte uitgaveposten opgesomd.

De gemeente stond dus bovendien nog in voor de betalingen van wachtgeldten en pensioenen van de onderwijzers. Ook het aandeel in de huurprijs van de onderwijzerswoning van Beervelde diende betaald te worden. De uitbreiding van het aantal klassen in de gemeenteschool en in de aangenomen meisjesschool betekende eveneens een grote meerkost op gebied van schoolmeubilair en -behoeften.

6. De schoolwet van 19 mei 1914 en de verordening van de Duitse bezetters

Enkele maanden voor het uitbreken van de eerste wereldoorlog werd een nieuwe schoolwet gestemd.

Deze wet voorzag in de leerplicht voor elk kind van 6 tot 14 jaar en stelde dat het lager onderwijs gratis was.

Het gemeentelijk en het vrij onderwijs dienden hetzelfde leerprogramma in te voeren en de lagere school werd uitgebreid met een vierde graad, een zevende en achtste leerjaar. Als rechtstreeks gevolg van deze wet verdwenen kant-scholen en andere werkscholen of werden ze omgevormd tot echte lagere scholen.

Deze wet werd omwille van de oorlogsomstandigheden officieel pas vanaf de periode 1919-1921 toegepast.

Onder de Duitse bezetting werden echter ook enkele verordeningen met betrekking tot het lagere onderwijs uitgevaardigd. De verordening van 22 april 1916 regelde in Vlaanderen het onderwijs van de moedertaal en de Franse taal, deze van 7 augustus 1918 had aandacht voor de getuigschriften, uit te reiken aan de leerlingen na het beëindigen van de derde en vierde graad (29).

In uitvoering van de wet van 1914 werd op 19 juni 1917 Dr. Joseph Vander-sloten tot geneesheer-toezichter aan de gemeenteschool benoemd.

7. Tijdens W.O. I

Wij beschikken voor deze periode over weinig gegevens.

Toen de Duitsers hier in de school lagen ... Uit deze zin uit het dagboek van Dr. Jozef Van De Velde (30) blijkt niet welke school bezet is geworden.

Enkele aanwijzingen vonden we ook terug in een gemeenteraadsverslag van 3 juli 1917. De onderwijzers Verstraeten en Van De Velde (Emiel) vroegen een bijkomende toelage voor verwarming der klassen tijdens de jaren 1915 en 1916. De gemeenteraad weigerde de toekenning van een extra toelage omdat de brandstoffen voor 1915 niet duurder waren dan voor de jaren 1913 of 1914 en omdat de scholen bij gebrek aan brandstof in 1916 veel gesloten waren. Bovendien schafte de raad tijdens dezelfde zitting vanaf 1 oktober 1917 ook het blijven eten van de schoolkinderen af zolang de schoolsoep zou bestaan.

In het Kalkense Liber Memorialis schreef pastoor Ivo Botteldoorn (1854-1944): *In de scholen werden door de Duitsers alle Fransche lessen verboden en alle Fransche opschriften moesten verdwijnen of gedekt worden; niets dan Vlaamsch mocht nog geleerd worden. De wereldlijke onderwijzers en onderwijzeressen en de zusters bleven allen op post en bleven steeds goede vaderlanders. Weken en maanden waren de scholen gesloten bij gebrek aan kolen, alsook omdat de Deutsche troepen in de schoollokalen gecazerneerd waren. In de vrije scholen hebben de soldaten voor meer dan twaalfhonderd frank schade veroorzaakt.*

Verder kunnen we nog vermelden dat tijdens de oorlog de gemeentelijke jongensschool meer jongens voor de lessen mocht inschrijven *ten gevolge van het sluiten van de kostscholen veroorzaakt door den oorlog* (31).

8. Twee onderwijzers in de kijker

Bij het afsluiten van dit eerste deel willen we nog even aandacht besteden aan twee onderwijzers, nl. Leo Vande Velde en Emiel Van De Velde.

Meester Leo Vande Velde droeg de Vlaamse taal hoog in het vaandel en zette zijn leerlingen aan om de moedertaal grondig te leren *om heele goede vaderlanders te worden* (32). Hij was lid van een taal- en letterkundig genootschap te Wetteren (33).

Van hogerhand werd het vaderlandsliefde-gericht onderwijs min of meer

opgelegd. Meester Emiel Van De Velde nam tijdens en na W.O. I dan ook elke gelegenheid te baat om zijn bengels, die meestal enkel met Duitse soldaten in kontakt gekomen waren, eerbied voor het vaderland bij te brengen. Meester Emiel was beëdigd landmeter en was bekend in landbouwmiddens. Hij was secretaris van de provinciale *onderlinge geitenverzekering en herverzekering* (34).

DEEL 2

Hoofdstuk I

Praktijkgericht beroepsonderwijs :De kantscholen

In het midden van de vorige eeuw telde Oost-Vlaanderen alleen al 229 kantwerkscholen met samen bijna 17000 leerlingen, meestal meisjes tussen vijf en twaalf jaar (1).

Nog voor de eerste wereldoorlog verdwenen de meeste kantscholen o.a. door mechanische nabootsing en verminderen van de vraag naar kant, door de oprichting van de vierde graad, de leerplicht tot 14 jaar en het stijgen van het loon van de mannen, zodat het bijverdienen met kantwerk minder belangrijk werd

De kantlessen werden overdag gegeven, later werd in enkele scholen overgegaan tot het geven van avondleergangen voor meisjes vanaf 12 jaar. In 1925 waren nog twee kantscholen in Vlaanderen, nl. te Brugge en te Zele (2).

1. De parochiale kantschool

1.1. Het gebouw (3)

In de vergadering van de kerkfabriek van 8 mei 1842 werd het voorstel van pastoor Buytaert, om naast het gemeentehuis, op grond van de pastorie (4), een lokaal te bouwen dat moest dienst doen als meisjesschool, zondagschool en werkhuis voor de armen van de gemeente, aangenomen en doorgestuurd naar de Bisschop van Gent.

Den Raed in Overweging nemende dat de Gemeenteschool welke tot heden ook is dienende voor zondagschool zeer verwyderd is van de pastory, en dat gemelde lokaal geensints kan gebruykt worden tot werkhuy, en verders inziende de localiteyt en dat gemeld batiment zeer gevoeglyk kan geplaatst worden tegen den gevel van het Gemeentehuy en gevolgentlyk met min kost, en dat van den anderen kant de benoodigde penningen tot desselfs bekostiging zullen kunnen bekomen worden door de Weldaedige giften der inwooners ...

De Bisschop gaf zijn goedkeuring op 24 juni 1842 (5), de Kalkense gemeenteraad deed dit op haar beurt in zitting van 29 oktober 1842 en een plan werd opgemaakt.

De arrondissementscommissaris meldde op 25 januari 1843 dat de vraag van

de Kalkense kerkfabriek kon goedgekeurd worden op voorwaarde dat noch de kerkfabriek, noch de gemeente op geen enkele manier dienden tussen te komen in de kosten voor de bouw en het onderhoud van het lokaal. Het lokaal moest anderzijds steeds ter beschikking van de pastoor kunnen staan.

1.2. De eigenaars

Het kwam er dus op neer dat de instelling een volledig private aangelegenheid diende te zijn. **Pastoor Jean Baptiste Buytaert** was dus *stichter der op den grond van de pastorey ten Noorden van het Gemeentehuys gebauwen werkschool en wooning voor de Meesteressen*.

De officiële goedkeuring van de bouwplannen gebeurde door de Bestendige Deputatie op 5 april 1843. De bouw en de inrichting van het lokaal tot kantschool en zondagschool heeft meer dan 8000 frank gekost.

Ten tijde van de eerste schoolstrijd was er heel wat heibel rond het eigendomsrecht van deze instelling. Zo werd het gebouw, waarin de kantschool gevestigd was, geconfisceerd (zie Deel 1, hoofdstuk VI). Naar het einde van de schoolstrijd werd de kantschool als gebouw door de gemeente aan de pastoor verpacht. In 1887 bedroeg de huurprijs 250 frank per jaar voor een termijn van drie jaar. Later, vanaf 1907, werd het gebouw verhuurd voor termijnen van negen jaar aan de prijs van 100 frank per jaar. Het huis dat bij de kantschool hoorde werd eveneens verhuurd. In 1913 huurde Rosalie De Wilde deze woning.

1.3. Doelgroep (6)

In de inrichting wou men de behoeftigen van jongsaf kosteloos leren werken. Reeds in mei 1845 diende de pastoor een aanvraag tot hulpgeld ter waarde van 350 frank in bij de gemeenteraad tot het aanvaarden van een bijkomend getal van 25 arme kinderen. De gemeenteraad weigerde echter dit hulpgeld, o.a. omdat er reeds een belangrijke som ter beschikking was gesteld voor de bouw van een nieuwe pastorij.

Op 29 oktober 1870 meldde het Kalkense gemeentebestuur dat *de jonge meisjes die de gemeenteschool bijwoonen, worden door de hulponderwijzeres onderwezen in het naaien en breien; er bestaat eene kantschool bijgewoond door een aanzienlijk getal meisjes, en er zijn nog onderscheidene byzondere scholen waar het bloemwerk (= kantwerk) aangeleerd wordt in der voegen dat alhier wat de werkscholen betreft, niets ontbreekt* (7).

1.4. Het onderwijs

Deken De Troch noteerde in 1858 dat er, naast het godsdienstonderwijs, aandacht besteed werd aan het leren lezen en schrijven. Een ander rapport van de decanale inspekteur voor de periode van 1865-1873 over het onderwijs van godsdienst en moraal in het lager onderwijs vermeldde : *L'école dentellière, tenue par des filles pieuses, donne un enseignement primaire médiocre.*

In 1858 volgden 180 meisjes de lessen in de kantschool. In 1869 werd het aantal kinderen dat dagelijks de lessen bijwoonde geschat op 350 à 400, in 1875 op 450 (8).

1.5. Het financiële aspekt

We weten enkel dat de meisjes die de instelling bezochten een vergoeding kregen voor het werk.

In het testament van pastoor Buytaert (12 februari 1859) (9) lezen we ... *alsook honderdvijftig franken te geven aen arme kinderen der kantschool tot vergelding hunner gebeden die zij voor mijn welzijn ten hemel gestuerd hebben, ik verlangde dat die honderdvijftig franken besteed worden voor kleederen die zij volgens goedvinden der meesteressen meest noodig hebben...* Na het overlijden van pastoor Buytaert (3 juni 1859) werd onderpastoor Kops legathouder van deze som bestemd voor de kantschool.

Rond 1860 voorzag de gemeentebegroting een bedrag van 100 frank voor het bekostigen van het kosteloos onderwijs. In de geraadpleegde bronnen werden verder geen gegevens teruggevonden : de begrotingen van de kerkfabriek bevatten niet de minste gegevens omtrent de financiële werking van de kantschool (10).

Bij de overgave/overname van de kantschool door de kerkfabriek aan het gemeentebestuur, werd op 16 augustus 1882 door de kerkfabriek een staat van ontvangsten en uitgaven, voortvloeiende uit *de Stichting Buytaert*, opgemaakt. De verhuring van het huis aan de kantschool gehecht, aan 70 frank per jaar, bracht voor de periode 1846-1882 2520 frank op. Hiermee werd het onderhoud van de gebouwen en van de kerk bekostigd. Over de kantschool als instelling werd met geen woord gerept.

1.6. Het einde

Het einde van de parochiale kantschool moet gesitueerd worden in de periode rond de Eerste Wereldoorlog. Het gebouw fungeerde tot aan de afbraak (na de

Tweede Wereldoorlog) als parochiaal centrum voor allerlei activiteiten.

2. Andere kantschooltjes

In de **Koffiestraat** hield de familie Florijn ook een kantschool open. Vermeldingen hiervan vinden we terug in 1851, 1852 en 1853 (11). Marie (°1829) en Charles Florijn stonden in de registers van de tienjaarlijkse bevolkingstelling van 1881-1890 nog steeds vermeld als kantwerkers, wonende in de Koffiestraat nr. 26. Verdere gegevens ontbreken echter.

In de **Zomerstraat** volgde Marie Elodie Everaert (de latere honderdjarige, ° 1865) vanaf haar zevende jaar naaldkantles bij *Vina Bracke* (12).

Hoofdstuk II

Praktijkgericht beroepsonderwijs : Het leerwerkhuis

De crisis in de linnenindustrie die na 1830 vooral de provincies Oost- en West-Vlaanderen teisterde, was aanleiding tot het oprichten van leerwerkhuizen.

Arbeiders konden er in korte tijd al werkend de nieuwe weeftechnieken aanleren en deze dan later in hun werkkring verder toepassen en aanleren. Het KB van 26 januari 1847 (1) regelde de organisatie en subsidiëring van de opgerichte leerwerkhuizen. De organisatie van een beroepsschool, nl. het leerwerkhuis, werd overgelaten aan de gemeentelijke overheid. In Oost-Vlaanderen ging het initiatief echter hoofdzakelijk uit van industriëlen.

Het KB van 10 februari 1861 legde een nieuw reglement op aan de leerwerkhuizen. De leerjongens dienden er gedurende een langere tijd te verblijven en er moest per dag minstens twee uur lager onderwijs gegeven worden. De gemeentelijke en de door de gemeente aangenomen leerwerkhuizen waren de enige die nog door de staat erkend werden.

De leerwerkhuizen dienden bestuurd te worden door een komitee van vijf personen (KB van 26 januari 1847); later werd het aantal leden teruggebracht tot drie (KB van 10 januari 1873).

1. Een voorloper : het werkatelier

In uitvoering van de schoolwet van 1842 werd ook de Kalkense gemeenteraad gevraagd een werkschool in te richten om behoeftigen werk te verschaffen. Er

zou een *comité industriel* moeten opgericht worden bestaande uit personen *avec une connaissance spéciale des manipulations du lin et de la fabrication des toiles* (2).

Er werd niet direkt gevolg gegeven aan deze vraag temeer er reeds een werkatelier, opgericht door het Bureel van Weldadigheid van de gemeente, werkzaam was dat aan een 200-tal behoeftigen, meestal thuis, werk verschaft (3).

2. De inrichting : van werkhuis tot beroepsschool

In de gemeenteraadszitting van 18 mei 1853 werd het licht op groen gezet voor de oprichting van een werkhuis :

Gezien de beraedslaging heden genomen door het Bureel van Weldadigheid dezer gemeente betreffende de inrigting van een werkhuis alwaer de behoeftige jongelingen zouden worden onderwezen in de katoen en linnenwevery;

Overwegende dat deze instelling niets anders dan voordeelig kan zyn voor de gemeente, en dat de aenkoop van een huis daertoe bestemd zou worden gedaen met penningen die totdat einde gratuityk zouden worden gegeven,

Is van gevoelen dat de vraeg mag worden toegestaen, te meer om dat het aen te koopen goed, indien hetzelfde van bestemming veranderde niettemin den eigendom van het Bureel van Weldadigheid zou blijven ...

De inrichting zou onder controle staan van een besturende commissie die verantwoording schuldig was aan de Gouverneur en de Minister van Binnenlandse Zaken.

Enkele jaren later lezen we het volgende : *Bij besluit van Mynheer den Minister van binnenlandsche zaken van date den negentienden augusty 1856, is het weefwerkhuis alhier bestaende omtrent dryjaeren, in kantonnael leerwerkhuis gerigeerd geworden ...*

De gemeente stond in voor de werkingskosten en vanaf 1860-1861 kreeg de instelling bovendien financiële steun van Staat en Provincie: een gevolg van het KB van 1861.

In 1884 was de Kalkense werkschool één van de tien door de Staat ondersteunde leerwerkhuizen in Oost-Vlaanderen (4).

In de raadszitting van 2 mei 1890 besliste de Kalkense gemeenteraad het volgende :

De heer Voorzitter legde op het bureel eenen brief van Mr den Gouverneur dezer provincie, van date 5 maart ll 4de afd. nr. 43746 betreffende de

verandering van het leerwerkhuis dezer gemeente in eene beroepschool. De Raad hiervan kennis nemende heeft na rijpe overweging beslist, het Leerwerkhuis te behouden op den voet zijner inrichting en onder het bestuur van den tegenwoordigen Leermeester Edouard Rassaert (5), die in zijne bediening behouden wordt, als hebbende niettegenstaande niet gediplomeerd zijnde, preuven van bekwaamheid en ervarenheid in het vak der weefkunst gegeven, met byvoeging eener beroepsschool van grondbeginselen van teeken en werktuigkunde indervoege dat de vereeniging der beide gestichten voor titel zoude dragen : Weef en beroepschool.

Figuur II.1. Ligging leerwerkhuis
(Popp-kaart)

3. Het bestuur van de instelling : commissie van toezicht

Op 26 oktober 1854 werden de eerste leden van de commissie benoemd : burgemeester-voorzitter Joseph Matthijs (+ 1867), landbouwer Pieter Joannes Haeghens, Louis Matthijs, koster Seraphin De Wilde, winkelier Constant De Geest en Emiel De Wilde in funktie van sekretaris.

Het weefwerkhuis werd in 1856 bestuurd door :

voor Kalken : burgemeester J. Matthijs (+ 1867),
schepen J.J. De Smet, gemeenteraadslid
L. Matthijs en onderpastoor Kops.

voor Laarne : burgemeester Walrave

voor Overmere : gemeentesekretaris A. Matthijs

met als sekretaris de Kalkense gemeentesekretaris E. De Wilde.

In 1861 en 1865 werden andere commissieleden benoemd : burgemeester Adolphe Deweirt, schepen Joseph Matthijs, gemeenteraadslid Louis Matthijs, onderpastoor Francis De Rijcke, brouwer Pieter Francies Dauwe, gemeente-onderwijzer Leo Vande Velde, allen Kalkenaren. De commissie van 1861 had als buitengemeentelijk lid enkel nog de Overmerenaar Amand Matthijs. Sinds 1865 was het bestuur van het werkhuis nog slechts een plaatselijk gegeven.

In 1879 bestond het bestuur uit drie leden, te benoemen door de staat, de provincie en de gemeente, aangevuld met een sekretaris-schatbewaarder te benoemen door de gemeente. Een bestuurstermijn duurde drie jaar.

In 1879, 1882 en 1885 bestond het bestuur uit

- Tibbaut Adolf, burgemeester, benoemd van staatswege
- Braeckman Joannes, raadslid, benoemd door de provincie
- Papeians de Morckhove François, schepen, benoemd door de gemeente
- Vande Velde Leo, gemeenteonderwijzer, benoemd als schatbewaarder-sekretaris

Voor de periode na 1890 werden enkel de namen van de commissieleden benoemd door de gemeente teruggevonden :

21 oktober	1891	Henri Braeckman
18 mei	1892	Polydore Braeckman (°1848), na weigering Henri Braeckman
19 februari	1894	Polydore Braeckman
12 juli	1897	Johannes Matthijs
28 februari	1900	onderpastoor Van Driessche
05 november	1902	onderpastoor Van Driessche
10 januari	1906	onderpastoor Van Driessche
07 november	1907	onderpastoor Van De Moere
14 september	1908	onderpastoor De Wetter Hector
04 maart	1912	onderpastoor De Wetter Hector
31 augustus	1915	onderpastoor De Smet Charles
19 juli	1922	Gustaaf Tondeleir (6)

De hoofdtoezichter der weefwerkhuizen was Mr. Hanet, bestuurder van weverijen te Laarne en te Zeveneken (7).

Vanaf 1904 werd de taak van schatbewaarder-sekretaris waargenomen door

4. Doelstelling

4.1. Periode voor 1890

In het gemeenteraadsverslag over 1856-1857 lezen we dat *hun geweeftsel bestaet in zak en emballagegoed hetwelk de commissie laet maken voor een koophandelshuis van Antwerpen. Al de winst komt aen het werkvolk, de jaerwedde van den instructeur of Contre-baes, de kosten van het vuer, licht enz. worden gekweten met het beloop der subsidiën ten dien einde gedaan door den staet, de provincie en de gemeente. De gezamentlyke winst in dit zoo nuttig als voordeelig gesticht verwezenlykt mag gerekend worden op 465 francs par week, en menige huisgezinnen die in de grootste armoede verkeerden en genoodzaakt waren zich aen de bedelary over te geven, vinden in dit gesticht troost en bestaen.*

Eénmaal het beroep aangeleerd was, kon men thuis de stiel verder zetten : *Het bobijnen geschiedt buiten het gesticht (door vrouwen), veel wevers die den stiel verstaen alsdenzelven in het gesticht geleerd hebben, hebben reeds het gesticht verlaten en werken ter woonst (1860-61).*

Voor de periode 1866-1867 vonden we volgende tekst : *les apprentis recoivent trois fois par semaine l'instruction primair litterair et une fois l'instruction religieuse qui leur est donnée par l'instituteur communal. Le clergé est disposé à visiter l'atelier (8).*

4.2. Als weef- en beroepschool (9)

In zitting van 25 april 1891 werd het reglement van de weefschool goedgekeurd. We vatten de 48 artikelen samen.

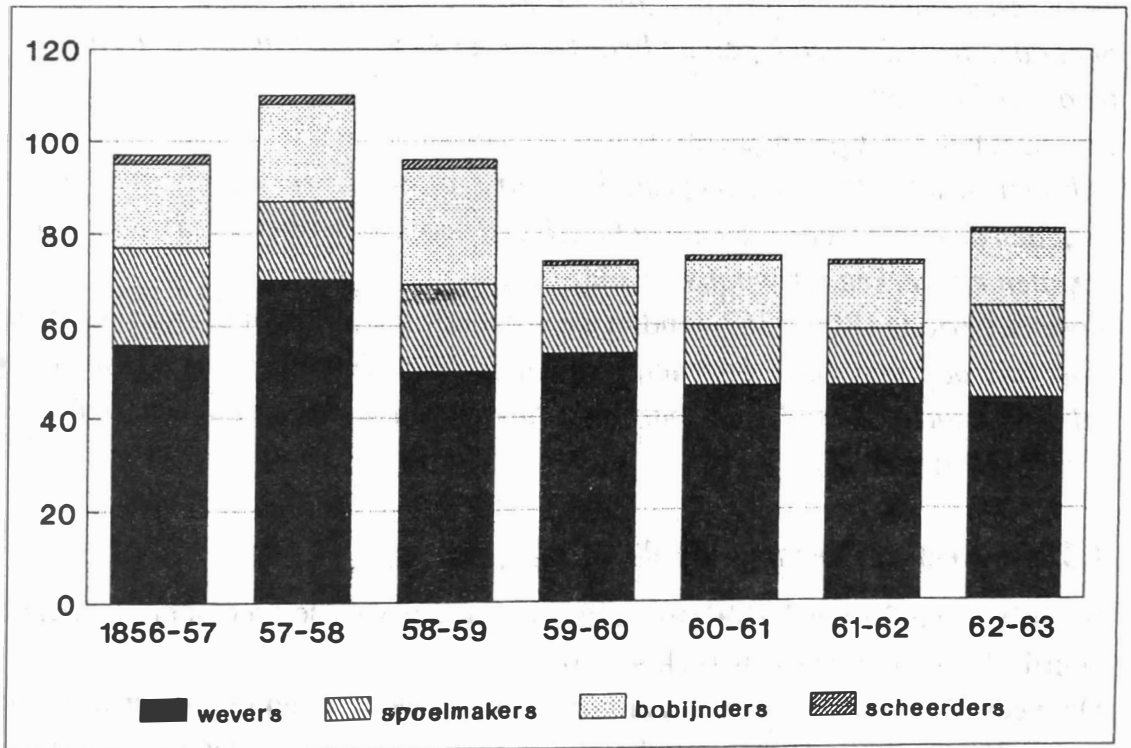
De weefschool van Kalken was ingericht door het gemeentebestuur met hulp van de Provincie en de Staat. Behalve het bespiegeland en oefenend weven zou het onderwijs de grondbeginselen van de tekenkunst en werktuigkunde en het lager onderwijs van de eerste graad bevatten. De duur van de schoolbijwoning was vastgesteld in evenredigheid met de beroepskennis van de leerling; de lessen moeten echter minstens twee jaar bijgewoond worden. De school was toevertrouwd aan de zorgen van een besturende commissie, een meesterknecht-onderrichter en een onderwijzer lager onderwijs.

5. Het bijwonen van de lessen

In de instelling werkten wevers, spoelmakers, bobijnders en scheerders. In het verslag over 1858-59 werd voor het eerst vermeld dat aan de werklieden die de weefschool bijwoonden gratis onderwijs gegeven werd.

In 1875 werd deze instelling, *niettegenstaende de kleine handel die er in de geweeffsels hedendaags gedaan wordt, door een nogal zienlyk getal werklieden bygewoond.*

De weef- en beroepsschool werd gedurende de periode 1880-1910 bijgewoond door 30 à 40 leerlingen (10).

Figuur II. 2. Leerlingenaantal leerwerkhuys
periode 1856-1863

6. De leerkrachten van de weef- en beroepsschool

De hulponderwijzer van de gemeenteschool gaf zeker sinds 1857 kosteloze *letterkundige lessen* aan de werklieden-kinderen in de weefschool. Hij werd hiervoor door de gemeente vergoed. De gemeenteraad motiveerde deze gang van zaken omdat *de kinderen die daer werken verkeeren in de onmogelijkheid van te genieten van het onderwijs gegeven in de gemeenteschool.*

In zitting van 2 mei 1890 besliste de Kalkense gemeenteraad dat werkmeester Edouard Rassaert, oud-leerling van de nijverheidsschool van Gent, vrijgesteld werd van het behalen van een bekwaamheidsdiploma. Hij werd dus als leermeester aangesteld, evenals Leo Vande Velde, de gepensioneerde hoofd-onderwijzer. Reeds in 1872 verkocht Edouard Rassaert, *wonende te Calcken*, lijnwaad aan de *Commissie van het Godshuis te Calcken* (11). Het is dus mogelijk dat het leerwerkhuis toen reeds door hem geleid werd.

naam	vak en taak	in bediening of benoeming	ontslag
Rassaert Edouard	werkmeester	1874	1 apr 1894
Vande Velde Leo	leermeester	1857	+ 1908
Van Overmeire Camiel	weefmeester	1 apr 1894	1 jan 1923
De Vleeschouwer Lambert	teken- en werk- tuigkunde	19 feb 1894	22 okt 1910
Goedertier Arseen	teken-en werk- tuigkunde	22 okt 1910	-
Van De Velde Emiel	leermeester	1893	1 jan 1923
Vande Velde Benoit	leermeester	1874	1885
Verstraeten Amédé	leermeester	1885	-

Figuur II.3. De onderwijskrachten van de weefschool

Werkmeester Edouard Rassaert werd, na moeilijkheden met de besturende commissie, ontslagen en vanaf 1 april 1894 tijdelijk vervangen door Camiel Van Overmeire op voorwaarde dat deze de lessen aan de nijverheidsschool te Gent zou volgen. Op 14 september 1900 werd hij officieel uitgeroepen tot leerweefmeester.

7. Wedde van de leerkrachten

In de gemeenteraadszitting van 14 september 1900 werd de jaarwedde van leerweefmeester Camiel Van Overmeire bepaald op 800 frank. Deze wedde werd in zitting van 24 juli 1901 verhoogd met het *recht op kosteloze woning in natuur*.

De jaarwedde van de leraar voor teken- en werktuigkunde, Goedertier, bedroeg 230 frank vanaf 22 oktober 1910.

Weefmeester Van Overmeire kreeg voor de periode van 1 oktober 1916 tot 30 juni 1919 een duurtetoelage van 1959,5 frank.

8. Financiering van de instelling

8.1. Door Staat, Provincie en gemeente

De werking van de instelling werd sinds 1860-61 evenredig bekostigd door de Staat, Provincie en gemeente. Op de algemene gemeentebegroting van 1860 werd, naast de vergoeding van 150 frank voor onderwijs aan de kinderen uit de schoolbegroting, 200 frank subsidie voor het leerwerkhuis ingeschreven. In 1866 werd dit bedrag opgetrokken tot 300 frank. In 1880 betaalde de Provincie haar deel niet meer uit. Was dit ten gevolge van de problemen met het Kalkense gemeentebestuur? (zie Deel 1, hoofdstuk VI) Dit bracht een meerkost voor de Staat en de gemeente mee. De totale begroting van het leerwerkhuis bedroeg toen 1130 frank.

Overwegende dat voor den bloei en den goeden vooruitgang van dit gesticht, er groote toelagen vanwege Staat en Provincie noodig zijn, om alzo langzamerhand verbeteringen in deszelfs inrichting kunnen te weegbrengen ... werd in 1893 een toelage van 300 frank aan de Provincie gevraagd. De Staat had haar toelage met hetzelfde bedrag verminderd.

De totale uitgaven voor de instelling voor de periode 1896-1914 schommelden tussen de 2200 en 2600 franken per jaar. Tijdens de oorlog daalde de financiële inspanning tot ongeveer 1500 frank. Voor 1918 en 1919 werd een lichte verhoging vastgesteld, terwijl op de begrotingen voor 1920 en 1921 dezelfde sommen als tijdens de vooroorlogse periodes voorzien waren. Het ontbreken van de rekeningen wijst erop dat de werking van het leerwerkhuis wellicht reeds kort na de wapenstilstand stilgevallen was.

Rekeningen voor wat betreft de eigenlijke werking, aankoop van grondstoffen en machines werden niet teruggevonden.

8.2. Giften allerhande

De commissie van de weefschool kon ook rekenen op de steun van een deel van de bevolking, bv. in 1855 : *Door de zorg der commissie der weefschool, word er sedert den 1en december 1855, het dagelyke noenmaal gegeven aen 211 personen, de weef en Kantscholen bywoonende; de kosten worden gedekt*

door giften voorskomende van liefdadige inwoners dezer gemeente. De voornoemde commissie voedde de hoop dat zy genoegzame middelen zal verkrygen, om in deze mondbehoeften te voorzien tot 1 en april 1856 (12).

9. Het einde van de school (13)

Sedert 1916 werd de leergang *lager onderwijs*, de taak van meester Emiel Van De Velde, niet meer gegeven.

In gemeenteraadszitting van 20 juli 1923 werd de beroepschool voor weefkunde helemaal afgeschaft :

De Raad

Overwegende dat het Leerwerkhuis voor weefkunde als onderwijs-gesticht, geen nut meer oplevert, daar gebouwen en getouwen verouderd zijn;

Besluit

Te rekenen van 1 januari 1923, wordt het Leerwerkhuis voor Weefkunde afgeschaft. De werkmeester Van Overmeire wordt van af dien datum in beschikbaarheid gesteld bij afschaffing van bediening, met genot van eene wachtjaarwedde van Frs 3000. Het aandeel der gemeente in deze wedde of Frs 500 'sjaars zal in de gemeentebegroting van 1923, voorzien worden. De wachtjaarwedde zal ophouden wanneer de belanghebbende in de voorwaarden zal zijn om het pensioen (14) te bekomen.

De verouderde getouwen werden, na betaling van 500 frank aan *aandeelhouder* de Staat, ten dienste gesteld van de wevers die nog in de afgeschafte wefschool werkzaam waren.

In een deel van het gebouw werden vier noodwoningen ingericht en verhuurd aan 125 frank per jaar per woning.

Het overblijvende hout en ijzer werd openbaar verkocht. De opbrengst ervan werd in de gemeentekas gestort.

10. De Vve E. Rassaert & Cie, Tissage Mécanique en de Societé Anonyme Tissage Mécanique de Calcken

Was de oprichting van een eigen bedrijf in de onmiddellijke omgeving van het leerwerkhuis aanleiding tot het ontslag als leermeester van Edouard Rassaert in 1894 ? Wilde hij het leerwerkhuis, met de leerlingen als goedkope werkkrachten, integreren in zijn bedrijf ? Verder onderzoek kan dit uitwijzen.

Zeker is dat de weduwe van Edouard Rassaert, samen met Armand Catteeuw en Clothilde Coucke (15), eigenares was van de *Tissage Mécanique Vve E. Rassaert & Cie* voor de periode 1 september 1899 - 15 november 1902 (16). Voor het laatste trimester van 1899 stonden 33 werknemers genoteerd (17). Op 30 december 1902 (18) nam de *Société Anonyme Tissage Mécanique de Calcken*, o.l.v. de familie Luyckx, de zaak over (19).

Hoofdstuk III

Aanvullend onderwijs : De zondagschool

Het principe van onderwijs op zondag, waarbij het godsdienstonderwijs primeerde, is ontstaan tijdens de contrareformatie (zie Deel 1, Hoofdstuk I). In dit hoofdstuk behandelen we enkel de Belgische periode.

1. Huisvesting

De lessen van de zondagschool werden tot omstreeks 1843 in het schoolgebouw van de gemeenteschool op de wijk Kruisen gegeven. Na de bouw van de kantschool (zie deel 2, Hoofdstuk I.1.) werd de zondagschool naar het dorp overgebracht.

2. Doelgroepen

In boeken met mededelingen na de H. Mis vonden we volgende gegevens (1):

dominica I. post Epiphanium (1833)

Vandaag zalmende naemen opnemen van de Kinderen voor de zondagsche school; men zal geene aennemen onder de acht jaeren; de ouders worden verzogt aen hunne kinderen een briefken te geven op het welk geschreven zyn den naem en den ouderdom van het kind, ende straet in dewelke het zelve woont; men zal die briefkens ontfangen naer het lof. en

dominica sexagesima (1833)

Vandaag ten half dry zal de zondagsche schole beginnen voor de meyskens : de meesteressen en de kinderen worden verzogt, zich op die uer te begeven in de school van meester Van De Velde. Toekomenden zondag zal de zondagsche school beginnen ten kwaert naer 8 ueren 's morgens voor de mannekens.

3. Inrichting van het onderwijs

Meester Ivo Vande Velde hield in 1836 zondagschool voor behoeftigen, minstens 100 leerlingen volgden de lessen (2). In 1843 volgden 150 behoeftige kinderen gratis lessen gegeven door Ivo Vande Velde en enkele vrijwilligers (3).

Het antwoord op het *onderzoek op weldadigheid* van 1860 geeft ons een duidelijk beeld (4). Dit onderzoek betrof de lagere scholen die door een of andere schenking opgericht waren en/of bestuurd werden door het Bureel van Weldadigheid, Godshuizen of Kerkfabrieken. De enige school te Kalken die hieraan beantwoordde was de vrije Zondagschool ingericht door de pastoor en bestuurd door de twee onderpastoors. Catechismuslessen werden 's morgens, aan kinderen van 5 tot 10 jaar, gegeven door 29 juffrouwen. 's Namiddags stonden voor de lessen van de oudere kinderen 16 meesters en 36 meesteressen in : ze leerden er spellen en lezen. Het onderwijs werd gratis gegeven aan alle kinderen: 651 in aantal. De kerkfabriek stond in voor de twee lokalen, zalen van respektievelijk 13,45 m en 10,55 m lengte, en allebei 8,9 m breed en 4,2 m hoog (= lokalen in de kantschool). Er waren geen bijzondere steunfondsen bekend en de gemeente verleende geld voor de aankoop van uit te reiken prijzen.

	j	m	totaal
totaal	264	387	651
arme kinderen			
- 7 j	5	8	13
7 à 8 j	8	12	20
8 à 11 j	35	40	75
11 à 14 j	41	56	97
+ 14 j	30	80	110
	119	196	315

Figuur III.1. Leerlingen vrije zondagschool
september 1860

Pastoor Van Wassenhove meldde in het *bulletin de recensement de la population des écoles au 15 décembre 1880* dat er in de gemeente twee katholieke zondagscholen bestonden, één voor meisjes en één voor jongens (5).

In de periode juist voor de Eerse Wereldoorlog was de meisjesafdeling van de zondagschool ondergebracht in de meisjesschool. De lessen, van 13.00 tot 15.00 uur, werden meestal gegeven door juffrouw Verstappen, er was echter regelmatig bezoek van onderpastoor Strijbol. Tijdens de vasten was er slechts één uur school, daarna ging men naar de vespers. Deze afdeling bestond uit één klas, de lessen waren gratis en men leerde er o.a. liedjes aan (6). De jongens kregen 's zondagsvoormiddags les van meester Amedé Verstraten.

4. De schoolbijwoning

Tijdens de periode 1858 - 1887 bleef het aantal bezoekers van de zondagscholen bijna ongewijzigd : 500 à 600 jongens en meisjes.

Na de schoolstrijd verminderde het aantal gestadig. In 1911 volgden 270 *neo-communicanten* de lessen. Er werd toen voor het eerst gewag gemaakt van de aanwezigheid van *adulti* : er werden 240 volwassenen opgetekend (7). Het doodsprentje van Maria Theresia Fiers (1903-1918) vermeldde *leerlinge der Adultenzondagschool*.

Mogelijks werd aan deze volwassenafdeling les gegeven door meester Arthur Copers.

5. Kosten van dit onderwijs

In 1834 werd in de missen van de vierde zondag na Pasen rondgegaan voor de prijsdeling van de zondagschool. Deze prijzen werden in 1834 op pinkstermaandag na het lof verdeeld aan de kinderen van de zondagschool, ook in 1835, 1836 en 1874 (tweemaal) vinden we vermeldingen van omhalingen : (voorgelezen op 25 december 1874) *Opdat alle de Parochianen de gelegenheid zouden hebben hunne jongste te geven zal men zondag toekomende met eene schaal rond gaan voor de prijsdeeling der zondagschool*. (8)

Bijkomende informatie vinden we in een tekst van 1855, nl. *Er heeft jaarlyks een prysdeeling plaats in de zondagschool : de waerde der uitegerykte pryzen beloopt tot omtrent de 500 francs. Deze som komt ook voort van vrywillige giften* (9).

6. De zondagschool als vergaderplaats (1)

De zondagschool als instelling gaf ook haar naam aan het gebouw waar deze school gevestigd was. Dit lokaal of gebouw werd ook gebruikt voor andere doeleinden.

Bijvoorbeeld :

- *dominica 3a post pascha 1845. Morgen ten 8 ueren voormiddag zal het witten der Kerk aanbesteed worden in de zondaegs school.*
- *9 januari 1876. Vandaag vergadering der leden van den H. Joannes Baptista om 2 uren in het lokaal der Zondagschool ...*

7. De zondagschool als *kleyne boekenschool* (1)

Een eerste vermelding van een bibliotheek in de zondagschool vinden we op 23 maart 1851 : *Vandaag naer de vespers kan men in de zondagschool boeken bekomen van de bibliotheek men betaeld d' eerste mael 25 cent. en 5 cent. ieder maend.*

De maand daarop, op 27 april, las de priester het volgende voor : *Vandaag zullen er wederom boeken te bekomen zyn uyt de bibliotheek naer de vespers in de zondaegschool, de geene die van d' eerste aflevering boeken in bezit hebben moeten dezelve van daeg terug bringen.*

Tot 1856 wordt bijna maandelijks een mededeling in verband met de bibliotheek gegeven, zo ook op 14 september 1851 : *die boeken hebben uyt de bibliotheek worden verzogt van dag naer de vespers dezelve in te bringen in de zondagschool om de schaede die er bevonden word te herstellen en zullen naer veertien dagen wederom te bekomen zyn benevens andere nieuwe.*

8. Privé-zondagschooltjes

In de kapel van de fabriek *Tissage Mecanique de Calcken*, in de fabriekswegel die de Koffiestraat met de Vromondstraat verbond, werd rond 1900 's zondags les gegeven. De echtgenote van één van de bestuurders van de fabriek gaf hier les (10).

Hoofdstuk IV

Aanvullend onderwijs : Onderwijs voor adulten.

De meeste kinderen volgden het lager onderwijs heel onregelmatig en verlieten de school op zeer jonge leeftijd. Een school voor volwassenen kon voor hen een tweede kans betekenen. Deze instellingen moesten dus het lager onderwijs vervangen en eventueel aanvullen. In principe moesten de leerlingen minstens

14 jaar oud zijn. Officiëel moesten jongens en meisjes, meestal behorende tot de arbeidersklasse, apart worden onderwezen. Voor de meisjes mocht echter geen avondschool gehouden worden.

De adultenscholen namen de grootste uitbreiding na 1866. Door het KB van 1 september 1866 werden de gemeenten aangespoord een adultenschool in te richten of aan te nemen. Tengevolge van de ongelukswet kon de regering, van 1879-1884, de gemeenten verplichten adultenonderwijs in te richten.

Oost-Vlaanderen telde in 1905 42 gemeentelijke en 336 gesubsidieerde vrije scholen voor volwassenenonderwijs.

1. Poging tot oprichten volwassenonderwijs (1867-1868)

De Kalkense gemeenteraad reageerde aanvankelijk afwijzend op het KB van 1 september 1866.

De raad gaf in zittingen van 21 februari en 16 maart 1867 de voorkeur de inrichting van een school voor volwassenen uit te stellen *dewyl zy tot groote uitgaven zou aanleiding geven, en er geene middelen aanwezig zijn om er in te voorzien; dat inderdaad ter oorzaak der groote uitgestrektheid van de gemeente er nog twee lokalen zouden moeten gebouwen worden, en men ten anderen alsdan nog niet verzekerd zou zijn, zelfs waren de scholen wel ingericht, en elke school bekwame onderwijzers had, zy door een genoegzaam getal leerlingen zouden worden bygewoond; dat men reden heeft deze vrees uit te drukken, dewyl alhier eertyds nog avondschoolen voor volwassenen door byzondere onderwijzers, hebben geopend geweest, en dat zy door gebrek aan leerlingen telkens zijn onderbleven.*

Op 22 oktober 1868 werd dan toch besloten een school voor volwassenen in te richten.

Een begroting voor 1869 werd opgesteld en goedgekeurd door de Bestendige Deputatie. De gemeente zou 270 en de Staat zou 350 frank bijdragen. Hiermee zouden de weddes van de hoofdonderwijzer (100 frank) en de hulponderwijzer (50 frank), verwarming (20 frank) en verlichting (30 frank), de aankoop van zes quinquets (40 frank), de schoolbehoeften (80 frank) en het kosteloos onderwijs aan 60 centiemen per leerling per maand (300 frank) betaald worden (1).

De school zou bestaan uit een lagere en hogere afdeling. Het programma van de afdelingen (2) zou bestaan uit nagenoeg dezelfde onderwerpen als in het reglement van het jaar 1888 (zie punt 2.3).

De school zou er echter nog niet komen. De provincieraad weigerde een toelage

zodat de gemeente zelf 410 frank in plaats van 270 frank zou moeten bijdragen. De gemeenteraad stelde de inrichting van de school uit tot betere tijden.

2. Officieel onderwijs voor volwassen jongens (1880-19..)

2.1. Inrichting

Tijdens de schoolstrijd, gemeenteraadsbeslissing van 2 oktober 1880, werd in onze gemeente een school voor adulten opgericht.

De Raad, ... Gezien de wet van den 1 en 7 ber ll., nopens het onderwijs der volwassenen; brengt ter kennis der belanghebbenden, dat dit onderwijs zal beginnen met 11° oktober aanstaande ter gemeenteschool geopend. Het onderricht zal gegeven worden, den Maandag, den Dynsdag en Donderdag van elke week; In oktober en maart van 7 tot 9 uren, in november en februari van 6 1/2 tot 8 1/2, in december en januari van 6 tot 8 uren 's avonds.

2.2. De lesgevers

De onderwijzers van de gemeentelijke (jongens)school stonden in voor deze taak. De lessen werden tot 1884 gegeven in het lokaal van de gemeenteschool bestuurd door Leo Vande Velde. Tot in 1884 werd hem voor dit onderwijs nog 250 frank jaarwedde betaald. Voor 1885, 1886 en 1887 werd dit bedrag *uit geest van spaarzaamheid* teruggebracht tot 75 frank; in 1899 werd dit bedrag opgetrokken tot 85 frank.

Vanaf 1886 werd meester Leo bijgestaan door meester Amede Verstraeten, hij had dezelfde jaarwedde. In 1888 gaf Benoit Vande Velde les in de plaats van de op rust gestelde hoofdonderwijzer Leo Vande Velde. Nog later gaf ook meester Emiel Van De Velde les (3).

Tijdens de periode na 1884 werden de lessen gegeven in de nieuwe gemeenteschool.

2.3. Het schoolreglement

In de gemeenteraadszitting van 31 januari 1888 werd het reglement en het programma van de school voor volwassenen goedgekeurd.

De school richtte zich voor wat de laagste jaargang betrof naar de jongens die het lager onderwijs niet of maar onvolledig gevolgd hadden. Het onderwijs bestond uit lezen, schrijven, het aanleren van de basisbegrippen van moeder-

taal, rekenen en metriek stelsel. De onderwijzer moest de leerlingen liefde en het begrip plicht voor het vaderland, eerbied voor de nationale instellingen en de grondwet inprenten.

In de hoogste graad werd moedertaal, rekenkunde, metriek stelsel, aardrijkskunde, grondwettelijk recht en gezondheidsleer onderwezen.

Elke inwoner van de gemeente van minstens veertien jaar oud had het recht zich in te schrijven voor deze school. Het door de hoofdonderwijzer opgemaakte inschrijvingsregister werd overgemaakt aan het College van Burgemeester en Schepenen. Dit College stelde het aantal leerlingen vast dat dit onderwijs gratis mocht bijwonen en bepaalde het lesgeld voor de anderen.

Het schooljaar begon op 1 oktober en eindigde op 31 maart van elk jaar. De lessen werden gegeven op maandag, dinsdag, donderdag en vrijdag van 18.30 tot 20.00 uur.

2.4. De schoolbijwoning

De gemeenteraad bepaalde telkenjare het aantal volwassene jongens dat deze lessen gratis mocht bijwonen.

1881 - 82	:	56 leerlingen
1882 - 83	:	59 leerlingen
1883 - 84	:	31 jongens en 22 meisjes
1884 - 85	:	25 jongens
1885 - 86	:	35 jongens
1886 - 87	:	75 jongens
1887 - 88	:	78 jongens

Figuur IV.1. Leerlingenaantal, gratis onderwijs

Voor het jaar 1887-1888 volgden dus 78 jongens deze lessen. In leeftijd varieerden deze van 13 tot 33 jaar. De lijst opgemaakt door meester Leo Vande Velde vermeldde als leerlingen o.a. 13 vlaswerkers, 28 landbouwersknechten-dagloners, 3 bakkersknechten, 2 schoenmakers, 1 smid, 3 werkmannen en 1 kleermaker (4).

Remi De Gelder noteerde dat de avondschool, ingericht door de gemeente, tijdens het schooljaar 1910-11 bijgewoond werd door gemiddeld 50 leerlingen. Twee onderwijzers gaven er les. Ook 's zondags werd, met steun van de Staat,

door drie onderwijzers aan een tachtigtal volwassenen les gegeven (5). Het is mij echter niet geheel duidelijk of de lessen gegeven aan volwassenen op zondagvoormiddag enig verband hielden met de lessen gegeven in de zondagschool. In *officiële* bronnen werden voor de periode 1900-14 weinig verhelderende gegevens teruggevonden. De verwerkte gegevens voor deze periode voor de onderwerpen volwassenenonderwijs, zondagschool en christelijke lering gaan grotendeels terug op getuigenverslagen en onderlinge verwisseling van de onderwerpen kan gebeurd zijn (6).

2.5. Kostprijs voor de gemeente

Voor 1882 werd de begroting voor de jongensafdeling vastgesteld op 479 frank, waarvan 329 frank betaald werd door de Provincie.

De begroting van 1886 voorzag nog slechts 234 frank. In de begroting van 1888 werd als wedde voor de hoofdonderwijzer en de hulponderwijzer elk 75 frank voorzien. Als tegemoetkoming voor het onderwijs van de behoeftige leerlingen werd 0,25 frank per leerling per maand vooropgesteld.

	ontvangsten	uitgaven
toelage van de Staat	220,-	
aandeel der gemeente	120,-	
jaarwedden 125 + 120 frank		245,-
verlichting		15,-
verwarming		40,-
schoolbehoeften		40,-
	340,-	340,-

Figuur IV.2. Begroting 1904

Rekeningen voor de school voor volwassenen werden ingediend en goedgekeurd voor de jaren 1915 (zitting 13 mar 1915), 1916 en 1917 (zitting 9 juli 1917), niettegenstaande de school voor volwassenen sedert oktober 1914 geschorst werd wegens de oorlogsomstandigheden. Op zitting van 2 maart 1918 keurde de gemeenteraad deze schorsing goed voor de duur van de oorlog en stelde dat de wedden van de leraars verder jaarlijks uitbetaald konden worden.

3. Officieel onderwijs voor volwassen meisjes (1880-1884)

In het verslag over 1880-1881, voorgesteld in gemeenteraadszitting van 7 november 1881, stond vermeld dat de school voor volwassene meisjes sinds enige weken *verworpen* was.

De overheid drong er bij de Kalkense gemeenteraad op aan een meisjesafdeling op te richten. Deze stond zeer weigerachtig tegenover deze vraag te meer onderwijzeres Francisca De Smet, zonder medeweten van de gemeentelijke overheid, reeds een school voor volwassene meisjes opgericht had (zie Deel 1, hoofdstuk VI). De gemeenteraad weigerde deze school te erkennen en een begroting op te stellen. Voor het jaar 1884 werd uiteindelijk toch een begroting opgesteld : 260 frank werd voorzien.

Deze school, de enige in haar soort in het arrondissement Dendermonde, werd in oktober 1884 afgeschaft.

4. Volwassenenschool te Beervelde (1883-1884)

De Kalkense gemeenteraad keurde op 12 december 1883 de oprichting van een school voor volwassenen te Beervelde onder leiding van meester Aloïs Van De Velde goed. Kalken zou instaan voor 34% van de kosten.

Ook deze school werd in oktober 1884 afgeschaft.

5. Vrije school voor volwassenen

In 1880 bestond er een vrije school voor *père de familles* (7).

Hoofdstuk V De christelijke lering

Alhoewel deze opleiding eigenlijk in alle besproken onderwijsvormen aan bod kwam, willen we nog enige aandacht schenken aan de christelijke lering als voorbereiding op de H. Communie.

1. Eerste helft 19de eeuw

De dekanale verslagen boden ons een goede kijk op het gebeuren.

In 1803 werden overal in het dekanaat Dendermonde, dus ook in Kalken, de

kinderen op zon- en feestdagen onderwezen in de godsdienst (1).

In 1832 gaf de pastoor vier maal per jaar catechismusonderricht aan de kinderen. De kinderen die zich voorbereidden op hun communie volgden gedurende twee jaar, tweemaal per week en kort voor de plechtigheid elke dag, godsdienstonderricht (2). De communicanten kregen na hun *geslaagde opleiding* prijzen bedeeeld (3).

Tijdens hun bezoek gaven de inspekterende dekens persoonlijk catechismusles (4).

2. Midden 19de eeuw

Op zondag 3 mei 1856 las de pastoor de volgende tekst voor : (Vandaag) *Christelijke leering in de kerk om 1 1/2 uur voor de kleyne kinderen, en dynsdag te 1/2 8 uren voor die het eerste jaer opgeschreven zyn voor hunne eerste communie.*

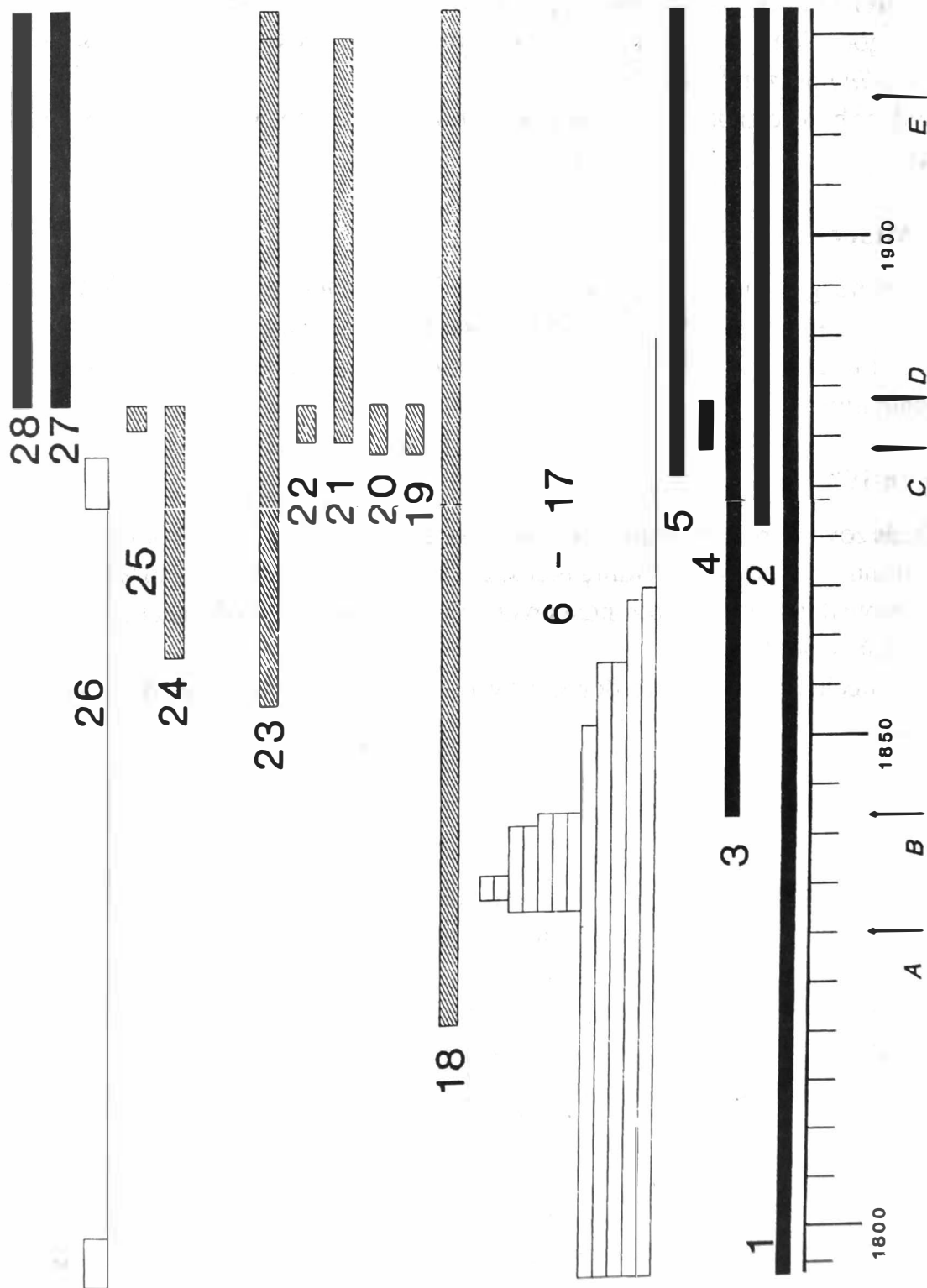
3. In 1911

Zoals zoveel anderen deed mevr. Anna Staelens op 11 april 1911 haar plechtige communie. Als voorbereiding moest ze elke dag, gedurende zeven weken voor de grote dag, dus ook op zondagen (zie Deel 1, hoofdstuk III), naar de lering in de Kantschool gaan.

De catechismuslessen werden door vrijwilligers, juffrouwen en dames, gegeven.

ALGEMEEN OVERZICHT

1. Overzicht scholen en hun inrichtende machten

Inrichtende machten

Wetten op
het lager onderwijs

- A. 1830
- B. 1842
- C. 1879
- D. 1884
- E. 1914

Kalken

Destelbergen-
Beervelde

ondersteund door
Kalken

Figuur A.O. Tijdsbalk 1795-1918 :

Scholen voor Kalkense kinderen,
door de gemeente Kalken erkend en ondersteund.

2. De inrichtende machten

Bij de organisatie van het (lager) onderwijs waren drie inrichtende machten betrokken, nl. de **Kerk**, vertegenwoordigd door de plaatselijke geestelijkheid, de **gemeente**, aangespoord door de staat, en het **privé-initiatief**, mits goedkeuring van Kerk en Staat.

Een overzicht van de rol van de drie verschillende machten gedurende de periode 1795-1918 wordt weergegeven in figuur A.O.

De macht van de **Kerk** als onderwijsinstelling gedurende het Ancien Régime, werd doorbroken tijdens de Franse en Hollandse periode. Met de steun van de Katholieke Partij kwam de geestelijkheid na de Belgische Onafhankelijkheid

als initiatiefnemer terug op het voorplan maar ondervond in de loop van de negentiende eeuw nieuwe tegenstand vanuit liberale hoek. De Liberale Partij propageerde de scheiding der machten wat o.a. leidde tot de eerste schoolstrijd. Tijdens de periode 1879-1884 werden twee schoolnetten uitgebouwd : een vrij, katholiek en een officieel, liberaal net. Oorzaak hiervan was de *ongelukswet* gestemd in 1879. Het gevolg was een verdubbeling van het aantal scholen (figuur A.O., periode 1879-1884), namelijk de gemeentelijke en katholieke scholen. De bouw van de nodige schoolgebouwen voor het katholiek net werd met geld van omhalingen en giften bekostigd.

Na de verkiezingsoverwinning van de Katholieke Partij werden de gemeentelijke lagere dagscholen, met uitzondering van de gemeentelijke gemengde school op de Kruisen, door de katholieke gemeentebesturen gesloten. De vrije Katholieke scholen, te Kalken en te Laarne-Beervelde werden door de gemeente Kalken aangenomen. De succesrijke uitbouw van een vrij scholennet kan o.a. toegeschreven worden aan de inzet van de Zusters van de H. Vincentius à Paulo van Wachtebeke en de Zusters van het H. Hart van Nederbrakel.

Een belangrijke stap naar de organisatie van het **gemeentelijk** (lees : **staats-**) **onderwijs** werd gezet onder het Hollands Bewind (1815-1830). Onder het Hollands Bewind werd een poging gedaan om het lager onderwijs een stevige, niet confessionele, basis te geven o.a. met opleiding en examens voor leerkrachten, scholenbouw, staatsvergoeding voor de leerkracht... Zo werd tijdens de periode 1828-1830 op de grens van Kalkendorp met de wijk Kruisen de eerste gemeenteschool gebouwd : Ivo Vande Velde zou er meer dan dertig jaar les geven.

Als reactie op de onderwijsopvattingen van de Nederlanders werd kort na de Belgische Onafhankelijkheid de vrijheid van onderwijs uitgeroepen. De eerste organieke wet op het lager onderwijs van 1842 gaf de Staat de gelegenheid om in de organisatie van het lager onderwijs orde op zaken te stellen : figuur A.O. toont ons de terugval van de privé-schooltjes.

In de jaren 1850 en 1870 werd geld vrijgemaakt om nieuwe scholen te bouwen : de gemeentelijke gemengde school te Destelbergen-Beervelde en de gemeentelijke meisjesschool in de huidige Kouterstraat te Kalken. In deze meisjesschool zou tot aan het begin van de schoolstrijd de kloosterschool, opgericht in 1871, ondergebracht worden.

Tijdens de schoolstrijd werden de gemeenten van staatswege verplicht om bijkomende gemeentelijke scholen in te richten. In Kalken werd een gemeen-

telijke meisjesschool en bewaarschool (ter vervanging van de kloosterschool) en een gemeentelijke school voor volwassen jongens en meisjes ingericht. In Beervelde werd een gemeentelijke school voor volwassen jongens opgestart. Na de schoolstrijd bleef als gemeentelijke instelling dus enkel de gemeentelijke jongensschool (eigenlijk gemengd) te Kalken bestaan.

Het **privé-initiatief**, dat duidelijk aanwezig was tijdens het Ancien Régime mits uitdrukkelijke goedkeuring van de kerkelijke overheid en gedurende korte tijd na de Belgische Onafhankelijkheid door gebrek aan overheidscontrole, bloedde dood naarmate de Staat zich meer en meer met de organisatie van het lager onderwijs ging bezighouden. Een bijkomende moeilijkheid voor het privé-initiatief was de crisissituatie in de periode 1840-1860. Meer en meer kinderen werden in het huisarbeidscircuit ingeschakeld of vonden onderdak in bv. het gemeentelijk leerwerkhuis en de parochiale en particuliere kantscholen. Na 1870 werden hier en daar nog schooltjes opengehouden maar deze werden noch door de gemeente, noch door de Kerk erkend.

BIJLAGE

Deze alfabetische tabel bevat gegevens, voor zover deze teruggevonden werden, over de leerkrachten die in de besproken instellingen, gedurende de periode ca. 1795-1918, werkzaam waren.

- Naam -wereldlijke en evt. religieuze-, data en plaats
geboorte en overlijden- data werkzaamheden
tussen () : vermoedelijke datum- indien gediplomeerd : gediplomeerd + eventueel plaats
en datum |
|--|

Gebruikte afkorting : K = Kalken

1. Baetens Jacobus
1844-1854
2. Balck Frans
1798

3. Bocklaere François
1798
4. Bogaert Desiré
1873-1874
diploma te St.-Niklaas
5. Bolle Marguerite, E.Z. Alphonse, °Anderlecht 1893
april 1913-november 1913
6. Bracke Leo
1888
7. Bracke Sophie
1874
8. Clauwaert Edmond
vermeld voor periode 1879-1884
9. Coolens Emma, E.Z. Michael, Gent 1859 - 1917
1879-1886
10. Coolens Juliana, E.Z. Alphonsina, °Gent 1861
1880-1889
diploma te Brugge, 1888
11. Copers Arthur, K 1890 - K 1917
... -1917
gediplomeerde onderwijzer te St.-Amandsberg
onderwijzer Kalkense zondagschool
12. De Baere Gustaaf, °Laarne 1855
1874-1875
gediplomeerd te Sint-Niklaas
13. De Block Polydoor, + 1918
1918
14. De Gelder Remi, K 1882 - K 1950
1901-1941
gediplomeerd te Mechelen, 1901
15. De Gelder Valère, K 1891 - K 1962
1917 -
gediplomeerd
16. De Jaeger Pieter Jan
1846-1857
17. De Kesel Petronille, °Laarne
1840-1841, 1847-1851, 1858

18. De Reu Laurentia, °K 1865
1884 - 1918/9
gediplomeerd te Sint-Niklaas, 1884
19. De Schaepmeester Adriaan, °Schellebelle - K 1833
1821-1832
20. De Smet Francisca
1881-1884
21. De Veirman Achiel, K 1880- + K 1966
1901 - 1937
gediplomeerd te Sint-Niklaas, 1901
22. De Vleeschauwer Lambert
1894-1910
23. De Waele
1845
24. De Wilde Barbe, °Kalken 1810
1834-1839
25. De Wilde Françoise, °Kalken 1815
1834-1841
26. De Wilde N...
1860
27. Dhaese Clemence, E.Z. Berlindis, Opbrakel 1867 - K 1917
1895/6- 1917
28. Criel Marie, ° Sinaai 1885
1916-1916
gediplomeerd, 1904
29. Dierckxsens Julia, E.Z. Magdalena, Luik 1836 - 1910
1876-1877, 1877-1879
30. Godefroit François
vermeld periode 1879-1884
gediplomeerd
31. Goedertier Arsène
1910
32. Haegens Anne-Marie, K 1765 - K 1821
(1806), 1809, 1816
33. Hallaert Françoise, °K 1814
1841

34. Hallaert Sophie
1833-1840
35. Hoffman Edouard
1839-1840, 1855
36. Kimpe Sidonie, E.Z. Gertrude, Gent 1851- Middelburg 1921
1888 - 1892/3
gediplomeerd
37. Lapage
1842-1843
38. Libbrecht Jean, °ca. 1769
1816
39. Matthijs Jeannette, °Overmere 1856
1877 - 1880
gediplomeerd te Sint-Niklaas
40. Matthijs Raymond, °Overmere 1854
1875 - 1880
gediplomeerd te Brugge
41. Matthijs N...
1864
42. Minnebo Livine, °Destelbergen
1833-1841
43. Ongenae Françoise, °Kalken
1833-1841
44. Pauwels Gilles
1821, 1831-1840, 1848, 1855-1858
45. Piro Marie Emelie, E.Z. Alphonse, Gent 1853 - Steenhuize 1940
1887-1888
46. Piro Florence
... -1887
47. Rassaert Edouard, °Gent 1831
(1872)-1890-1894
48. Rassaert Marie, °Kalken
1880 - 1884
gediplomeerd te Gent
49. Roels Jean Catharina
1798

50. Roels Petronelle, °ca. 1765
1787-1816
51. Roels Pieter Joannes, 1762 - 1840
1797
52. Rombauts Hortense, E.Z. Marie-Justine, °Wilmarsdonck 1890
1916
gediplomeerd te Brugge, 1909
53. Schilling
1809
54. Seynaeve Edouard
ca. 1870
55. Smits Marie, E.Z. Philomena, °Deurne 1854
1895/6- 30 januari 1911
56. Spruyt Aloïs
1887 - 1924
gediplomeerd
57. Stals Theodoor
Hollandse periode, 1831-1834
58. Stevens Augustin
1844-1855
59. Sturtewaghen Adelaïde, E.Z. Coleta, Eksaarde 1866 - Beervelde 1941
1889-1896
60. Van Assel, Zele 1828 - Beervelde 1895
1884 - 1895
61. Van Boxstaele Virginie, °Schellebelle 1836
1871 - 1881
gediplomeerd te Herentals, 1855
62. Vandeleur Cornelis
1844-1846
63. Vanden Abeele Gabriël, Schellebelle ca. 1736 - K 1814
(ca. 1769) - 1803 - ...
64. Vanden Abeele Jacques François
1798
65. Vanden Abeele Joannes-Livinus, ca. 1771 - 1822
(1792)-1816
66. Vanden Abeele Joseph
1809

67. Van Den Abeele Marie, E.Z. Clemence, °Wontergem 1886
1911-1913 en 1913
gediplomeerd
68. Van De Putte Louis
1838
69. Van Der Moeren Amelie, K 1808 - K 1882
1833-1841, 1847-1852, 1855-1866
70. Van Der Sijpe Colette, °Kalken
1834-1841
71. Van De Velde Aloïs, Gijzenzele 1884 - St.Am'berg 1911
1869-1884
gediplomeerd te Sint-Niklaas
72. Vande Velde Benoit/Benedikt, K 1832 - K 1900
1854-1864-1894
niet gediplomeerd, wel lessen Normalschool te
Sint-Niklaas bijgewoond voor 1873
73. Van De Velde Emiel, Lokeren 1866 - K 1949
1889 - 1930
gediplomeerd te Sint-Niklaas, 1888
74. Van De Velde Gustaaf, 1868 - 1897
1894 - 1897
gediplomeerd te Sint-Niklaas, 1892
75. Van De Velde Irma, K 1893 - K 1964
1913 - 1922
gediplomeerd te St-Amandsberg, 1912
76. Vande Velde Ivo, K 1795 - K 1878
1820, 1823, 1827-1864
77. Vande Velde Leo, K 1828 - K 1908
1847 - 1889
gediplomeerd te Sint-Niklaas, 1847
78. Vande Velde Seraphina, K 1838 - K 1914
1863, 1865 - 1884
niet-gediplomeerd, wel lessen te Sint-Niklaas
79. Van De Weghe Honorine, 1875-1936
1896-1913
gediplomeerd te Sint-Niklaas
80. Van de Woesteyne Marie, E.Z. Paula, °Kruishoutem 1891
1 okt 1915-1916

81. Van Driessche Pieter-Francies, Destelbergen 1761 - K 1834
1798, 1809, 1826, 1833
82. Van Elsuwé Emma, E.Z. Pia, Nederbrakel 1855 - Nederbrakel 1946
1891 - 1901
gediplomeerd
83. Van Gijseghem Augustinus, °Letterhoutem - K 1845
1823-1843
84. Van Goethem Aurelia, E.Z. Lutgardis, Stekene 1883 - 1968
1916 - 1932
gediplomeerd
85. Van Kerckvoorde Louise, E.Z. Mechtildes, Zeveneken 1862 - 1897
1889 - maart 1890
86. Van Overmeire Camiel, °Kalken 1857
1894 - 1923
87. Van Steen Frederik, Stekene 1875 - Antwerpen 1954
1897 - 1932
gediplomeerd te Sint-Niklaas, 1895
88. Van Veerdeghem Seraphin, Destelbergen 1795 - St.Amandsberg 1887
1831
89. Van Vooren Julie
1 okt 1875-30 sep 1884
gediplomeerd
90. Vermeulen Jean, °Laarne
1834,1836,1837,1841
91. Verstappen Marie Coleta, K 1879 - K 1924
1906 - 1924
gediplomeerd te Sint-Niklaas, 1898
92. Verstraeten Jan Amedé, K 1857 - 1923
(1879) - 1884 - 1920
gediplomeerd te Brugge, 1879
93. Vervaet Christina, °Kalken 1797
1825, 1833-1838
94. Vijverman Pieter-Francies, ca. 1753 - K 1838
(1796) - 1809 - 1833
95. Volkrijck Rosalie
1857-1858

96. Wandels Theodoor
1822-1827

Voetnoten

Gebruikte afkortingen :

- RAB : Rijksarchief Beveren
- RAG : Rijksarchief Gent
- BAG : Bisschoppelijk Archief Gent
- AGL : archief gemeentehuis Laarne
- APK : archief pastorie Kalken
- MMK : verzameling Marcel Meys, Kalken
- KUL : Katholieke Universiteit Leuven, centrale bibliotheek

- DV : dekanale verslagen
- GR : notulen gemeenteraadsverslagen Kalken
- HF : Hollands Fonds
- KA : Kerkarchief
- MA : Modern archief
- PA : Fonds provinciaal archief Oost-Vlaanderen
- OA : Oud archief

Inleiding

1. Art J., 1979, p. 33-39.
2. De Vroede M., 1986, p. 72.
3. RAB, MA Kalken, nr. 5, Verslag College van Burgemeester en Schepenen van 2 jul 1843.
4. Balthau E., Schepens E.L., Berteloot R., Holemans I., 1992, p. 17-19.
RAG, Kaarten en plans, nrs. 1001,1284,1296, 2087,2248,2249,2250,2284.
5. De Clerck K., 1975.

Deel 1

Hoofdstuk I : Het volksonderwijs tijdens het Ancien Régime

1. *De Schoolverwoesting in België*, Julius Vuylstekefonds nr. 5, Gent, 1908.
2. Art J., 1969, p. 36.
3. Dauwe C., 1908, p. 367-384.
4. Cloet M., 1976, p. 104.
5. RAB, OA Kalken, notities parochierekeningen Meys M.
6. Cloet M., 1976, p. 402.
7. RAB, OA Kalken, nr. 53, parochierekeningen 1789-1792.
8. De munteenheid pond met onderverdelingen schelling en grooten, was meer een rekeneenheid. In werkelijkheid betaalde men o.a. in guldens en stuivers. Eén pond was ongeveer 6 guldens waard.
9. RAB, KA Kalken, B 19.
10. De Wilde L., 1944, p. 79.

Hoofdstuk II : Onder het Frans Bewind (1795-1815)

1. BAG, Parochie Kalken, nrs. 5-12 : slechts één van de 8 residerende geestelijken in de gemeente zwoer trouw aan de wet van 19 fructidor jaar V (5 sep 1797).
2. RAG, Fonds Scheldepartement, nrs. 3057/48 en 3746/1.
3. RAG, Fonds Scheldepartement, nrs. 3737/1 en 4.
4. RAG, Fonds Scheldepartement, nr. 3737/4.
5. Dauwe C., Kalken, 1908, p. 372.
6. BAG, DV arr. Dendermonde, Kalken, 1803.
7. De Potter F., Broeckaert J., 1889, p. 46-49.
8. RAB, OA Kalken, nr. 311, *Matrice de rôle*, 1808.
9. Duquet F., 1984, p. 332.

Hoofdstuk III : Tijdens de Hollandse periode

1. RAG, HF, nrs. 317, 319, 320, ... (zie ook : Bronnen) RAB, OA Kalken, nr. 275, 325 en MA Kalken, nr. 1.
2. RAG, HF, nr. 0337/18. Kalken was ondergebracht in het 12de school-district, tweede afdeling in Oost-Vlaanderen, samen met Overmere, Berlare, Schellebelle, Uitbergen, Laarne, Zele, Wichelen en Wetteren.

3. RAG, HF, nr. 0327, *Tableau des écoles primaires existant dans la Province et renseignement sur les locaux affectés à cet usage, sur les instituteurs et leurs traitement.*
4. RAG, HF, nr. 0327/5, *Tableau contenant des renseignements sur les écoles primaires existants ou à établir dans l'arrondissement de Termonde, 23 avil 1816.*
5. Florijn is synoniem voor Nederlandse Gulden. Deze benaming werd in de oorspronkelijke teksten gebruikt.
6. RAG, HF, 330/1, brief aan Gouverneur 28 feb 1822.
7. RAG, HF, nr. 1271, *Verbaalen der tydelyke jury van Middelbaar en lager onderwijs voor de prov. Oostvlaanderen 9 nov 1821-13 mar 1824.*
8. RAB, MA Kalken, nr. 2, GR 8 aug 1840.
9. RAB, MA Laarne, nr. 5, Theodoor Wandels richtte in Laarne een kost-school op, evenwel met weinig succes.
In 1826 had hij amper 8 tot 10 leerlingen. RAB, OA Kalken, nr. 325.
10. RAG, HF, nr. 0372/5, brief 4 ok 1827 (Gouverneur - Minister), 15 okt 1827 (Minister - Gouverneur) en 13 nov 1827 (distriktcommissaris - Gouverneur). Zie ook RAG, PA 1830-1850, nr. 3460 : brief 4 jul 1844 aan Gouverneur, vermelding aanstelling 12 sep 1827.
11. RAB, OA Kalken, nr. 325, brief schoolopziener deBurbure aan gemeentebestuur, Dendermonde 25 jan 1828.
12. RAG, HF, nr. 351/12.
13. RAG, HF, nr. 0337/18, *Tabelle aanwyzende het getal lagere scholen in de gemeente Calcken alsmede de aldaar thans bestaande scholen* opgesteld door burgemeester Debbaudt en assessoren, nov 1826.
14. Duquet F., 1984, p. 45-64.
15. RAG, HF, nr. 334/1.
16. RAB, OA Kalken, nr. 275.
17. RAG, PA 1830-1850, bundel 3543.
18. RAB, OA Kalken, nr. 269, correspondentie met provinciebestuur.
19. RAG, HF, nr. 325. Dit pensionaat voor jongens van 12 tot 16-17 jaar was opgericht in 1793 door de heer De Roeck. Sinds 1807 had de heer Impens er de leiding over. Dhaenens L., interview 25 feb 1993 : Het bestond uit twee gebouwen op een vierkant omwald stuk grond, ongeveer 800 m uit het centrum richting Destelbergen.
De Wilde L., 1944, p. 54-56.
20. RAG, HF, nrs. 1270A en 326/2.

Hoofdstuk IV : De periode van 1830 tot 1842

1. De Winter M., 1956, p. 2-3.
2. RAB, MA Kalken, GR 11 jul 1839.
3. RAG, PA 1830-1850, nr. 3456, brief van 17 mei 1839.
4. Brief Eddy Van Verdegheem, 30 sep 1992.
5. MMK, Mededelingen na de H. Mis.
6. APK, doop- en overlijdensregisters.
7. RAB, OA Kalken, nr. 304, rekeningen 1833-1836.
8. RAB, OA Kalken, nr. 325.
9. Vandenbroeke C., *Vlaamse Koopkracht*, Leuven, 1984, p. 24 : In de beginperiode van de negentiende eeuw was 1 gulden 2,1 frank waard.
10. Vander Vaeren J., *De voornaamste feiten uit Eene Eeuw Geschiedenis van den Belgischen Landbouw, 1830-1930*, Leuven, 1930, p. 15 en 58.

Hoofdstuk V : De periode van 1842 tot 1878

1. De Winter M., 1956, p. 4-5.
2. De Winter M., 1957, p. 2-5.
3. RAG, PA 1830-1850, nr. 3429B.
4. RAG, PA 1830-1850, nr. 3458.
5. Voor dit schooljaar werden alle kinderen die recht hadden op gratis onderwijs genoteerd, dus niet enkel diegene voor wie het gratis onderwijs gevraagd werd.
6. AGL, GR, aanmerkingen bij de jaarlijkse begrotingen.
7. Vervaeke A., 1991, p. 272 : i.v.m. Sebastiaan Balck.
8. RAG, PA 1830-1850, nr. 3553.
9. RAB, MA Kalken, nr. 2, aanmerkingen begroting 1844 onderwijs.
10. RAG, PA 1830-50, nr. 3428, rapport 1 sep 1848.
11. RAG, PA 1830-1850 (nrs. 3446-3450) en 1851-1870 (nrs 2725-2728, 2945, 2946 en 2949).
12. RAB, MA Kalken, nr. 4, GR 14 sep 1859 en 13 sep 1860.
13. Interview De Jaegher Michel, 11 jan 1992.
14. RAB, PA na 1870, nr. R/23/1.
15. RAG, PA 1851-1870, nr. 2784, brief provinciale inspecteur H. Kervyn aan Gouverneur, 21 mei 1853 : *Aujourd'hui trois instituteurs enseignent dans le même local, ce qui produit une grande confusion.*

16. RAB, PA na 1870, nr. 2/7472/19, Stamboek gemengde gemeenteschool en aangenomen meisjesschool, opgemaakt te Kalken op 17 ma 1890.
Blijkbaar was het de gewoonte dat de hoofdonderwijzer aanvankelijk bijgestaan werd door monitors die hij wschl. zelf vergoedde. Zo ook te Overmere. Van Waelvelde W., 1984, p. 9.
RAB, MA Kalken, nr. 4, GR 9 ma 1864.
MMK, bundel bescheiden Leo Vande Velde.
17. RAB, OA Kalken, nr. 325.
18. RAG, PA 1830-50, nr. 3449.
19. RAG, PA 1851-70, nr. 2728.
20. RAG, PA 1851-1870, nr. 2956, brief provinciale inspekteur aan Gouverneur, 28 dec 1859.
21. RAG, PA 1830-1850, nr. 3428.
22. RAG, PA 1851-1870, nrs. 2854-2868. Enkel de door de Bestendige Deputatie goedgekeurde begrotingen werden opgenomen.
RAB, MA Kalken, nrs. 1-9, GR: andere getallen.
Voor de situatie van 1877 werden de getallen genomen uit RAB, MA Kalken, nr. 4, GR 3 mei 1877.
23. RAG, PA 1851-1870, nr. 2773.
24. RAB, MA Kalken, nr. 4, GR 5 okt 1874 en 2 okt 1876.
25. RAG, PA 1851-1870, *Maisons d'écoles primaire communales*, ... , Bruxelles, 1852, : Ministeriële instructies.
26. RAG, PA 1851-1870, nr. 2784 : Kalken.
27. RAG, PA 1851-1870, nr. 2787 : Destelbergen.
28. RAG, PA 1851-1870, nr. 2784, plannetje anno 1854. Had de inplanting van de school op een afgelegen plaats een politieke reden ?
29. Voor elke leerling werd een oppervlakte van 75 dm^2 en 4 m^3 lucht voorzien.
30. RAG, PA 1851-1870, nr. 2787, brieven H. Kervyn 17 apr 1857 en 8 aug 1857.
31. RAG, PA 1851-1870, nr. 2774 : *Statistieken 1851-1864: gebouwen en meubilair. Subsidies voor bouw, herstelling en verbetering.*
32. RAG, PA 1851-1870, nr. 2956.
33. RAG, PA 1851-1870, nrs. 2959, 2960 en 2962.
34. RAB, MA Kalken, nr. 4, GR 30 aug 1865.
35. RAG, PA 1851-1870, nr. 2718.
36. RAG, PA 1851-1870, nr. 2729.

37. RAB, PA na 1870, R/130/1.
38. Vervaet A., 1991, p. 272-274.
39. RAG, PA 1851-1870, nr. 2743.
40. Vervaet A., 1991, p. 272-274.
41. RAB, MA Kalken, nr. 4, GR 10 apr 1874.
42. Interview Marcel Meys, 24 sep 1991.
43. A. Vervaet, 1991, p. 105.
44. RAB, MA Kalken, nr. 4, GR 24 feb 1877.
45. RAG, PA 1851-1870, nr. 2773.
46. RAG, PA 1851-1870, nr. 2718.
47. AGL, GR 13 jul en 7 nov 1908.
48. Deze getallen werden getrokken uit RAB, MA Kalken, GR.
In RAB, PA na 1870, nr. 2/4933/5, werden afwijkende getallen teruggevonden.
49. O.a. in 1868 tot 1873 (BAG, Fonds Bracq, nr. 2.10.2.9.) en 1874 en 1876 (RAB, PA na 1870, nr. 2/4919/3).
50. RAG, PA 1830-50, nr. 3428, brief Gouverneur 15 apr 1847.
51. Buysse E., *Meester Leo Vande Velde*, studieoefening 1992, p. 13-14, RAB, PA na 1870, 2/4258/1.
52. Interview Verschraegen G. (08 oktober 1991) : overgeleverd verhaal van Emma Verschraegen (°1858).

Hoofdstuk VI : Tijdens de eerste schoolstrijd

1. Ultramontanisme : alles werd ten dienste gesteld van de godsdienst en de Kerk. Tijdens de periode 1870-1878 werd België geregeerd door de katholieke regering Malou.
2. Van De Weghe E., 1992, p. 22-23.
3. Verhaegen P., 1906, p. 61-64.
4. BAG, Fonds Bracq, nr. 2.10.2.13., brief aan Bisschop vanuit Wetteren 26 jun 1879.
5. RAB, PA na 1870, nr. 2/5395/2.
6. RAB, PA na 1870, nr. 2/5395/1, brief 22 sep 1883 van hoofdinspekteur aan Gouverneur i.v.m. werking officiële schoolkomitees van het schoolkanton Ledeborg, waartoe ook Kalken behoorde.
7. BAG, Fonds Bracq, nr. 2.10.2.2.

8. *De Calckenaar*, zondag 16 november 1879, 1ste jg., nr. 9, blz. 1. Het *besturend comiteit* van dit blad was gevestigd te *Calcken*, *Kruissen* 67. In de periode 1881-1890 werd dit gebouw bewoond door landbouwer De Keulenaer.
9. *Moniteur Belge* van 27 jun 1880, p. 2434-2435.
10. RAB, MA Kalken, nr. 4, GR 4 sep 1881.
11. Archief OCMW-Kalken, notariële akte.
12. Vervaet A., 1991, p. 274-276.
13. BAG, Fonds Bracq, 2.10.2.3., *Etat des écoles primaires du diocèse de Gand au 10 novembre 1879*.
14. BAG, Fonds Bracq, 2.10.3.5., *Diocèse de Gand, Statistique scolaire 26 novembre 1879*.
15. BAG, Fonds Bracq, 2.10.3.9., *Récensement de la population des écoles. Ecoles primaires - écoles gardiennes 15 décembre 1880*.
16. BAG, Fonds Bracq, 2.10.3.14., *Récensement général de la population des écoles catholiques au 15 décembre 1882*.
17. J. Art, 1979, p. 99.
18. RAB, MA Kalken, nr. 4, GR 6 okt 1879.
19. RAB, MA Kalken, nr. 4, GR 25 nov 1879.
20. RAB, MA Kalken, nr. 4, GR 3 jul 1880.
21. RAB, PA na 1870, nr. 2/607/2, statistieken opgemaakt door de schoolhoofden op 23 en 24 nov 1880 en ondertekend door de burgemeester.
22. RAB, MA Kalken, GR 4 aug 1879 en 6 okt 1879.
23. RAB, PA na 1870, nr. 2/5204/4: antwoord van 22 jan 1884 op officiële rondvraag.
24. RAB, MA Kalken, GR 22 dec 1879 : Vertegenwoordiger gemeenteraad toneelvoorstelling in de *Vier Eemers*, molenaar Honoré Van Themsche, was echter geen lid van de gemeenteraad.
25. RAB, PA na 1870, nrs. 2/5374 en 2/5944/17.
26. BAG, Fonds Bracq, nr. 2.10.2.12. Rapporten over de schooltoestanden 1879-1885.
27. Het oudste gedeelte van de huidige vrije lagere meisjesschool, Kouterstraat 14.
28. BAG, Fonds Bracq, 2.10.2.12., Kalken.
29. BAG, Fonds Bracq, 2.10.2.12. Rapporten over de schooltoestanden 1879-1885 en toelichting A. Vervaet, brief 18 nov 1992.
30. het oudste gedeelte van de huidige kleuterschool.

31. BAG, Fonds Bracq, 2.10.2.11., Kalken.
32. BAG, Fonds Bracq, 2.10.3.14., Kalken (*Status Scholarum Catholicarum 1882*).
33. BAG, Fonds Bracq, nr. 2.10.3.5., Kalken.
34. RAB, MA Kalken, nr. 4, GR 3 dec 1879.
35. Interview Dhaenens L., 25 feb 1993 : het gegeven is hem onbekend.
36. Archief Zusters van Maria, *Het Klooster*, p. 8.
37. De Wilde L., 1944, p. 81 : de grond werd volgens hem geschonken door de familie De Meyer.
38. Noch in BAG, noch in pastorie Kalken waren gegevens met betrekking tot de uitgaven van het katholieke onderwijs beschikbaar.
39. voor 1879 en 1885 : RAB, PA na 1870, nr. 2/6071/1.
40. voor 1880, 1882, 1883 en 1884: RAB, MA Kalken, nr. 4.
41. Interview met Karel Vermeiren, 6 feb 1990 :
Alle kruisbeelden moesten uit openbare gebouwen verdwijnen, zo ook uit de klaslokalen van het gemeenteschooltje op de Kruisen. Meester Leo Vande Velde verloor hierdoor al zijn leerlingen. De pastoor weigerde de H. Kommunie aan Leo Vande Velde, een nochtans zeer gelovig man. en E.H. Jozef De Wilde, 28 dec 1992.
42. Wat de kerkelijke dispensatie betreft kunnen we een onderscheid maken tussen verleende en opgelegde dispensatie :
verleende : een vrijstelling omwille van bv. ziekte
opgelegde : een strafmaatregel, in dit geval tegenover iemand die hardnekkig weigert te gehoorzamen aan een wettig bevel van de Paus of van zijn ondergeschikten.
43. Lermyte J.M., 1989, p. 194-202.
44. Interview E.H. J. De Wilde, 28 dec 1992.
45. MMK, bundel bescheiden familie Vande Velde.
46. MMK, bundel bescheiden familie Vande Velde, brief van 7 jul 1910, antwoord op aantijgingen van meester Suy uit Overmere.
47. BAG, Fonds Bracq, nr. 2.7.2.2., jun 1879.

Hoofdstuk VII : Na de eerste schoolstrijd tot de invoering van de leerplicht na W.O. I

1. Duquet F., 1984, p. 45-64 : waarschijnlijk niet reeds in 1876 zoals Remi De Gelder anno 1911 schrijft.
2. BAG, Fonds Bracq, 2.1O.2.1., 4 nov 1884.
3. De Ridder E., 1984, p. 76.
4. AGL, Kalken, GR 23 sep 1889.
5. RAB, PA na 1870, nr. 2/7685/8, brief Gouverneur aan de gemeente van 3 dec 1900.
6. MMK, schoolregister bijgehouden door meester Leo Vande Velde, 1884-1889.
7. AGL, GR 2 mar 1891.
AGL, Kalken, tienjaarl. bevolkingstelling, 1891-1900.
RAB, PA na 1870, nr. 2/6546/56.
8. RAB, PA na 1870, nr. 2/7260/4.
9. RAB, PA na 1870, nr. 2/7685/8, brief kantonnale opzichter aan hoofdopzichter onderwijs, 10 aug 1901.
10. RAB, PA na 1870, nr. 2/7685/8, 17 apr 1903.
11. BAG, Fonds Bracq 2.1O.2.8. *Adoptatur schola sororum cum subsidio (fr.) 1500.*
12. RAB, MA Kalken, brief Gouverneur 13 jan 1885.
13. RAB, MA Kalken, brief Gouverneur 22 sep 1886.
14. RAB, MA Kalken, brief aan schoolopziener 27 sep 1886.
15. AGL, GR 06 ma 1896.
16. Archief Vrije Lager Meisjesschool Kalken, *Geschiedenis der School sedert de mobilisatie 1939, met geschiedkundig overzicht sinds ontstaan.*
17. Tekst op doodsprentje, verzameling Mr. Fr. Van Bost, Gent, copie in Historische Onderwijskollektie, Gent.
18. RAB, MA Kalken, nr. 4, GR 22 dec 1884 en 27 apr 1885.
19. APK, Liber Memorialis Kalken, 1913.
20. AGL, GR 01 okt 1896.
21. F. Verhelst was te Beervelde onderpastoor van 1875 tot 1894 en pastoor van 1894 tot 1925.
22. Archief Zusters H. Hart van Maria, *Het Klooster.*
23. RAB, PA na 1870, nr. 2/6746/3.

24. RAB, PA na 1870, nr. 0/219/2, getallen voor 1892.
25. BAG, Parochie Kalken, nrs. 104, 105 en 106.
26. Dokter Eugene Terneu was overgelopen vanuit het liberale kamp en wilde zich niet bij de beslissingen van burgemeester Tibbaut neerleggen.
27. RAB, PA na 1870, nr. 2/8390/1.
28. RAB, PA na 1870, nr. 2/607/1, statistiek opgemaakt door Gouverneur, 9 okt 1885.
29. Vanacker D., Gent, 1991, p. 289 en 295.
30. Archief Dr. Sonnevile, Dagboek Jozef Van De Velde.
31. AGL, GR 13 ma 1915.
32. Archief Dr. Sonnevile, brief Rosalie D'Haese, 3 jan 1919.
33. MMK, Kwijtschrift lidgeld, ondertekend door J. Broeckaert.
34. Van Lantschoot J., *Huldebetooging van 1930 te Dendermonde ter eere van Staatsminister Baron Emiel Tibbaut*, s.l., 1930, p. 24, *De Geitenbond*, in: *Het Volk*, 19 apr 1903, p. 3.

Deel 2

Hoofdstuk I : Praktijkgericht beroepsonderwijs : De kantscholen

1. Velghe J., *Kant uit de Denderstreek krijgt naam en faam in Brugge en Brussel*, in: *Het Volk*, 10 dec 1991, p. 11.
2. Cordemans M., 1965, p. 74-79.
3. APK, bundel met briefwisseling en plannen.
4. RAG, PA 1831-1850, nr. 2535, brief aan goeverneur 7 okt 1842. Er werd voorafgaandelijk onderzoek verricht naar de eigenaar van de pastorie : de gemeente of de Kerk. De gemeente achtte zich eigenaar van de pastorie tot op het moment dat de pastoor met een charter uit 1755 het tegendeel bewees.
5. BAG, Parochie Kalken, nrs. 27, 32 en 35.
6. APK, bundel met briefwisseling en plannen.
7. RAG, PA 1851-1870, nr. 2956.
8. BAG, DV dekenij Dendermonde, Kalken, 1858, 1869 en 1875.
9. Verzameling J. Tibbaut, bundel C 28-29 : *Het Godshuis*.
De uitvoering van het testament zou zeker tot in 1877 voor juridische problemen zorgen.
10. RAG, PA 1851-1870, nr. 1756, begrotingen kerkfabriek van 1843, 1859 en 1869.

11. MMK, Mededelingen na de H. Mis.
12. Interview Suzanna Bracke, 5 mar 1993.

Hoofdstuk II : Praktijkgericht beroepsonderwijs : Het leerwerkhuis

1. De wet van 23 september 1842 benadrukte reeds de zorg voor de adultenscholen en *ateliers de charité et d'apprentissage*.
2. RAB, MA Kalken, nr. 142, brief arr. commissaris 19 sep 1842.
3. RAB, MA Kalken, nr. 142, *ateliers de charité, exercices* 1839,1840 en 1841.
4. Voordracht D'Hoker M., te Hamme, WIADS, 12 ma 1993.
5. AGL, registers bevolkingstelling 1881-1890 : we mogen niet uit het oog verliezen dat Edouard Rassaert voor deze periode vermeld staat als *FABRIKANT*, wonende in Vromondstraat nr. 12.
6. AGL, GR 19 jul 1922, het mandaat was vacant en werd toegewezen aan gemeenteraadslid Gustaaf Tondeleir.
7. AGL, GR 19 feb 1894.
8. BAG, Fonds Bracq, 2.10.2.9, *Note sur l'état d'ateliers d'apprentissage de la flandre orientale soumis ou régime de la loi de 1842*, periode 1866-1867.
9. Volgens D'Hoker M. stond de instelling tijdens de periode 1890-1896 officieel bekend als leerwerkhuis, daarna als beroepsschool.
10. Archief familie Vermeire, Vermeire C., *Leerwerkhuis en thuisweverij*, s.d.
11. Verz. J. Tibbaut, C 28-29, *Rekening met de Commissie van het Godshuis te Calcken*, 1868-1872.
12. RAG, PA 1851-1870, nr. 2943.
13. AGL, GR 20 jul 1923, 21 dec 1923, 15 mei 1924, 13 jun 1924 en 19 apr 1926.
14. Hij werd in 1937 op pensioen gesteld.
15. KUL, Archief Tibbaut, journaalboek 1899.
16. KUL, Archief Tibbaut, rekeningboek 1900-1902.
17. KUL, Archief Tibbaut, rekeningboek 1899-1900.
18. Archief Tissage de Kalken, uittreksel Belgisch Staatsblad
19. KUL, Archief Tibbaut, de uiteindelijke vereffening met de *Tissage Mécanique Vve E. Rassaert & Cie* gebeurde pas in het najaar van 1924.

Hoofdstuk III : Aanvullend onderwijs : De zondagschool

1. MMK, mededelingen na de H. Mis.
2. RAB, MA Kalken, nr. 2
3. RAG, PA 1830-50, nr. 3447, statistiek 17 apr 1843.
4. RAB, OA Kalken, nr. 142, verslag van het College van Burgemeester en Schepenen van 27 sep 1860.
5. BAG, Fonds Bracq, 2.10.3.13 en 2.10.3.9.
6. Interviews Mevr. Anna Staelens (7 okt 1991), Mevr. J. Van Bogaert (25 jul 1991) en Mr. M. Meys (11 en 24 sep 1991) en brief Mevr. Huylebroeck (medio 1992).
7. BAG, DV.
8. MMK, mededelingen na de H. Mis.
9. RAG, PA 1851-70, nr. 2943.
10. Interviews Mevr. J. Van Bogaert (25 jul 1991) en Marcel Meys (11 en 24 sep 1991).

Hoofdstuk IV : Aanvullend onderwijs : Onderwijs voor adulten

1. RAG, PA 1851-70, nr. 2868.
2. RAB, MA Kalken, nr. 4, GR 22 okt 1868.
3. Interview Angèle Huylebroeck, 14 aug 1991.
4. MMK, bundel bescheiden Leo Vande Velde.
5. Duquet F., 1984, p. 64.
6. Duquet F., 1984, p. 343-344. De begrippen adultenschool en zondagschool voor meisjes worden voor en door mekaar gebruikt.
7. BAG, Fonds Bracq, 2.10.3.9 en 2.10.3.13 : 15 dec 1880.

Hoofdstuk V : De christelijke lering

1. BAG, DV deken Peeters, Dendermonde, 1803.
2. BAG, DV deken Van Hecke, Dendermonde-Kalken, 1832.
3. MMK, Mededelingen na de H.Mis, 1833.
4. MMK, Mededelingen na de H.Mis, 1833, 1836, 1844.

BRONNEN

Archiefbronnen

Beveren

Rijksarchief

Fonds Oud Archief Kalken

nrs. 53, 269, 270, 275-279, 282, 291-294, 304, 311, 312 en 325

Fonds Modern Archief Kalken

nrs. 1-7, 72, 73, 142, 143, 147, 148 en 158.

Fonds Modern Archief Laarne nr. 5

Fonds Provinciaal archief Oost-Vlaanderen na 1870

nrs. 0/219, O/723, 1/974, 2/607, 2/4455, 2/4780,

2/4806/4, 2/4919, 2/4928/1 - 4, 2/4931/1,

2/4933/5, 2/4981, 2/5199/1 + 2, 2/5204,

2/5234, 2/5374, 2/5395/2, 2/5410/5,

2/5944/1 - 18, 2/6072, 2/6459, 2/6546,

2/6745/1 - 4, 2/6746, 2/7260, 2/7472/19,

2/7685, 2/8390, R/20/1, R/21/1, R/22/1,

R/23/1, R/130/1 en R/131/1

Fonds Kerkarchief Kalken

nrs. B 19, C 266 en C 267

Brakel

Archief Zusters van Maria, (Neder)brakel

Stamregister

Tekst *Het klooster*

Gent

Bisschoppelijk archief

Fonds Mgr. Delebecque

nr. 7.1.

Fonds Mgr. Bracq

nrs. 2.9.2.5-8, 2.10.1, 2.10.2.2-19 en 2.10.3.3-16

Dekanale verslagen Dendermonde jaren 1803, 1806,

1809, 1815, 1818, 1823, 1827, 1832, 1835,

1838, 1858, 1869, 1873

Dekanale verslagen Wetteren jaren 1875-76,
1881-1884, 1884-1886, 1887, 1898-1900,
1902-1904, 1906-1907, 1910-1913

Parochie Kalken, 1800-1916,
nrs. 1-130

Historische Onderwijscollectie

Doodsprentjes, verzameling Frans Van Bost, Gent

Rijksarchief

Fonds Scheldepartement

nrs. 2665, 2666, 3057/48 en 82, 3128/9, 3737,
3740/1, 3746/1 en 4458/3

Hollands Fonds

nrs. 317, 319, 320, 325-327, 330, 331, 334, 337,
349-351, 362, 363, 372A, 1253 en 1266-1271

Fonds Oost-Vlaanderen, 1830-1850

nrs. 3428, 3429, 3430, 3435-3438, 3440, 3441,
3445-3451, 3453, 3456-3460, 3506, 3543, 3548,
3553, 3556, 3559 en 3564

Fonds Oost-Vlaanderen, 1851-1870

nrs. 1756, 2718, 2725-2733, 2743, 2744, 2754-2759,
2770-2776, 2784, 2787, 2838, 2850, 2852-2869,
2892-2900, 2943-2950, 2956-2960, 2962 en 2964.

Kaarten en plans

nrs. 1001, 1284, 1296, 2087, 2248-2250 en 2284

Rijksuniversiteit Gent, Geologisch Instituut

Kaarten van POPP - Kalken

Kalken

De Wilde Petrus

verzameling doodsprentjes

Horion Georges

verzameling doodsprentjes

Pastorij

Parochieregisters dopen en overlijdens

Liber Memorialis

Bundel Kantschool Kalken

Uitgetikte speech t.g.v. viering *Honderd jaar*

Katholiek Onderwijs te Kalken

OCMW

boekje *Geheugenissen van het godshuis van Calcken*

reeks ongenummerde bescheiden

Parochiale Scholen Sint-Denijs

Schrijfboekje *Geschiedenis der school sedert de mobilisatie 1939*

met overzicht van ontstaan

Verzameling Marcel Meys

7 boeken met *mededelingen na de H. Mis*, periode 4de zondag *post pentecosten* 1830 tot *dom. resurrectionis* 1836, *dom. vocat* 1842 tot 29 september 1850, 05 juni 1853 tot 20 maart 1858 en 09 november 1873 tot 28 mei 1876

Register aanwezigheden gemeentelijke gemengde school, 1884-1889,
aantekeningen door Leo Vande Velde en bundel briefwisseling
Vande Velde

Verzameling Jules Tibbaut

Bundel C28-C29 : Godshuis van Calcken met stukken over testament Buytaert

Tissage de Kalken

archiefstukken : oprichtingsakten

Laarne

Gemeentehuis

Notulen van de zittingen van de gemeenteraad van Kalken,
1886 - 1924

Registers tienjaarlijkse bevolkingstellingen, Kalken

Leuven

KUL, centrale bibliotheek

Archief Tibbaut, 215 archiefdozen en honderdtal registers, periode
1840-1920, ongeïnteriseerd

Overmere

Verzameling Dr. P. Sonnevile

Archief familie Vande Velde

Wetteren

Museum van de HK Jan Broeckaert

verzameling doodsprentjes geschonken door Albert Baeyens

Zele

Familie Vermeiren

Vermeiren C., *Onderwijs en Leerwerkhuis en thuisweverij*

Interviews en briefwisseling

Mr. Karel Vermeiren, 6 feb 1990

Mevr. Angèle Huylebroeck, 14 aug 1991

Mevr. Anna Staelens, 7 okt 1991

Mevr. Marie Leonie Huylebroeck (°1900), brief medio 1992.

Mevr. Judith Van Bogaert, 25 jul 1991

Mr. Marcel Meys, 11 en 24 sep 1991

E.H. Jozef De Wilde, 28 dec 1992

Brief Eddy Van Verdeghe, 30 sep 1992

Brief Albert Vervaet, 18 nov 1992

E.H. J. François, 30 dec 1992 en 3 mar 1993

Mr. Lucien Dhaenens, 25 feb 1993

Mr. Jules Tibbaut, 1 en 29 mar 1993

Mevr. Suzanne Bracke, 5 mar 1993

Bibliografie

- Art J., *Het lager onderwijs te Gent en op het omliggende platteland rond het einde van het Ancien Régime*, in: *Handelingen van de Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent*, nieuwe reeks, XXIII, 1969, p. 13-38.
- Art J., *Herders en Parochianen. Kerkelijkheidsgegevens betreffende het bisdom Gent, 1830-1914*, Verhandelingen van de Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent, XIV, Gent, 1979.
- Balthau E., Schepens E.L., Berteloot R., Holemans I., *De bouwgeschiedenis van de Sint-Machariuskerk van Laarne*, Laarne, 1992.
- Cloet M., Collin L., Boudens R. (red.), *Het bisdom Gent. Vier eeuwen geschiedenis*, Gent, 1991.
- Cloet M., *Itinerarium visitationem Antonii Triest Episcopi Gandavensis (1623-1654)*, Belgisch Centrum voor Landelijke Geschiedenis, nr. 45, Leuven, 1976.
- Coppejans - Desmedt H., Huyghebaert J., *Het departement van de Schelde*, in : Hasquin H. (red.), *Het culturele leven in onze provincies onder Frans bewind*, Brussel, 1989, p. 115-133.
- Cordemans M., *Edmond Rubbens, een levensverhaal met een bloemlezing uit zijn werken, 1894-1938*, Gent, 1965.
- Dauwe C., *Calcken door de eeuwen heen*, Kalken, 1908
- De Clerck K., De Graeve B., Simon Fr., *Dag meester, goedemorgen zuster, goedemiddag juffrouw. Facetten van het volksonderwijs in Vlaanderen, 1830-1940*, Tielt, 1984.
- De Clerck K., *Momenten uit de geschiedenis van het Belgisch onderwijs*, 2 dln, Antwerpen, 1974.
- *De CVP tenaantval tegende nationale school : De Stormloop van het verleden tegen de toekomst*, Brussel, 1954.
- De Herdt R., De Graeve B., *Kinderarbeid 1800-1914*, Gent, 1992.
- De Meyer J., *Bij den Rosten Pedagoog*, in: *Band*, 1943, p. 125, 201 en 360.
- De Neve M., *Kinderarbeid te Gent van 1830-1914*, in: *Tijdschrift rondom Industriële Cultuur*, 10, nr. 1, deel 37, Gent, 1992, p. 4 - 45.
- Depaepe M., *Kwantitatieve analyse van de Belgische lagere school, 1830-1911* in: *Belgisch Tijdschrift voor Nieuwste Geschiedenis*, X, 1979, p. 21-81.
- De Potter F. en Broeckaert J., *Geschiedenis van de gemeenten der provincie Oost-Vlaanderen*, vierde reeks, tweede deel, Gent, 1889.

- De Ridder E., *Het machtsverwervingsproces op het micro-politieke vlak na de Tweede Wereldoorlog. Casus : de gemeenteraadsverkiezingen te Kalken (1946-1982)*, onuitgegeven licentiaatsverhandeling, RUG, 1984.
- De Vroede M., *Het openbaar lager onderwijs in België onder Koning Willem I : de katholieke school*, in: *Bijdragen en mededelingen van het Historisch Genootschap*, 78, 1964, p. 10-44.
- De Vroede M., *Van Schoolmeester tot onderwijzer : De opleiding van de leerkrachten in België en Luxemburg, van het eind van de 18de eeuw tot omstreeks 1842*, Werken op het gebied van de geschiedenis en de filologie, 5de reeks, deel 7, Leuven, 1970.
- De Vroede M., *Onderwijs 1840-1878*, in: *Algemene Geschiedenis der Nederlanden*, 13, Bussum, 1978, p. 111-125.
- De Vroede M., *De adultenscholen in België in de 19de eeuw*, in: *Belgisch Tijdschrift voor nieuwste Geschiedenis*, X, 1979, p. 137-164.
- De Vroede M., *Uitbreiding van het Onderwijs*, in: *De Lagere School in België vande middeleeuwen tot nu*, Tentoonstelling ASLK-galerij, 10 oktober 1986 - 11 januari 1987, Brussel, 1986, p. 72-83.
- De Vroede M., Lory J., Simon F., e.a., *Bibliografie van het voorschools-, lager-, normaal-, en buitengewoon onderwijs*, Leuven, 1988.
- De Vroede M., *Het Onderwijs in De erfenis van de Franse Revolutie 1794-1814*, Tentoonstelling ASLK-galerij, 17 maart-11 juni 1989, Brussel, 1989, p. 121-130.
- De Wilde L., *Beervelde, Historische nota's*, 1944, Gent.
- De Winter M., *L'intervention de l'état dans les dépenses d'enseignement. L'instruction Primaire, service ordinaire*, in: *Tijdschrift van het Gemeentekrediet van België*, 1956, nr. 38, p. 1-9.
- De Winter M., *L'intervention de l'état dans les dépenses d'enseignement. L'instruction Primaire, service extraordinaire*, in: *Tijdschrift van het Gemeentekrediet van België*, 1957, nr. 39, p. 1-8.
- D'Hoker M., *De werkscholen en de leerwerkhuisen*, in: *Belgisch Tijdschrift voor Nieuwste Geschiedenis*, X, 1979, p. 165-181.
- D'Hoker M., *Het aandeel van de gemeenten in de ontwikkeling van het technisch onderwijs, ca. 1830-1933*, in: *Het openbaar initiatief van de gemeenten in België 1795-1940*, 12de Internationaal Colloquium, Spa 4-7 - IX - 1984, Historische Uitgaven reeks in-8°, nr. 77, Brussel, 1988, p. 645-668.
- D'Hoker M., *Twee eeuwen onderwijs in België*, in: *Terug naar School, onderwijs vroeger en nu - gebouwen*, 1992.

- Du Bus De Warnaffe Ch., *Voor ons vrij onderwijs*, Leuven, 1932.
- Ducheyne L.A., *De toestand van het gemeentelijk onderwijs, inzonderheid in West-Vlaanderen, bij het begin van de XIXde eeuw*, in: *Handelingen van het Genootschap voor Geschiedenis gesticht onder de benaming Société d'émulation te Brugge*, XCII, 1955, p. 22-37.
- Duquet F., *Zo was Kalken*, Schellebelle, 1984.
- *Een Schoolmeester over de volksschool: Waar alle beesten beesten zijn, gaat veel verloren voor een kind*, in: *Gazet van Antwerpen*, 9 juli 1991, p. 12.
- Faipoult M., *Memoire statistique du département de l'Escaut*, (met inleiding van P. Deprez), *Verhandelingen van de Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent*, X, Gent, 1960.
- *Kabinetskaart der Oostenrijkse Nederlanden Wetteren 47/2*, Brussel, 1965.
- Lermite J.-M., *De onvrijheid van onderwijs in de 19de eeuw in België*, in: *Ons Erfdeel*, 24, 1981, p. 348-356.
- Lermite J.-M., *Het hoogtepunt in het clerico-liberaal conflict: de schoolstrijd in de 19de eeuw*, in: *Ons Heem*, 43, 1989, p. 194-202.
- Luyckx T., *Politieke Geschiedenis van België*, Amsterdam/Brussel, 1977.
- Maes P., *Het Leerwerkhuis of de weefschool in Oostrozebeke (1849-1914)*, in: *De Leiegouw*, XXIX, 1987, p. 491-494.
- Michem F., *Zele en zijn geschiedenis*, Gent, 1957.
- Minten L. (red.), *Les statistiques de l'enseignement en Belgique. L'enseignement primaire 1830-1878*, Brussel, 1991.
- Poelman R., Van Leuven P., *Gedenkboek Parochie Destelbergen*, Destelbergen, 1984.
- *Rapport sur les ecoles du royaume*, Brussel, 1827.
- Rubbens A., *Honderd jaar geleden. De verstoorde schoolvrede (1879-1884)*, in: *De Katholieke Schoolgids*, 33, 1979, nr. 5, p. 195-200.
- Ruys R., *De Schoolstrijd te Wichelen 1879-1884*, in: *Heem en Oudheidkundige Kring Wichelen*, XVII, 1990, nr. 1, p. 2-17.
- Simon F., *Schoolgeschiedenis. De stand van het historisch onderzoek: kritische bemerkingen*, in: *Ons Heem*, 38, 1984, p. 156-167.
- Stevens W., *Bijdrage tot de geschiedenis van het lager onderwijs in Oost-Vlaanderen, 100 jaar Crombeenschool te Knesselare, s.l.*, 1992.
- Vanacker D., *Het activistisch avontuur*, Gent, 1991.
- Vanderstraeten F., *De evolutie van 100 jaar onderwijs (1830-1930) in Sint-Amandsberg*, in *Jaarboek van de Heemkundige Kring De Oost-Oudburg*, XIII, 1976, p. 46-77.

- Van De Sompel A., *Open kijk op leven en werk van dokter Jozef Van De Velde*, in: *Castellum*, VI, 1989, nr. 4, p. 4 - 81.
- Van De Sompel A., *Karel en Raymond Vermeiren*, in: *Castellum*, VIII, 1991, nr 2., p. 4 - 55.
- Van De Weghe E., *Biografie Adolphe Tibbaut 1824-1895*, onuitgegeven seminariewerk 1ste kan. Geschiedenis, RUG, 1992.
- Van Ewyck D.J., *Verslag van den staat der hooge, middelbare en lagere scholen, in 1819*, 1820.
- Van Royen H., *Een blik op het onderwijs in Waasmunster 1842-1925*, in: *Het Sireentje*, XVI, 1991, nrs. 1 en 2, p. 68-91.
- Van Waelvelde W., *Schetsen uit de geschiedenis van ons lager onderwijs*, in: *Heemkundige Kring Overmere*, 2, 1984, nr. 3, p. 4-19.
- Verhaegen P., *De Schoolstrijd in België*, Zottegem, 1906.
- Vervaet A., *De Zusters van de H. St. Vincentius à Paulo 1841-1991*, Wachtebeke, 1991.
- Wils L., *De regering Frère-Orban in het teken van de schoolstrijd* in: *Algemene Geschiedenis der Nederlanden*, 13, Bussum, 1978, p. 178-185.

DE OORLOG VAN EEN KLEINE MAN

Roger De Bondt

Toen Maurice De Wilde in 1983 met zijn programma over de Nieuwe Orde startte veroorzaakte dit een ongekende heisa, met diverse publikaties pro en contra De Wilde. Ondanks het feit dat er niets nieuws werd uitgebracht, de meeste zaken waren immers reeds gepubliceerd geworden, bracht vooral de demystificatie van een nog redelijk recent verleden de gemoederen tot verhit-ten.

Ook zijn meer recente reeks over de repressie deed weer heel wat stof opwaaien. Feit is evenwel dat enkel de indringende bijdragen van Maurice De Wilde een extra stimulans betekenden voor het historiografisch onderzoek van de periode 1930-1950. Het Navorsings- en Studiecentrum voor de Geschiedenis van de Tweede Wereldoorlog zag niet alleen het aantal vorsers toenemen, maar ook zijn verzamelingsbestand.

In 1990 werd door dit navorsingsinstituut een colloquium georganiseerd over België in de periode 1930-1942 (als keerpunt in WOII), terwijl in 1995 allicht de periode 1942-1945 zal behandeld worden. Opmerkelijk hierbij is, alhoewel alle segmenten behandeld worden, dat de gewone man nauwelijks aan bod komt.

Het kan dan ook niet genoeg onderstreept worden dat er nog te weinig gewone, onomfloerste of (zelf)verheerlijkende ego-documenten over deze periode werden gepleegd door eerstelijnsakteurs.

Het is dan ook verfrissend om kennis te maken met de oorlogsjaren van Boni, wiens jeugdijaren onregelmatig in dit tijdschrift verschijnen (Laarne, bokkesprongen en wij). Deze tweede autobiografie van Roger De Bondt start aan de vooravond van het einde van de "phoney war". We krijgen eerst een uitgebreid relaas over de tocht naar het Zuiden als CRAB (werfreserve van het Belgisch leger) en het dagelijks leven als vluchteling in een Zuidfrans bergdorpje. Vervolgens volgde inlijving bij het Belgisch leger, echt op zijn Boni's, en een demobilisatie in "schijfjes" als Vlaamse soldaat.

Ook de eerste oorlogswinter en de vorming van "zwarten" en "witten", waarbij wel reeds gewezen wordt op de grijswaarde, maar spijtig genoeg de lokale situatie verlaten wordt voor het even aanhalen van de "grote" Vlaamse kolla-boratiepolitiek (p. 43). Snel komt de arrestatie als weerstander, en krijgen we ook het relaas van de amateuristische werking, zeker in de beginperiode, die

hun verschillende regimes en belevenissen worden uitvoerig besproken. Vooral de Belgische bewakers van Merksplas worden hier uitvoerig bedankt voor de goede zorgen. Van Merksplas ging het naar Noord-Frankrijk, waar er gewerkt werd voor de Organisation Todt. Na korte tijd volgt hier de terugkeer naar de "vrijheid", of het begin van een lange onderduiktijd.

Deze werd, niet zonder bedreigingen aan zijn voorlaatste gastheer, beëindigd met de bevrijdingsacties rond Gent en de demobilisatie van de weerstanders van "Le Heron". Terugblikkend wordt er gezocht naar een antwoord op de vraag waarom er toen mensen gevochten hebben voor DE vrijheid van de eigen en de volgende generaties.

Als laatste hoofdstuk gaat Roger De Bondt in op de kwestie van de repressie, o.a. over de rol die sommige "witten", die ook de nodige verdiensten hadden bij de Duitsers, zich toematen waarbij de auteur pleit voor de reeds eerder aangehaalde grijswaarde.

Immers, diverse factoren zijn in overweging te nemen bij het beoordelen van het gedrag van vele effectieve "zwarten" of "witten". Hierbij schuilt evenwel het gevaar, zeker in het genre van de autobiografie, dat een dergelijk naschrift wel oog mag hebben voor de uitoefening van de christelijke waarden, maar dat dit zeker niet wil zeggen dat alles moet vergeten worden. Het niet weten werd immers al een keer teveel ingeroepen als verzachtende omstandigheid. Ook verwijzingen naar het breder kader of naar historisch onderzoek, zelfs naar televisieprogramma's rond dit onderwerp, zijn niet op hun plaats.

Het iets te lange karakter van deze, niet volledig onterechte, ontboezeming, maakt dat deze uitstekende autobiografie een nabeschouwend element bij de lezer zeker zal aanwakkeren, wat allicht ook de bedoeling van Roger De Bondt was. Het maakt wel dat er een zekere breuk is met de periode 1940-1944, die totaal verhalend is. Technisch had het dus wel een beetje anders moeten zijn, maar dat dient elke lezer voor zichzelf uit te maken. Wij lazen het boek in een trok uit en raden de lectuur aan eenieder ten stelligste aan en hopen dat dit de aanzet wordt tot het verder demystificeren van deze oorlogsperiode in de gemeente Laarne! Aanvullend kan men ook kennis maken met de verdere legerloopbaan van Roger en zijn verkregen en ook niet-verkregen eretekens.

Harry Van Royen.

Verkrijgbaar bij: - Modest Raman, Lepelstraat Laarne
- Castellum p.a. Eekhoekstraat 5, 9270 Laarne
Prijs: 480 fr.

Castellum

Driemaandelijks tijdschrift van de
Geschied- en Heemkundige Kring voor Kalken en Laarne

Verantw. Uitg. Erik Schepens
Eekhoekstraat 5
9270 Laarne

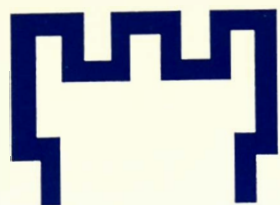
Dienst wettelijk Depot nr. B.D. 40.652

Oplage : 730 exemplaren

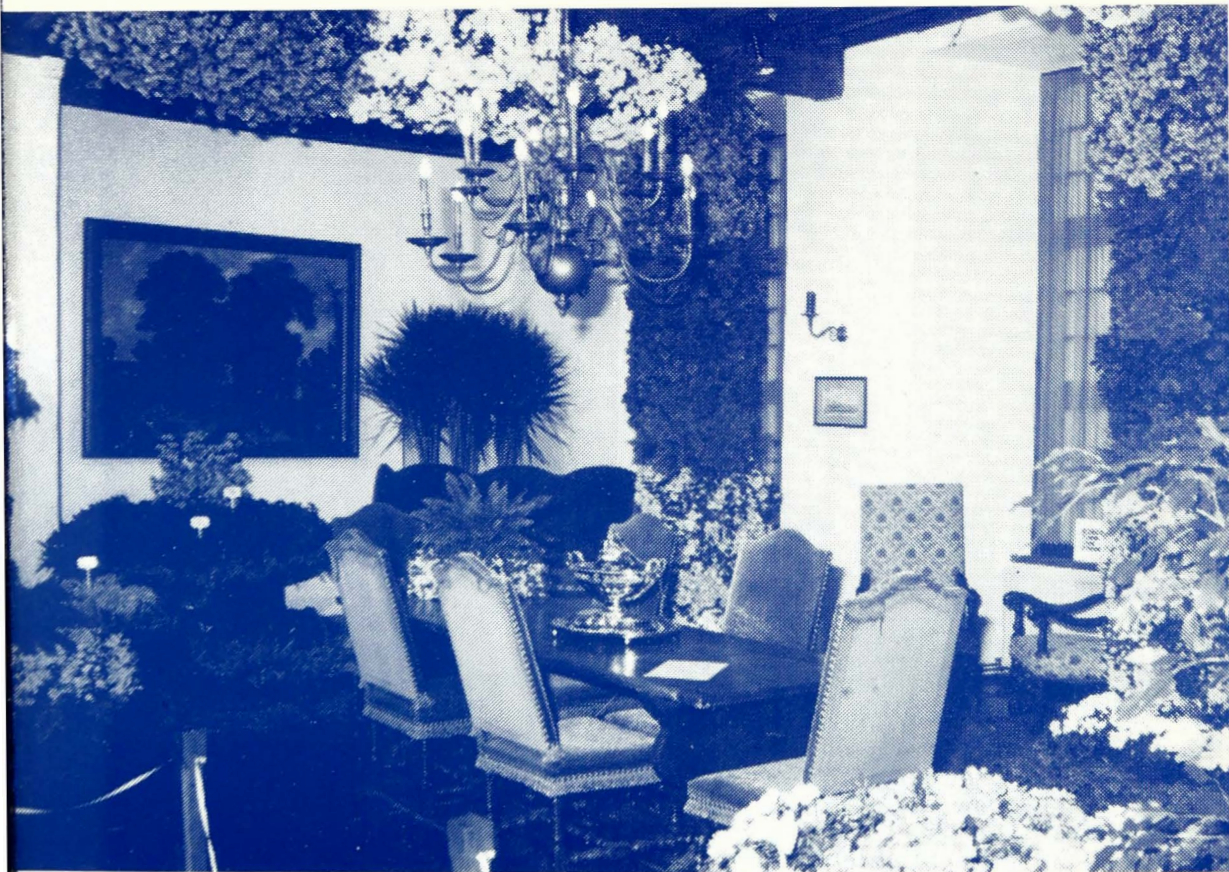
INHOUD

- Samenstelling bestuur: Castellum 1
- Samenstelling bestuur: De Vrienden 2
- Bijdrage tot de geschiedenis van het onderwijs
te Kalken, periode 1795 tot 1918. 3
André Van De Sompel
- De oorlog van een kleine man 162
Roger De Bondt

De auteurs zijn verantwoordelijk voor de inhoud van hun bijdrage.
Teksten mogen worden overgenomen mits vermelding van de bron en
van de auteur, en het toezenden van een exemplaar.

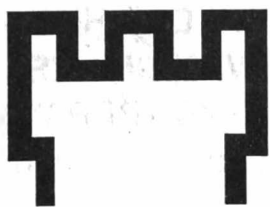

castellum

DRIEMAANDELIJKS TIJDSCHRIFT
JAARGANG X — NR. 4 — DECEMBER 1993

Afgiftekantoor: 9270 Laarne

castellum

DRIEMAANDELIJKS TIJDSCHRIFT VAN DE GESCHIED- EN HEEMKUNDIGE KRING KALKEN EN LAARNE

Hoofdredacteur : Erik L. Schepens

BESTUUR CASTELLUM GESCHIED- EN HEEMKUNDIGE KRING VOOR KALKEN EN LAARNE

Ere-voorzitter: Jhr. de Pessemier 's Gravendries, Slot van Laarne, 9270 Laarne

Ere-bestuurslid: Prof. Dr. Roger Thibau

Voorzitter: Erik L. Schepens p.a. Slot van en te 9270 Laarne

Tel. (09) 231.88.66

Ondervoorzitter: André Van De Sompel, Kruisenstraat 70, 9270 Kalken

Secretaris: Dirk Clerick, Bieststraat 28, 9270 Kalken

Leden: Anne Thibau, Kasteeldreef 50, 9270 Laarne

Eric Balthau, Termstraat 80, 9270 Laarne

Roger De Bondt, Maalderijstraat 16, 9040 Sint-Amandsberg

Johan De Wilde, Meirestraat 25, 9921 Vinderhout

Lieven Hanselaer, Koffiestraat 61, 9270 Kalken

Johan Marckx, Warande 11, 9270 Laarne

Marcel Meijs, Kruisenstraat 31, 9270 Kalken

Luc Props, Meirhoekstraat 21, 9270 Laarne

Wim Van de Voorde, Meirhoekstraat 25, 9270 Laarne

Frans Verhaeghe, Provinciebaan 78a, 9270 Kalken

KONINKLIJKE VERENIGING DER HISTORISCHE WOONSTEDEN VAN BELGIE

VERENIGING ZONDER WINSTBEJAG

Vergotestraat 24 - 1200 Brussel

Prins Alexandre de Merode, Voorzitter

Graaf Charles-Albert de Lichtervelde, Beheerder-Schatbewaarder

Jonkheer de Pessemier 's Gravendries, Bestuurder van de Vereniging en Afg.-Beh.
van het Slot van Laarne.

"DE VRIENDEN VAN HET SLOT VAN LAARNE"

ADVIESRAAD:

Voorzitter: Jonkheer de Pessemier 's Gravendries

Frans Verhaeghe

Erik L. Schepens

Eric Balthau

Cesar De Wilde

Luc Props

WERKENDE LEDEN

De heer Albert Eeckhaut, Erevoorzitter

De heer en mevrouw A. De Wilde-Hesters

D.A.C.-project:

Mevrouw Anita Vermeulen en de heren Jacques De Wilde en Patrick Van Nieuwenhuyse

Lidmaatschap CASTELLUM

Gewoon lid: 350,-

Steunend lid: 650,- (familiekaart)

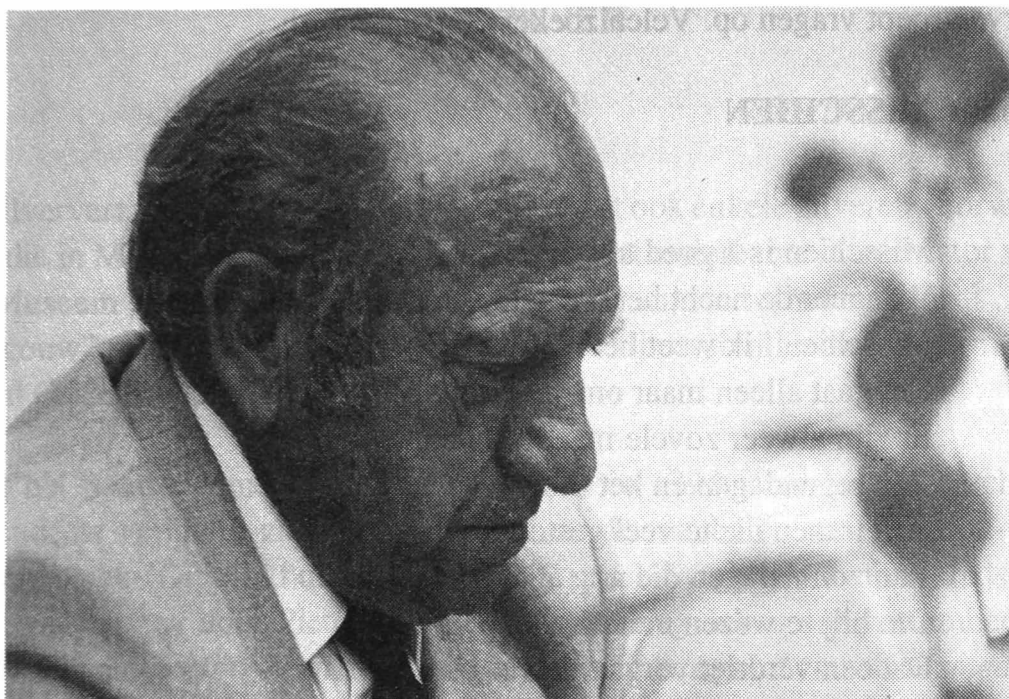
Erelid: 1000,-

Beschermend lid 2000,-

Rekening: 393-0430850-65 Castellum p.a. Slot van en te 9270 Laarne.

Voordeel voor de leden:

- gratis toegang tot het kasteel tijdens de openingsuren mits voorlegging van uw lidkaart
- bij tentoonstellingen korting op de toegangsprijs
- ieder lid krijgt het tijdschrift Castellum gratis aan huis besteld.
- Uitnodiging van het Slot van Laarne, de Geschied- en Heemkundige Kring voor Kalken en Laarne en de Koninklijke Vereniging der Historische Woonsteden van België, gehouden op het slot.

**Dankbare herinnering aan
de heer
Cesar DE WILDE**

Op 17 september 1993 overleed de heer Cesar De Wilde. Hij betekende heelwat voor zijn gezin, zijn familie, zijn vriendenkring, zijn tuinbouwers, zijn naaste, het kasteel.

Het afscheid van zijn gezin in het gedicht op zijn gedenkprentje is sprekend en ontroerend:

Ons vader sterft: ik streel zijn kaak
en voel het leven hem ontglippen.
Zijn radeloze hand tracht nog te grijpen
maar deze keer vergeefs.

Zijn ogen kijken smekend omhoog.
Hij hielp, zovele malen meer.
Wie kan hem nu nog helpen?
Wij staan machteloos rond hem.

Hij, die de natuur zo lief had,
ziet machteloos toe hoe ze
bij hem genadeloos haar gang gaat:
ontluiken, bloeien en langzaam verwelken.

Zijn levenloze handen omknellen nu een bloem.
Hij heeft eindelijk rust gevonden, bij Hem.

Sterven roept vragen op. Velen zoeken een antwoord:

MISSCHIEN

Misschien is 't goed te sterven in de herfst
Wanneer de nacht het dichtst is en de dag het verst
Misschien - ik weet het niet - wie zou het weten -
Het gaat alleen maar om vergeten
Er zijn alweer zovele maanden henen
Van regendagen en het droge wenen
Van tranen die te veel gestort zijn
Van zonnedagen die nog al te kort zijn
Om blij te wezen in het weten
Dat een verdriet vergaat in vaag vergeten
Van lange nachten die nog al te lang zijn
Om kinderen te genezen die te bang zijn
Met open ogen in de nacht te staren
Ach maar hoe zal men ooit verklaren
Hoe schoon het is te sterven in de herfst
Ofschoon de herfst de dood is voor wie sterft
En voor wie sterven heeft gezien
Zo waarlijk dat hij zelf een weinig is gestorven...

Gaston BURSSENS

MEENS ZILVER

Paul Debrabandere

De zilververzameling Claude Dallemagne bevat ook enkele zilveren voorwerpen, die in Menen werden vervaardigd. P. Debrabandere, ere-conservator van het Museum voor Schone Kunsten te Kortrijk, wijdde in het tijdschrift „De Leiegouw” een artikel aan Meens zilver. Met zijn welwillende toestemming neemt Castellum dit artikel over.

Door het bombardement van de stad Menen in 1794 werd het stadsarchief grotendeels vernield; zo ook het archief en de meubelen van de goud- en zilversmeden. Dit blijkt uit een brief op 12 mei 1796 gericht aan het stadsbestuur van Menen door Pieter De Welde, toenmalig deken van het ambacht: *Alvooren men geeft te kennen dat de neeringe van de goud en zilver smeden, binnen deze stad Meenen, geène de minste immeubiliaire nochte meubilaire goederen, penningen, actien, nochte crediten en is hebbende of bezittende, nemaer dat de meubelen, effecten, pampieren, die competeerden aen dito neeringhe, in asschen zyn vergaen in en door het bombardement deser stad ten jare 1794, ouden styl...*

REMBRY-BARTH slaagde er toch in aan de hand van enkele dokumenten een kort artikel over de Meense goud- en zilversmeden neer te schrijven. De historische wetenswaardigheden werden dan ook meestal uit zijn bijdrage overgenomen³. Volgens de keure van 16 juni 1679 ressorteerden de Meense edelsmeden onder de nering van St.-Elooi: *Den silversmet is onder 't selve ambacht begrepen, als mede de waghemaekers*. Vanaf 19 juli 1716 vormden ze 'n apart ambacht.

Teneinde de ongeregeldheden en misbruiken in het vak tot een minimum te beperken werd krachtens ordonnantie van de muntmeesters van 29 juli 1716 de Meense zilversmid Antoon Omaere aangesteld tot deken en controleur van het ambacht; krachtens ordonnantie van 28 juli 1716 werd hij aangesteld tot gezworen wisselaar van de stad.

In 1746, twee jaar na de inname van Menen door Lod. XV, kregen de goud- en zilversmeden een kamer op het stadhuis toegewezen voor het houden van hun

vergaderingen.

Het *poincoen van gratie* of de overgangsstempel betreffende het allooi, voorgeschreven door het plakkaat van 19 september 1749, werd door de Munt aan de Meense nering afgeleverd op 14 juli 1750⁴.

In bovengenoemde brief van 12 mei 1796 lezen we nog: *Aldus gedaen en gepresenteert, met voorder verklaers dat de meergemelde neeringe voormaels altijd vry is geweest, zonder ooyt thebben moeten doen rekeninge aen eenige overheyd, nemaer alleenedycs onderlinge tusschen d'officianten en supposten der zelve neeringe, selfs veranderende en kiezende alzoo onder hun, van tyd tot tyd, desselfs officianten.*

Een roodkoperen stempelplaat (26x18 cm) met de namen en de meestertekens gevolgd door datum van opname in de nering van de Meense vrijmeesters goud- en zilversmeden, is verloren gegaan. In de tijd van REMBRY-BARTH, de auteur van de geschiedenis van Menen, was de plaat in het bezit van Mej. Van Campenhoudt, dochter van een gewezen edelsmid. Gelukkig noteerde de historicus de namen en de data op de plaat:

Anthonius Omaere 1716	Franciscus Gys 1750
Jan Baptist Billau	Jan Baptis Billau 1761
Peeter de Welde	P.E.I. De Welde 1761
Albertus Leoucq	J.F.D. De Welde 1767
Tomas Omare	A. Van Verrent 1776
Dominicus J. Denis 1726	Ls Van de Pitte 1779
Fil, Pieter de Welde 1735	I.E.I. De Welde 1781
Joannus Baptiste Codron	L.F. A. Sonnevile 1783
Phylippus Jacobus De Welde 1740	

In 1585-86 werd Rougier Ovyn door de stad Menen de som van 24 ponden 12 schellingen parisis uitbetaald voor het maken van een zilveren *coppetasse* of kopie met custode aangeboden aan van Werp ter gelegenheid van die zijn bruiloft, omdat hij zich voor de stad verdienstelijk gemaakt had⁵.

Naar aanleiding van het overlijden van Filips II, in 1598, gaf de stad Menen opdracht aan de weduwe van Jacob van Roubaix, een *coninklicke croone* te vervaardigen, waarvoor de som van 6 pond parisis uitbetaald werd⁶. Voor de

Sint-Vedastuskerk maakte Jakob Lammertijn *silversmidt deser stede* in 1692 *eene schoone siborie* waarvoor hij 77 pond Vlaams uitbetaald kreeg⁷.

Dezelfde Lammertijn maakte voor de Sint-Maartenskerk van Kortrijk een ciborie en deed herstellingen aan zilverwerk, waarvoor hij 221 pond en 10 schellingen parisis ontving⁸.

Ignas de Cock, klokgieter van Heestert, hergoot de klokken van de Sint-Vedastuskerk en het Belfort van Menen. Aangezien de stadsmagistraat tevreden was over het werk, kreeg de klokgieter in 1772 een zilveren wijwatervat, gemaakt door bovengenoemde Antoon Omaere⁹.

Dezelfde Omaere werd in 1698-99 door de kerkfabriek van Wevelgem voor het herstellen van de monstrans, de som van 2 pond en 8 schellingen parisis uitbetaald¹⁰.

Goudsmid Joos Omare, misschien van Menen, maakte in 1700 voor de O.-L.-Vrouwekerk van Kortrijk, twee bloempotjes¹¹.

Albert Lehoucq, *meester silversmedt tot Meenen*, ontving in 1730 van de Sint-Tillokerk van Izegem, de som van 30 pond parisis voor het maken van de monstrans¹².

P.J.J. Tiberghien (Menen 1755 - Gent 1810) verliet heel vroeg zijn geboortestad en zou in ons land als edelsmid en graveur grote vermaardheid verwerven.

Michel-Joseph Van de Pitte, geboren in Menen in 1750, pater kapucijn in zijn geboortestad, bleef na de afschaffing van het klooster in 1798 in Menen wonen en bekwam er het patent van goudsmid. In 1803 werd hij onderpastoor op de Sint-Vedastusparochie; hij stierf in Menen in 1822¹³.

Inde kerkrekeningen van Geluwe vonden we voor 1857 dat Jos. Van Campenhout van Menenvoor het herstellen van de zilveren kroon 35 fr. uitbetaald werd; in 1858 kregen Van Campenhout, broer en zuster, van Menen voor het herstellen van lantaarns de som van 81,50 fr.¹⁴.

Tijdens onze speurtochten in een 90-tal kerken, een 20-tal kloosters, enkele

musea en bij partikulieren, met het oog op onze verhandeling over het Kortrijkse zilver¹⁵, konden we niet nalaten de zo zeldzame stukken Meens zilver te noteren. We vonden een 20-tal stukken... Ze zijn alle 18de-eeuws. Hier volgt een beschrijvende opsomming.

Jan Baptist Billau, vrijmeester sedert 1716 (?)

***Reliekhouders van de H. Servulus of Kweldrijk* (afb. 1)**

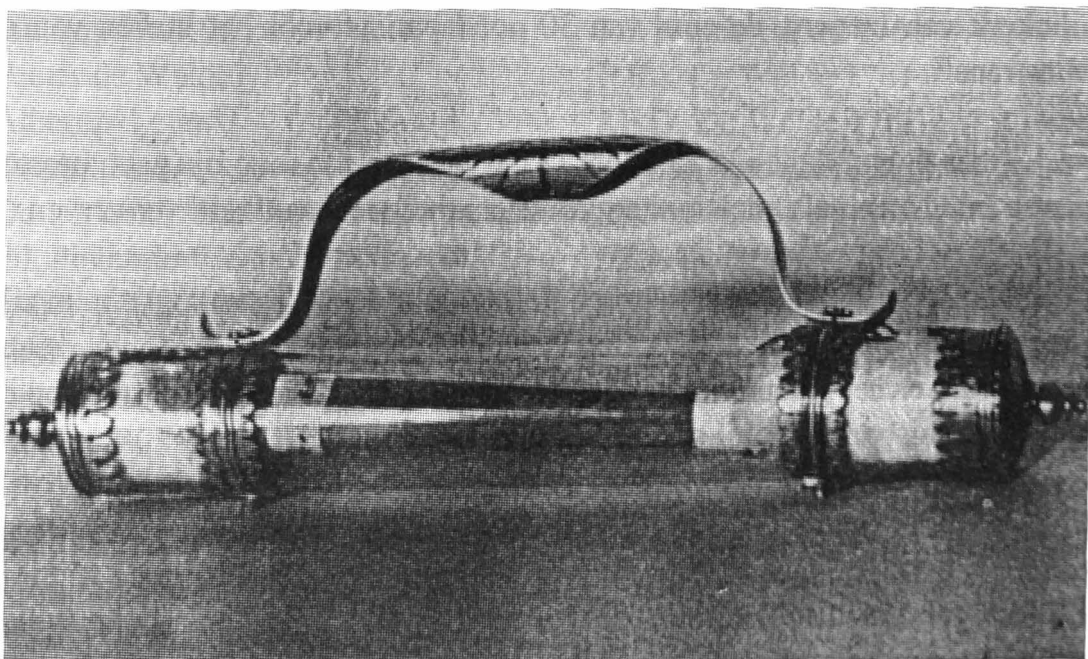
Zilver, l. 25,5 cm.

Merken: Meens wapen; meestermerk.

Cilindervormige glazen koker met eindstukken en handvat van zilver. De reliekhouders worden bewaard in houten doos waarop achteraan de volgende handgeschreven tekst: *A R^{do} Padre Riccardo a Bruxellis. Cappuccino in Anversa. Reliqua [sic] S^{ti} Serviculi [sic]*.

Volgens *Rond den Heerd*, 21 dec. 1867, p. 27, betreft het een been uit de voorarm van de heilige. Pater Riccardo (Hasert), °Brussel ± 1640; kapucijn 1662; priester 1669; † Antwerpen 1715¹⁶.

Verz.: Wervik, Sint-Medarduskerk.

Afb. I. J.B. Billau, *Reliekhouders v.d. H. Servulus*
(Foto C. Dumolin, 1976)

Jan Baptist Codron, °Menen 8 april 1711, vrijmeester sedert 1735.

Reliekkruis van het H. Kruis (afb. 2)

Zilver bevestigd op koperen plaat, h. 44 cm.

Merken: Meens wapen; leeuw in schild; 53 onder kroon (=1753); meestermerk.

Reliekkruis met reliek van het H. Kruis rustend op sokkel van akantblaren. Uit de oksels van de kruisarmen schieten zilveren stralen. Het kruis is versierd met de afbeelding van de passiewerktuigen, doorboord hart, zweetdoek, dobbelstenen, zilverlingen van Judas, kelk van het Laatste Avondmaal, haan van Petrus, zon en maan.

Inschrft: JUDOCUS FRANSISCUS CODRON PASTOR IN BISSEGHEM
PROCURAVIT 1753: Eigendomsinscriptie: *Kerk Bisseghem*.

In de rekening (1747-1749, bevat latere rekeningen) van de Sint-Audomaruskerk lezen we: *Item betaelt opden 2 april 1753: aen sr Codron over reste ende in voldoeninge van een silver b: Cruijs om het waere hout van het b: cruijs van Jesus christus in te rusten, boven de caritaten vande prochiaenen daervoor geemployeert de somme van 109 lb. 19sc. p.* (RAK, Kerkrekening Sint-Audomaruskerk 46, f° 9 v°).

Verz.: Bissegem, Sint-Audomaruskerk.

Dezelfde Codron ontving van de Sint-Audomaruskerk in 1751 en 1752, resp. 98 lb.p. voor een zilveren schaal voor de ampullen (f° 8r°) en 88 lb. 8 sc.p. voor het maken van een processiekruis (f° 9 r°).

Borstplaat

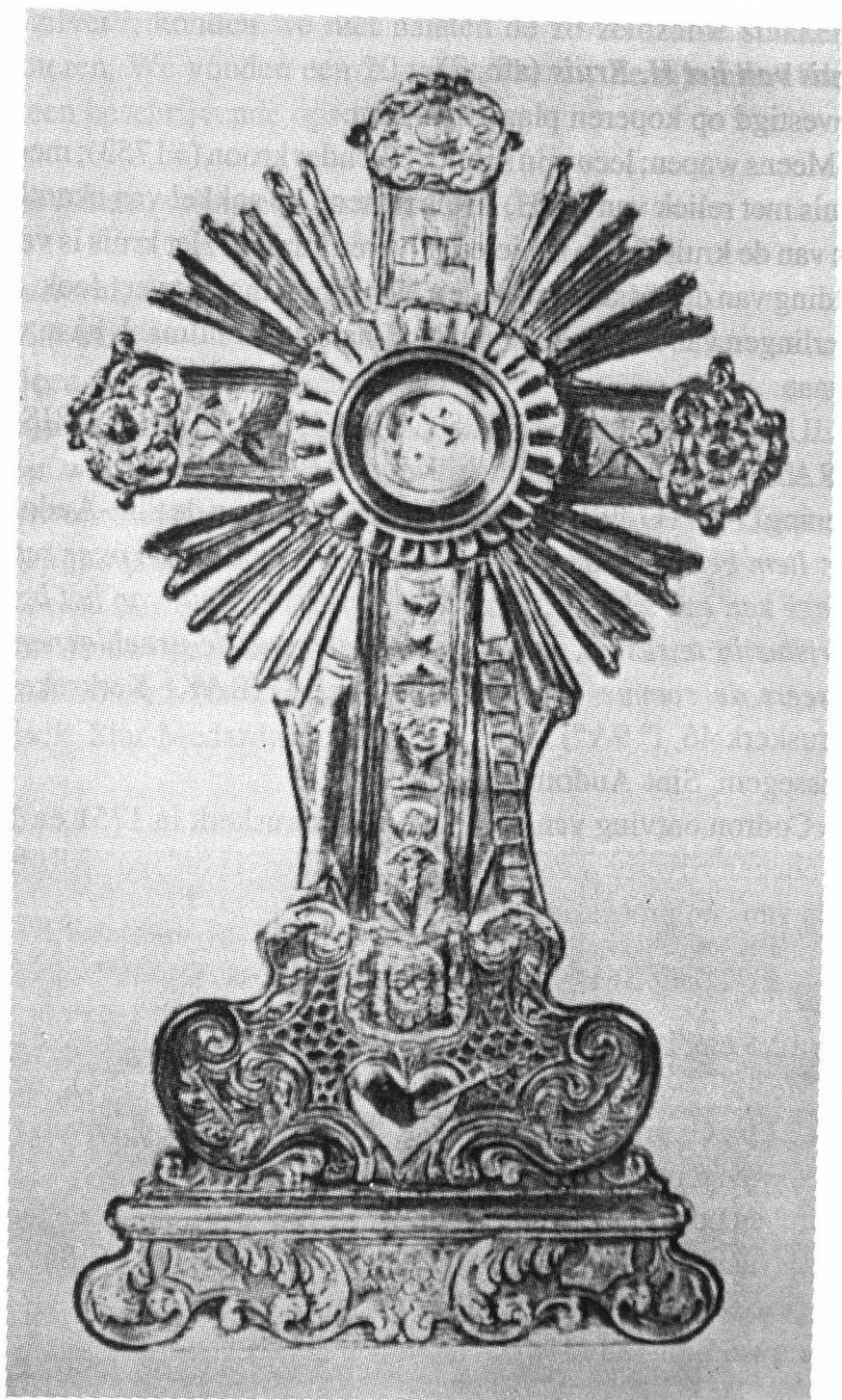
Zilver, h. 12,5 cm, b. 8,5 cm.

Merken: Meens wapen; leeuw in schild; 54 onder kroon (1754); meestermerk.

Afbeelding op gekorrelde grond van stralenmonstrans met boven een beugelkroon met kruisje op bol; bloemen en ruikers.

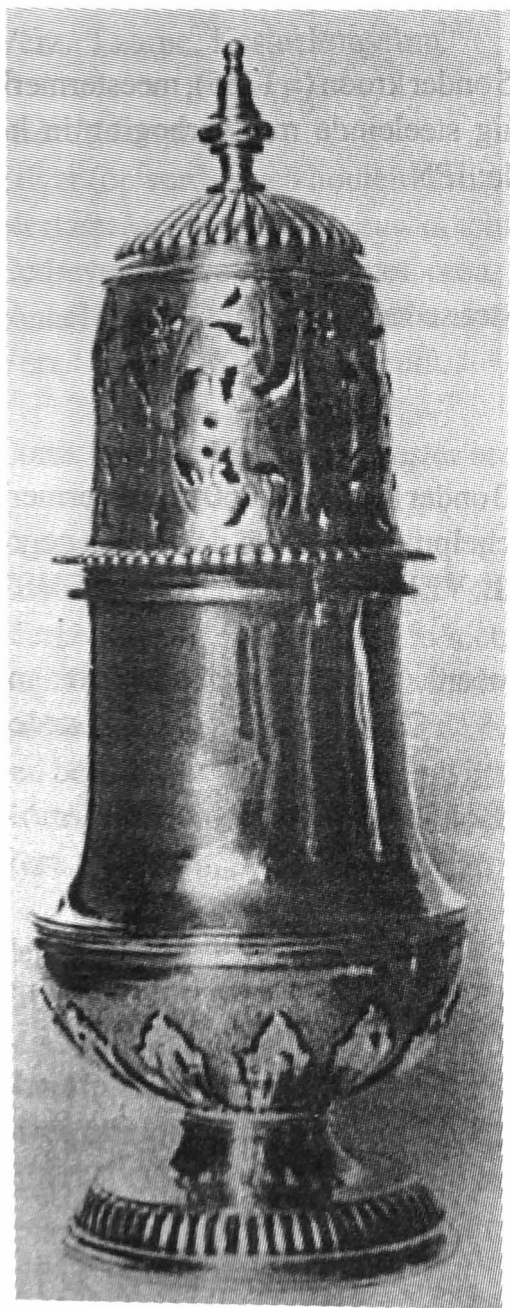
Deze gedreven borstplaat in ovale omlijsting met knorren, werd genaaid op de jas van de vaandeldrager van de Broederschap van het H. Sakrament van Geluwe, gesticht op 6 december 1703.

Verz.: Geluwe, Sint-Denijskerk.

Afb. 2 J.B. Codron, Reliekkruis van het H. Kruis
(Foto A.C.L.)

Peeter de Welde, vrijmeester sedert 1716 (?)

Afb. 3 Peeter de Welde strooibus
(Foto A.G. Pauwels)

Pyxis

Zilver, h. 6 cm, diam. 10,5 cm.

Merken: Meens wapen; slechtgeslagen meestermerk met o.a. initiaal D; slechtgeslagen dekanaatsletter B onder kroon (ca. 1720).

Cilindervormige doos (binnen verguld) onder en boven vervat in ringen. Deksel met filetversiering. Op onderkant van de doos is er de eigendomsinscriptie: MEENEN 4.

Verz.: Menen, Sint-Vedastuskerk

Strooibus (afb. 3).

Zilver, h. 22,5 cm.

Merken slechtgeslagen: Meens wapen; leeuw in schild; meestermerk DW (2x); zwaan in ovaal (Frans merk voor ingevoerd werk vanaf 1 juli 1893) (2x).

Dateert hoogstwaarschijnlijk uit 1ste kwart 18de eeuw.

Rond, geprofileerd en geribd voetje. Het vat met basis, versierd met lambrekijnen op gekorrelde grond, heeft een gladde naar boven toe vernauwende cilinderwand. De hoge dop met ribben is versierd met uitgezaagd patroon van blad- en rankwerk, Franse lelies, twee gegraveerde insekten en zittend konijntje. Bekroond met vaasvormig knopje.

Eigendomsinitialen bovenaan op het

vat: C.D.P. Op onderkant van het voetje is gegrift: 936 eaa rio.

Verz.: De Pinte, baron Bertrand de Giey.

Pieter De Welde, zoon, vrijmeester sedert 1735 (?)

Eetlepel

Zilver, l. 19,5 cm.

Merken: Meens wapen; leeuw in schild; 55 onder kroon (= 1755); meestermerk. Eivormig blad, dubbel lofje, vioolvormig steeleinde met verhoging in het midden. Eigendomsinitialen op steeleinde: IPN.

Verz.: Laarne, Kasteelmuseum.

Phylippus-Jacobus De Welde, vrijmeester sedert 1740 (?)

Kroon van O.-L.-Vrouw

Zilver, h. 10 cm.

Merken: Meens wapen; leeuw in schild; 60 onder kroon (= 1760); meestermerk. Versiering met akantblaren, bloem- en schelpmotieven. Op de band is gegraveerd: ONS LIEVE VRAUWE VAN HAL, VEREERT DEN *10* AVGVSTI 1760.

De kroon werd in 1865 vergroot gekopieerd (h. 12 cm) door meester met meestermerk V met bloempje boven (een Van Campenhoudt?) die nog andere werken voor de kerk gemaakt heeft.

Verz.: Menen, Sint-Vedastuskerk.

Meester met de initialen: COL

Lepeltje

Zilver, l. 14,5 cm

Merken: Meens wapen; leeuw in schild; slechtgeslagen merk; meestermerk. Lepeltje met eivormig blad, vioolvormig steeleinde met verhoging in het midden; dubbel lofje. Gebruikt bij wierookscheepje.

Verz.: Dadizele, Basiliek O.L.-Vrouw-Onbevlekt.

L.F.A. Sonnevile, vrijmeester sedert 1783.

Eetlepel en vork

Zilver, resp. l. 21,6 cm en l. 19,3 cm

Merken: Meens wapen; leeuw in schild; 90 onder kroon (= 1790); A 800 in ovaal; onduidelijk merk; meestermerk.

Lepel met eivormig blad, verbreed steeleinde met verhoging in het midden en de eigendomsinitialen F.D.V. viertandige vork met verder de bovengenoemde kenmerken.

Verz.: Laarne, Kasteelmuseum.

Paar bloempotten

Zilver (op verdwenen houten kern met gat voor bloemtuil), h. 14 cm, b. 23 cm.

Merken: Meens wapen; leeuw in schild; 91 onder kroon (= 1791); meestermerk.

Gedreven halve potten met oren versierd met akantblaren, palmetten en zonnebloem. Op de voetrand is er de eigendomsinscriptie: WERVICQ B 20.

Verz.: Laarne, Kasteelmuseum.

Louis Van de Pitte, vrijmeester sedert 1779.

Eetlepel

Zilver, l. 20,2 cm.

Merken: leeuw in schild; 14 in rechthoek (gehaltecijfer ?); meestermerk.

Lepel met eivormig blad en vioolvormig steeleinde en met verhoging in het midden; dubbel lofje. Eigendomsinscriptie I.F.B. De lepel maakt deel uit van een bestek van vijf eetlepels en vijf vorken hoofdzakelijk vervaardigd door de Kortrijkse zilversmid Pieter Nolf (P. DEBRABANDERE, 160).

Verz.: Kortrijk, Stedelijk Museum voor Oudheidkunde (inv. nr. 4135).

Zes lepeltjes

Zilver, h. 12,2 cm.

Merken: Meens wapen; 87 onder kroon (= 1787); in ovaal de letter E met overvloedshoorn en sterretje; meestermerk.

Met eivormig blad, lofje, verbreed steeleinde met verhoging in het midden en initialen G.D.

Verz.: Laarne, Kasteelmuseum.

Kelk

Zilver, h. 25,5 cm.

Merken: Meens wapen; 88 onder kroon (= 1788); slechtgeslagen merk; meestermerk.

Ronde, ingesnoerde voet versierd met knorren en drie met wingerdranken omgeven medaillons (twee blinde en één met gegraveerd kruisje).

Balustervormige schacht. Vergulde cuppa met geribde faussecoupe. Op buitenkant voetrand is er de gegraveerde eigendomsinscriptie: MEENEN 13.

Ver.: Menen, Sint-Vedastuskerk.

Chrismatorium

Zilver, h. 6,5 cm, l. 11,5 cm, b. 5,5 cm.

Merken: (Op ieder van de 3 busjes) Meens wapen; leeuw in schild; 89 onder kroon (= 1789); meestermerk.

Banaal rechthoekig kistje, afgedekt met schilddakje van omstreeks 1900 (?).

Bevat 3 cilindervormige busjes (h. 6 cm) voor S. CHRISMA, O. INFIRMOR, O. CATECHU (inschriften).

Verz.: Kachtem, Sint-Janskerk.

Onbekende meesters

Ampullen

Zilver, h. 11 cm.

Merken: Meens wapen; leeuw in schild; onleesbaar jaartal; slechtgeslagen meestermerk.

Cilindervormige ampullen met basis versierd met gestileerd bladwerk en staande op een rond, geprofileerd voetje. Op het vraagtekenvormig oor van het ene kannetje is als duimsteun een schelp aangebracht; het andere kannetje heeft als duimsteun de majuskel V (van Vinum). Op het deksel is een schelpmotief aangebracht. Kleine, gebogen tuit. Op de ampullen in Lod. XIV-stijl lezen we resp.: ST. DENIS n° 10 en ST.-DENIS n° 11.

Verz.: Sint-Denijs, Sint-Denijskerk.

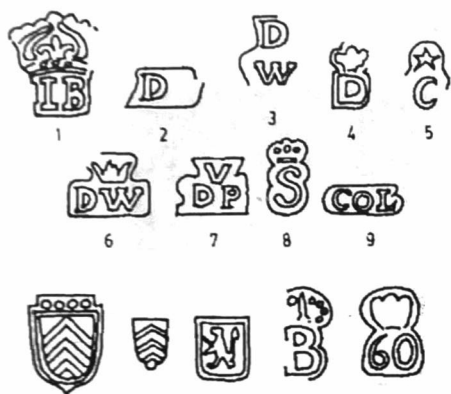
Godslamp

Zilver, h. 58,5 cm.

Merken: Meens wapen; slechtgeslagen merk; slechtgeslagen meestermerk gevormd door initialen onder kroon.

Versierd met akantblaren, bloem- en bladwerk, drie blinde cartouches, drie cherubs als kettinghouders.

Verz.: Menen, Sint-Vedastuskerk.

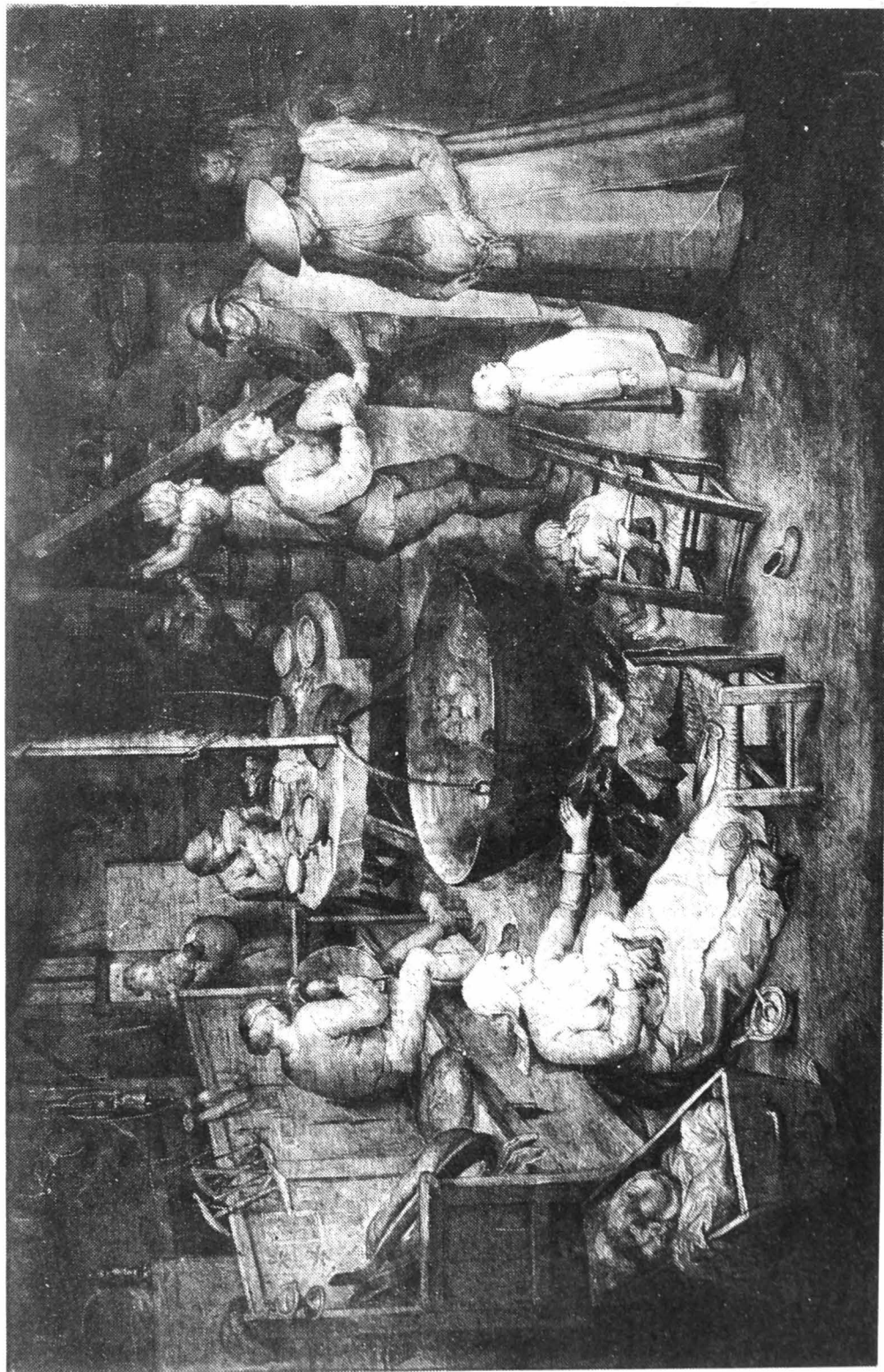

Meestermerken: 1. Jan Baptist Billau; 2-3. Peeter De Welde; 4. Pieter De Welde, zoon?; 5. Jan Baptist Codron; 6. Phylippus De Welde?; 7. Louis Van de Pitte; 8. L.F.A. Sonnevile; 9. Meester met de initialen COL.

Meense wapens; provinciale leeuw; dekanaatsletter B; jaarstempel [17] 60. (Tekening dubbele grootte).

Voetnoten

- (1) Het ligt in de bedoeling regelmatig een of meerdere voorwerpen uit de verzameling toe te lichten.
- (2) De Leiegouw, jg. XXIII, afl. 3-4, december 1981, p. 367-378.
- (3) REMBRY-BARTH, *Histoire de Menin, d'après les documents authentiques*, Brugge, 1881, 4 dln., I, 469-475.
- (4) V. VAN DIEVOET, *Het poincoen van gratie van 1749*. Bull. Kon. Musea voor Kunst en Geschiedenis, XLVII (1975), (Brussel 1977), 219-235.
- (5) REMBRY-BARTH, II, 269.
- (6) REMBRY-BARTH, II, 308.
- (7) REMBRY-BARTH, IV, 605.
- (8) RAK, Arch. Sint-Maartenskerk Kortrijk. Kerkrekening 92 (1685-1688), f° 82 v°.
- (9) REMBRY-BARTH, II, 457.
- (10) RAK, Arch. Sint-Hilariuskerk Wevelgem. Kerkrekening 76 (1698-1699), f° 20 r°.
- (11) RAK, Arch. O.-L.-Vrouwekerk Kortrijk, Kerkrekening 10 (1662-1740), p. 19.
- (12) Kerkarchief Sint-Tillokerk Izegem. Kerkrekening 1730.
- (13) REMBRY-BARTH, III, 194.
- (14) Archief Sint-Denijskerk Geluwe.
- (15) P. DEBRABANDERE, *De Kortrijkse Edelsmeedkunst* (Verhandelingen uitgegeven door De Leiegouw, VI), Kortrijk, 1979.

Pieter Breughel, Voorname bezoek
© A.C.L. Brussel, nr. 114533 B

VOORNAAM BEZOEK

Johan De Wilde

Pieter Brueghel de Oude (ca 1520/5 - 1569) heeft verschillende doeken gewijd aan het landleven. Voorstellingen als de Bruidsdans (1566), de Boerenbruiloft, de Boerenkermis (beiden 1567) en de vijf bewaarde schilderijen van de 12 maanden (1565) bewijzen ons dat Brueghel een scherp observator van het boerenleven was.

Carel van Mander vertelt ons in zijn "Schilder - Boeck" (Haarlem, 1604) dat Breughel zich met zijn vriend Hans Franckert in boerenkledij hulde en zich naar het platteland begaf om er de kermissen en bruiloften bij te wonen. Hetgeen hij ter plaatse zag aan "dat wesen der Boeren in eten drincken dansen springen vryagien en ander kodden" verwerkte hij nadien in zijn aquarellen en olieverfschilderijen¹. Zijn aandacht voor het leven der landbouwers heeft hem posthuum de titel "Boerenbruegel" opgeleverd.

Omdat deze omschrijving slechts één facet van Brueghels oeuvre benadrukt, doet zij diens genie geen recht wedervaren. Niettemin zal ik mij hier beperken tot een minder bekend schilderij in dit genre, nl. het "Voornaam bezoek" uit zijn laatste levensjaren (men noemt het ook "Het bezoek aan de (pacht)hoeve"). Het originele doek is verloren gegaan. Dit gegeven verklaart wellicht de afwezigheid van deze titel in verschillende monografieën die aan Pieter Brueghel de Oude werden gewijd². Van dit werk bestaan wel een vijftiental kopieën, hetgeen alleszins de populariteit ervan bewijst. Verschillende doeken komen van de hand van Pieter Brueghel de Jonge (1564-1638) en zijn broer Jan Brueghel de Oude (1568 - 1625). De werken die ik in origineel of in reproductie kon bekijken, wijken slechts in onbelangrijke details van elkaar af³; ik zal op deze verschillen niet meer terugkomen.

Voor mijn bespreking gebruik ik de grisaille die in het Kon. Museum te Antwerpen hangt, omdat die door de kunstcritici als de beste weergave van het thema wordt beschouwd (zie illustratie)⁴.

Mijn voornaamste drijfveer tot het belichten van dit werk ligt hierin dat er verschillende details van het toenmalige plattelandsleven a.h.w. fotografisch werden in vastgelegd.

Uitzonderlijk - ook voor Pieter Brueghel - is dat het beeldvlak volledig wordt ingenomen door het interieur van een eenvoudige hoeve omstreeks 1565; en dat is het grote verschil met de meeste kunstwerken die ik hierboven opnoemde⁵.

Het is waarschijnlijk een koude of regenachtige dag wanneer het voornaam bezoek de bewoners van de hoeve in hun dagelijkse bezigheden verrast. De drie bezoekers onderscheiden zich van de bewoners door hun hoed en regenmantel. Het voorname echtpaar is vergezeld van een dienstmeid die zich, met een mand aan de linkerarm, op de achtergrond heeft teruggetrokken. De heer, met snor, overhandigt een (suiker?)brood aan het familiehoofd, waarschijnlijk n.a.v. de geboorte van een kind. Ondertussen haalt zijn dame een muntstukje uit haar beurs voor een kleuter met een gezwollen buik en in onderkleed, die vragend naar haar opkijkt. Dit geschiedt onder het goedkeurend oog van de moeder des huizes die, zelf op de grond gezeten, een naakte zuigeling op haar rechterhand houdt. Zij heeft dit kind net gezoogd en is nu blijkbaar van zin om het te wassen. Voorzichtig strekt zij de linkerhand uit naar het vuur dat zich bijna midden in de kamer bevindt. Boven de brandende houtblokken hangt een grote geblakerde ketel met borrelend water aan een getand hangijzer. Deze ketel is niet zo diep, maar heeft wel een ruime diameter. In het water bevindt zich een moeilijk te herkennen substantie : is dit veevoeder of betreft het kledij dan wel lakens ? Rechts van de moederfiguur staat een wieg, vervaardigd uit houten planken en gemonteerd op twee gebogen blokken. Er is een handvat aan de zichtbare korte zijde. In de wieg met kussen, laken en deken ligt een hondje te slapen. Tussen de vrouw en de wieg staat een pannetje met een lang handvat, wellicht een papje met aanvullende voeding dat de baby zal innemen met de lepel. Op de benen van de vrouw ligt een rolletje stof, ongetwijfeld om de zuigeling in te wikkelen. Op de lage stoel voor haar voeten ligt een schaar, over de leuning hangt een lap stof. Tussen de moeder en het bedelende kind zit een derde kind op een stoel met een buikflesje aan de mond. Ook deze peuter zit in onderkleed, maar heeft tevens een witte doek om het hoofd geknoopt. Op de stoelleuning hangt een kous. Op de grond van aangestampte aarde staat een schoentje. De stoelen hebben vier poten (op veel andere werken van P. Brueghel de Oude komen driepikkels met een driehoekig zitvlak voor). In dit ene woonvertrek zijn nog 5 andere personen aanwezig. Bijna iedereen draagt een schort. Een man zit op een rennebank met zijn rug naar de toeschouwer een ketel leeg te maken of te herstellen. Een meisje heeft haar linkerarm door het oor van een grote kruik gestoken en gaat net naar buiten. Achter de buitendeur staat een lange vork met 2 tanden. Boven de deur hangt een rek waarop enkele kaasbollen liggen te drogen. Terwijl een man en een vrouw nog bezig zijn met het karnen aan de ton, zit de laatste persoon reeds aan tafel met een kom aan de lippen. Een hond met een spitse snuit - waarschijnlijk de hond van het bezoekende echtpaar - kijkt hongerig toe.

Het interieur is door de schaarse verlichting vrij donker. In totaal zien we van het grote woonvertrek 2 muren, elk met één deuropening. De lange muur links heeft, een naar binnen draaiende buitendeur met daarboven 2 vensters van gelijke grootte. Het glas is onderverdeeld in rechtopstaande ruitfiguren. De tweede muur, die de achtergrond afsluit, heeft een deuropening zonder deur die naar een tweede vertrek leidt, waarvan nut en inhoud letterlijk in het donker blijven. Misschien betreft het een stalling. Dit tweede vertrek heeft wel een rechthoekig liggend venster dat door drie rechtopstaande latten is opgedeeld. In de muren bemerken we de diverse verticale en horizontale balken die als geraamte bij de opbouw van de boerderij hebben gediend. De vlakken tussen de balken zijn bestreken met leem en/of kalk en vertonen kleurverschillen en barstjes. Aan de muren hing men graag allerlei voorwerpen. Met enige moeite onderscheiden we : een keteltje, een koebel, een visfuik, een vogelkooitje en een gevlochten mand met verfomfaaid linnen. Het meubilair is eerder schaars. Naast de reeds vermelde wieg en stoelen zien we van links naar rechts een hoge kast, een rennebank en een grote veelhoekige tafel. Onder de trap staat de karnton. De trap leidt naar een bovenvertrek, dat enkel boven de linkerhelft van de woonkamer is uitgebouwd d.m.v. balken en een plankenvloer. Daar bevond zich wellicht het slaapvertrek. Van de kast uiterst links is weinig te zien. De zichtbare bovenhoek vertoont geen versiering. Erop wel een koperen ketel en een vaasje. Naast de kast is een lage opening : mogelijks een kelderdeur. Voor de kast en de opening staat een rennebank; d.i. een combinatie van een zit- en opbergmeubel. Het heeft een hoge rugleuning en twee zijleuningen. Aan de dichtstbijzijnde hoekstijl hangen een hoofddeksel en een lamp. Over de rugleuning heeft men 2 handhaspels met een streng vlas en 2 aparte bundels vlas gehangen. Op die leuning kleven verschillende teksten en prenten. Eén ervan heeft een religieuze voorstelling : een Calvarietafereel (Christus aan het kruis, Maria en Johannes ernaast). De bank biedt plaats aan 4 of 5 volwassen personen. Op het meubel liggen een halster en een groot brood. Onder de bank schoof men het schoeisel. Op de tafel staan 6 borden gevuld met pap; dus voor de oudere personen en niet voor de 3 kleintjes ! Bij de borden liggen brede lepels. Naast een half roggebrood ligt een mes. Midden op de tafel, op een ronde plaat, staat een moeilijk te identificeren voorwerp : mogelijks een boter- of zoutpot (een suikerpot lijkt me minder waarschijnlijk). De enige stoel bij de tafel is reeds ingenomen. Op de trap tenslotte staan een schaalte en een grote kruik in glanzend aardewerk.

Nawoord

Dit doek geeft ons een betrouwbaar beeld van een hoeve ergens in Brabant meer dan 400 jaar geleden. Ongetwijfeld is dit schouwspel ook in Vlaanderen én lang na de datum van de vervaardiging van dit doek een vertrouwd gegeven geweest en gebleven.

Hetgeen ons op het einde van de twintigste eeuw onmiddellijk treft, dat is de complete afwezigheid van alle luxe en comfort. Geen stromend water (tenzij buiten in de beek). Geen elektrische apparaten natuurlijk, noch moderne communicatiemiddelen. Het menu is uiterst eenvoudig : brood, pap, kaas en boter. De kledij van de hoevebewoners is sober. De schort is ruim vertegenwoordigd. Ieder heeft zijn hoofddekkel : de vrouwen een doek, de mannen een muts. De haren zijn vrij kort geknipt. De man draagt de broek, de vrouwen zijn gehuld in lange rokken. Het schoeisel schijnt te bestaan uit een soort instapmuiltjes (waarschijnlijk uit leder). Elk voorwerp in huis heeft zijn nut en zijn doel. De siervoorwerpen waarmee wij onze huizen opsmukken, ontbraken bij het gewone volk nog volkomen. Alles werd aangekocht in functie van bruikbaarheid. Diverse taken van een huishouden zoals koken, de maaltijd nuttigen en werken (karnen, herstellen, vlas verwerken) werden in één ruimte gecombineerd. De religie nam een zeer belangrijke plaats in. Op deze grisaille is het niet zo duidelijk, maar op andere reproducties blijkt onmiskenbaar de religieuze aard van de afbeeldingen op de rennebank : de figuren zijn voorgesteld met een aureool. Schafte men zich deze prenten aan in de stad bij een drukker-boekhandelaar tegen een zacht prijsje ? Waren de teksten eveneens religieus geïnspireerd ?

De zorg voor hygiëne lijkt volgens deze grisaille zeer laag te zijn. Een deel van de rook van de brandende houtblokken is zeker in huis terechtgekomen. In de wieg ligt een hondje... Naast de natuurlijke selectie, de te geringe of te eenzijdige voeding vinden de demograaf en de genealoog hier een treffend staaltje van een belangrijke oorzaak van kindersterfte. Hoewel de identificatie van de inboedel niet altijd gemakkelijk is en soms zelfs onzeker blijft, kan men poneren dat voorstellingen als deze ons een niet te verwaarlozen bevestiging en aanvulling geven op hetgeen uit de geschreven bronnen (vnl. de staten van goed en de vendities) naar voor komt. Ondanks de soberheid en de eenvoud blijkt deze hoeve volgens de toenmalige normen toch niet armoedig te zijn. Maar wellicht betreft het hier de grote en beter bemiddelde pachthoeve van de plaatselijke heer. Ofschoon zich in deze materie ook het probleem van de representativiteit van de voorstelling stelt, is het m.i. noodzakelijk om in elke

studie over het verleden - ook de heemkundige - nog andere dan de geschreven bronnen te gebruiken; en dit niet alleen als illustratiemateriaal, maar voortbouwend op systematische registratie. Schilderijen van onze Vlaamse "Primitieven" en zelfs de verluchtingen in de handschriften van hun tijdgenoten en voorgangers kunnen in dit opzicht bijzonder leerzaam zijn. Ná Brueghel hebben b.v. ook een Rubens en een David Teniers II zich op dit vlak heel verdienstelijk gemaakt.

Het beschouwde doek bevat geen sociale kritiek. Men zou kunnen zeggen dat het eerder anekdotisch is naar opzet en uitwerking. Als tijdsdocument en als weergave van een historische werkelijkheid is het echter van onschatbare waarde - de zuiver artistieke prestatie nog terzijde gelaten. In dit doek en andere gelijkaardige voorstellingen ligt voor de vorsers een dankbaar studie-object.

VOETNOTEN

- 1) R. Marynissen (met de medewerking van P. Ruyffelaere, P. Van Calster, A.W.F.M. Mey), BRUEGEL. Het volledig oeuvre, Antwerpen (Mercatorfonds), 1988, p. 13-14.
- 2) Zo b.v. niet opgenomen in de nochtans uitstekende uitgave van Marynissen (voetnoot 1). Het schilderij wordt wel kort besproken in *Tout l'oeuvre peint de Brueghel l'Ancien*. Introduction par C. de Tolnay, Documentation par P. Bianconi, Paris (Flammarion), 1981, p. 113 nr. 83 (ill. p. 112).
- 3) Het Koninklijk Museum voor Schone Kunsten te Antwerpen bezit de grisaille van Jan Bruegel sr, en een doek van Pieter Bruegel jr. Gedurende de tentoonstelling "Van Bruegel tot Rubens. De Antwerpse schildersschool 1550-1650" (van 19/12/1992 tot 07/03/1993) in hetzelfde Museum konden een derde kopie bewonderen die zich normaal in het Kunsthistorisches Museum te Wenen bevindt. Dit doek wordt gereproduceerd in de tentoonstellingskatalogoog sub. nr. 72 (helaas in spiegelbeeld) en in K. Ertz, *Jan Brueghel der Aeltere (1568-1625)*, Köln, 1981, p. 17 (afb. 15). Zie tevens Brueghel. *Die Malerfamilie*. Einleitung von E. Merten, Ramerding, 1979, p. 52 (kleuren-illustratie). Dit werk berust in het Gemeentelijk Museum van St.-Winoksbergen en wordt in het boek m.i. ten onrechte toegeschreven aan Jan Bruegel i.p.v. Pieter,
- 4) Met mijn welgemeende dank aan de dienst Patrimonium van het Museum voor de vlotte toestemming tot publicatie bij deze tekst.
- 5) Enkel de Boerenbruiloft wordt binnenskamers gesitueerd; zo te zien in een grote schuur en n.a.v. een niet alledaagse gebeurtenis.

LAARNE, BOKKESPRONGEN EN WIJ

Roger De Bondt

De schone rechte en lange staken waren opzij gelegd als naar gewoonte. Deze moesten dan dienen voor moeder de vrouw haar wasstijlen, of als stutten voor hout- of stromijten... Nu echter zouden ze voor brug dienen, om de Ruskies en Bony toegang tot het kasteelbos te verschaffen.

Met hun vieren haalden ze vlug een achttal paaltjes bij en lieten ze over de brede gracht vallen. En ja, dat vormde een prachtbrug.... «Wie gaat er eerst!» riep Bony. «Da's gelijk, kom we zijn weg!» zei Medard en was reeds voorzichtig aan 't stappen, de armen opengespreid als een koorddanser om zijn evenwicht te kunnen houden. Bony volgde op zijn hielen, dan de Rus en tenslotte Richard. «Wat een bof, wat een bof, vandaag kan er ons eigenlijk niets tegenvallen geloof ik, anders moesten we nog rondgaan langs het hek, en nu ligt er hier zowaar nog een brug kant en klaar op de koop toe!» «Zeg het wel,» antwoordde Bony op Ruskies gezegde, «maar wat doen we, laten we de staken liggen, of trekken we ze over?» «Laat maar liggen, ge kunt nooit weten,» lachte de Rus, «en laat ons nu maar rap beginnen zoeken.»... Ze verspreidden zich en elk begon bedrijvig in 't lage struikgewas te speuren dat, krakend, opzijgeduwd werd door de vele zoekende handen... «'k Heb 'n merel met vijf eieren!» Medard was de eerste die zachtjes naar de anderen riep. Eigenaardig, luidruchtig waren ze niet. Het verboden terrein oefende een soort dreigende invloed op hen uit die hun belette te roepen als in 't vrije veld! Ondanks het feit dat ze overtuigd waren niemand te ontmoeten, was er een zekere onrust in hun gemoed... Een beklemming, die ze niet konden verklaren, maar die als het ware rond hen hing... Hun ogen spiedden dan ook telkens eens vlug rond en een open plek in het bos werd zorgvuldig vermeden. Moest ge hun vragen waarom ze zo handelden, ze zouden het antwoord schuldig blijven... Nu was het Bony die wenkte naar de anderen, «'n fazantennest, da's eventjes boffen!» zei de Rus. Inderdaad, twaalf, zachtglanzende, groen-grijs-gespikkelde eieren lagen in het eerder primitieve nest. Vier paar glinsterende ogen keken erop neer als plots... het schot viel!! Ze maakten een luchtsprong van 't verschieten, zo dichtbij was het... Op een twintigtal meter van hen zagen ze de schutter... Sjampetter Van Kauwenberghe!!! Hij stond met de rug naar hen toe en keek neer tussen de struiken, waarschijnlijk om de buit terug te vinden waarop hij geschoten had... «Lopen jongens!» riep de Rus, en hij moest het geen enkele maal herhalen. Als verschrikte hazen

stoven ze in de richting van hun brug... De sjampetter, die hen nog niet opgemerkt had, keerde zich verbaasd om, gewaarschuwd door de krakende takken en Ruskies kreet, en zette prompt de achtervolging in... «Potverdomme, hij komt achter!» hijgde Bony, « 't is het moment niet om hem op te wachten nu, geloof ik.» «Wat hadde gij gedacht dat hij ging doen misschien, zelf wegelopen?» riposteerde de Rus. Doch de tweeling had niet veel lust om het gesprek verder te zetten en Richard was de eerste om het brugske te bereiken en in twee sprongen een geslaagde overtocht te maken... Onmiddellijk na hem volgden Bony en de Rus.. Médard, was de laatste en op ongeveer een meter van de kant mistrapte hij zich van de haast en viel, schuinweg, voorover in het water. Klauwierend grepen zijn handen in het gras van de oever... «Help, help!!!» schreeuwde hij. Maar, 't was niet nodig, Richard en Bony trokken hem elk aan een arm in een ommezien op het droge... De Rus had ondertussen ook niet gewacht en had al de staken in het water getrokken, buiten het bereik van de overzijde. «Zóó-zie, nu zijn we gerust, komaan jongens, nog een eindje lopen dat hij ons niet herkent.» Gezwind zetten ze allen terug in gang, tot achter de kant van 't Jaan... Dit alles had zich afgespeeld in enkele sekonden en 't was nodig... Juist als Médard, klotsend van 't water in zijn kleren, als laatste man achter de kant verdween, was de sjampetter aan de gracht!

«Daar staat hij nu te kijken!» lachte de Rus, die tussen de bladeren stond te spieden. Maar zijn lach bestierf hem even vlug op de lippen... «Dedju, hij springt erover mannen!» Als een bende mussen stoven ze terug op en koersten verder langs de kant... inderdaad, sjampetter Van Kauwenberghe, die een veertiger was van een flink en soepel formaat, had een kleine aanloop genomen en was met gemak over de gracht gewipt, die de Ruskies voor een onoverkomelijke hindernis aanzagen... Hij had de laatste rakker achter de kant zien wegflitsen, doch hem niet herkend. Thans was hij vastberaden aan een achtervolging begonnen, bij zichzelf zwerend er toch minstens een te vangen...

De Rus had de leiding genomen van het groepje vluchters en hijgde achter zich naar de anderen: «Richard loop gij naar rechts, en steek u weg, samenkomst in onze schuur!» Een eindje verder schreeuwde hij naar Médard: «Gij naar links nu, over Cezar zijnen akker en langs de Broekstraat naar ons schuur!» Médard zwenkte gehoorzaam af, zoals Richard een paar ogenblikken vroeger hem voorgedaan had, terwijl de Rus en Bony verder liepen alsof er hun leven vanaf hing... De sjampetter volgde op ongeveer honderd meter en had blijkbaar niets gemerkt van de verdwijningen. «Nu spelen we hem voorgoed kwijt!» riep de

Rus naar Bony, die hem op de voet volgde. «Kom mee, maar rap hoor!» Ze waren ondertussen vlak bij de boerderij van Scheirens gekomen, die de Rus kende als zijn eigen broekzak. Daar sloegen ze de hoek om, en de Rus wipte een staldeur binnen, die op straat uitgaf en waar de boer gewoonlijk zijn stalmeest laadde. Hij liep de stal door, gevolgd door Bony..., botste bijna tegen een flinke boerendochter aan, die een kreet van schrik uitte, maar terstond zweeg als hij waarschuwend zijn vinger aan de lippen bracht. Nu langs de andere deur naar buiten en achter de haag gaan hurken, was 't werk van een ogenblik... «Stil, Bony, daar komt hij erdoor!» ...

Hijgend als een lokomotief, die een helling neemt met te zwaar geladen wagens, liep de sjampetter de haag voorbij en sloeg de hoek om, de Broekstraat in... «voilà,» zei de Rus een diepe zucht slakend. «'t Is weeral gebakken!» «Spijtig toch van die schone nest fazanteneieren!» zuchtte Bony mee...

Hoever de sjampetter nog gelopen heeft, hebben ze hem nooit durven vragen! Iets is zeker, Clara! die de staldeur opengetrokken had en hem vanachter de hoek zag zwenken, als een renner die een scherpe bocht neemt in de zesdaagse, had de situatie direkt in haar kijkers... «Wel, sjampetter, waar gaat het zo rap naar toe?» had het brave kind met een onschuldig gezicht gevraagd. «'k Ben ze potvernonde toch nog kwijt, de... » en hij had er iets aan toegevoegd, dat eigenlijk niet bestemd was voor jongemeisjesoren als die van Clara. Waarop zij terug vroeg, wat hij eigenlijk kwijt was... Daarop had de sjampetter, zuchtend en blazend, zijn achtervolging verteld en vroeg haar meteen of ze niemand zien passeren had. «Dat kan niet sjampetter, want ik stond hier al een hele tijd en 'k zou het zeker gezien hebben als er iemand voorbijgekomen was!» Zo'n fris kind kon men toch niet van leugens verdenken en met een kort «Bedankt en bonjour,» was de man het afgestapt...

Gelukkig maar dat hij niet kon zien hoe hartelijk Clara en de twee schelmen zich aan 't uitlachen waren in de keuken, want zijn vertrouwen in onschuldige kijkers zou voor immer en altijd geschokt zijn.

Van die achtervolging hebben ze nog lang nagepraat, temeer daar ze er na enkele dagen zeker van waren dat Van Cauwenberghe hen niet herkend had... 't Was maar best ook, want in 't bosken van de Termstraat liep het zo goed niet af ...

Op een namiddag waren ze langs daar afgedwaald. In feite, wisten ze niet goed wat met hun tijd te doen, iets wat hun zelden overkwam. Doelloos schopte de Rus tegen de klonten harde aarde van 't karrespoor. Bony liep naast hem, de handen diep in zijn broekzakken en zuigend op een graspijlje verveeld rond te

kijken. Op een tiental meter voor hen lummelde de tweeling. Richard bleef staan en keek naar de grond, waar een zwartgroene kever tevergeefs trachtte uit het karrespoor te geraken. Telkens weer krieden de vlugge pootjes tegen de steile wand op en telkens weer rolde het beestje terug naar beneden. Soms viel het op zijn rug en lag dan met zijn pootjes in de lucht te klauwieren, om met een plots openspreiden van zijn vleugeltjes terug recht te komen en zijn pogingen te herhalen... «Kom,» zei Bony, die er ondertussen met de Rus bijgekomen was «'k zal hemeen beetje meehelpen.» Voorzichtig nam hij het kevertje op en zette het langs de grachtkant, waar het met een laatste geflonker van zijn stijf karkasken, tussen de grasstengels verdween. «Hij heeft verdekke nog geen mercie gezegd,» meesmulde de Rus. Het kevertje had niets van hun sloomheid weggenomen en zwijgend slenterden zij terug verder, terwijl de zon hun koppen stoofde. Zij hielden het langs de kant van de populieren, waar ze telkens van boom tot boom de schaduwvlekken opzochten.

Voor hen hing de hitte te spelen in de lange Termstraat, zelfs de vogels gaven verstek bij dit broeikastklimaat. «Mijn hemd is kletsnat van 't zweet,» zuchtte Bony, «nu zou het goed zijn in een dennebos.» «Maar jong, waarom hebt ge ons daar niet eerder doen aan denken,» antwoordde de Rus «'t bosken is hier vlakbij!» «Wel verdekke, 'k had er nooit aan gedacht.» Inderdaad, slechts een honderdtal meter verder lag 't bosken. Misschien nog een van de weinig overgebleven dennebosjes waar in de middeleeuwen en zelfs nog niet zoveel jaren terug, de gemeente bijna volledig door omringd was. 't Was echter maar een mager overblijfsel, hoogstens 70 à 80 m lengte, op zo'n 30-tal meter breedte. Eigenlijk maar een goeie dubbele kant, doch voor de jeugd een ideaal verblijf, daar men er vrij in- en uitgaan kon. Er was draad noch gracht die de toegang versperde. Niettegenstaande er wel zeer demonstratief, aan de vier zijden, een plakkaat hing, met in grote zwarte letters het verbod «streng verboden toegang». Maar voor Bony en de Ruskies was een bos zonder gracht of draad vrij domein...

wordt vervolgd
als 't past

OVER „OTWIN DE LILARE”

Firmin Baeten

Een massa Vlamingen hebben het gezien:
„de legende van Adilia en Otwin”
De innige liefde tussen beiden,
die door het noodlot brutaal werden gescheiden.
Ten tonele gebracht te Laarne alhier,
en geschreven door Jonkheer Paul De Pessemier.
De regie werd door Dhr. Rudy De Vos aanvaard,
die zich daarvoor geen moeite heeft gespaard.
Dhr. Frank Van Laecke heeft er zich voor uitgesloofd,
omdat hij er ook vast heeft in geloofd.
Alle medewerkers hielden alles nauwkeurig in de gaten,
niets werd aan het toeval overgelaten.
Iedereen was enthousiast en tot alles bereid,
wat mede tot het groot sukses heeft geleid.
Het stuk werd opgevoerd in zijn geheel,
langs de achterzijde van het kasteel.
In een prachtig decor, vooral
met de brug en de ringwal.
Ook de verweerde muren van het middeleeuws slot
waren de stille getuigen van menig komplot.
Men had 'n grote ruimte voor te spelen
en de verschillende passages in te delen.
Het openluchtspel dat bestond uit verscheidene taferelen
viel zeer in de smaak bij velen.
Het stuk dat hier werd opgevoerd
heeft menigeen zeer ontroerd.
Elke acteur, aktrice of figurant
was door begeestering overmand.
Alle medewerkers zonder uitzondering
kregen verdiend applaus en bewondering.
Ze legden er zich op toe met hart en ziel,
in alle omstandigheden ook als de regen viel.
En de regen viel ook telkens weer
met plassen en bij stromen neer.
De grond was doordrongen en nat,
zodat het speelveld zompig lag en glad.
Niettemin kon niets of niemand het verhinderen

dat ons goed humeur daarom zou verininderen.
De wegen waren in een erbarmelijke staat geraakt
en met tonnen zand weer begaanbaar gemaakt.
Er werd gewerkt met man en macht
onverdroten, zonder kermen, zonder klacht.
Veel repetities zijn er ook voorafgegaan
en menige passages enkele keren overgedaan.
Opnieuw! opnieuw! wat had je gedacht?
Ja, tot zelfs 'n stuk in de nacht.
Eens hadden wij af te rekenen met storm
op een nacht, de ravage was enorm.
De tent was niet blijven staan
en volledig over de kop gegaan;
met al die kostbare kostuums erin.
De tent terug gebruiken ging al evenmin..
Er was vanzelfsprekend even paniek
maar 't was meestal van de eerste schrik.
Men zorgde daarna voor 'n container, heel stabiel
zodat men zeker niet meer in herhaling viel.
Het verhaal is zoals men had verwacht
zo levendig mogelijk voor het voetlicht gebracht.
Deze keer zoals je kon zien
waren twee tribunes van 1600 man voorzien.
De verlichting was sfeervol, van kwaliteit zeer hoog
en een streling voor het oog.
Uitzonderlijk en uitmuntend was de muziek;
met veel zorg gekozen en van gehalte uniek.
Sierlijke koetsen, getrokken door edele paarden
die ons met hun verstandige blikken aanstaarden.
Een koe was ook aanwezig en enkele schapen
die de ganse bedoening stonden aan te gapen.
De graaf en zijn gevolg zaten te kijken met open mond
naar de courtisanes die dansten in het rond.
Een vuurwerk kwam er ook bij te pas,
dat zich weerspiegelde in de waterplas.
Eveneens de brand, knap geënsceeneerd
zodat de inboedel niet door het vuur werd verteerd.
Hopelijk blijft dit spektakel voor wie het zag en kent
nog lang in het geheugen geprent.
Dit evenement, zoals je dat mag heten
zal men zeker niet licht vergeten.

Castellum

Driemaandelijks tijdschrift van de
Geschied- en Heemkundige Kring voor Kalken en Laarne

Verantw. Uitg. Erik Schepens
Eekhoekstraat 5
9270 Laarne

Dienst wettelijk Depot nr. B.D. 40.652

Oplage: 600 exemplaren
Omslagfoto: Bloemenpracht 1990

INHOUD

– Dankbare herinnering aan de heer Cesar De Wilde	3
– Meens Zilver	5
<i>Paul Debrabandere</i>	
– Voornaam bezoek	16
<i>Johan De Wilde</i>	
– Laarne, bokkesprongen en wij	22
<i>Roger De Bondt</i>	
– Over „Otwin De Lilare”	26
<i>Firmin Baeten</i>	

De auteurs zijn verantwoordelijk voor de inhoud van hun bijdrage.
Teksten mogen worden overgenomen mits vermelding van de bron en
van de auteur, en het toezenden van een exemplaar.
